Ioanna Karystiani

MAŽOJI ANGLIJA

vaga

Ioanna Karystiani

Mažoji Anglija

Romanas

Iš graikų kalbos vertė
DIANA BUČIŪTĖ

Vilnius

UDK 877.4-3
Ka427

Ιωάννα Καρυστιάνη. ΜΙΚΡΑ ΑΓΓΛΙΑ
Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997

Education and Culture

Culture 2000

Knygos vertimą parėmė
Europos Sąjungos programa „Kultūra 2000“

Vertėja dėkoja už patarimus
Kristinai Svarevičiūtei ir Sotiriui Suliočiui

ISBN 5-415-01849-2

DIEVO AKIS

Gal nuo drėgnų grūdų kylantys garai veikė kvaitinamai, o gal kaltas buvo sūrus valgis – Savą Saltaferą ėmė deginti rėmuo, bet buvo nejauku palikti Nikiforą triume vieną, taigi davė užduotį savo krikštasūniui ir Stelijui, abiem pečiuitiems, raumeningiems: paimkit jį, paguldysim laivo pirmgaly, dešimt minučių darbo.

Su cigarete rankoj, apsitūlojęs brezentiniu apsiaustu nuo vakaro žvarbos, jis kiaurą naktį praleido prie karsto.

Laivas skrodė Atlanto vandenyną, atsiliepiantį mirtina tyla.

Jis mėtydavo jam nuorūkas: užplėšk dūmelį ir tu, bedugni urduly, o kad būtume spėję pasiekti uostą, nuo Karipito iki Paramaribo trys paros kelio, ir Nikiforas nusibaigė nuo kažko panašaus į bronchų ir plaučių uždegimą.

Burna sutraukta nuo cigarečių, to perujietiško šlamšto Saltaferas surūkė du pakelius, auštant padėjo dėžutę prie mirusiojo kojų, dar turėjo keturias, nuėjo į kajutę ir paliko savo radiotelegrafistą, kad tas paskutinį kartą paspoksotų į saulėtekį vienas, vienas vienutėlis yra kiekvienas šiame pasauly, galvojo kapitonas, Nikiforui galas, o kiti sveiki gyvi, sveiki

gyvi Paramaribe ir nepliki, o dėl šikšnos, tai ji penkiolika metų kaip musę prarijusi, kadangi gyvenimas vieną kartą duotas, iššvaistys pensiją, kad dar labiau išsipūstų jos sėdynė, o Nikiforas, niekad nenuilstantis, auksinės širdies, geriausias jūrininkas, populiariausias komandos radistas, kuriam, nors ir prisivalgiusiam česnako, moterys uostuose duodavo už dyka, iškeliavo keturiasdešimt vienų.

Prieš trejus metus, 1926-aisiais, Saltaferas gavo iš Andro salos voką su nuotrauka, Mina su mergaitėmis, Orsa ir Moscha, kaimyninėje Tino saloje, ant plačių Maloningosios Marijos bažnyčios laiptų, o kitoje pusėje pora sausų it pelenai žodžių: kentėk vargus, nes Orsaliją ir Moschą reikia išleisti už vyrų, o Švenčiausioji Mergelė nesiskundžia, kad tavęs nėra.

Tada jie plaukė maršrutu Adenas–Bombėjus, salietra, staiga įsisiautėjo Indijos vandenynas, vos neapvertė „Dievo Motinos“, keturios paros derybų su mirtim, pasmerkti žmonės, pasmerkti dvidešimt du vyrai, o kai pagaliau šėlsmas nurimo ir jie grąžino laivą į gerą kelią, kapitonas užsidegė noru atsikratyti paslapties. Daugiau kaip pusė įgulos buvo jo kraštiečiai, todėl Saltaferas jūroje stengėsi išlaikyti atstumą, kad nepakriktų drausmė. Taigi nežinojo, kaip tai padaryti, nesiryžo šūktelėti virėjui: ei, ateik, Christaki, išleisk man du kiaušinius į keptuvę, virėjui, kuris ir pats sukūrė panašias aplinkybes Čilėje, ir įkišęs nosį į trynį viską tiesiai šviesiai išdėstyti, kad dėl viso pikto bent kas nors žinotų, net jei tai būtų tik Christakis, geras žmogelis, kuris, begėdis, kad neprarastų įpročio, be to, būdamas labai jautrus, motiną ir dukteris, čilietes

iš Valparaiso, vadino Frosa, Tasula, Vangelija kaip ir tas, kurios liko tolimoje Egėjo jūros saloje.

Apie kitą savo meilę Savas galėjo pasipasakoti tik Nikiforui, paprastos rudos jo akys turėjo kažką motiniška, viliojo į šalį tuos, kuriuos slėgė paslaptis, pasitikėk manim, šnabždėjo, ir būk ramus, jie kramtė sūrio kampelį, tataigi, norėjau tau pasakyti, tarė kapitonas, bet paskutinę akimirką liežuvis prilipo prie gomurio, žinai, brolau, kai mus užgriūna taifūnai, labiausiai man rūpi mano krikštasūnis, našlaitis ir vienturtis, dvylika metų tampausi jį po jūras, o jo motina eina iš proto, ištrūko jam kiti žodžiai, nors tai ir nebuvo melas.

Velionis nesidavė apmulkinamas, jis sugaudavo sielų signalus, *las señales del alma,* pažvelgė jam tiesiai į akis, ir Saltaferas panarino galvą, įdūrė žvilgsnį į sūrį lėkštelėje, o anas, lėtu žvilgsniu aprėpdamas jau nurimusį horizontą, ėmė patyliukais niūniuoti: ***papūsk smarkiau vėjeli, parnešk mano paukštelį,*** neišleisdamas iš rankų stiprios cigaretės.

Liepos devintą, trečiadienį, Spiras Maltabis palytėjo jai ranką, liepos septynioliktą, kitą ketvirtadienį, ranką jau spūstelėjo, šįkart ne dešinę, o kairę, iš lengvo paglostė, vėl suspaudė, patrynė ten, kur išsiskiria pirštai. O ji susigūžė kaip sraigė, ją visut visą perliejo karštis, ir še tau – staiga kažkas už širdies tyliai sprogo tarsi granatas ir mažučiai rubinai fontanu pasipylė ant jos pečių ir ant jo, ėmė šokčioti ant šventoriaus plokščių it jonvabaliai. Lyg būčiau numirusi, pagalvojo ji be baimės ir gailesčio.

To paties mėnesio dvidešimt pirmą, pirmadienį, jis nubraukė jai kirpčiukus, kad pamatyčiau tavo akis, Orsa, dar nesutemus, bet jo ranka ilgai užsibuvo jos plaukuose, kedeno pirštu storą kasą, čiuopinėjo ir svėrė, o sudiržę pirštų galiukai sustojo ant smilkinių, ant pakaušio, prie kaklo, piešė ausų pusmėnulius, antakių pusmėnulius, tiesią nosies liniją, smakro ovalą.

Vyriški pirštai sunkūs. Vos paliečia tave – suakmenėji.

O dabar vietos.

Pirmas pasimatymas buvo ant tiltelio, už platanų ir laukinių figmedžių, dieną, ir Orsa turėjo pasiteisinimą: nešė me-

lionų, arbūzų, agurkų žieves į duobkasio vištidę, mat už tai jis duodavo joms daugiau kiaušinių, ir kitomis aplinkybėmis būtų stengusis neiti per slidų balų purvą, kad neatsisėstų į vandenį: labai bijojo vandens gyvačių, vynuogynų gyvačių, angių, kartą netgi nualpo išvydusi žaltį. Ji ėjo į pirmą pasimatymą be lazdos triukšmui sukelti ir ropliams atbaidyti, saulė kaitino stogus, laiptus, šiltnamius, aptvarus, skverbėsi pro medžių vainikus nelyginant pro rėtį, bet jai neskaudėjo galvos, ir ji, permirkusi prakaitu, be galo laiminga leidosi prie upeliuko, net duobkasį pamiršo; atėjo į pirmą pasimatymą abiem rankom laikydama didžiulę skardą su maisto atliekomis, žievėmis, sėklomis ir sausos duonos kriaukšliais, mirksančiais riebaluose.

Antras pasimatymas kitur, už Šventojo Demetrijo bažnyčios, buvo sutemus: ji ėjo vakaroti pas savo krikštamotę, graužiamą juodo liūdesio bevaisėse žemėse, be kaimynių, su bevardžiu šunim, kuris niekados nelodavo. Milžinės mastikinės pistacijos, dar karšta siena, apkvaitęs šventasis Demetrijas, spalio, rudens pabaigos, šventasis. Per karščius visi bėgdavo nurodinėti vasaros šventiesiems, Petrui ir Pauliui, pirmiems ir geriausiems, Kozmui ir Damijonui, šventiesiems neturtėliams, pranašui Elijui, šventajai Paraskevei, šventajam Pantaleonui. Laukuose nesutikdavai nė gyvos dvasios, dviem tūkstančiams miesto gyventojų nerūpėjo šita idilija. Vienintelės liudininkės buvo kelios kregždės: plakdamos sparnais, jos puldavo slėptis į lizdus po cinko stogeliu viršum durų.

Vėliau, kai Orsa užlipo į kalną pas krikštamotę, jos mintys buvo kitur, – atėjo palaikyti jai draugijos, bet nepratarė nė žodžio, žiūrėjo į žvaigždes. Toji pajuto apmaudą, gal net suirzo, kad mergaitė nelaiko jos verta savo paslapčių, prisipylė į prijuostę smulkių pupelių ir, palikusi krikšto dukrą jos pasaulyje, visą valandą aižė jas tamsoje, kol užmigo ant sofutės po mirta.

Per trečią pasimatymą nakčiai artėjant, jau patekėjus mėnuliui, Spiras Maltabis pirmas nusileido pajūrin ir laukė jos mažoje grotoje, kur nuo uolų tarytum kirpčiukai, slepiantys Orsos kaktą, sviro kapariai.

Juodu nusiavė batus, sušlapo ligi kulkšnių drungname vandeny, jis mėgino paliesti jai kelį, bet ji dusliai šūktelėjo, ne, Spirai, iš jo akių sklido nežemiška jėga, kuri ją paralyžiavo, o nuo tokios pat rankų jėgos ji degė it angliukas smilkyklėje. Orsa palaukė, kol jos kvėpavimas pasidarys lygus, ir priglaudė ausį prie jo krūtinės, laivų sirenos su tolimų vandenynų ošesiu, kur tik jis keliaudavo, pasirinkdavo sunkiausius maršrutus ir pasiutusiai mėgo Dievo pamirštus uostus. Mergaitė vilkėjo šilkinę koralų spalvos suknelę. Per nakties pasimatymą džiaugsmo akims iš to nebuvo. Kas kita rankoms.

Pasimatymas numeris keturi, sekmadienį, liepos dvidešimt septintą, visi pakviesti į Pandelio vardines, šurmulys ir puiki dingstis dar kartą išsprukt iš namų pas kurį nors kitą šventąjį, nesvarbu kurį, su visais jie palaikė kuo geriausius santykius.

Pirmajam bučiniui Orsa buvo apsivilkusi šilkine plytų spalvos suknele, – seniau, kai tėvas dažnai plaukdavo maršrutu

Kalkuta–Bombėjus, jis atsiųsdavo jai ištisus rietimus, – surišo jazminaičių puokštelę ir prisisegė prie petnešėlės, atgaivino rankas, iškirptę, ausis odekolonu, pasišlakstė ir plaukus: toks gražinimasis tą dieną neturėjo sukelt įtarimų, nebuvo reikalo prieš grįžtant namo vogčiomis apsiplauti šaltiniuose ir latakuose.

Tą šilkinę plytų spalvos suknelę Spiras Maltabis įvertino kaip dera: visą ją išglamžė, spaudė glėbyje ir bučiavo mergaitę, lupo nuo jos žievę savo gruoblėtais delnais, nieko kito Orsa ir netroško, mylėjo jį jau septyneri metai, nuo tada, kai jai buvo dvylika trylika, nuo vienos lapkričio dienos, kai lijo kaip iš kibiro, o jis, devyniolikmetis, nusirengė ir nėrė vandenin, susilažinęs su keliais kitais, ir kaip tik tą valandėlę ji įsisvajojo apie jo bučinius, mažumėlę narčius kaip bangos, stiprius, išliekančius tarytum neištrinami antspaudai ant lūpų.

– Nagi, pasakyk, kas jis, – mygo ją kitą dieną Nana Buranda-Karapiperi, popieriuose filologė, širdyje mokinė, bet Orsa atkakliai tylėjo, kol kas nenorėdama dalintis savo paslaptimi. Viskas vyko lašas į lašą, kaip ji troško. Slapti pasimatymai, nuošalios vietos, tyliai šnabždami žodžiai, išradingi pasiteisinimai, jausmų šuorai ir truputis baimės. Kiekvienai meilei, ypač pirmajai, reikia kuo ilgiau neteikti peno pašaliniams.

Žaliai nudažytas dviaukštis mokytojos namas turėjo išskirtinį ženklą – garsiąją baltą japonišką rožę, kuri vainikavo verandas ir langus, o vidurvasarį atrodė tarsi apsnigta. Jiedvi gėrė kavą: dar prieš tapdama našle, ponia Nana palaikė mergaitiškus ryšius su buvusiom mokinėm.

Orsa retkarčiais pas ją užsukdavo, dažniausiai kitą dieną po pasimatymo, kai norėdavo apsiraminti, kad jos veidas atgautų įprastą santūrumą ir motina nieko neužuostų.

Ji kuo atlaidžiau pažvelgė į Naną: gražiai sušukuoti plaukai, gražiai padažytos lūpos, du pageltę pirštai, sėdi sukryžiuotom kojom su nauju taškuotu sijonu, kaip visada klostuotu, ir turi tau laiko; taip, svarbiausia, turi tau laiko bet kurią valandėlę. Mokytojai glostė širdį mergaičių pasitikėjimas, ir ji niekados nesugriaudavo jų planų, nieko nesakydavo bendradarbiams, tėvams, globėjams, net kai reikėdavo.

– Užvakar apmąsčiau mūsų miesto sutuoktinius, netinkančius vienas kitam į porą, sudėsčiau viską savaip, pusę jų sutuokiau iš naujo. Gimnazijos direktorius sukurtas poniai Glinu, o jo žmona kaip kirvis kotą atitinka spaustuvininką. Popas Filipas, beje, geriau sugyventų su Frančeska.

– O popienė su šventuoju Fanuriju... – Orsa girdėjo, kad toji du tris kartus per dieną ieško savo vyro svetimuose namuose.

– Fotografas pritinka Notai, konditerio žmonai, – varė savo Nana.

– O konditeris – savo šokoladinei bobai, – vėl įsiterpė Orsa, ir mokytoja užsiplieskė: nieko keisto, kad buvusiai jos mokinei, dvidešimtmetei, visa tai atrodo juokai, žaidimas verandoje prastumti laikui, kuris jų mieste tekėjo lėčiau negu kitur, nors jos gyvenimo patirtis, tie nesuskaičiuojami vakarai, kuriuos ji skirdavo pačių svarbiausių dalykų tyrinėjimams ir svarstymams, leido jai daryti abejonių nekeliančias išvadas.

– Taip, mieloji, jaunystės pasipūtimas yra gražiausia gyvenimo klaida, labai dažnai poros netinkamai susieina, ir būtų šimtus kartų geriau, jei konditeris būtų vedęs kokią bandelę ir palikęs Notą ramybėj. – Šioji, prieš daugelį metų irgi buvusi jos mokinė, atnešdavo padėkliuke su celofanu ir kaspinėliu jai saldumynų, o kitoj, įspūdingoj, bet permatomoj, pakuotėj – savo santuokinio gyvenimo tuštumą, mat Nana, akyla kaip sakalas, po banaliomis ir raminančiomis kalbomis gebėjo išžvejoti menkiausius nusivylimus.

Ruošiuosi į Atėnus, pasakė Mina. Kurmulis atsiuntė jai žinutę, sklypelis Kifisijoje, keturi šimtai penkiasdešimt aršinų, greta kito, kurį suderėjo užpernai per Petrines, sudūrus abu lopinėlius išeis padorus sklypas, kuo greičiau atvažiuok, sutvarkysim sutartis, pakvietė ją.

Mina Saltaferu turėjo savo žmonių, pasiklausinėdavo, paskaičiuodavo ir investuodavo pinigus. Paskui, būdavo, įpareigoja Moschą – vyresnėlė nesutikdavo – perrašyti sutartis gražiomis aiškiomis raidėmis, išsiunčia jas paštu anam tą pačią dieną, tu gali sau rūgti vandenyne, o aš neleidžiu laiko veltui, brūkštelėdavo porą žodžių apačioje; juodu su vyru nebuvo pratę prie ilgų šnekų.

Liepos 27-ąją supleškėjo Pirėjo centras, vasario 28-ąją pelenais virto penkiasdešimt parduotuvių Monastirakio rajone, Atėnuose, kitiems buvo nuostolis, tik ne Saltaferienei, nors ji paprastai investuodavo Atikoje, būdavo, nusižiūri kokią kirpyklą, siuvyklą, žemės lopinėlį ir šaltai įvertina kainą, nevaržoma jokių atminties saitų, paauglystės prisiminimų, giminės ryšių ir nepageidaujamų kaimynų, – visų tų dalykų, kurie

atgrasydavo ją nuo turto įsigijimo savo saloje, nors baigiantis anam šimtmečiui vaikystę ji praleido Smirnoje.

Dukterys žinojo, kaip ji prisirišusi prie nekilnojamojo turto maklerių, Kurmulis geriausius kąsnelius – kas gi jam beliko – rinkdavo Saltaferienei, o kitiems palikdavo išėdas.

Taigi į Atėnus paskutinį kartą jai teko keliauti prieš dvejus metus, tada lydėjo aną ir pasiliko dar trims dienoms dėl užsakymų, batų iš Plito, Arsakio pasažas 5, brangių rėmų ir kitko, taksi vairuotojai ir autobusų savininkai streikavo dėl konflikto su anglų bendrove „Power“, neramumai visame krašte, suirutė, privargo vaikščiodama pėsčiomis, kol tvarkė reikalus, bet šįkart transportas važinėjo tvarkingai ir iš uosto nuvežė ją tiesiai pas venerologą, tokį Nikolaidį Pirėjo centre.

– Tokios tokelės, – pasakė jam, – tėvas prieš daugelį metų pasigavo sifilį, tas nepraėjo veltui, jis apako, iškvaišo, įsivaizduoja esąs nežinia kas, bet man neramu dėl sūnaus.

– Nervų sifilis?

– Iš kur man žinoti?

Saltaferienė mintyse perbėgo datas, 1911 metų rugpjūčio penkioliktą buvęs kapitonas Vatokūzis, šventoriaus plokščių klojinio donatorius, nepasirodė per šventę, jo šonus išbėrė raudonos dėmelės, lyg persiko žiedai, paniurusi pakuždėjo jai į ausį jo žmona, atsitempusi su savim sūnų, kokių septynerių metų berniuką. Dukrelę velionė Mersina Vatokūzi pagimdė 1914 metais. Vargšelė nutraukė saitus su pasauliu, užgeso nė keturiasdešimt dienų nesulaukusi.

Kadaise, kai „Antonijas P." paskendo prie Sili salų, *Scilly Islands,* 1905 metų viduržiemį, buvo apkaltintas Marijas, Minos brolis. Trys skenduoliai ir naujas laivas su nepataisoma pralauža. Mersinos Vatokūzi tėvo giminė, Akmens anglių jūrinio pervežimo bendrovė N. Daniolas ir sūnus, tada turėjo kontorą ir Siro saloje, atidavė laivą į geležies laužą ir gavo nedidelę sumą, pustrečio tūkstančio Anglijos svarų. Marijas įniko gerti. Mersina, tebūnie Dievas jai gailestingas, išūžė savo tėvui galvą, tas priėmė Mariją atgal į darbą, ir jis, grįžęs į gyvenimą, plūkėsi kaip šuo, imdavo bet kokius pavojingus krovinius, amoniaką, salietrą, naftaliną, laką ir bitumą. 1922 metais, kai paša Nuredinas padegė Smirną, jis surinko iš Mažosios Azijos nemažai besitraukiančių kareivių, o 1923 metais pragaišo Lamanšo sąsiaurio gelmėse, ir ne kaip girtuoklis, o kaip tikras jūrininkas, kad sugėdintų savo sūnų, jau pabėgusį į Johanesburgą, į anglų deimantų kasyklas.

Tūkstančiai žmonių ištveria Afriką, o gal Afrika pakelia tūkstančius žmonių, ir viena, ir kita – teisybė, galvojo Saltaferienė, veltui laukdama laiško iš sūnėno, nors tai būtų tik deimantų kasimo aprašymas.

– Kokius vaistus vartoja ligonis? – grąžino ją į tikrovę Nikolaidis. – Bismutą, salvarsaną, gyvsidabrį ar jodą?

Pavadinimus, kurių nežinojo, – toks jau buvo saliečių likimas, – pasakė ir kitoms pas Mureną. Paklausė venerologas ir apie sūnaus sveikatą, negaliu prisiekti, ponia Farakuki, – Mina buvo pasakiusi išgalvotą pavardę, – negaliu prisiekti, bet greičiausiai sūnus buvo pradėtas prieš tėvui užsikrečiant sifiliu.

Šiaip ar taip, paimsiu jį į žentus, ir kuo greičiau, nusprendė Saltaferienė, nes paskutiniu metu vyresnėlė jai atrodė labai išsiblaškiusi ir apdujusi, ir kai Tonis, Vatokūzių ir Chadulių vyriausiasis buhalteris, įbedė skvarbų žvilgsnį į Miną ir delikačiai paminėjo penkis apvalius turto skaičius, ji pajuto, kaip širdis ėmė smarkiau plakti: jos pirmagimė, visų nuomone, buvo tikra Afroditė, trūko tik dešimties centimetrų ūgio, o Nikas galų gale atrodė sveikas, kilnus ir dosnus, pinigai buvo masalas, duktė išlaidi, be to, šios vedybos būtų buvęs geriausias skolos atlyginimas Mersinos sielai, ji kitados padėjo jos šeimai, reikėjo jai atsidėkoti.

Mina sutvarkė žemės sklypo reikalą, dvidešimt penki Anglijos aukso svarai, grįžo į Andrą ir nusiuntė Savui sutarties kopiją, ji buvo pasirašyta rugpjūčio šeštąją, Kristaus Atsimainymo dieną, parašė jam, paminėjo netgi mažą sumelę, kurią davė renkant aukas nukentėjusiems nuo žemės drebėjimo Italijoje, ne kažin ką, nes užpernykščiai žemės drebėjimai Japonijoje, Jugoslavijoje, Palestinoje, Pakistane ir Italijoje jau buvo ištuštinę jos kišenę.

Apie piršlybas pranešiu vėliau, kai reikalas bus baigtas, nusprendė ir vėl ėmėsi amžinų namų ruošos darbų.

Kiekvienas vakaras pas Mureną virsdavo piligrimyste, klibinkšt paklibinkšt jos jau karališkai įsitaisiusios svetainėj, nekramtydamos punta saldumynus, o Murena, apgirtusi nuo rakijos, mastikos*, likerių, pasakoja visokias nešvankias istorijas; kvatojimas ir tsss po labiausiai vykusių iškelia jų nuodėmę į dienos šviesą. Kaimynų berniūkščiai, būdavo, priropoja keturiomis prie sienelės, jau per žemos jiems pasislėpti, ir dedasi į galvą žvaigždžių mokslą, – pradinėje mokykloje šias pamokas visi puikiai mokėjo. Mokytojas Stratakis, atseit tam, kad duotų pylos Murenai, bakštino mokinius, kad ir jam viską išklotų, tik pamanyk, toks ramus žmogus, galvojo Moscha, tai vienintelis jo trūkumas.

– Išlindo iš tos pačios skylės, vienas sūnus dulkino ją kaip korėjietiškas taifūnas, kitas kaip smarkus sirokas, sužinojau iš marčių, – štai ką išgirdo Moscha savo ausimis, neseniai nuėjusi ieškoti motinos: Murena buvo taip įsiva-

* *Mastika* – degtinė su mastikinės pistacijos dervos aromatu. *(Čia ir toliau vertėjos pastabos.)*

riusi, kad nebegalėjo sustoti vidury sakinio arba užglaistyti savo žodžių.

Didesnį įspūdį jai padarė ne tai, ką nugirdo, o tai, ką pamatė: išraudusios iš susijaudinimo viešnios, kurios net nepastebėjo mergaitės, – kur tau pastebės, taip įsitraukusios, – kaip užkerėtos klausėsi storulės, kuri rietė nosį, kad meilužis nepajėgė iš jos ištrūkti, nes jo inkaras įsipainiojo į jos plaukus.

Kai Moschai buvo dar tik vienuolika dvylika metų, kankinama visokių įtarimų, ji degė smalsumu, ir kai tik mama pasiimdavo pintinėlę su nebaigtu siuviniu ir patraukdavo pas Mureną ar pas kurią nors kitą, kur visos rinkdavosi su besarmačiu liežuviu priešaky, mergaitė rasdavo kokią nors dingstį staiga įsiveržti ir viską, ką tik sugaudavo jos ausis, užrašydavo ant popierėlių, o paskui sužibėdavo tarp savo draugių, Katinos, Kiki ir Mari, jo pimpalas kaip laivo stiebas, trisdešimt garlaivio įgulos vyrų lygu šešiasdešimt kiaušių, storapizdės, nes šlamštė ten lašinius ištisus mėnesius ir metus nekaltai gyvendamos, Argentina gamina geriausias antklodes, nes tai viešnamis, kur galvojama tik apie lovą, ir dar – nuo citrinų, kurių daug valgoma saloje, pasidaro rūgštūs bučiniai, o kartais ir putės.

Visa tai iki trylikos, net iki trylikos su puse metų buvo neprieinamas lobis, saldi kankynė, ką reiškia tas žodis, ką reiškia anas, klausinėjo viena kitos mažylės, *meilės paslaptys žydi tik vasarą, nes kiaurą žiemą visos bus vienos* ir taip toliau.

Moscha nieko doro nesugalvojo, kad Orsa ją susidomėtų, šioji buvo trejais metais vyresnė, ir tai niekad nepasikeis, tė-

vo numylėtinė visada bus trejais metais vyresnė, ir nors nebuvo pasipūtėlė, užsidarydavo savo kambaryje ištisoms valandoms, iš ten nesigirdėdavo nė garso, arba išsitiesdavo aukštielninka ant sienelės ir žiūrėdavo į Dievo Akį, tenai, kur susiduria du kalnai ir visada skuba debesys.

Orsute, aš, žinoma, nekenčiu tavęs, galvojo Moscha, tačiau neįsimylėk jūrininko, mat ne tik bijosi, kad jis nepražūtų, bet ir tu kaip užkerėta klausysies Murenos, kuri tada jau bus visai nukaršusi; trisdešimt aštuonerių bobšei sunkiai sekėsi prasimanyti ką nors originalaus, o našlės ypač neturėjo kantrybės klausytis amžinai tų pačių istorijų, reikalavo ko nors naujo. Taigi prieš užkaisdama kavinukus Murena sukdavo galvą, kaip pralinksminti moteris, kurios, našlės ar ne našlės, kas vakarą guldavosi į lovą vienos.

Prieš kelis mėnesius Moscha stebėjo amatininką, atvykusį iš Atėnų taisyti spyruoklinių matracų. Plačioje tėvų lovoje viena pusė buvo įdubusi, ir jis, kažką sumurmėjęs, nusikvatojo, o motina išvarė ją į virtuvę išvirti kavos. Viskas greit baigsis, ir Saltaferų pora kartu nebus sudrengusi nė vienos poros paklodžių.

Jau lijo, lašai čaižė it botagas, visur purvynė, mes, trys moterys, sušvinkome tarp keturių sienų, kartais niršdavo Moscha, kurios nuotaika pasitaisydavo tik per anglų kalbos pamokas gimnazijoje. Balta kaip pienas oda, nupiepęs tarsi viščiukas, banguoti rudi plaukai, – toks buvo Deividas, ir jo dėka ji darė pažangą greičiau už kitus, antradienį davė jai *The Tower of London,* 631 puslapis, o penktadienį ji grąžino knygą, didvyriškai ją prarijusi, norėjo jį įtikinti, kad kalbos

skirtumas nebus jiems kliūtis skersai kelio, ir britas, negalėdamas patikėti, kai ko jos paklausinėjo, bet ji išbėrė atsakymus kaip žirnius. Nuaidėjus skambučiui, gal norėdamas atsiprašyti, pasakė jai *stay for a while* ir nei iš šio nei iš to parodė jai atviruką, mergaičiukei išgaravo iš galvos dailininko pavardė, šiaip ar taip, tai buvo amerikietis, Kalėdų naktis, užšalusi Temzė, valtys ir burlaiviai ištraukti į krantą, jai taip tankiai plakė širdis, kad detalės susipainiojo.

Kai kurios kitos taip ir įstrigdavo čia, nuo likimo nepabėgsi, o tai ir buvo savotiškas jų likimas – apžlibti palinkus prie kanvų, vis skaičiuoti ir skaičiuoti akis ar dygsnius lėtai slenkančiomis popietėmis ir šaltais vakarais žiemą, skaičiuoti ir žodžius namie, pora žodžių virtuvėj, pora sandėliuke, diena iš dienos tie patys. Moscha nepakentė siuvinėjimo, gal kad nerašytas įstatymas reikalavo iš jų visų išsiuvinėti tokį pat liūdną paveikslą ir pakabinti pačioj matomiausioj svetainės vietoj, kad šnipinėtų jas visą gyvenimą ir grasintų, nagi, paklausyk, nuo likimo, kaip sakoma, nepabėgsi. Jei toji kvaištelėjusi Orsa būtų pasakiusi jai kokią paslaptį, Moscha būtų patikėjusi jai savąsias, papurčiusi ją, nuo likimo galima pabėgti, aš su jūreiviu tai jau ne, nė už ką, bijojo, kad ir pati netaptų nuolatine Murenos viešnia.

Katerina, slėpkis, bangos tave vejasi, – kai tik jūra būdavo audringa, Kateriną Basandi it kokios piktosios dvasios apsėsdavo, jos vyras virėjas žuvo kitame pasaulio krašte prieš dvylika metų, laivui paskendus su visais žmonėmis, ir nuo tada moteris negalėjo žiūrėti į jūros mėlį, persikraustė už ny-

kaus kalniuko ir pėdindavo dešimtkart ilgesniais keliais Moschos lydima ir saugoma, kad nepakliūtų į skersgatvius, kurių gilumoje šviesdavo Egėjo jūros lopinėlis, o kartais priglausdavo delną prie skruosto, kad žvilgsnis nepagautų nė menkiausio jūros šešėlio.

Ji nebuvo pamišusi, ji tiesiog negalėjo apsiprasti.

Ir Moschos netraukė jūra, taigi žūtbūt turėjo įsimylėti mokytoją anglą ir viena, išsitiesusi geležinėje lovoje su tiulio užuolaida nuo uodų, kuri darė jos veidą blyškų, svajoti apie pabėgimą iš Mažosios Anglijos, kaip buvo pakrikštiję Andro salą stambūs laivų savininkai, turintys kontorų ir interesų Londone, ir smulkūs laivų šeimininkai su tokiais pat užmojais, svajoti apie įsikūrimą Didžiojoje, tikrojoje, apie arbatėles, keksą ir ilgus pokalbius su savo vyru anglų kalba rafinuotomis, pažangiomis, europietiškomis temomis.

Trūksta pinigų, o be jų nepadarysi nieko, kas reikia, Demostenas, jis aplenkė Saltaferą, kitaip kapitonas tai būtų pasakęs pirmas tą rytą apie pusę vienuolikos, kai gavo telegramą, begėdė jūra visuose savo pakraščiuose, Konstanca, Kardifas, Diego Suaresas ir Marakaibas, galybė kekšių, visose pakrantėse supančių vandenynus, o didžiausia kekšė pati jūra, tik padaro tave turtingą, ir šit jau mauna paskutines kelnes, Savas virė iš pykčio ir sielvarto.

Su dideliu liūdesiu pranešu, kad nepamirštamas pabėgėlis Jasonas Telemis, pakirstas gripo ir rožės, mirė Niujorke 1929 metų liepos 17 dieną. Aštuonkojų gaudytojo sūnus buvo knygius, nė kojų jūroje nesušlapęs, ir niekam tikęs laivų savininkas, paskendo du jo laivai: 1907-ųjų „Marusija“, nupirkta 1916 metais už 11 000 svarų, pragaišo 1917 metais prie Urugvajaus krantų, 1908-ųjų „Kimatianė“, nupirkta 1925 metais už 27 000 svarų, pražuvo plaukdama į Filipinus, dingo ir jo žmona, Telemis liko plikas kaip tilvikas, su skolomis ir vekseliais šūdiname mieste, tas miestas jį ir pribaigė.

Jasonas, senų laikų bičiulis, žiū, kiek daug jų miršta paskutiniu metu, galvojo Saltaferas, draskomas į dvi dalis, mylėjo jūrą, tačiau bijojo galo, bijojo likti kokioje nors vietoje, kur nebus vaikystės metų, siluetų, šešėlių, žodžių, kur bus kitokie aidai, keliai, spalvos, kiek skirtingų jūros mėlių, pirmiausia dėl vandens, nors kapitonas teikė pirmenybę gimtosios jūros spalvai, kiek skirtingų mėlių, Biskajos įlanka lapkričio pabaigoj pilka ir alyvuogių spalvos, kol pakyla pietvakarių vėjas ir nudažo ją švino spalva ar afrikietiškais oranžiniais atspalviais, ypač pavakarį, o Koralų jūros mėlynė visai kitokia, tenai vandenys tviska ir kibirkščiuoja kaip degančios kalėdinės girliandos, kaip mažučiai mandarinai kalnų atšlaičių terasose, blizgantys rasos lašais ant žievės, o kai toli Kavodoro sąsiauryje teka saulė, šviečiantys kaip elektros lemputės ir akinantys juos kapojančius žvirblius. Andro sala – mažas pasaulio kampelis, tačiau keistenybių be galo be krašto, ir dieviško mėlio jūrelės čia plyti ramios kaip gaivinamieji gėrimai, čia ima banguoti ir skandina, kaip paskandino aštuonkojų gaudytoją, preferanso karalių Paschalį Telemį, *asi es la vida,* toks gyvenimas.

Penkiasdešimtmetis Saltaferas nebeturėjo drąsos nežinoti ir nebeturėjo laiko, dirbančio jo labui, vilko sunkią patirties ir brandos naštą ir darėsi vis jausmingesnis, jaunesniųjų nuomone, šiek tiek sentimentalus, gal priešindamasis šaltakraujei žmonai, kuri tuo metu rietė į ožio ragą Telemius, Marius, Valmus, Zanius, kalmarų, aštuonkojų, pelamidžių, krevečių ir omarų žvejus, mėgdama užklupti iš netyčių kaip

finansų ministras, paskelbiantis apie devalvaciją, skaičiavo ir slapta planavo ištekinti dukteris, o kapitonas už tūkstančių mylių laukė jos manevrų padarinių. Žmonos siela taip ir liko jam neįžvelgiama, tinkamos progos buvo praleistos, ir dabar nė vienas iš jųdviejų nebeturėjo noro suartėti, nebuvo ir kaip, beje, lygiai taip atsitikdavo daugeliui salos kapitonų ir jų žmonoms, vyrui rūpėjo vyriški reikalai, geras laivo valdymas, maršrutai, pakrovimo ir iškrovimo darbai, pelnas, gyvenimas laive, o žmona žiūrėjo moteriškų reikalų, gero namų valdymo, investicijų, vaikų auklėjimo, ištekinimo ir apvesdinimo. Tik tiek, kad Mina, nebijodama sunkumų, pasirinko skylėtą gelbėjimosi ratą, turto kaupimą, nors būdama nekvaila moteris žinojo, koks tai rizikingas ir galbūt bergždžias reikalas, bet į strategiją dukterų atžvilgiu jai reikėjo įdėti daugiau širdies, to ir būtų norėjęs Saltaferas, plaukiojantis iš vieno Lotynų Amerikos uosto į kitą kroviniu laivu, *general cargo,* ir prieš atplėšdamas laiškus iš Andro salos dėl viso pikto persižegnodavo.

Sakai, kišu savo nosį į visų kaimynų reikalus, o aš sakau, kiši savo daiktą į visus pasaulio uostus, tiesiai šviesiai norėjo jam parašyti Mina, bet susilaikė, ateis tavo valanda, niekas veltui nepraeina, pagalvojo ji. Moscha nukopijavo sveikinimus, išspausdintus „Egėjo balse", skelbimas kainavo aštuoniasdešimt drachmų, Savo P. Saltafero, laivo kapitono, šeima šiltai sveikina Dimostenį J. Gliną, mūsų kraštiečio kariuomenės vyriausiojo farmacininko Jeorjo K. Glino sūnų, įstojusį į Karo laivyno mokyklą. Niekam tikęs tėvas ir niekam tikęs vienturtis sūnelis, bet Saltaferienė negalėjo numatyti, kurio žmogaus prisireiks juodą dieną mažoje saloje, taigi dėl šeimos interesų gerai sugyveno su visais, nors pusei jų spjaudė už nugaros. Patikėti namų valdymo anam, retam svečiui, nebuvo galima: išlipęs iš jūros, jis imdavo skęsti.

Tavo akys drėgnos nuo jūros mėlio, Orsa, rašė jis savo pirmagimei, o kita duktė skundėsi, mat vyresnėlė prirašydavo vos vieną popieriaus lapą, o jaunėlė išdėstydavo visas Andro naujienas, teikdama pirmenybę giminaičiams ir vietiniams pažįstamiems.

– Rašyk ant cigarečių popieriaus, – sakė jai Mina, – tavo jausmai mažiau svers.

Spaustuvininkas išspausdino skelbimus apie atminus sekmadienį, L. Isario našlė („L“ reiškė Leonardas) ir S. Arjiropedo našlė („S“ reiškė Sokratas), Sterijas paliko dar vieną našlę, gedulingi pietūs dviejose kavinėse paeiliui, – jų savininkai buvo taip susitarę, – ir aikštė vėl skendėjo gedule, nebuvo nė vieno sekmadienio be kolivos*, vos nusivilkusios juodus drabužius, salietės vėl juos apsivilkdavo, juoduma skverbėsi širdin, pajuosdavo net kraujas, ir tada jos eidavo į pažįstamų ir nepažįstamų atminus, ištisą savaitę darbai, lakstymas, o sekmadienį iš pat ryto juodas kostiumėlis ir eilė pareikšti užuojautą.

Mina nusprendė pasiimti abi dukteris dar prieš auštant ir nusivesti aukštyn į Apatūriją, pas anytą, susitars vietoje parduoti figas ir išvaduos mergaites nuo gedulingos eisenos. Jų namas stovėjo netoli katedros, ir jų gyvenimas buvo amžinas žuvusių jūrininkų minėjimas, ypač vasarą, kai į salą kaip liūtis pasipildavo po visą pasaulį išsibarstę saliečiai.

Prieš kurį laiką, per Šeštines, ji matė, kaip Orsa, prisiskynusi Trijose Bažnyčiose iš griovio ir šlaitų terasose** glėbį aguonų, persisvėrusi per balkoną mėtė ir pūtė žiedlapius, kurie ir taip bemat nukrisdavo, siauras skersgatvis buvo pilnas raudonų dribsnių, ir lengvas vėjelis juos nešiojo po mažą baltą

* *Koliva* – stačiatikių atminų valgis, gaminamas iš virtų kviečių, cukraus, riešutų, razinų ir kt.

** Andro saloje šlaitai sutvirtinti sienelėmis, sukrautomis iš stačių akmenų ir besidriekiančiomis daugybę kilometrų.

miestuką, ištuštėjusį per vidurdienio siestą. Mina buvo pirmame aukšte, vynuogienojų šešėlyje, valgė vaisius ir vogčiomis kaišiojo galvą, norėdama pasižiūrėti į ją, gražią, tolimą vėjavaikę medaus spalvos plaukais. Anas neklydo, nuo jūros mėlio jos akys drėgnos, bet pažiūrėsim, gal ji lies ir mėlynas ašaras, kai sužinos apie vestuves, neverk, nė nemėgink priešgyniauti, nukirs kaip kirviu Mina.

Rugsėjo penkta, maždaug penkta valanda, penkta po pietų. Smėlis, sukaupęs dienos karštį, skleidė virpuliuojančią šviesą, lyg kokios aukso dulkės sėdo ant to, kas liko ruda, uolų ir žemės, pro skaidrų vandenį galėjai matyti dugną, čia skaisčiai geltoną, čia tamsiai žalią, su žolėmis, kurios linko iškamuotos saulės, pasiekiančios jas ir gelmėj. Vidury įlankos buvo įsikūrusi šventoji, regis, jau nebemylinti Orsos, Jūros Marija, visa baltutėlė, lygiai tokia pati kaip kita, kuri stypso it ožka ant uolos ir kartais vakarais eidavo sargybą, kai Spiras Maltabis ir ji pasislėpdavo mažame jos šventoriuje, kad nuvogtų porą bučinių.

Kažkokios plaukikės rankų grybšniai skrodė jūrą ir taškė šventąją į baltus skutelius, lyg laišką, kurį sudrasko nusivylęs gavėjas, visi šie akimirką trunkantys vaizdai užpildė 1929 metų rugsėjo penktosios pavakarį, pavakarį, kurį Orsa Saltaferu norėjo praleisti viena, ji neturėjo artimų draugių, o jos nuotaika buvo taip kritusi, kad ją erzino menkiausias judesys, net ir toli nuo jos, kaip kad toji plaukikė, jaučiai, rupšnojantys sausas žoleles, ir žalas veršelis, snaudžiantis klevo paunksnėje.

Orsa suspaudė saujoje tris jūros apgraužtus šaukštus, kuriuos vakar prieš nurimdamas į krantą išmetė meltemis*, ji iškasė juos iš smėlio, apsitraukusius žalsvom užmaršties apnašom, amžinai juos saugosiu savo rankinuke, pagalvojo, laikas bėgo greitai, jos maudymosi kostiumėlis neskubėjo džiūti, o plaukikė išlipo į krantą ir ilsėjosi atsigulusi aukštielninka, visas pasaulis buvo trys horizontalios lygiagrečios juostos, aukštai aukštai šviesiai melsva, vidury mėlyna, apačioje geltona, o pakraštyje plaukikė su vyšniniu maudymosi kostiumėliu. Ji neturėjo jokio noro jos kalbinti, geriau buvo taip, žiūrėti iš tolo, ir jei tai būtų buvę pernai ar užpernai, gal būtų kaip tik šį paveikslą įsidėjusi į galvą kaip 29-ųjų atminimą, mat šitaip Orsa kaupė ir saugojo praeitį, pavyzdžiui, 28-ųjų metų vasara buvo, apskritai paėmus, raudona jaunamartės skrybėlė, kurią paplūdimiu rideno vėjas, 27-ųjų vasara – Spiras Maltabis, molo gale be marškinių daužantis ir keikiantis aštuonkojį, o 26-ųjų vasara – Nana Buranda-Karapiperi juodais drabužiais su juoda vėduokle, sėdinti viena tamsiame savo namų prieškambaryje, ir atidarytos durys.

Žmonių paplūdimiuose pasidarė reta, vienas kitas kur ne kur, bruzdesys turguje apmirė, miestas su frankų tvirtovės liekanomis ant keteros, laiptais, daugybe bažnyčių, marmuriniais fontanais, prašmatniais dviaukščiais namais su venecijietiškais ar vietos herbais, lodžomis ir neoklasicistiniais pa-

* *Meltemis* – sausas šiaurės rytų vėjas, pučiantis Viduržemio jūros regiono rytuose gegužės–spalio mėnesiais.

statais, kurių visi tvirtai įrengti, kad pakeltų laiko išbandymus, su iškalta pastatymo data trikampyje virš durų, kad ji nebūtų pamiršta, miestas pamažu virto moterų pasauliu, jūrininkai užsirišdavo krepšį, susikraudavo skrynias ir iškeliaudavo, tarp kitų ir Savas Saltaferas, ketinantis grįžti per Velykas ir pabūti tris mėnesius.

Orsai niekados neišeidavo pasakyti „mama, mamyte, mamute", tenusineša ją velnias, tepakelia malūnas ant savo sparnų, užeidavo jai noras šaukti, ypač kai Saltaferienė, abejodama, ar jos sprendimai teisingi, ištraukdavo iš spintutės dėžutę havanos cigarų, ruošdamasi atlikti išpažintį, – popo Filipo silpnybės buvo ne paslaptis, ir cigarai padėdavo lengviau gauti atleidimą už bet kokią nuodėmę ar kaltę. Saltaferienė žinojo šią gudrybę, o popui buvo įgrisę klausytis vis to paties, po trisdešimt metų parapijoje jūrininkų ir jų žmonų nusižengimai neatrodė nei kuo nors ypatingi, nei įdomūs, popas klausydavosi jų išsiblaškęs ir galop atleisdavo visiems už viską, išeidavo į bažnyčios šventorių ir tykodavo salos vyrų, kurių buvo nedaug, ieškodamas partnerių pažaisti nardus. Jis, regis, labiau graudavosi, kai tekdavo bergždžiai laukti, negu kai patirdavo, kas slegia jo parapijiečių sielas.

Jei motina nėra visai bejausmė, šiomis dienomis turėtų palengvinti sąžinę dėžute havanos cigarų, pagalvojo mergina.

Vakardienąpas jas atėjo Spiro dėdė, Emilijas Balas, išgerti kavos ir atsargiai aptarti reikalo, nusprendžiau išleisti ją už kito, daugybė šventų dalykų surišę man rankas, pasakyk savo sūnėnui, kad, deja, jau esu davusi žodį kai kam kitam,

šiaip ar taip, Spiras, mano mielas drauge, man atrodo per didelis viliokas, kad tiktų šeimos gyvenimui, ir dėdė tarsi susitraukė, prarijo liežuvį, neištarė nė žodžio apie jausmus, o Saltaferienė apėjo povandenines uolas ir nesigilino į reikalą, kaip derėjo ir kaip buvo pratusi dėl savo baisaus nepatiklumo. Orsa slapta klausėsi ir viską girdėjo, pajuto, kaip jos gyslos pokšt nutrūko, ištuštėjo, ir pamatė, kaip kraujas srūva upeliu, lėtai, negrįžtamai, metras po metro teka numylėtu Maltabio ratu: Šventojo Demetrijo bažnyčia, tiltelis, senosios kapinės, grota pajūrio uolose, ir čia išsenka, virsta paprastu vandeniu, susilieja su jūra.

Įkarščio pagauta, motina perėjo prie veiksmų, privertė Balą sėdėti it prikaltą, lyg į jį būtų nutaikytas revolveris, ir, negana visko, paprašė dar ir mėšlo iš karvelidės savo gvazdikams patręšti.

– Kad tavo kaimynės jo slapta nedžiautų.

Apmirusi už dvivėrių ąžuolinių svetainės durų ir sulaikiusi kvapą, Orsa klausėsi viso to ir negalėjo net verkti.

Parašyk, mano brangute, kozinakių receptą, gal virėjas mums jų truputį pagamins, ir receptas atėjo gražiai perrašytas Moschos: tiek medaus, tiek graikinių riešutų, tiek sezamų, ir jis šiaip ne taip jį išvertė Anchelitai, Anchelitai Rodriges San Pedro, mažai moteriškutei, bet didelei nuodėmei, data – 1916 metai, vieta – Argentina, nusidėjėlis – Savas Saltaferas. Jis nebuvo bobišius, buvo paprastas vyras, kurį užgraužė žmona su savo amžinai rūgščių veidu, tavo cholera ir mano cholera, taip juodu su velioniu Nikiforu vadino savo pačias. O supiršo juos šuo Achelojas, jis bijojo audros, bet visi laive mylėjo tą bailiuką užkritusiais vokais ir nešvariais rudais gaurais, kuris dvi paras vėmė ir daužė viską, kas tik jam pasimaišė po kojų. Kai tik jie nuleido inkarą Buenos Airėse, Saltaferas išvedė Acheloją pasivaikščioti, kad atsipeikėtų, nuramino šunį, ir jie nuėjo pas merginas, Anchelita buvo nauja tuose namuose, nuvesk jį į kambarį, kad jis vėl neišsigąstų ir nepridarytų žalos, pasirūpino juo it vaiku, iškvietė veterinarą, tas prirašė raminamųjų.

Nelemtasis šunėkas jį ir įpainiojo, paskui neišvengiamai ėjo visokie *como vos quieras mi amor* ir *si mi amor,* ir penktą

kartą, kai jie sustojo Argentinoje, ji laukė jo su pomidorų plovu ir chalva, ir jis įsivaikino jos sūnų. Nežinomo tėvo trimetį ji netgi pavadino Odisėju, tai buvo vienintelis graikiškas vardas, likęs jos atmintyje iš mokyklos suolo, kurį ištvėrė trejus ar ketverius metus, nori mane apvynioti apie pirštą, šliundra, pagalvojo Saltaferas ir tą pačią popietę nusitempė ją pas notarą ir privertė pasirašyti, kad niekados nelįs į akis oficialiai jo šeimai, o kitą rytą dar sutvarkė reikalus civilinės būklės aktų skyriuje, ir visi trys nuėjo valgyti ledų.

Ramus rugsėjo rytas kvepėjo pavasariu, Anchelita, paprastai tokia atviraširdė, visa vienos švelnybės, tango, bučiniai, iš netikėtai nusišypsojusios laimės prarado ūpą ir pravirko iš dėkingumo.

Savas žiūrėjo į berniuką, kurio tikrai nebūtum pavadinęs netikša, jo žvilgsnyje atsispindėjo savigarba, jis neteisė motinos, buvo jau mažytis trejų metų vyras su vešliais garbanotais plaukais nelyginant angelo vainiku iš žolynų.

Anchelita ir Odisėjas, du šventi paveikslai, ir Saltaferas Buenos Airėse bent jau atsipalaiduodavo, taigi pasakė Chaduliams, man penkiasdešimt, daugiau jokios Kinijos Japonijos Indijos Mandžiūrijos, dėl revoliucijos ten krizė, jam labai tinkanti Argentina, puikiai pažįstąs Pietų Atlanto jūras, *Atlantico Sur,* ir dabar jau keletą metelių jis sau pasilikdavo krovinius ir laivų nuomą į Kingstoną, Džordžtauną, Kiurasao, Panamaribą, Nekočėją, Valparaisą ir atgal.

Kitiems nebuvo jokio reikalo žinoti, o Nikiforas, žinoma, buvo vertas tokios paslapties, bet kaip tik tuo metu pakratė kojas, ir jam liko slaptas sūnus, jau penkiolikmetis jaunuolis, metro aštuoniasdešimt ūgio.

Ir žinomos dukterys. Neseniai Lisabonoje jis gavo tris laiškus, iš Orsos, Moschos ir Minos, sakytum, būtų rašiusios ne būtybės, gyvenančios tuose pačiuose namuose, o nepažįstantys viens kito žmonės, skirtingų tautybių ir iš skirtingų šalių, jo žmona – aštuonių su puse eilutės išlaidų sąrašas ir keli dviprasmiai žodžiai apie numatomas piršlybas, Moscha – vienuolikos puslapių ataskaita apie tai, kas vyko už svetimų durų, kai ji ėjo pro baltą dviaukštį namą Rivos rajone, ir jų namuose, ir Orsa – du retai prirašyti puslapiai, kur savaip pasakyta ne taip jau mažai: būk geras, tėtuk, paslėpk mane savo laive, Mažoji Anglija iš tiesų per maža, kaip sakydavo krikštamotė, kad joje tilptų dideli jausmai.

Savas Saltaferas apsiniaukė šimtąjį kartą, jo žmona šykštėjo mergaitėms švelnybių, ir kai jis kas dvejus trejus metus grįždavo į salą, varžydavosi bučiuoti ir glamonėti susigūžusius vaikus, juolab kad per tą laiką jie virto beveik suaugusiomis merginomis ir amžius pastatė tarp jų dar vieną sieną.

Taigi jis ne kartą Andro saloje vaidino komediją, dėjosi nostalgijos užkamuotas ir liūdnas, nors širdyje degė noru dėti į kojas, vėl kuo greičiau sprukti į savo vandenis, trisdešimt šešerius metus jūrininkas, visi vandenys jam buvo pažįstami. Be to, baiminosi, kad neimtų ilgėtis savo lovos, citrinmedžių

ir savo sodelio, senos motinos ir kai kurių geriausių bičiulių, kaip antai Grigorio.

Išsitiesęs ore ant keturių jūrininkų rankų, žvelgdamas į Dievo Akį, pieno spalvos dangų, mėnulį vidury dienos, Grigoris perskrido, tėtuk, paskutinį kartą perskrido pagrindine gatve, pro krūvą jautruolio kirpėjo išnaikintų naktinučių kelmų ir nuvytusių šakų, pro dvynius platanus aikštėje, pro namus, kuriuose vakarodavo trumpam grįžęs iš jūros, ir nusileido pas Švenčiausiąją Mergelę, parašė jam Orsa. Ji girdėjusi, tėtuk, varpą, nuo vienuoliktos ryto iki ketvirtos po pietų, girdėjusi ir tylų jo žmonos verksmą ir mėginanti priprasti.

Jam sugniaužė širdį dėl Grigorio, sugniaužė širdį ir dėl Orsos, mergaitės, kurios galvoje sukosi graudžios mintys. Užgesino cigaretę, pasidėjo laiškus ir pasitrynė smilkinius, jo motina kentėjo galvos skausmus, ir jis juos paveldėjo, kad niekas nepražūtų. Išeidamas iš kajutės į savo postą, jis užsikliuvo ant virėjo, nešančio jam gabalą rūkytos dešros, ir išsiliejo ant jo.

– Po šimts velnių, galop pasakysiu, kad pasigendu Andro, ir turėsiu omeny, kad pasigendu, tarkim, tik bakalėjininko Aristo, kuris toks jaukus ir švariai nusiskutęs, su tvarkingai pakirptais ūsais ir, kol sveria avies sviestą ar džiovintas menkes, netgi sapnus išaiškina.

– Be to, daro pačias skaniausias dešras, – pridūrė išsigandęs Christakis.

Puslapis 146, anglų admirolo sero Frederiko Bedfordo patarimai, kaip išvengti susidūrimų, jo tėvo knygoje „Teoriniai ir praktiniai laivybos pagrindai su visomis lentelėmis ir astronominiais kalendoriais“, parašytoje Pelopido Cukalo, „Estias“ leidykla, 1912, senoje, bet patikimoje, Spiras Maltabis išmoko ją atmintinai, ir ji buvo ne vienintelė, nuo dvylikos metų sklaidydavo tokius leidinius.

Ir ką kita jis galėjo daryti vidury Indijos vandenyno, kur nieko nenutikdavo, kur buvo tik laivas, plaukiantis baltoj visatoj, ir nuo tos monotonijos jam į galvą lindo vis tos pačios mintys, galinčios išvaryti iš proto.

Dešimto mėnesio septynioliktą dieną Javos saloje, Surabajoje, tarpiniame uoste, kur sustojo pasikrauti ryžių, jis sužinojo, kad Saltaferienė be jokių kalbų atstūmė jį, dvidešimt septynerių metų kapitoną, gaunantį viliojančių pasiūlymų iš daugybės laivų savininkų Andro, Chijo, Inusos, Kaso ir Kefalonijos salose, net nepaklausė, ar juodu su jos dukteria puoselėja vienas kitam kokius jausmus ar prielankumą, – toji, kuri pirkdavo aliejų iš viršaus, sviestą iš vidurio, o medų iš

dugno, vis dėlto nemokėjo išrinkti jaunikio savo mergaitei, vienas Dievas težino, kokį seną pliuškį bus nusižiūrėjusi su savo devizu: be storos mašnos negausi žmonos. Kūno nakties žaidimams kaip nebūta, praradau jį, prisiminė Maltabis liekną liemenį, plonus it pirštai riešus ir kulkšnis, putlias rankas ir kojas. Pirmą kartą pabučiuota, Orsa nuleipo jo glėbyje iš gėdos, bet vos tik atsipeikėjo, kelias akimirkas patylėjusi netikėtai drąsiai atsakė į pirmą jo bučinuką šimtais savo bučinių, o jis kaip įkaltas stovėjo nutirpęs iš nuostabos. O dėl paskutinio pasimatymo prieš jam išplaukiant, tai keturiasdešimt jo dėdės karvelių gali paliudyti: visose karvelidės kertelėse juodu burkavo, palydėdami savo burku burku trūksmingu kvėpavimu ir pusiau nukąstais žodžiais.

Keista mergaitė, vieną dieną nuolanki, antrą neklusni, trečią čiauškutė ir linksma, ketvirtą neprieinama ir liūdna, mane labai veikia šviesa, tikino ji, arba sapnai.

Retai kalbėdavo apie savo šeimą, paskaitysiu tau eilėraštį, staiga, būdavo, ištaria ir ima jį kankinti versdama pasakyti, kieno jis, išmuša iš vėžių poetų inicialais ar gimtuoju miestu, ir jis visada pasiduoda, o jai labai smagu, kad jos mylimasis nenusimano apie poeziją. Buvo prisirašiusi iš šen ir ten visokių nežinomų autorių eilių į pailgą sąsiuvinį odiniu viršeliu, storą kaip kokia bažnytinė knyga, visai tokį patį kaip sąsiuviniai, į kuriuos laivuose surašomi išmokėti atlyginimai, *papeterie Hautin, fondée en 1856,* ji išmoko prancūzų kalbą iš atvirukų, bet jos tarsena buvo gera. Maltabis atvertė kur pakliuvo savąjį sąsiuvinį, įrišta juoda oda, su užrašu „Pietų vėjas" puoš-

niuose kavos spalvos rėmeliuose, įgulos atlyginimai nuo praėjusių metų, 1928-ųjų kovo pirmos, telegrafistas Nikolas Zanis skolingas 250 eskudų, kūrikas Joanis Polizas gavo 37 svarus, kitame puslapyje mechanikas Atanasijas Maistras paprašė Kalkutoje 50 svarų avanso ir taip toliau, Maltabis apiplaukė Žemės rutulį dešimt kartų. Ir vis dėlto pernai vasarą jam padarė įspūdį, kiek daug erdvės ir slaptaviečių mažoje saloje, paslėpusioje jų idiliją: visi čia pažinojo viens kitą ir visi buvo smalsūs, bet niekas nieko neužuodė.

Orsa ateidama imdavosi visokių atsargumo priemonių, bet visada būdavo įsisupusi į šilkus, Spiras šį tą nutuokė apie moterų tualetus, bet to dviem žodžiais negalėjai apsakyti, mat ji ateidavo prisikaišiusi medaus spalvos kasą jazminaičių žiedų, su jūros mėlynumo, kaip ir jos akys, kaspinu, jis įdurdavo žvilgsnį į jų mėlį, regėjo, kaip banguoja amžini jų vandenys, tai jūra, į kurią plauksiu, pareiškė ir prispaudė ją prie savęs užsidegęs, pasisekė tau, Maltabi, kalbėjo pats sau, ši mergaitė – undinėlė, atneš tau laimę kaip ir toji, kuri ištatuiruota ant kairės rankos su vešliais plaukais, riesta uodega ir dailiai išpieštais žvynais.

Darbai laive sunkūs ir vyrai irzlūs, vienas penkeri, kitas penkiolika, trečias dvidešimt penkeri metai jūroje, tik naujokai patys nesiimdavo iniciatyvos ir klausinėdavo. Kai oras nesiaikštydavo, viskas būdavo labai vienoda, labai įprasta.

Spiras nenuleisdavo nuo senųjų akies, kiekvienas turėjo save kontroliuoti uoste ir laive, net ir išdaigininkai, įkyruoliai, nepakenčiami mušeikos, išplaukę į tolimas keliones, ap-

rimdavo, jūra paguldydavo juos ant menčių jau trečią dieną, primesdavo visiems savo ritmą ir tylą, kad ir kokios pareigos buvo įrašytos jūrininko knygelėje, tepėjas, junga ar stiuardas kaip Takio, Murenos sūnėno, knygelėje, – šis geras vaikinukas pasisamdė į laivą prieš du mėnesius, pasiryžęs plaukti bet kokiu pragarišku maršrutu, ir tol, kol užgriuvo taifūnas ir jam teko karštligiškai melstis, taip veržėsi į nuotykius, kad beveik susirgo neurastenija.

Spiro galvoje susitelkė juodi debesys. Tačiau jis tikėjosi prošvaistės.

– Pernai du kartus išgelbėjai man laivą, du kartus išsaugojai man turtą, – pasakė Chadulis sūnus, neeilinis žmogus, aristokratas ir knygius, ką tik telegramoje pažadėjęs jam „Leonido II“ akcijų. Naujasis laivas taip pavadintas buvo pagerbiant jų dėdę, kuris išgarsėjo jūrų prekybos ir kontrabandos žygdarbiais, o mirė savo mirtimi, jau senas, iškart po to, kai sumušė popą per nardų partiją.

Jei turėtų penkiolika procentų, Saltaferienė žiūrėtų į jį kaip į didesnį poną, ir Maltabis, kuriam jos mergaitė krito į akį, trūks plyš ją nučiuptų.

Mulas prie lango, dešimt maišų perpuvusio mėšlo ant slyvos šaknų, dar nepakabinta matinio stiklo lempa, galų gale elektrikas nulipo nuo kopėčių, nusėjęs visą pirmąjį aukštą raudono ir juodo laidų ir varinės vielos galiukais.

Mina Saltaferu davė jam garo, nes atėjo pakabinti naujų lempų jau po vestuvių, argi Eftichis kaltas, kad peršalo, turėjo karščio ir nebaigė vykdyti įsipareigojimų klientams?

Tačiau Saltaferienė surengė Orsos vestuves kaip karinę operaciją, apdalino tiksliomis instrukcijomis gimines, kaimynus ir nieko bendro su tuo neturinčius žmones, kad Savo nedalyvavimas nieko nereikštų, kad niekam nė mintis nekiltų apie šių vedybų trūkumus, kad jos pirmagimė, išmušta iš vėžių viso to bruzdesio, užsimirštų ir užsikimštų.

Moscha iš tolo matė, kaip ant molo iš baržų nešamos Vienos kėdės ir kraunamos ant gyvulių, keturi asilai risnojo lėtai, prireikė pusvalandžio, kol atbidzeno, nusileido laiptais ir puikiosios krasės atsidūrė kieme kartu su kabykla, laivo savininko Chadulio dovana, niekas nešykštėjo, visi davė neprilaikydami rankos.

Moscha lūkuriavo cukrainėje, šalia barzdoto šeimininko, kuris jau dešimt metų, išblukęs nuo vasaros saulės, ilsėjosi ant cukatų, ir jam buvo į viską nusispjaut, vienintelis velionio rūpestis – saldžiu žvilgsniu nutrenkti muses, viliojamas cukraus, bet taip ir negaunančias jo palaižyti.

Ar ji tekėtų už konditerininko? Kad nereikėtų tekėti už jūrininko, tekėtų ir už mokinio, kuris pašauna į krosnį migdolinius sausainius ir makaronų apkepą su faršu, arba už jaunučio tarno, kuris vasarą laksto po laukus ir perka karčiuosius migdolus gaivinamajam gėrimui gaminti, taip, tekėtų net už jo, jei nebūtų įsimylėjusi.

Deividas sėdėjo cukrainėje, suvalgė pyragaitį, matyt, šokoladinį, nes lėkštutėje liko rudų trupinių, ir pasilenkęs rašė ant atvirukų, kalėdinių atvirukų, bet jie nueis tik po švenčių, norėjo subarti jį Moscha, jau gruodžio dvidešimta, tačiau jis, suerzintas visų tų žmonių, kurie čia įeidavo, čia išeidavo, ką nors užsisakydavo ar pirkdavo, pasisveikino su ja taip šaltai, kad ji valandėlę stovėjo kaip druskos stulpas ir iš tolo stebėjo keturis asilus su Vienos kėdėmis, iškišusius liežuvį po kelionės šaltu oru, kol išgirdo: panele Saltaferu, saldainiai paruošti, linkiu ir jums laimingai ištekėti.

Orsa atrodė tarsi negyva lėlė su lengva nuotakos suknia, pasiūta Atėnuose, citrinmedžio žiedais nubarstytais plaukais, lydima būrio pabrolių ir pamergių, kapitonų ir laivų savininkų vaikų, visai Andro salai šios vestuvės buvo svarbiausias reikalas, visi atsiuntė dovanų, dviaukštis namas buvo prikrautas pintinių su skanėstais, – apatinis aukštas, kur

paprastai gyveno visa šeima, o ne viršutinis, kurį Saltaferai skyrė pirmagimės kraičiui, įrengė kaip galėdami geriau ir kol kas atrakindavo tik per šventes ar sulaukę svečių. Orsa nieku gyvu nenorėjo gyventi viršutiniame aukšte, iš kur vėrėsi gražiausias vaizdas į Egėjo jūrą, Paraporčio užutėkį, o iš kitos pusės – į Dievo Akį, ji kažin ką paistė apie naktinutes gėlynuose, kad norinti vasarą turėti jas šalia, apsukri motina privertė ją stoti į mūšį dėl gėlių ir leido jai laimėti, o Vatokūzis nesikišo, Orsa buvo jo gyvenime laimingas loterijos bilietas, o jis nebuvo Orsos laimėjimas, nes kai Saltaferienė, švytinti labiau už Siro, Tino ir Andro metropolitą Atanasiją, kuris pats atkeliavo palaiminti sąjungos ir kaip aukštesnysis hierarchas veiksmingiau išvaryti sifilio it kokio nelabojo, taigi kai Mina visiems iškilmingai skelbė: tėvų linkėjimai padeda namų pamatus, Orsa žiūrėjo į ją kaip aukojama avelė.

Vestuvės pirmadienį, 1929 metų gruodžio 27 dieną, buvo įvykis. *Ir tu, Jaunoji, gyvenk ilgai kaip Sara ir būk laiminga kaip Rebeka ir vaisinga kaip Rachelė, suteik laimės savo vyrui, gerbk įstatymus, nes tokia yra Dievo valia,* – šiuos žodžius vidury svetainės po atsipalaidavusiu šviestuvu, kurio Eftichis nespėjo nukabinti, Atanasijas ištarė tvirtu balsu, o popas Filipas, stovintis nuošaly, tyliai iškošė pro dantis.

Puota truko iki aušros, Moscha nenuleido akių nuo jaunųjų, tokių rimtų, vienas valsas ir vienas balas*, ir galvojo,

* *Balas* – porinis graikų salų šokis.

kaip jos sesuo nusirengusi pirmą kartą atsiduos vyrui, kuris nepasitikėjo savo aistra, nes įtarė, kad ji norėjo kito, nors jos lūpos neištarė jo vardo, ir tragedija buvo ta, kad šis šviesiaplaukis, aukštas ir plonas Vatokūzis primerktomis rudomis akimis neatrodė kvailys ar šunsnukis, Dieve mano, koks pasityčiojimas abiem tas iškvėpintas kambarys, iškrakmolytos paklodės ir dygsniuota satino antklodė, rožių žiedlapiai, kriauklės ir saldainiai, išbarstyti ant lovos pirmajai jų nakčiai, kančios nakčiai.

Naktis kančios, ir jo, ir jos, žvakės šviesoje Viešpaties valia, Katina, Kiki, Mari, Moscha, keturios neišskiriamos bendramokslės, prisiminė vaikystę paikystę ir viens, du, trys tuštino taureles rakijos vieną po kitos.

Deividas, nusprendęs pamankštinti kojas, pakvietė Moschą šokti, ir ji puolė prie jo su naujomis viltimis, prisispaudė jam prie krūtinės ir taip išgąsdino svetimšalį, kad tas atstūmė ją per dvidešimt centimetrų nuo savo kūno, kaip reikalavo taisyklės, nustatytos saloje. Jis turėjo pajusti Moschos nusivylimą, bet toji atsiduso, kad jam neliktų abejonių, ir jos akys pasidarė dar juodesnės. Vėliau, po keturių penkių sūkių, jis dar labiau anglišku balsu nei paprastai tarė: parodyk man ir balo žingsnius, bet jokio paskui nebuvo, lyg būtų pamiršęs, vėl dingo savo kampe tarp dviejų milžinų, fizikos ir matematikos mokytojo Papadopulo ir istoriko Chazapio, toks liesutis Deividas, jam net vestuvių stalo valgiai nepatiko, kramtė tik kozinakius ir šokoladinius saldainius, ponia Nana dažnai pakeldavo jam padėklą.

Mina Saltaferu, kuriai niekas neprasprūdo pro akis, atkreipė dėmesį ir į valsą, bet pasiliko komentarus rytui, kai ėjo namo paskutiniai svečiai, daugiau ar mažiau įkaušę, ieškodami, kur nukišo savo saldainių maišelius.

– Jau ir muzikantams sumokėjau, vieną aukso svarą liutnininkui, kitą santurininkui, viskas sutvarkyta. Eime ir mes porai valandėlių prigulti.

Duktė buvo daug aukštesnė, aukščiausia iš šeimos, taigi žema ir dramblota Mina pasistiebė, patvarkė jai garbanotus juodus plaukus ir stebeilydama ne tik į Moschą, bet ir į grindis, kitaip tariant, į Orsą, kuri anksti išėjo su Niku į apatinį aukštą, atvirai išklojo visos gyvenimo patirties esmę, švelniai vesdama jaunesniąją dukterį tiesiai virš jaunųjų miegamojo ir tyliai kalbėdama: viena tau pasakysiu, mergaitėms šimtus kartų geriau netekėti už tų, kuriuos myli, nes kai jie nudroš tiesiai pas šliundras, skausmas bus nepakeliamas.

Mina Saltaferu, nors tiek paritus tiek pastačius, dvidešimties metų buvo geidžiama moteris dėl puikiai derančių spalvų: balta it pienas oda, juodi kaip varno sparnas plaukai, juodos kaip angliukai akys, burna kaip slyva, tuo metu ir ji buvo šis tas, o Smirnoje, kur praleido vaikystę, nebuvo leidžiama, kad moterys veltui prapultų. Širdies gilumoje ji, žinoma, jau seniai buvo padariusi išvadas apie savo santuoką, gyvenimas laukiant ir pirmoji premija už ištikimybę, bet prizas nebuvo vertas nė skatiko.

Ką tau pasakyti, širdele, kad man atleistum? Nenorėjai dovanų, norėjai matyti mane patį. Vokiečiai davė suprasti, kad turiu pats prižiūrėti remontą Antverpene. Tavo vestuvių dieną tikėjausi šokti balą iki pat aušros, dainuoti kartu su muzikantais, *ateik, Kristau ir Švenčiausioji Mergele su savo vienatiniu Sūnum, ir palaimink jaunavedžius,* dėl visko sutariau telegrama su Vangelakiu, o galop tą dieną nusitašiau kaip bato aulas su ūliuojančiais svetimšaliais.

Dar ir geriau, kad tavęs nebuvo, tėti, sniegas užklojo salą, ir ji atrodė nekasdieniška, aristokratiška, kaip peizažai su ledkalniais, kuriuos atsiuntei mums iš Archangelsko.

Vos dvidešimt žodžių, toks buvo Orsos atsakymas Savui Saltaferui. Ji sutiko išvažiuoti į povestuvinę kelionę, kad tik nebematytų, kaip jos motina tylomis mosuoja gydytojo pažymėjimais su visokiais antspaudais, dvidešimtmetė nuotaka, per daug jauna, kad galėtų įtarti, jog Saltaferienė, ko gero, bijojo, kad viskam pasibaigus ar, dar blogiau, tik baigiantis ji nepažiūrėtų kitaip į savo pačios gyvenimą ir neapsilietų ašaromis.

O, kad mes labiau lepintume vieni kitus, kad dažniau glėbesčiuotumės ir bučiuotumės, nelyginant vaikai verktume ir kvatotume vienas kito glėbyje, mėgindami atspėti, kieno širdis taip daužosi krūtinėj, mūsų ar mūsų artimo, – tokios mintys dažnai kildavo Orsai, ji priėmė neatšaukiamą sprendimą savo gyvenime skirti reikšmės tik meilei, ir tai nuo dvylikos metų, nuo vienos nakties, kai staiga pajuto slegiančią vienatvę, nors palaimingosios vienatvės malonių neatsižadėjo.

Prieš vestuves ji nuėjo į Apatūriją, valanda kelio pėsčiomis, pasakyti močiutei Orsai teisybės ir paprašyti paramos. Atėjo į kaimą, žvelgiantį rytų pusėn, lydima žiemos saulės, bet vos abi Orsos suvalgė žuvienę ir apgraužė gaidžiukų kauliukus (tai buvo įprastas senutės valgis), senoji užkaitė kavinuką, o jaunoji atsistojo išplauti kriauklėje lėkščių, pro virtuvės langelį ji pamatė, kad saulė jau pasislėpusi už kalno, ir pati kaipmat apniuko; jai patikdavo žiūrėti, kaip temsta ir stoja naktis vietose, žvelgiančiose į vakarus, čia diena nesiskubindavo pasitraukti, tamsa vietovę apgaubdavo pamažėliais, ir tą akimirką, kai žmonės uždegdavo elektrą arba žibalinės lempos dagtį, tarsi pasibučiuodavo šviesa ir tamsa, o kitur, ten, kur viskas vykdavo staiga, ji bijodavo, kad neišeitų iš proto.

Ji apvertė sriubinę ir dvi gilias lėkštes, kad nuvarvėtų vanduo, vėl dirstelėjo laukan, į oro antpuolį: šimtai varnėnų užgriuvo kaip strėlės ir susmigo lyg kulkos į du milžiniškus figmedžius plikomis šakomis, stirksančiomis kaip išlenktos ietys, pelenų spalvos figmedžiai, o tolėliau kiparisų uždanga, jau visiškai juoda, peizažas, primenantis grėsmingo šventojo ikoną.

– Nagi, klausau tavęs, – tarė senutė, padavė jai puodelį, pastatė ant stalo pintinę su mandarinais ir giliai atsiduso, nusiteikusi išklausyti kažką rimta, gerai suprato, koks šio apsilankymo tikslas, o ji visada baisiai mėgo prieštarauti marčiai ir kaišioti jai pagalius į ratus.

Orsa nepratarė nė žodžio, lyg liežuvį prarijusi, nuleido sparnus.

Močiutė truputį patyrinėjo dirvą, mestelėjo kelis žodžius, galinčius užvesti ant kelio, sifilis, uošvis, baimė, meilė, bet norom nenorom teko pasukti pokalbį kitur.

– Kiek metų nesikirpai plaukų? – paklausė anūkės, kai ši vilkosi paltą ir movėsi kepuraitę.

– Nuo pradinės mokyklos antros klasės, – atsakė Orsa, pabučiavo ją ir išėjo.

Neaiškūs pavidalai už langų, kelios kaimynės tai čia, tai ten atkišusios dantis dėbsojo į tuščią keliuką, laukė ne pasirodant kokio praeivio, bet jau anksčiau pasergėjo einančią močiutės lankyti sužadėtinę ir norėjo pamatyti ją, skubančią plačiais žingsniais, kad naktis neužkluptų laukuose. Pora jų atidarė langus, praskyrė užuolaidėles ir šūktelėjo linkėdamos laimės.

– Neliesk manęs šįvakar, – paprašė jį Niko Vatokūzio. Svečiai su įprastomis užuominomis jau prieš valandą buvo juos įstūmę į miegamąjį. Jis nė kiek neskubėjo, užsidegė cigaretę, rytoj, nesvarbu, Orsa, pasakė ir rūkė ligi ryto, klausydamasis liutnios ir šokėjų trypimo viršutiniame aukšte, buvo baisus triukšmas, namas turėjo įgimtą trūkumą, grindys nesulaikydavo nė menkiausio garso.

Po valandžiukės jaunoji jau galėjo atskirti aukštus Mari kulnus nuo Nanos kulniukų, ši, darydama mažus žingsnelius, pirmiausia atremdavo bato nosį, paskui užkulnį kaip jaunas žirgas kanopas, jaunikis lengvai aptiko, kur trepsi sunkūs Chadulio puspadžiai, tą vieną vienintelį kartą, kai senis leidosi šokti, pažino tvirtą metropolito žingsnį, jis išėjo gana anksti, ir netvirtą popo Filipo eiseną, šis pasiliko, bet nušalinimas pakirto jam kojas ir sugadino ūpą, netrukus abu atsidėję klausėsi duslaus mergaitės verksmo, atsirišo kažkurios mažos pamergės tiulio maišelis, ir saldainiai pabiro ant grindų kaip akmenukai.

Kitą vidurdienį juodu „Afroesa" nuplaukė į Pirėją, išbuvo „Sostinės" viešbutyje keturias dienas, jis tvarkė kelionės reikalus, lakstė iš laivų savininkų pas uosto viršininkus, laivybos agentus, po tiekimo bendroves, prižiūrėjo, kaip pakraunamas krovinys.

Chaduliai, Vatokūzio kompanionai, ne tik Saltafero darbdaviai, atsiuntė į „Sostinę" kalną gėlių, šimtą baltų rožių. Orsa leido laiką kambaryje, žiūrėdama pro langą į judrią gatvę ir bruzdantį uostą, į lietų, ekipažus, automobilius, skubančius žmones ir galybę garlaivių. Kai sutemdavo, sėdėdavo tamsoj ir skaičiuodavo žiburius lauke, jų atrodė neįprastai daug, gelsvų ir blausių, kai lietaus dulksmo bangos atsirisdavo kaip dulkių debesys ir apgaubdavo visą Pirėją.

Jei būtų buvę kitaip, būtų neskubom vaikštinėjusi palei vitrinas, užsukusi į parduotuves, nuėjusi susitvarkyti nagų ir plaukų, aplankyti pažįstamų. Bet buvo taip, kaip buvo. Mal-

tabis plaukiojo kažkur Indijos vandenyne ir savo vasaroj, „Pietų vėjo“ įguloje daug vyrų iš Andro salos ir standartinė korespondencija, kažkas mirė, kažkas pagimdė, tas vedė aną, taigi jis žinojo arba sužinos per kelias savaites, kad Orsa Saltaferu jau tapo Nikolajo Vatokūzio žmona.

Tai įvyko kajutėje, „Archipelagui“ pavėjui plaukiant į atvirus Sardinijos vandenis ir šalia gulto kaip visada degant aliejinei lempelei. Nikas Vatokūzis visą laiką buvo užmerktomis akimis, ir Orsa taip pat užsimerkė, tik šventasis Mikalojus mažoje ikonoje žiūrėjo išsproginęs veizolus, kad nieko nepražiopsotų.

Kai viskas baigėsi, Orsa suvokė, kad posakis „tapau jo“ klaidingas, tai buvo pirmas kartas, kai ji pajuto, kad jos kūnas yra jos, tik jos, kaip ir jos mintys, ji lengvai pasisuko ant šono, ir jis nakties tamsoje, be jokių paaiškinimų, išpynė ilgą jos kasą, savo šukomis neskubėdamas iššukavo jai plaukus ir paskleidė juos, kad užklotų visą lovą, lyg jau seniai būtų laukęs šito veiksmo ir šito reginio. Užsidegė cigaretę ir išėjo, pasuko prie kamino, norėdamas pasitikrinti garlaivio kursą.

Orsos naktiniai marškiniai, baltut baltutėliai, visi išsiuvinėti, gryno šilko srautas ant kabyklos greta iliuminatoriaus, taip ir liko tenai keturiasdešimt kelionės dienų.

Jūra bangavo, jie plaukė aplink Finisterio kyšulio švyturį, ir Nikas pro žiūronus ieškojo Vigo uolų, daugybė škunų, burlaivių ir garlaivių čia, ant dugno, atviruose Ispanijos vandenyse, buvo radę paskutinį prieglobstį.

– Valgis – viena druska, – tarė Mansolas, kapitono padėjėjas, kuris kratėsi Karistinakio kulinarijos meno ir be perstojo gėrė vandenį, o Nikas su radiotelegrafistu teikė pirmenybę kavai, ir visi trys šnekėjosi stabtelėdami, kai pasigirsdavo ilgas geležinių laivo sandūrų girgždesys, rūkė ir laukė, kol atsidurs vietoje, kur prieš dvejus metus nuskendo „Egėjas II".

Orsa neketino atsižadėti protėvių papročių, tokia puikybė buvo jai svetima, jūra turėjo jai beribę galią, ir ją visada kerėjo jūrininkų žodžiai, ištraukdavo juos po vieną iš jų frazių ir niekados nepamiršdavo. Taigi buvo įsidėmėjusi laivų sudužimo vietas ir norėjo įmesti į vandenis kolivos žuvusiųjų atminimui. Tampėsi su savim keturis penkis maišelius, pašventintus Šventojo Mikalojaus vienuolyne, kaip įprasta per amžių amžius.

– Nejauku tai daryti per povestuvinę kelionę, – švelniai pasakė Nikas, norėdamas išvaduoti ją nuo liūdnos pareigos.

– Aš neprietaringa, – tyliai atsakė ji be ironijos balse, nežiūrėdama į jį iš aukšto, buvo jam gera.

Įvyko piršlybos, įvyko vestuvės, ir šiuodu žmonės, iki tol pažįstami tik iš matymo, turėjo nugyventi kartu visą gyvenimą. Pirmą kartą jos kūnas buvo šaltas kaip ledas, o jį ėmė panika, išaušo rytas, kol jie ėmė suprasti viens kitą, Nikas švelniai paliesdavo jai nugarą ir vis sudvejodavo, atšlydavo ant gulto, atitraukdamas ir ranką, apsiversdavo ant kito šono, pasislėpdavo bučiuodamas tuštumą, žvelgdamas kaip į brangią marmuro statulą į ploną žmonos riešą ir baltus pirštus, likusius ant jo lūpų ir šildomus jo kvapo.

– Mes jau čia, – grąžino jį tikrovėn kapitono padėjėjas, ir stiuardas Stamatis tai pranešė Orsai, o toji, iš anksto pasirengusi, išėjo iš kajutės su neperlijamu apsiaustu ant žalios suknelės, su skarele ant galvos ir maišeliu rankoje.

Jūra buvo nerami, valdinga, kaip ir turėjo būti pagal šios vietos mitą, jie persižegnojo, Orsa pasilenkė virš turėklų ir išbarstė kolivą į putojančius vandenis, tegu Dievas duoda atilsį jų sieloms, tarė Nikas; su „Egėju II" pražuvo ir Sofoklis Rodokanakis, jo bendramokslis iš Roberto koledžo, vienintelis bendraamžis, su kuriuo buvo tikri draugai, siausdavo, glėbesčiuodavosi, bučiuodavosi ir išliejo daug ašarų.

Saloje sielvartas dėl mamos ir gėda dėl tėvo neleido jam bendrauti su jaunimo kompanijomis, bastėsi vienas Rivoje ir ant molo, jo žindyvė Anezija vadino jį molo vaiduokliu, vasaros meltemiai ir pietvakarių vėjai taškė jam purslus į veidą, ir jo paguoda buvo cigaretė vidinėj švarko ar palto kišenėj, neatskiriama jo palydovė nuo vienuolikos metų.

Kai jam buvo šešeri, šešeri, nes ėjo į pradinės mokyklos pirmą klasę, vieną naktį jį pažadino žingsniai ant medinių grindų ir namo laiptų, ką tik parplaukęs tėvas, žinoma, mažumą išgėręs, šaukė „Mersina" ir vijosi motiną, kad grįžtų į lovą, o ji, išsigandusi ir pametusi galvą, puolė laukan su naktiniais marškiniais ir tekina pasileido tiesiai žemyn prie upės. Vaikas pribėgo prie lango ir tamsoje pro dulkiantį lietų pamatė, kaip balti marškiniai dingo skardžio pusėje. Jis susigūžė Anezijos glėby, ir jie be žodžių žinojo, kad abu, jis šešerių,

o ji trisdešimt šešerių metų, galvoja tą patį: kad tik vargšė neįkristų į upę ir nenuskęstų.

Tėvas neskubėdavo parplaukti, nekantriai laukdavo tik kada išplauks, ir vaikas nežaisdavo brangiais žaislais, kurių jis priveždavo, tėvas grįždavo kas dveji metai su dar patrauklesniais žaislais, bet rasdavo visus anksčiau atvežtuosius net neišpakuotus.

Vaikas rado, kaip jam atkeršyti, nors šis kerštas jam kainavo, nes buvo vaikas, berniūkštis, o ant dėžučių akis traukė užvedami dviratininkai, vokiški traukinukai, spalvoti metaliniai lėktuvai.

Buvo keturiolikos, kai mirė motina, nuo hipoglikeminio šoko ar kažko panašaus, terapeutas Rezvanis atsakinėjo į klausimus neaiškiai, nusukęs savo mažas akutes į didžiąją Dievo Akį ir dangų, kuriam, jo manymu, teko visa atsakomybė.

Nikas paruošė ir sunkesnę bausmę tėvui, kuris tuo metu keliavo po Šiaurės jūrą. Kai kapitonas grįžo, jo laukė sąmokslas: sūnus ir jo motinos sesuo susimokė, kad jaunasis Vatokūzis tęstų mokslus Konstantinopolyje, geroje mokykloje, Roberto koledže, kartu su savo pusbroliu, nors, tiesą sakant, dėl abipusio abejingumo jie taip niekados ir nesuartėjo.

Tėvo sifilis atbaidė sūnų nuo jūros, ir jis galų gale pasuko kitu keliu, ėmė studijuoti matematiką Atėnų universitete. Jis nė nebeprisiminė, kiek gydytojų aplankė būdamas studentas, kiek kartų darėsi Vasermano testą. Per antrus studijų metus daug ką sužinojo: ne apie matematiką, o apie kitus dalykus. Jam praėjo noras kam nors keršyti.

Nusprendė daryti jūrininko karjerą, ir tas sprendimas buvo tylus susitaikymas su tėvu, paliko popierius dėl jūrininko knygelės išdavimo ant marmurinio suoliuko prieškambary, senasis jūrų vilkas atidžiai juos apžiūrėjo ir būtų norėjęs Niką apkabinti, tačiau bijojo savo sūnaus nuo pat lopšio.

– Ir mano tėvas plaukiojo „Egėju II" šiaurės Kinijos jūrose su pustrečių metų nuomos sutartimi, – tarė Orsa ir įmetė dar vieną maišelį už „Asimaką", ten žuvo jos dėdė Temis.

Vidury nakties jie įplaukė į Biskajos įlanką ir buvo kaip reikiant pavaišinti: lietus lyg iš kibiro, matomumas nulinis, visi ant kojų, pririšti virvėmis, kad jų nepasigriebtų vandenys, vieni iš pavojingiausių; Orsa, irgi pririšta, išbėrė maišelį už „Konstantiną Vulgarį", jai beliko vienas, skirtas „Nautilui", kuris prieš šešerius metus nusitempė į Lamanšo dugną visą įgulą kartu su antruoju jos motinos broliu Mariju, praneškit man, paprašė ji įgulos; tai buvo geras dėdė, išmokė ją šokti tango.

– Ek, jei jūroje būtų kapai, Biskajos kapinės būtų bekraštės, nepereinamos, – pasakė Nikas; jis troško paliesti Orsą, pasirūpinti ja permirkusia, bet kadangi ji iš pat pradžių parodė norinti išlaikyti atstumą ir jos mintys sukosi kitur, tam buvo ne laikas, juolab kad reikėjo visą dėmesį skirti darbui, bent jau kol oras pagerės.

Be to, nevertėjo skubinti reikalo; jūrininkų saloje, kur daugelis vaikų turėjo garsiąją olimpinę kaktą ar raukšlėtą senių odą, anksti mirusios sesutės prisiminimas, prietarai ir nežinia jau seniai buvo privertę jį užsisklęsti išdidžioje vienatvėje, at-

sidėti darbui, prieš moteris jis jautėsi kaltas ir nenorėjo prarasti šios būtybės, kuri nukrito jam iš dangaus.

Orsa valandų valandas žiūrėjo į jūrą, ir, žinoma, ne todėl, kad jos mėlynė rimo, – neaprėpiamas paviršius buvo nelyginant knyga. Nikas Vatokūzis matė, kaip jos akys beveik nejučiomis laksto kairėn dešinėn, laksto be paliovos, kartais ištisą rytą. Ji regėjo šioje mėlynėje užrašytas istorijas, kurias didelės bangos apversdavo aukštyn kojom, bet ir mažosios bangos, žinojo jis iš patirties, niekad nesustojančios, palikdavo istorijas be pabaigos, neduodamos jų veikėjams atsikvėpti.

Neprižiūrimos ožkos nugraužia miesto sodus, o nepri-žiūrimos merginos kankina savo motinas.

Vargas tau, pasileidėle, tarė Mina ir sviedė į galvą jaunėlei dukteriai pintinėlę su graikiniais riešutais, toji suriko: ne, mama, brangioji, po svetainę pabiro riešutų kevalai ir branduoliai, jos mindė juos, lentos susitepė nuo aliejaus.

Saltaferienė ką tik buvo aptikusi savo dingusią skrybėlės dėžutę, o joje, šalia paslėptų klasės draugių laiškelių, sluņkiaus tėvo laiškų, lapelių su dainų ir eilėraščių žodžiais, įvairių niekučių, perrištų spalvotais kaspinėliais, rado svetimšalio nuotrauką – kaip ji atsidūrė jos namuose, tarp dukters daiktų?

Buvo praėję du mėnesiai po išvykos į Tiranės vienuolyną, keturiasdešimt mulų vilkstinė į Jerakono kalną, Mina stebėjosi anglu matydama, kaip jis bučiuoja ranką Chadulio, Raiso, Lukiso žmonoms, kaip susikaupęs ir susidomėjęs lydi vienuolyno viršininką, rodantį jiems įžymybes, tarsi jam, kvailiui, užtektų jo graikų kalbos, kad suprastų, kada buvo pastatytas ir perstatytas vienuolynas, kada atsirado ikonostasas, kaip kar-

tu su pabėgėliais iš Mažosios Azijos atkeliavo plytelės ir rado vietą prie karališkųjų vartų.

Ji negalėjo sau dovanoti, kad nieko nepagalvojo, tik didžiavosi savo mažosios Moschos apsiskaitymu, užsienio kalbos manija, visąlaik versdavo jam, prietrankai, mat vyras, kuris suartėja su užsieniete, yra kvaištelėjęs, svetimi pasauliai niekados negali susieiti, Mina Saltaferu turėjo nepajudinamą kredo ir nesugriaunamus principus.

Prieš suplėšydama nuotrauką su tuo mulkiu prie jo namo Anglijoje, gerai įsižiūrėjo, bet namas nė iš tolo nepasirodė jai panašus į rūmus. Badmirys atsibeldė užsikalti pinigėlio, jo išblyškęs veidas ir išsišovę iš po marškinių šonkauliai jai jau buvo matyti, nes jos palaidūnė jaunėlė prieš mėnesį, Užgavėnių ketvirtadienį, nusitempė ją į klubą, ten monotonišką muziką grojo Eksadaktilo dukterys, kurioms gerai sekėsi skambinti pianinu, o jos dukterys to atsikando jau trečiais metais. Moscha su užsieniečiu vėl ėmė mokytis anglų kalbos; gal Eksadaktilo mergaitės turi polinkį prie pianino, o maniškė prie kalbų, pagalvojo, kad ant sąžinės palengvėtų.

Meras pasakė padėkos kalbą, skirtą Moraičiui, kuris padovanojo filharmonijai visą varinių pučiamųjų instrumentų rinkinį, ir kai atėjo vyresniosios Eksadaktilo dukters su violetine fizionomija eilė, Minai jau lipo per gerklę pianino plum plum, širdyje ji nemėgo šio instrumento, juodo kaip derva ir užimančio daug vietos, ir jos mintys nuklydo toli už klubo sienų, galvoje sukosi paskutinės savaitės įvykiai, aukų rinkimas Atėnų kovos su džiova sąjungai, penkiais šimtais drachmų mažiau jos

piniginėj, avis Mesarijoje atsivedė penkis ėriukus, žaibas trenkė į Leonį, Katakalėjų ožkų piemenį, tas suliepsnojo ir žuvo vietoj, bet jo drabužiai nesudegė, tiesiog plyšo per siūles ir išsilakstė po erškėčius kalne, susiuvus būtų galima vėl juos kuo puikiausiai nešioti, pareiškė Murena, kaip visada bejausmė.

Taigi pianinas, vis neužtylantis pianinas, o šalia Moscha, tyliai kažką rezganti, mažumėlę palinkusi savo pono mokytojo pusėn, vargas jam, kitą rytą Mina įskųs jį laivo savininkams, kurie jį nusičiupo ir atgabeno kaip dovanėlę jūrininkų vaikams: siųskit jį atgal, kad jo čia daugiau nė kvapo nebūtų. O paskui nueis su keliais cigarais pas popą Filipą, kad atleistų jai už aplaidumą, nors ketino šią praktiką apriboti, mat cigarai buvo labai brangūs.

Tada pati asmeniškai parašys anam: turiu rasti jai sužadėtinį, nes arba ji įsimylėjusi, arba jai įsiėdė sala ir mes ją prarasime. Nusiųs jam ir nuotraukų iš Londono, Vatokūzis apkarstė vyresnėlę auksais, vėriniais, apyrankėm, auskarais, patyrusi jos akis jau buvo nustačiusi jų kainą.

Seniai, labai seniai, ir jos Savas buvo žadėjęs pasiimti ją į trijų mėnesių kelionę iki Baltijos jūros ir parsiųsti atgal kitu Andro laivu, gavo ir Mina jūrininko knygelę, bet porąkart prikalbėjo atžarybių ir viską sugadino, kitų kapitonų, Raiso, Lukiso, Chadulio, žmonos išplaukdavo su savo vyrais ir šešiems, ir devyniems mėnesiams, o Saltaferienė amžinai tupėjo sausumoje.

Ji pavargusi pažvelgė laukan ir valandžiukę parymojo prie lango, pavakarys, ilgesnės dienos, tyli Egėjo jūra ir Tino sala priešais akis.

Tikiuosi, kad jos jaunikis turės bent kiek nuovokos ir bus geresnis šeimininkas, pagalvojo, tokios nuovokos, kokios turi kregždės, darančios nepaaiškinamus stebuklus, pavyzdžiui, skraidančios visos kartu valandų valandas.

Praėjusieji metai buvo sunkūs Minai, sunkūs ir šie, lyg koks akmuo gulėjo jai ant krūtinės, ji nenorėjo skaudinti dukterų, ne kas kitas, o pats gyvenimas patvarko taip, kad meilė truktų trumpai, o sielvartas ilgai.

Tas tipas, ponas Dinas, vokietės sūnelis, tarėsi esąs pokštininkas, o buvo tik netašytas stuobrys. Keturiasdešimtmetis, apkūnus, vieną dieną dirbantis, penkias sėdintis be darbo, septynis mėnesius pabuvo Amerikoje, pažiopsojo į kukurūzų ir medvilnės plantacijas, kol įsipyko, grįžo namo, pasiėmė dalininką į savo daržą ir nuo tada ėmė jį vadinti salotų plantacijomis.

Ankstyvas pavakarėlis, smarkus vėjas ir stambūs lašai baigiantis pavasario liūčiai, siautusiai visą praeitą parą; kaip šliužai išlindo visi tie, kuriems reikėjo suskaičiuoti sodams ir valtims padarytus nuostolius ir nupirkti šeimai valgyti.

Pro užkandinę einančią Kateriną Basandi sugriebė už parankės ponas Dinas, įsitempė į draugijos vidurį ir įkišo jai į burną kąsnelį kalmarų konservų. Moteris piktinosi, o jis kvatojo patenkintas ir išdidus, nes nusistekenusiems aktoriams, vaidinantiems dramoje „Napoleonas buvo mergina" ir įstrigusiems saloje dėl blogo oro, ir dešimčiai neturinčių ko veikti atostogautojų ir dykaduonių ištaisė spektaklį, kad pasižiūrėtų, ar virėjo našlė praris kalmarą.

Moscha ėjo pas Taliją pasiimti sagų ir diržo, kuriuos buvo užsakiusi aptraukti audiniu Velykų suknelei, pamatė, kas darosi, įsiveržė į užkandinę ir liepė Katerinai išspjauti kalmarą: ji nenorėjo valgyti nei žuvies, nei kitų jūros gėrybių, ir gerai darė, tai buvo jos reikalas, įdomu būtų žinoti, kas gi čia iš tiesų išsikraustė iš proto, sušuko jaunėlė Saltaferu, žiūrėdama senberniui tiesiai į akis, paskui pačiupo moterį už rankos, ištempė laukan, ir abi greitu žingsniu patraukė į tolimą našlės rajoną, pusė valandos kelio pėsčiomis, ir Katerina kaip visada priglaudė ranką prie skruosto, kad nematytų mėlyno vandens, jūros reginys jai kėlė šleikštulį, ir ji nebuvo vienintelė, atsisakanti valgyti žuvį ir kitas jūros gėrybes arba maudytis, ir kiti, ypač tie, kurių artimas žmogus buvo nuskendęs gretimose jūrose, neimdavo žuvies burnon, galbūt ta žuvis, galvojo jie, ėdė mūsiškio lavoną. Kai jos atstūmė durų skląstį, jų blauzdos jau buvo sustirusios, toks beprotiškas oras.

– Jau dvylika metų, kai aš nuo visų pabėgau, – tarė moteris ir uždegė žibalinę lempą, – mūsų priemiesty vis dar nėra elektros. Kai buvome mažos, sėdėdavom vakarais ant uolų kalne ir žiūrėdavom, kaip pro šalį plaukia apšviesti laivai.

Ji įmetė porą malkų į krosnį, atrakino oda apmuštą jūreivišką skrynią, davė ženklą Moschai, kad pasiraustų joje, ir nusigręžė, atsistojo prie siauro lango ir apmirusi žvelgė į savo kalną, per kurį naktis jai ateidavo valanda anksčiau.

Moscha pakėlė skrynios dangtį, kurio vidury buvo užrašyta „Evangelas Basandis", jis atsiuntė ją prieš vestuves iš Europos, prikrautą šilkinių chalatų, naktinių marškinių ir gra-

mofono plokštelių, grynos muzikos ir užsienietiškų dainų, *juodos akys į taurelę, žydros akys pro langelį,* jos ausyse tebeskambėjo gražus Katerinos balsas, girdėtas per jos sužadėtuves su virėju, tada Moscha buvo penkiametė mergytė ir įsikalė mintį, kad sužadėtinės pragysta ir staiga išmoksta visas dainas.

Skrynia buvo iki kraštų prigrūsta tankiai išmargintų siuvinių, staltiesių, užvalkalų, užuolaidų; Moscha, išlankstydama juos vieną po kito, juto, kaip per nugarkaulį laksto šiurpuliukai ir liežuvis tarsi prišalęs, na taip, ką gi ji galėjo pasakyti, tik ašaros tekėjo upeliais.

„Marusija", Jasonui Telemiui priklausantis laivas, paskendęs su visais žmonėmis prie Urugvajaus krantų 1917 m. balandžio 22 d., žuvę jūrininkai: Jerasimas Fakis, kapitonas, Adamandijas Fakis, kapitono padėjėjas, Nikolajas Mandarakas, pirmas mechanikas, Nikolajas Chazapis, antrasis mechanikas, Marijas Pertesis, radistas, Leonidas Zanis, stiuardas, Evangelas Basandis, virėjas, Asimakis Chiotelis, jūreivis, Pandelis Vakarelis, kūrikas, Dimitrijas Mandarakas, tepėjas, Matėjas Papadakis, junga.

Palinkusi prie neliestų baltų savo kraičio marškų, Katerina visus tuos metus ardė ančiukus, delfinukus, žvaigždutes ir juodais, pilkais ir daugybės prakeikto mėlio atspalvių siūlais vieną po kitos siuvinėjo salos jūrininkų tragedijas: kova su mirties bangomis, apvirtusios valtys, tušti gelbėjimosi ratai, pusiau nugrimzdę laivai po nepažįstamu gedulingu dangumi, čia švyturys, Banginių švyturys, liudijo, kad klastingi rifai paspendė spąstus laivui, čia viesulas raitė savo parašą ant

nelaimės, kitur priežastys buvo nežinomos, lemtis, juodai apsirengusi piktybė, stovėjo laivo pirmgalyje arba laivagalyje, kuris dar kyšojo per kelis metrus prieš versdamasis į bedugnę.

Moscha išklojo daugiau kaip penkiolika siuvinių ant kėdžių, ant skrynių, ant stalo, ant kanapos, ant kilimo, ant grindų plytelių, prieš ją driekėsi audringi mirtį nešantys vandenynai, tikslus žuvusių jūrininkų sąrašas, datos, labai dažnai sunki Mirties ranka stumdavo salą į dugną, o ji pamažėliais vėl iškildavo – leisgyvė, apsigaubusi gedulu ir skęstanti ašarose.

– Vangelio krikštamotė, gyvenanti Kasteloje, man atsiunčia siūlų, – tarė Katerina, kuri buvo susipykusi su giminėmis, svainė ir moša gyvatės užantyje, kaip sakoma, ji tebestovėjo prie lango, lauke jau tirštėjo sutemos.

Moscha nusiavė batus, užsilipo ant rankdarbių, priėjo prie jos ir karštai pabučiavo į skruostus, dar jaunatviškus, Katerina buvo dvidešimt aštuonerių ir, kaip jaunoji jos draugė suvokė tą akimirką, vis dar tokia pat graži, labai graži, švelniai kaštoniniais plaukais, tankiomis blakstienomis ir daugybe apgamų ant kaklo.

Moschos krūtinė išsipūtė iš pykčio dėl Mažosios Anglijos dalios, *Little England,* savo siaubo, kaip ją vadino kai kurie laivų savininkai, ne Deividas, iš solidarumo su vargše Katerina, iš baimės, kad siuviniuose vieną dieną neatsirastų ir jos tėvas ar svainis Vatokūzis, ak, Orsa, ištrūko jai, argi įmanoma pabėgti nuo likimo? Ji dažnai žaisdavo šiuo fatališku posakiu, iš pažiūros piktai juokdamasi, o širdies gilumoj kupina nerimo.

Sieninis laikrodis rodė, kad jau po septynių, Moscha nebuvo nusiteikusi išeiti, susirangė ant kanapos ir išsitraukė iš palto kišenės nuorūką. Iš gramofono pasigirdo įspūdingas krūtininis dainininko ruso balsas, nežinia, kokie buvo dainos žodžiai, kažkas liūdno ir ilgesingo kaip visada, ir Katerina, jau išmokusi žodžius atmintinai, uždainavo jam pritardama.

Jis išsiliedavo tarsi vandenyno bangomis, kasdien skalbdavau paklodes ir naktinius marškinius, o moterys Korčio miestuke, iškabinusios džiūti virtuvės rankšluosčius ir prijuostes, mirdavo iš nuobodulio, – ir tai Orsa jau buvo girdėjusi, Murena buvo pakilios nuotaikos, turėjo klausytojų, jos namuose dzingsėjo puodeliai, lėkštės ir stiklinės, neisiu vidun kviesti motinos, nusprendė, praėjo pro geltoną dviaukštį ir patraukė į žalią filologės namą, mieste buvo daug dviaukščių, visi turėjo balkonėlį į jūros pusę, tačiau visi sėdėdavo kitame, aklame, žvelgiančiame į kaimynus arba į sieną, bet apsaugotame nuo šiaurės vėjo. Žmonės norom nenorom kiekvieną mielą dieną matydavo jūrą, ir Orsa manė, kad dėl šio erdvaus horizonto, bekraščio horizonto, kaip rašė viename rašinyje, būdama trečioje gimnazijos klasėje, dėl jūros, kurios vandenys plaukia kitur, visada kažkur kitur, ir nusineša mintis, peizažus, balsus, jūrininkai ir saliečiai niekados nesijaučia pakliuvę į spąstus.

– Teka mėlis, ir mes kartu su juo.

– Jūs, Andro gyventojai, viena vertus, esate keliautojai, kita vertus, namisėdos.

Ponia Nana padėjo cigaretę į peleninę, pasitepė rankas losjonu, jos pirštai ir delnai buvo raudoni ir nusėti dėmelių, bet to priežasties ji nežinojo, nebent jos virtuvės kriauklė šitaip būtų įspėjusi laikytis toliau nuo jos. Bekvapė kava paduota svetainėje, lygiai tokioj pačioj kaip visos salos svetainės, su nedidele knygų spinta, būtinu baldu ir kapitonienių namuose, pusiau paslėpta už didelių dviverių durų.

Gegužė veržėsi pro atvirus langus maloniu žiedais apsipylusios baltos rožės kvapu. Orsai buvo sunku ant širdies, bet jautėsi saugiame uoste. Ponia Nana vieną dieną papasakojo jai savo istoriją, viską smulkiai išdėstydama, vėliau pakartojo keliais žodžiais, ir metams bėgant pasakojimo pabaiga ateidavo vis anksčiau, po septynių, šešių, penkių sakinių.

– Ir kai, brangute, atsisveikino su pasauliu mano pirmoji meilė, ne laivui sudužus, o sausumoj, kažkur Indijoje, nuo dizenterijos, įsileidau į flirtą su savo bendramoksliu vien todėl, kad jis irgi buvo iš Andro, nors, tik pamanyk, niekados nebuvau apsilankiusi saloje.

Ji nenorėjo grįžti į savo kraštą, Pramandą Artos apskrityje, į nuošalią gražią Dzumerką, kurios klimatas kenkė sveikatai, troško rasti kampelį mirusiojo gimtinėje, taigi jos nedrumsčiamas ir vienodas gyvenimas tekėjo per kitus gyvenimus, ji žinojo visas smulkmenas apie svetimas meiles, svetimas aistras ir nelaimes.

– Kitaip tariant, gyvenime svarbiau tai, ko netenki, o ne tai, ką randi, – skubomis padarė išvadą Orsa, kažkas nedavė jai ramybės, įkyri mintis, abejonė, nežinia kas.

– Tai, ką randi, pragaišta, – tarė Nana, pabrėždama žodį po žodžio, – tai, ko netenki, lieka amžinai.

Šitaip ji galvojo bent jau pirmaisiais metais po to, kai ištekėjo už Miko, bet laikui bėgant gyvenimas malonėjo jai duoti mažą pamoką, priešingą jos nuomonei: svarbiau, ką turi, kad ir kaip mažai tai būtų, o ne ko tau trūksta.

– Vienodai teisingi abu teiginiai, pasirink, katrą nori, sentencijos, aforizmai ir panašūs posakiai teisingi ir apvertus juos aukštyn kojom.

Orsa nebuvo nusiteikusi spręsti rebusų, tad jos paliko ramybėj praeitį ir turgaus filosofiją, filologė puikiai išmanė šiuos dalykus, bet buvusi jos mokinė nesiilgėjo klasės ir vidutiniškų pažymių. Ponia Nana, lygindama sijono klosteles, apibėrė ją klausimais apie Londoną, kurio jai niekada neteko aplankyti, nes jūros liga kamuodavo dar labiau už širdies ligą, ji atvyko į salą prieš penkiolika metų per audrą ir nuo to laiko niekados neplaukė Kavodoro sąsiauriu.

Visi jos klausimai buvo neįprasti: ar anglai nešioja kailinius ar medžiaginius paltus, ar daug šunų matyti gatvėse, ar yra ten tokių nepaprastų rožių kaip jos, ar merginos šviesiai rausva oda vaikštinėja vienos ar su palyda. Apie visa kita, parkus, muziejus, rūmus, ji gerai nutuokė, ponia Nana Buranda-Karapiperi kviesdavosi arbatos ar kavos visas keliautojas, vos tik jos išlipdavo į krantą, ir sumaniai išklausinėdavo su asilo kantrybe ir poetišku nusiteikimu.

Orsa atidavė jai atvirukus, kuriuos pirko Londone, bet ne su Londono vaizdais, Glazgo Jamaikos tiltas, Niujorko

„Commodore Hotel", Bombėjaus „Hotel Majestic", kurio du egzempliorius filologė jau turėjo; ji rinko atvirukus su tiltais ir prašmatniais viešbučiais, jos kolekciją sudarė penkiasdešimt trys tiltai ir aštuoniasdešimt du milžiniški viešbučiai. Orsa atidavė jai ir Čarlzo Dikenso namo nuotrauką, specialų užsakymą, visi žinojo jos silpnybę šiam rašytojui, ji net gimnazijos anglų kalbos mokytoją Deividą Bredlį vadino Deividu Koperfildu, o savo kanarėlę praminė Oliveriu, nors Murena jai buvo sakiusi, kad tai patelė arba paukštelis nebylys; iš tiesų vakarai prabėgdavo jau greičiau, nors Oliveris savo narvelyje neišleisdavo nė garso ir nieko neveikdamas tupėjo vietoj lyg kokia geltona statulėlė.

Mikas Karapiperis mirė prieš trejus metus, ir atėjo laikas iš naujo perversti nuotraukų albumą, velionis, filologas, pasitempęs storulis, iš kurio akių tryško gyvenimo džiaugsmas, prasiskverbiantis ir pro akinius, gimnazijos kieme tarp savo mokinių, berniukų ir mergaičių, čia su mokyklinėmis uniformomis, čia su vaidinimų ar kūno kultūros švenčių apranga, nuo 1917 mokslo metų iki 1925-ųjų, kai jį su visomis jo šmaikštybėmis nusinešė maliarija. Sklaidydama nuotraukas, Orsa suvokė, kad miršta ne tik mokytojai, bet ir mokiniai, dvyniai – per šiltinės epidemiją, kavinės savininko sūnus Matijas – nuo išsekimo, Bakis – pirmąkart išplaukęs į jūrą. Ji greitai pervertė lapą su Maltabiu mokiniu, stabtelėjo prie Vatokūzio mokinio kietai sumerktomis akimis, nepakenčiamas keturiolikmetis, kuris netrukus išvažiuos pas savo tetą į Konstantinopolį, kas galų gale buvo brangesnis jos gyvenime, tas, kurio neteko, ar tas, kurį rado? Ji išsitraukė iš kišenės vyro

telegramą, garsiai perskaitė ir pamatė mokytojos veide smalsumą, susidomėjimą ir išgąstį, kaip tik šia seka.

Ponia Nana pasimuistė ir sujaukė savo klostes, dirstelėjo Oliverio pusėn ir pamojavo jam dviem pirštais, išpūtė cigaretės dūmus, vėl priglaudė puoduką prie lūpų, nors jau viskas buvo išgerta ir likę vien tirščiai.

Senasis Vatokūzis naujieną sutiko be žodžių, o Niko žindyvė, kuri dabar apkuopdavo ir prausdavo senį, ištikima šeimai nuo dvylikos metų, paglostė Orsai galvą, peržegnojo ją ir nepravėrusi burnos nuėjo atsiklaupti prieš ikonas. Iš jos balso tono ir žodžių nuotrupų buvo aišku, kad duoda garo Švenčiausiajai Mergelei.

– Nikas parplaukia po dešimties dienų, abu keliausime į Konstantinopolį.

Telegrama buvo išsiųsta iš Pirėjo kontoros, jos vyras, kuris nesibelsdavo į kitą pasaulio pusę ir paprastai plaukiojo po Europą nuo Baltijos iki Juodosios jūros, paims papildomų atostogų ir sutuoktiniai keliaus prašyti patriarcho palaiminimo, kad vaikas gimtų sveikas, ramiai pasakė Orsa, nunešė puodelius į virtuvę ir taip pat pamojavo dviem pirštais, linkėdama Oliveriui labos nakties.

– Jis tai daro dėl manęs, nemanau, kad serga, – tarė ji ir paliko mokytoją prietemoj, įsitaisiusią supamojoje kėdėje, apsuptą sijono klosčių ir bedegančią kitą cigaretę.

– Kad nepykintų, girdėjau, reikia čiulpti karčią neprinokusią alyvuogę, – patarė ji, porąkart įtraukusi dūmų ir kelias minutes patylėjusi.

Orsa išėjo, nusiskynė rožės pumpurą ir pasuko tuščiausiomis gatvelėmis, bet su ja vis vien pasisveikino kokia dešimtis jūrininkų žmonų, kurios sutemoms leidžiantis vienišos kaip stagarai sėdėjo sustingusios savo namų tarpduryje, laukdamos, kol pripras prie artėjančios nakties šalčio ir susimes į būrelius po tris ar keturias vakaroti po atviru dangumi.

Prieš daugelį metų, kai tik tolimame jos krikštamotės rajone buvo įvesta elektra, Orsa, tada dešimtmetė, vaikščiojo pirmyn atgal pro atdaras duris ir stebėjosi žiūrėdama į moteris: kiekviena savo prieškambaryje ištisas valandas suakmenėjusi kiurksojo ant kėdės po elektros lempute lyg į spąstus pakliuvęs kiškis. Ji nuėjo iki molo, vėjelis nuo jūros ir vienatvė ją nuramino. Atsisėdo ant lyno, atsukusi nugarą miesto žiburiams, žiūrėjo į švyturį tiesiai priešais save, į lygų kaip veidrodis Egėjo jūros paviršių, į mėnulio šukelę, blausiai spindinčią vidury dangaus. Baltas rožės pumpuras atsidavė prakaitu nuo jos delnų, eidama visą laiką maigė jį tarytum tešlos gumulėlį. Atsivėdėjo ir įmetė jį vandenin. Pasiglostė krūtinę, kuri jau nebebuvo mergaitiška, ir pilvą, kuris pūtėsi ir tempė siūles šonuose, tai paskutinis kartas, kai užsivilkau koralų spalvos suknelę, ji man nebetinka, pagalvojo ir pratrūko gailiai raudoti.

Saulė atsiplėšė nuo jūros ir pašoko aukštyn. Netgi Dievo Akis, paprastai tamsiai mėlyna, lyg jai kas būtų užtvojęs, nusidažė raudonai, ir Saltaferas pasakė: radai, bičiuli, geriausią kalną norėdamas pasigrožėti savo kūriniais, – tais, kuriais gėrėtis vėl buvo suteikta malonė ir kapitonui, po trejų metų grįžusiam iš svetimų kraštų.

Sausumos vėjas perkošė baltąsias tuopas ir riešutmedžius, šnaresys nusirito per mišką, išjudino tolimąjį rajoną, stipriai suspaudė jį glėbyje ir nukėlė žemėliau; Saltaferas regėjo nepaaiškinamus stebuklus ir vėl juto potraukį prie romantikos ir lyrikos.

Kai ši nuotaika praėjo ir jis pažvelgė į viską rimtai, turėjo pripažinti, kad saloje siaučia maliarija ir šiltinė, o jo šeima vaitoja nuo slaptų rietenų ir aiškiai žvarbsta gegužės karštyje. Jis pajuto kažką negera iš užuominų laiškuose, Mina Pirėjuje neišsklaidė jo įtarimų, laivas prisišvartavo gegužės trečiąją, krantinėje laukė pirėjiečių šeimos, Papajaniai ir Vujukliai, Filipakio žmona Markela ir Pitaulio iš Chijo salos žmona Mara, trys sutuoktinės ir dvi dukterys iš Andro. Jie praleido dvi pa-

ras „Hermio“ viešbutyje: reikėjo atsiskaityti Chaduliams, paimti iš optiko akinius visiškai žlibam uošviui, nupirkti kokį auksinį niekutį laukiamam pirmajam anūkui, nuvažiuoti su taksi apžiūrėti žemės sklypą.

Antrą vakarą jų būrelis susirinko vienoje skoningoje Marusio tavernoje, kokias visada iškapstydavo Arjiropedas, prisikimšo avienos vėdarų ir skanių kepsnių, na ir tostai į nėščios Orsulos sveikatą, Mina kiaurą vakarą šalta kaip statula, tos moters veide, deja, niekados nepasirodydavo entuziazmas, *gyvenimas be švenčių – ilgas kelias be stabtelėjimų,* Demokritas.

– Jūrų unguriai ir juodadėmės menkės, jei nori pavasarinių žuvų, pagerbk mano stalą, laukiu, kad Lujis man jų atneštų, ir vienuoliktą bus iškeptos. Pasivaikščiok po savo žemes ir sugrįžk laiku.

Jis praleido naktį pas motiną; nuo kovo iki lapkričio senutė gyvendavo mažame namelyje Apatūrijoje, gyventi senajame Saltaferų name Plakūroje ir kalbėtis su saviškiais gruodį, sausį, vasarį jai būdavo per akis, likusius mėnesius jai tereikėjo kaimynės pasilabinimo ir kad niekas nekvaršintų galvos.

Auštant kapitonas išsivirė kavos, padėjo raudoną emaliuotą puodelį, su kuriuo niekados nesiskirdavo, ant nedidelės terasos sienelės krašto, o jo motina, pasistačiusi kėdę tiesiai po durų stakta, sėdėjo pusiau lauke, pusiau viduje.

Prieš keletą metų miesto kapinės buvo perkeltos į kitą vietą, ir ji nėrėsi iš kailio, pasitelkdama įtakingus asmenis, Kikladų deputatą ir laivų savininkus, kad gautų raštišką mero leidimą jos valandai išmušus ilsėtis senosiose kapinėse ša-

lia tėvų; jos vyras nuskendo Dunojuje, apsivertus baržai, jo kauleliai mirko upės dumble, mano negyvėlis pragaišo ir išsibarstė, vėliau sakydavo senutė, net prisiminimuose jo nebėr vientiso. Dabar, kai sėsdavo prie stalo, lėtai sužiaumojusi pirmą kąsnį, nurydavo ir atsisukdavo į išblukusią jo nuotrauką, truputį trūksta druskos, sakydavo jam ir vėl jį pamiršdavo.

Savas gurkšnojo kavą, ir motinos tylėjimas, – tylėjo ji, kas be ko, ne šiaip sau, o su tikslu, – žadino jam sunkias mintis, tarsi būtų bylojęs, pažiūrėk, kas darosi tavo namuose, ir paimk reikalus į savo rankas kaip vyras.

Praėjusį pirmadienį Orsa, daug kuo panaši į ją, išleido nagučius kaip katė, jis šnekėjo, o ji patyliukais, kad motina ir sesuo neišgirstų, tarė, nagi, mesk, tėti, savo išpūstas vyriškas kalbas, kai reikia priimti svarbius sprendimus, tu visada atsiliepi iš kito pasaulio krašto, ir nesakyk man *gerbk vyresnįjį*, Cheilonas, tai tinka kitokiems tėvams, ne tau.

Tą patį vakarą žentas ir uošvis išėjo pasivaikščioti po Plakūrą ir Niboriją.

Tolumoj, už sodybų, po kairei ir po dešinei nuo upės, girdėjosi jaučių maurojimas, tai buvo visai kitoks garsas kaip vandenyno šniokštesys, o tamsa švelniai dalino laukams monotonišką labanakt. Juodu nuėjo iki molo, išgėrė rakijos iš to paties buteliuko ir pasikalbėjo apie laivų nuleidimą vandenin ir Pietų Amerikos įvykius.

Vatokūzis turėjo ūkišką galvą, buvo mokęsis universitete, mokėjo, kitaip negu jis, apskaičiuoti, kur investuoti pinigus ir kaip padidinti savąją „Nerėjo“, kurį turėjo kartu su Cha-

duliais, akcijų dalį. Taigi išvardino kelias galimybes, kurios buvo aptarinėjamos biržoje, „Kimatianė II“, „Skiro sala“, „Mergelė Marija II“, ir uošvis pritarė, ryšiai su Antverpeno laivų statyklomis, Savas ir su tuo sutiko, deputato tarpininkavimas paskolai iš banko gauti, dar vienas pritarimas, ketinimas kuo greičiau, su kompanionu ar be jo, nusipirkti dar vieną krovininį laivą, kad ir mažą. Uošvis visut viską palaimino.

Saltaferas jautėsi nusiraminęs, Nikas dėl Orsos viską padarys, ir *asi es la vida,* pasakė su lašeliu apmaudo, kad duktė perėjo į kito vyro rankas, toks gyvenimas.

– Kai tik jums gims vaikas, pareigos supančios tau rankas ir kojas.

– Kad tik būtų sveikas, – atsidūsėjo Vatokūzis, sviedė tuščią butelį jūron ir ėmė kalbėti pats vienas, lyg lažindamasis su savim, Konstantinopolis su savo auksu, bizantiniu spindesiu, įvairove ir šimtu spalvų išsklaidys šešėlius, sujungs mudu amžinai, Nikas sudėjo slapčiausias savo viltis į šį miestą, kuris prieš keletą metų, kai jis tebuvo mokinys su šalta širdžia, padėjo jam vėl pamilti gyvenimą.

Šiaip ar taip, kai viskas buvo pasakyta, Savas šimtu procentų įsitikino, kad vyresnėlės santuoka nėra laiminga. O antrąją dukrą jis užtiko aptinusiomis akimis, ką jis galėjo pasakyti apie tą anglą, tai buvo nelengvas sprendimas, tik savaitė sausumoj, o jau užgriuvo problemos, nors išlipęs iš laivo tikėjosi pailsėti, išmesti kelias stiklinaites vyno, apeiti draugus ir gimines, o čia štai viena duktė vis išdygdavo šniurkščiodama nosimi, kita gildydavo jį užuominomis.

Dėl Minos, tai ji, trejus metus nemačiusi vyro, pirmomis dienomis kaip paprastai persekiojo jį su storu pajamų ir išlaidų sąsiuviniu, ir kol Savo akis vėl pratinosi prie jų išvaizdos, nosis prie jų kvapų, kol jis džiaugėsi raustančiomis vyšniomis, gelstančiais abrikosais ir jaunais daigeliais savo nedideliame darže arba sėdėdamas su jūreiviška palaidine tarpduryje žvalgėsi į kaimynų langus, žmonos balsas jam už nugaros bubeno apie smulkius piniginius reikalus, ji sumokėjusi tris tūkstančius septynis šimtus drachmų skolos už siuvamąją mašiną „Singer", dvidešimt svarų už parduotuvę Pirėjuje, o dar audiniai, indai, elektros prietaisai ir visos kitos vestuvių išlaidos.

– Tu man visa tai atsiuntei raštu, – vis kartojo Savas, kol galų gale prarado kantrybę, staigiai atsigręžė, šiurkščiai griebė jai už rankų, eik po velnių, leptelėjo mintyse ir pirmą kartą pamatė, kad kasa, dukart apsukta aplink galvą, jau visa žilutėlė.

– Einu su giedotoju į vynuogyną aprūkyti siera vynuogienojų, – pratarė galop ir išėjo.

– Vėl? – tyliai pasakė Mina, įmetė savo sąskaitų knygą į bufeto stalčių ir trankiai jį uždarė.

Kapitonas užsiplieskė, jam kilo noras grįžti ir garsiai pasakyti „eik po velnių", pirmiausia todėl, kad žinojo, kiek jis ir pats kaltas dėl likimo, kurį jie davė savo mergaitėms, bet tada pasirodė popas Filipas, *deus ex machina,* atomazga, lūkuriavęs jo, pakėlė dešinę ranką, suspaustą į kumštį, tarsi kratydamas kauliukus, vaje, sugadinome žmogui gerklę su tabaku, popas virto užkietėjusiu rūkalium, ir jo kvėpavimo

aparatas jau suiręs, Saltaferas greitai perėjo prie kitų, ne tokių skaudžių minčių.

– Sapnavau, kad žaisdamas nardus nugalėjau Jėzų, – tarė popas kimiu, bet linksmu balsu, – ir popienė, liepusi man pasninkauti, nedavė aliejaus.

Maltabis nieko gero nesitikėjo iš namų, kuriuose žmonės niekados garsiai nepasiunčia viens kito velniop.

Tas šūdžius Andonis, Anezijos našlaitis, stovėjo ant denio su maišeliu saldainių, ir visi, kas tik praeidavo, pasivaišindavo. Garlaivis slinko naktin, Spiras taip pat įsikišo saldainį į burną ir ėmė čiulpti, pokalbis sukosi apie Mamajų bankrotą: pernai spalį prasidėjus krizei, pasaulio ekonomika atsidūrė dugnė ir užgriuvo lavina bankrotų. Rytą iš Londono atėjo šeimininko telegrama, sveikinanti Spirą, gavusį penkiolika procentų ką tik pastatyto „Leonido II" (11 500 tonų ir 388 000 svarų) akcijų, o po kelių valandų iš Pirėjo atkeliavo žinia apie kitų nuostolius, „Lloyd's" bendrovė nutraukė draudimo sutartis, Europos bankai reikalavo mokėti netesybas, Mamajai tikriausiai eina iš proto, pagalvojo Maltabis – pirmą kartą kaip laivo savininkas, nors ką tik išsiritęs.

Žmonės netekdavo darbo, daugelis šeimų išvarydavo sūnus ir tėvus ieškoti naujo darbdavio.

Nei Spiras Maltabis, nei jo dėdė Emilijas Balas nebuvo dirbę Mamajų laivuose, tačiau, keistas dalykas, šie buvo tarsi

užkerėti, nuostolis vijo nuostolį. Radosi laivų, plaukiančių iš Česapiko įlankos į Bataviją, iš Splito į Gdynę, iš Diego Suareso į Džibutį, o Mamajai kūrė savo maršrutus: iš Marselio ligi Kilkregano švyturio rifo, iš Havro ligi Kanarų salų rifų, iš čia ar iš ten tiesiai ant klastingo Torentės rifo.

Dvidešimt metų Mamajis tėvas, Nikolas, įsteigęs Anglių prekybos bendrovę, plaukiojo su angliavežiais į Juodąją jūrą, Viduržemio jūrą ir Angliją ir nė karto metanas neužsidegė, o 1925-aisiais, tais metais, kai daugelis pradėjo laivybos verslą, jo sūnus E., Epaminondas, baigęs Idros mokyklą ir Inžinerijos mokyklą Londone, pertvarkė bendrovę į „Tarpžemyninius laivus N. Mamajis ir sūnus", *general cargo*, turinčią savo žinioje tris garlaivius su puikia įranga; Maltabis kadaise pavydėjo jam sėkmingų pirkinių, beprotiškai žavėjosi „Samotrake", „Lesbu" ir jų pasididžiavimu – „Jūros Marija".

Mamajų laivų verslas atsilaikė puspenktų metų.

– Juos pragaišino apkalbos, – tarė senasis Polemis, virėjas, ir daugelis kitų manė panašiai: įsikibę į sijoną, jie davė valią moterims Plakūroje, vieni tualetai rytą, kiti vakare, pusmetinis pas Josifą ir tuzinais užsakomi aukštakulniai bateliai.

Du sūnus, dabar bedarbiai, turėjo belstis į kitas duris, šimtas žmonių varžėsi dėl vienos vietos, pasiryžę grumtis su jūra dėl algos, man labai liūdna, tarė Polemis, nagi, duokš, Andoni, dar vieną saldainiuką, mano linkėjimai išsipildo, tepasibaigia juodos dienos Vatokūziui su Savo Saltafero pirmagime; jo jaunėlis mokėsi su ja pradinėje mokykloje.

Maltabis išspjovė ant denio saldainį, kurio pusę sučiulpė nežinodamas, kieno vestuvės buvo, išgerk vandens, kapitone, išgerk vandens, sušuko kiti, padavė jam stiklinę, o Statakis tėviškai patapšnojo per nugarą, ei, vaikine, nevalgyk saldainių ant tuščios širdies, tai papjūtis.

Vos tik praėjo blogumas, ir mums laimingų vestuvių, sušuko pokštininkas Andonis, kuriam grožis suteikdavo drąsos, „Pietų vėjyje" buvo septyni viengungiai, šeši iš jų tikėjosi susižadėti arba atšokti vestuves, kai tik parplauks į Andro salą.

– Kad priprastum čiulpti saldainius ir grįžęs iš jūros kitą sykį vestum ir tu, septintas, – baigė juokus Andonis.

Pernai išėjęs į pensiją, Emilijas Balas nepranešė Spirui apie vestuves, jis tai prieš kurį laiką sužinojo iš kitur.

Tą vakarą, kai dėdė it musę kandęs grįžo iš Saltaferienės, Spiras susierzinęs šiurkščiai jį pastūmė, iškeikė kaip niekam tikusį, ir senis paėmė tai giliai į širdį. Šiaip ar taip, niekad jam nerašydavo, tik siųsdavo trumpas telegramas: „ilgų tau gyvenimo metų" gruodžio septintą ir „tesaugo visada jus Dievas", kai sužinodavo, kad jie per plauką išvengė kokio nors taifūno ar kitos nelaimės Ramiajame vandenyne, Indijos vandenyne ar Filipinų jūroje.

– Sunkiausia bus susirasti vietą Mamajų kapitonams, vienas jų iš Andro, kitas iš Kefalinijos, trečias iš Kaso salos, – Maltabis vėl pasuko pokalbį prie laivybos reikalų, jam ana tema buvo išsemta, jį apnuodijo karstelėję Orsos saldainiai, jis siuto ant visų Saltaferų, mintyse kaltino tėvą, kad nesiryžo įsikišti, kaltino gobšuolę motiną, o labiausiai kaltino jauna-

martę: suėdė jam visą vasarą bučiuodama jį ir uždegdama eilėraščiais, žnaibydama ir šaudydama mėlynomis akimis, bet su pirmuoju lietumi jos aistra užgeso, ir ji puolė prie Vatokūzių seifo, pati kaip iš akies traukta Saltaferienė, nusiųsiu jai dovanų tūkstančio puslapių sąskaitų knygą, tegu stumia laiką sudėdinėdama ir atiminėdama, nes jaunikio kūnas dėl visiems žinomų priežasčių neturėtų žadinti jai geidulio.

Maltabis nebuvo pratęs prie prancūzių su kupranugario kailio paltais, prie anglių su tvido kostiumėliais, prie rusių su kailinėmis kepurėmis, jis jas pažindavo su apatinukais ir buvo dėkingas, jos niekados nekankindavo jo aristokratiškais chalatais ir dviprasmiais eilėraštukais, priešingai, jo paprašytos, kantriai masažuodavo jam skaudančią nugarą.

Andonis sulankstė tiulinį saldainių maišelį, įsikišo į kišenę ir tarsi fokusininkas prarijo paskutinį baltą saldainį, žaibišku greičiu nubrėžęs juo kelis ratus tamsoj. Dangus buvo plynas, kur, po velnių, pasidėjo tos sušiktos žvaigždės, užpyko Maltabis ir nuėjo patikrinti kurso.

– Kada, Dieve, pasieksim Tokapiliją ir bent truputį atsipūsim, drėgmė ir tyka jau taip įsiėdė, – nusikamavęs tarė pirmasis mechanikas Busulas, bet vos suprato, kad Maltabiui verda kraujas, atsisėdo ir nustėręs prikando liežuvį, visi žinojo, kai kapitonas neturi ūpo, jis reikalauja, kad jie tylėtų kaip pelė po šluota ir kad nė lapas nejudėtų.

Spiras atėmė iš jo graikišką cigaretę ir žiebtuvėlį, įtraukė dūmą giliai į plaučius, įsitvėrė vairo, ir laivas nuplaukė tiesiai į juodą naktį.

Dar būdamas Roberto koledžo studentas, o paskui jūrininkas, nuomotais laivais plaukiojantis su grūdų ir anglių kroviniu iš Odesos ir Konstancos, Nikas prisigėrė Konstantinopolio vaizdų ir jo dvasios.

Švelni ankstyvo ryto ir vakaro šviesa akimirkai sutrikdydavo Anatolijos graikus, išauš graikiška diena ir vakare užmigsime graikišku miegu, galvodavo jie, kol išsisklaidydavo ūkas ir tekdavo susitaikyti su tuo, kad šis kraštas tapo turkiškas, bet tai, žinoma, nepakeisdavo nuomonės, kad Konstantinopolis yra šimtaposmė poema, ir Nikas norėjo žodis žodin ją padeklamuoti savo žmonai.

Pirmą kartą išplaukęs į Kartacheną (krovininis laivas „Dievo Motina“, kapitonas Lionakis), jis sužinojo apie Smirnos katastrofą, ten tris kartus buvo lėbavęs per išvykas su šaunuoliu Rodokanakiu, kitais studentais ir – tai buvo niekaip neišvengiama – nuobodžiu ir atsainiu pusbroliu. Nerūpestingoji Smirna su savo išsipusčiusiais miestiečiais, kurie vienodai mėgo darbą ir gerovę, tokiais kaip Amudianas ir Samiotis, tėvo kompanionai, prekiaujantys aliejum ir likeriais.

Sužinojus apie gaisrą sostinėje, suliepsnojo ir jo širdis, tik pamanyk, jie padegė ir Konstantinopolį, kalbėjosi įgula, be to, ten buvo incidentų, per kuriuos žuvo penkiasdešimt žmonių, ir Viduržemio jūros anglų laivynas atskubėjo ginti Bosforo sąsiaurio.

– Teapsaugo mus Dievas nuo anglų ir prancūzų, – persižegnojo bedievis kapitonas, prisiekęs Vakarų politikos, Vakarų diplomatijos, Vakarų virtuvės ir meilės priešas.

Nikas ir Orsa pasieniais apsuko ratą aplink Šventosios Sofijos katedrą, įeiti vidun nebuvo leidžiama, taigi ji nusipirko tuzinus atvirukų ir kasdien juos siuntinėjo. Orsa daugiau laiko praleisdavo apžiūrinėdama įžymybes atvirukuose, o ne tikrovėje, Nikas tai buvo matęs ir namie, ir per povestuvinę kelionę Londone, ji gebėjo savaip atkurti ir pajusti aplankytą vietą arba vietovę, į kurią nesitikėjo niekados nuvažiuoti, dėliodama į eilę, kaitaliodama, net apversdama aukštyn kojom ar atvirkščiąja puse galybę prirašytų atvirukų, kuriuos laikė dėžutėse ir stalčiuose arba nešiojosi piniginėse ir rankinukuose.

Orsa rado ir prancūzišką seriją, *le pont d'Adana,* Adanų tiltas, Perano viešbutis, *Constantinople Palace,* tai poniai Nanai, paaiškino ji Nikui.

Patriarchas buvo peršalęs, karščiavo, ir susitikimas su juo buvo atidėtas dviem dienoms. Jie sėdo į garlaivį, nuplaukė į Protės, Antigonės, Chalkės, Prinkipo salas, fotografavo ir fotografavosi, taksi ir tramvajumi apvažiavo Baluklį ir nusigavo į Dolmabachčės rūmus, Orsa gailėjosi, kad nepataikė į tulpių sezoną, juk niekados nebuvo mačiusi tikros tulpės.

Tą patį vakarą „Hôtel Royal" kambaryje Orsa žiūrėjo į medinį šviestuvą palubėje ir sukdama delną ratu glostėsi suapvalėjusį pilvą, o vieną akimirką netgi paėmė jo ranką ir pačiupinėjusi gyslas be žodžių uždėjo ant savęs, jos akys buvo sudrėkusios ir blizgėjo prieblandoj.

Nikas pasilenkė ir daugel kartų, šimtus kartų, išbučiavo jos pilvą, du trys oro bučiniai, o ketvirtas į audinį, rausvą liną, vėl du trys oro bučiniai, o paskui neryžtingas prisilietimas prie jos kūno lūpomis, kurios buvo pasiruošusios neprasiverti ir atsitraukti, jeigu tik ji pasakytų: Nikai, liaukis.

Kitą rytą jie vėl vaikštinėjo po Fanarį, dalyvavo Mišiose ir priėmė Komuniją Šventojo Jurgio bažnyčioje, o apie vienuoliktą pateko pas Fotiją II, dar nevisiškai atkutusį po negalavimo, bet malonų, jis pavadino Orsa gražiąja graike, palaimino ją ir padovanojo knygą „Bizantijos dainių himnai", kurią, regis, ir pats labai mėgo.

Kol patriarchas ir Orsa buvo įsileidę į delikatų pokalbį apie dovaną Baluklio ligoninei, Vatokūzis girdėjo, kaip širdis daužosi krūtinėje, beveik gelia iš nerimo, gal dėl to, kad jo žmona atsipalaidavo ir jos grožis buvo tiesiog neįtikėtinas, nepakeliamas. O patriarchą jis įsivaizdavo ne tokį prieinamą, didingesnį, kažkuo išsiskiriantį iš kitų, visagalį ir turintį kažką dieviška, jo netenkino susitikimas su sveikstančiu Fotiju II, jam reikėjo pasimatymo *tête-à-tête* su pačiu Dievu, jis prisiminė legendinį Olegą Oneginą, carinės rusų kariuomenės karininką, kurį, būdamas studentas, vieną sekmadienio rytą netikėtai užėjo saulės nušviestame miške Prin-

co salose – Dievo žmogus medinėje trobelėje pynė vytinius duonai užsidirbti.

Jie buvo vidurdieniui užsisakę staliuką pas Pandelį: Madianas iš Osmanų banko, Frankopulas jaunesnysis, importas ir eksportas, bendramoksliai iš Roberto koledžo su savo žmonomis Korina ir Sofija, trys poros, jo teta su visa šeima buvo persikėlusi į Egiptą, kur jo pusbrolis mizantropas darė inžinieriaus karjerą.

Pastarosiomis dienomis Orsa pasisotindavo trupučiu šilkmedžio uogų ir trešnių, ir ne tik dėl pasninko. Po rytinio pasimatymo jai palengvėjo, ir pas Pandelį ji su apetitu prarijo kelis kąsnius kebabo, iš mėsos ji valgydavo tik avieną, paragavo lengvų saldumynų iš ryžių miltų ir žiedų esencijos, netgi paprašė pieno kisieliaus recepto. Ji išvertė savo rankinuką, tarp galybės suvenyrų, atvirukų ir vokų negalėdama rasti užrašų knygutės, ir jai ant kelių nukrito trys sulamdyti, jūros apgraužti šaukštai.

– Juos išmetė bangos į Jalijos paplūdimį pernai vasaros pabaigoj, – tarė ji, mažumėlę rausdama, ir pabučiavo šaukštus.

Jos tėvas, papasakojo ji draugijai, sakąs Kartachena, Odesa, Marselis, Archangelskas, o jos uošvis ir vyras – Kartagenė, Odisas, Masalija, Archangelas, ir jai labiau prie širdies graikiškas variantas, Graikijai su tokia jūreivystės tradicija, su tokia gausybe jūrininkų teisėtai turėtų priklausyti viso pasaulio uostai, baigė ji savo mintį, palenkė galvą į kairę ir ėmė žaisti kabančiu auskaru, kuris kirbino jai kaklo ir peties odą.

Iš pradžių Frankopulas, o paskui ir Takis Madianas nepastebimai pamerkė akį Vatokūziui, be išlygų pasidavę Orsos kerams, – užkariautas ir Konstantinopolis, ir prie bendro stalo sėdinčių vyrų širdys.

Per likusias tris dienas, laukdami, kol „Oropas", Chadulių universalusis laivas, vėl plauks pro šalį ir paims juos, kad parvežtų namo, juodu aplankė viską, ko dar buvo nespėję, iš Septynių kalvų, kurias prisiminė iš mokyklos skaitinių, nuėjo į Perą, į didelio gaisro pernai sausį nusiaubtą Tataulą, Orsa, kitur abejinga religijai, Konstantinopolyje nepraėjo nė pro vieną bažnyčią, uždegė žvakes, ką būtinai reikėjo padaryti, Švč. Mergelės bažnyčioje Galatoje ir Švč. Trejybės bažnyčioje Taksimyje, nusigavo iki Apreiškimo bažnyčios Geni Sehire, jai patiko vėsuma bažnyčiose su tamsių spalvų šventaisiais paveikslais. Ji išsirinkdavo vieną ikoną ir prisitraukdavo kėdę priešais ją, ypač tam, kad pailsėtų strėnos, praskėsdavo kojas, kad tarp jų kristų suknelės klostės, o galop išsitraukdavo juodą vėduoklę ir palengvėle vėdindavosi kaklą ir prakaituotas rankas.

Vatokūzis būtų galėjęs žiūrėti į ją valandų valandas. Plaukeliai jos pažastyse – kukurūzų šluotelės, medaus spalvos garbanos, ištrūkusios iš po smeigtukų, draikosi ant pakaušio, mėlynos akys, čia primerktos, čia užvertos, tarsi ji skųstųsi šventajam: vaje, per tuos pasivaikščiojimus vyras nuvarė mane nuo kojų. Taip, Vatokūzis būtų galėjęs žiūrėti į ją valandų valandas. Jis vos nepamiršo Anezijos pavedimo, amuleto jos Andoniui, kuris plaukiojo su „Pietų vėju" ir Maltabiu.

– Tiesą sakant, jam jo nereikia, Spiras – geriausias kapitonas iš mūsų visų, – pasakė Nikas, – darbdaviai prisiekinėja jo vardu ir viską jam leidžia.

Sklido gandas, kad jis bus paskirtas „Minervos“, pirmojo transatlantinio laivo, kapitonu. Šis laivų statybos ir prabangos stebuklas turėjo plaukioti maršrutu Sautamptonas–Niujorkas.

– Andoniui bus šimtus kartų geriau, jei liks su juo keleiviniame laive ir pamatys pasaulio. – Vienturtis jo žindyvės sūnus, vos dvidešimties metų, jau šešerius metus buvo praleidęs dujovežiuose ir universaliuosiuose laivuose.

Nikas negalėjo palikti krovininių laivų dar dvejus trejus metus, buvo darbštuolis ir turėjo šiokių tokių planų, trumpai tariant, laikė savo pareiga būti Niku Vatokūziu, darbdavio Niko Vatokūzio pavaldiniu.

Orsa nusijuokė, gerai, tarė, šventieji yra mano specialybė, taigi amuletą išrinksiu aš; ir kitą rytą, kol jos vyras gėrė krantinėje stiprią kavą ir laukė pasirodant „Oropo“, ji su balta suknele ir ryškiu nupieštu apgamu ant dešinio smilkinio kaip baltarusių, kurios tais metais plūdo į pramogų centrus, viena vėl sėdo į garlaivį, nuplaukė į Prinkipo salą ir atvežė iš Šventojo Jurgio Varpininko, berniukų globėjo, bažnyčios raudoną kaulinį kryželį ir kelis varpelius.

– Ar nupirkai tik Andoniui? – paklausė Nikas ir pasijuto tikras mulkis, ne todėl, kad išsidavė, kaip kas nors galėjo pamanyti, priešingai, jis norėjo nebūtinai sūnaus, tiesiog Orsos akivaizdoje dažnai būdavo kaip sukaustytas ir jam pinda-

vosi liežuvis, o ji jau beveik prie to priprato ir duodavo jam nuodėmių išrišimą, kartais ją netgi jaudindavo, kad jos vyras nusišneka.

– Aš pagimdysiu mergaitę, – pareiškė ji tvirtai įsitikinusi, seilindama pirštą ir trindama apgamą, kol jo neliko.

Vakarop, nusipraususi, šiltos birželio saulės švelnia rausva spalva nudažytais skruostais ir pečiais, ji atsisėdo laivo pirmgalyje į šezlongą, kurį jai išskleidė Orjinas, senas galantiškas kapitonas, ir atsisveikino su Konstantinopoliu žiaumodama riestainėlį.

Meilė yra... jūs, *love is...* aš, *kas yra vyras* jūs, *what a man is* aš, *vedybos yra amžina ištikimybė ir sielų harmonija* jūs, *a wedding means faith to eternity and soul's harmony* aš, – taip man ir reikia.

Velniop svetimas kalbas, velniop svetimas šalis, veltui Moscha gadino akis prie visų tų prakeiktų anglybių, ir teeina skradžiai geri pažymiai, kuriais ją apiberdavo misteris su savo raitytu parašu.

Rugpjūčio pilnatis. Vos tik patekėjęs, mėnulis degė pykčiu, taip pat įniršintas įvykių, o Kiki, Katina, Mari, Moscha, susėdusios ant pajūrio gargždo, stebėjo, kaip jis kyla ir blykšta, mažoji Saltaferu žliumbė vadindama motina kiaule, beširde, šykštuole, bjaurybe, o trys ištikimosios draugės mėgavosi iki tol nepatirtu jausmu – meilę praradusios moters neviltimi.

Deividas Bredlis susikrovė lagaminus ir paliko salą, paspruko ar buvo išprašytas, nepalikęs adreso, nepasakęs *good by*, mieloji Moscha, netgi neatsisveikinęs su savo bendradarbiais ir bridžo partneriais klube, Mariu, Rezvaniu, ponu Dinu.

– Koks gražus kartais sielvartas, – tarė Mari, – kai jį paryškina keisti gamtos vaizdai, taip kaip šiandien.

Tamsiai rausva prieblanda, milžiniška uola šmėkla, it sausuma sustingusi jūra, o tolumoj antai laivas su aibe žiburėlių, tviskančių nelyginant auskarai ir vėriniai.

Jos atsinešė penkių rūšių cigarečių, cigarų, degtukų ir žiebtuvėlių ir rūkė viską iš eilės savo slaptame rūkomajame už uolų. Jei kas būtų nuvertęs mažą akmenų krūvelę, būtų radęs kibirą nuorūkų, susikaupusių per dvejus metus; jų mieste moterys ir tabakas buvo nesuderinami dalykai. Ką daryti? Čia jos palaidojo skausmą dėl iširusių Katinos sužadėtuvių, kai jos mažius pasirinko olandę, čia palaidojo ir liūdesį, kai beveik visi bendramoksliai išplaukė į jūrą arba pirmiau išvyko studijuoti, irgi jūreivystės, į tris Graikų prekybos laivyno kapitonų sąjungos mokyklas Sire, Idroje ir Anglijoje.

– Aštuoniolika metų – lemtinga riba: arba susižadam su savo brangiausiuoju, arba *prarandam jį amžinai, kaip žinai, dėsnis toksai, kenčiam karčiai ir Dievo meldžiam karštai*, – visos mergaitės, ypač Mari ir Moscha, kaskart puldavo rimuoti žodžių, kad apgautų baimę, nes gyvenimas staiga, sulaukus aštuoniolikos metų, pasidarė ne juokas.

Birželis, liepa, rugpjūtis – baigus gimnaziją įvyko šešios sužadėtuvės ir dvejos vestuvės, pusė iš jų paskubomis. Taigi kiekvieną savaitgalį visas bendramokslių būrys rytą per atminus tai aptardavo, o vakare su madingais kliošiniais sijonais susitikdavo puotose, ir Seseriškų sielų draugija, kurią sudarė keturios narės: Kiki, Katina, Mari, Moscha, KKMM, užantspauduodavo kiekvieną sąjungą ir kiekvieną išsiskyrimą, tarkim, Katinos ir Michalio, Angelos ir Janio, Mandos ir

Leonido, Moschos ir Deivido, giliais godžiais dūmo gurkšniais rūkomajame ir dvidešimčia naujų nuorūkų pogrindinėj peleninėj.

Moscha pūtė dūmus sau ant rankų ir iškirptėn, pūskit visos į mano plaukus, labai prašau jūsų, noriu grįžusi namo dvokti tabaku, kalbėjo ji virdama apmaudu ir nekantrumu.

Prieš dvi dienas ji išėjo pasivaikščioti su vyresniąja seseria, kuri greitai turėjo gimdyti ir kasdien, kai tik saulė imdavo leistis, apsukdavo pėsčiomis didelį ratą, tiltelis, grota pajūrio uolose, Šventojo Demetrijo bažnyčia, vis tas pats, nepamainomas kelias, lyg to būtų reikalavęs režimas.

– Nugirdau, kaip jis išdrožė mūsų motinai: Londonas – pasaulio užkampis, bet tu lengva širdžia skaudini dukteris. – Orsa kalbėdavo retai, o apie motiną tik būtinybei prispyrus.

Egėjo jūra buvo graži kaip niekad, dvelkė lengvas meltemis, taigi jos ėjo lėtai, vienodu žingsniu, prisipylusios į plačių geltonų sijonų, kuriuos išpūsdavo vėjas, kišenes saulėgrąžų sėklų, mažai žodžių, daug trekšt trakšt. Moscha šį bei tą pasakė seseriai apie anglą, tik kelias smulkmenas, nes daugiau ir nebuvo ko.

– O ar tu myli Niką? – paklausė ji.

– Jis geras vyras.

– Bet ar tu jį myli?

– Su juo gyvensiu ramiai, Moscha.

– Jo rankos...

Seserys jau ir kitais kartais buvo aptarusios įspūdingas ilgšio, nerambaus ir keverziško Vatokūzio rankas, ilgas ir kaulė-

tas, kurių alkūnės ir riešai mėlynavo nuo gyslų ir gyslelių, – tikras geografijos žemėlapis su upėmis ir jų intakais, Rio de la Plata.

Jos žingsniavo daugiau nieko nešnekėdamos, jau temo ir nebebuvo reikalo, dabar kiekviena kalbėjo pati su savim, mintijo savo mintis, kaip mėgdavo sakyti Nana, Moscha slapta dirsčiojo į didelį sesers pilvą ir, jei tą akimirką būtų susitikusi savo motiną, būtų sugriebusi ją už pečių ir pasakiusi: dink iš čia, *šimtas baržų, šimtas škunų, storapizdėms dega kūnas;* ją baisiai siutino, kad Mina kartu su kitomis šaltakraujiškai lankosi pas Mureną ir Nikiforo našlę, kurios namai prieš kelias savaites tapo susitikimų vieta numeris du.

Pagimdė sūnų, ir iš pirmo karto, pagalvojo motina. Kol atvyko pribuvėja iš Livadijos, Orsa tyliai padarė savo darbą. Anezija artrito susuktomis kojomis lakstė pirmyn atgal kaip mergaitė, kad nepražiopsotų gimdymo ir nepaliktų senio likimo valiai.

– Krėsle su antklode ant kelių ir paskendęs mintyse apie savo nuodėmes, – pasakė ji gimdyvei. – Nepaklausė, aš pati pasakiau, kad sūnus, jo vokai nė nekrustelėjo, bet ranka, kuria kaip žnyplėmis spaudė krėslo ranktūrį, atsileido, delnas atsigniaužė, paraudęs per vidurį nuo spaudimo jėgos.

– Žento nėra ir nebus, Saltafero taip pat, bet jau turime namie vyriškį. – Mina, apdovanota anūku, padėkojo Švenčiausiajai Mergelei, uždegdama erškėtrožių smilkalus iš Atono kalno.

Sodrus kvapas išsiveržė iš smilkyklės, apgaubė namus, pasklido kvartale, išsisklaidė danguj; buvo tas vakaro metas, kai naujienos po kavines ir namus plinta greičiau, per vakarienę jau visi žinojo, kad Orsa po trumpų sąrėmių pagimdė

guvų stambų berniuką su juodu peruku, tokio pat kūno sudėjimo ir plaukų kaip Saltaferienė.

– Duok jam mirusio karaliaus vardą, – pasiūlė ji dukteriai; Konstantinas ir kaip sosto įpėdinis, ir kaip karalius buvo pagerbęs salą savo apsilankymais, ir Mina pastaruoju metu gailėjosi šių monarchų, mat minėtasis baigė gyvenimą Sardinijoje, o kita, karalienė Olga, Romoje. Nors iš tikrųjų ji žūtbūt stengėsi išvengti vargšo savo uošvio Joanio vardo, galinčio užtraukti nelaimę.

Orsa žiūrėjo kūdikiui į akis, kišo jam į burną spenelį, jos krūtys tryško kaip šaltiniai, o motina ir žindyvė leido laiką virindamos vystyklus ir skalbdamos.

– Dirbti man geriausiai sekasi, – kalbėjo su savim Mina, kuri tomis dienomis neturėjo laiko atsikvėpti: tvarkė kūdikio kraitelį, atsiskaitydama su įvairiais šventaisiais dalino jiems votus, rūpinosi nevalgios ir aikštingos gimdyvės mityba ir kovojo su kalnu cidonijų iš Apatūrijos, gamino cukatas, virė džemą ir košę, didelis stiklainis buvo numatytas Marikai Chaduli, kuri padėjo atsikratyti svetimšalio.

Prieš dvejus metus Mina išplakė liežuviu Tasą, gyvenančią kitapus gatvės, kuri atsitempė iš Kafkarų vienuolį paskaityti egzorcizmo prieš Paryžių, ten devynerius metus antrasis jos sūnus studijavo teisę, pametė galvą dėl moterų, neberado kelio atgal.

Drebėk, krūpčiok, mirk iš baimės, eik šalin, būk išvytas, būk sunaikintas, nupuolęs iš dangaus angele, ir su tavim visos Pary-

žiaus piktosios dvasios: pasileidimo dvasia, dienos ir nakties, vidurdienio ir vakaro dvasia, vidurnakčio dvasia ir t. t. Moscha tai išmoko atmintinai ir su savo draugėmis atsakydavo: *Šovė į galvą vištgalvei Tasai varyt iš Paryžiaus piktąją dvasią.* Kadangi net Bažnyčia tokius dalykus pripažįstanti, galvojo Mina, jei Chadulienė į jos reikalą numotų ranka, ji užsakytų vienuoliui egzorcizmą, skirtą visai Jungtinei Karalystei, – autoironijos jausmas ir atitinkama laikysena ją apramindavo, ypač kai ji nebepajėgdavo nuspręsti, ar aplinkybės turėtų kelti juoką, ar dėl jų reikėtų verkti.

Laimei, Chadulienė dievino valdžią ir mėgo kuo dažniau ir bet kokiais būdais įsitikinti ją turinti, inkaras, išsiuvinėtas aukso siūlais ant dešinio visų jos švarkų ir paltų atvarto ir visų suknelių krūtinės, pasak šnekų, buvo auksu išsiuvinėtas ir ant jos apatinių, – taip jai atkeršijusi kažkokia neteisingai nukentėjusi skalbėja ar siuvinėtoja.

Jos svetainėje nuo grindų iki lubų viešpatavo milžiniškas viso ūgio Jėzus, kurį Chadulienė įsivaizdavo kaip nuolatinį padėjėją, liudininką, bendradarbį ir palydovą, ir tai neleido jos vyrui jaustis namie pirmu asmeniu. Senė džiaugėsi, kad išrūkė anglą, o Mina džiaugėsi dvigubai: kad velnio išpera išsinešdino ir kad ji, susigrąžinusi dukterį, jau šiemet, jei tik išeis, suves ją su vienu iš geriausių penkių jaunikių, Marječiu, Lavdu, Frangos sūnumi, Lavdu, Anos sūnumi, Raliju arba Porfiratu, kuriuos sustatė į šitokią eilę pagal jų privalumus.

Savas rugpjūčio pradžioje vėl išplaukė į jūrą nesulaukęs, kol gims vaikas, nesipainios jai po kojų, nors jis ir nebuvo

linkęs atvirai ir aiškiai prieštarauti jos nuomonėms ir sprendimams, tiesiog tylėdavo arba raukydavosi ir kratydavosi bet kokios atsakomybės.

Moscha niršo ir nesirodydavo namie, tupėdavo čia pas vieną, čia pas kitą, tačiau motina buvo kantri, be to, artėjo laikas, kai Mina rūpindavosi kiaulių skerdimu, Aposperitis augino jai paršelius Vurkotės kaime kartu su savo kiaulėmis, išsigelbėjusiomis iš vasarą kilusio gaisro, kuris beregint persimetė nuo kalno žemyn ir nusiaubė visą šlaitą, supleškino ne tik kone visus čiobrelius ir raudonėlius, bet ir jaunus alyvmedžius, kriaušes, svogūnų daržus.

– Sapnuoju visas dvidešimt devynias, parmestas ant nugaros ir išsipūtusias, prabundu ir verkiu, nebegaliu miegoti, – apraudojo ji savo kiaules, nors tas gedulas buvo nei šis nei tas, mat lapkričio mėnesį bekonai virsdavo dešromis ir lydytais taukais skardinėse, o paskui iškeliaudavo į vandenynus kaip užkandis vyrams.

Mina bardavo Aposperitį, bet jautė jam dėkingumą kaip visiems tiems, kurie vienaip ar kitaip užimdavo jos protą ir sielą, atitraukdami nuo šeimos reikalų, kartkartėmis visai nepasiduodančių kontrolei.

Spalio trisdešimtąją, Šventųjų Zenobijo ir Zenobijos dieną, išleidau tris aukso svarus ir nupirkau dovaną nuo tėvų iš Isario Mesarijoje, žalą karvę, kurios reikės, kai vyresnėlė nebežindys kūdikio, parašė jį anam.

Vakarykščiai Saravanas, pediatras, kartą per mėnesį atvykstantis iš Atėnų, apžiūrėjo kūdikį, padiskutavo su terapeutu

Rezvaniu, Saltaferų šeimos gydytoju, nežemiškas mamos grožis užmušė visus mažylio mikrobus ir bacilas, pasakė linksmai nusiteikęs pediatras, jis flirtavo su dukteria ir juokėsi iš motinos, kuri panikavo nerimo apimta.

Kai Orsa jam sumokėjo ir jis jau ėjo laukan, pro praviras duris papūtė vėjas ir nuklojo svetainės plyteles nuvytusiais jazminaičių ir naktinučių žiedais, lyg vabaliukai būtų juos ištampę po visas grindis. Mina paėmė šluotą ir semtuvėlį, ei, mama, palik, taip gražu, pasakė vyresnėlė, sūpuodama mažylį ant rankų učiūt učiūt, učiūt učiūt ir stumčiodama žiedus šlepetėmis.

– Alpės?

– Šauktukas.

– Patagonija?

– Daugtaškis.

– Sachara?

– Klaustukas.

– Andai?

– Kabliataškis.

– Niagara?

– Dvitaškis.

Nana Buranda-Karapiperi aplankė Orsą su raudonu geltonu satinininiu balionu kūdikiui ir naujo klausimų ir atsakymų žaidimo idėja – gretinti vietoves ir skyrybos ženklus.

Prie jų valandžiukei prisėdo ir Mina, siuvanti ištrūkusias sagas, ji buvo baigusi pradinę mokyklą Smirnoje tais laikais, kai jos tėvas savo paštlaiviu vežiojo į aplinkines salas ir miestus be uostų arba su gerais uostais figas iš Nazlio figmedžių giraičių, Parsos kriaušes, Filadelfijos saldymedžių šaknis ir giles, ir ji gerai išmanė tik šių vietų geografiją,

Aidino apskritis su Sipilo, Tmolo, Mesojo, Latmo, Kadmo ir Mimo kalnais.

Vėliau sužinojo, kaip vadinasi triukšmingi penkių žemynų pajūrio prekybos centrai, jūrininko žmonai derėjo šį tą nutuokti apie geografiją.

Ji įpylė viešniai likerio, susirinko siuvimo reikmenis ir išėjo, buvo girdėti, kaip ji viršutiniame aukšte vaikšto sunkiais žingsniais, stumdo kėdes, rausiasi tarp daiktų, o kartais kažką šūkteli.

– Jos barasi? – paklausė Nana.

– Ji viršuj viena.

Paskutiniais metais motina namie mažai kalbėjo su dukterimis, šnekėdavosi su senu katinu, kuris neišeidavo iš namų, penkis kilogramus sveriančiu Babiu, apsnūdusiu ir sunkiai pajudančiu iš vietos, o prieš kelis mėnesius ėmė daryti pastabas banko knygelei, klausinėti indaujos ir įžeidinėti kiaurasamtį.

Rūsti žiema, gruodžio 30-ąją ir sausio 31-ąją viską supūdė lietus, paskendo net močiutės ožkos Apatūrijoje.

Žmonės vaikščiojo susigūžę ir surūgę, darbai nusikėlė, o per Kalėdas daugiadienė audra užkirto pakrantės vandenų kelius, ir švęsti teko santūriai, trūko gėrybių ant stalo ir vėlavo paštu siunčiami sveikinimo atvirukai.

– Kaip leisdavote žiemos vakarus su Miku? – paklausė Orsa.

– Stumdavom laiką lošdami kortomis, – atsakė filologė ir nugrimzdo į intymius prisiminimus: vieną vakarą laimingas velionis, sukirtęs dvigubą porciją garuojančių makaronų ir

išgėręs kelias stiklinaites vyno, įtraukė mažumėlę apgirtusią Naną į bezdėjimo varžybas, niekados tau to neatleisiu, ilgą laiką kartojo ji, bet tai prisiminusi išsišiepdavo iki ausų ir apimta beprotiško ilgesio būtų viską atidavusi už tokį pat vakarą, kai juodu, plyšdami juokais, gadino orą kaip neišauklėti mokiniai, o kad miegamasis išsivėdintų, sukėlė skersvėjį, sausio mėnesį atidarydami du langus vieną priešais kitą.

– Pasakyk man, ką galvoji, turbūt kažką malonaus.

– Tiek jau to, – tarė filologė, negalėdama prisipažinti. Jai buvo gaila jaunos merginos, kuri praleis viena didžiumą savo gyvenimo naktų, tūkstančius naktų, kaip greitomis paskaičiavo, išties tūkstančius. Su Miku juodu neišsiskirdami nugyveno ištisus aštuoniolika metų. – Nors aš jau keturiasdešimtmetė, įsidėmėk, Nikas man labai patinka. Jo akys tokios išraiškingos, kad akiniai jų negožia, sakyčiau, jas įrėmina. Tik be reikalo jis nusiskuto savo barzdelę, – kalbėjo ji toliau linksmai nusiteikusi, – kažkada seniai mačiau jį stovintį vieną šaltą vakarą po žibintu su vilgšna barzdike, nuberta smulkiu sniegu it stepė.

Tamsiaplaukiam Maltabiui reikėjo skustis dukart per dieną, prisiminė Orsa, pasitrynė skruostą, pabučiavo kūdikį ir tučtuojau nuvijo savo mintį kaip galima toliau, į kitą pasaulio pakraštį, į Kamberą, prieš dvejus metus tapusią naująja Australijos sostine.

– Manai, kad Paryžius kada nors gali nebebūti Prancūzijos sostinė? – paklausė Nana su žavia abejone veide.

– O Viena – Austrijos?

– O Roma – Italijos? – varė savo mokytoja, vardindama Europos sostines; ji būtų sveikinusi kai kurias permainas, pavyzdžiui, jei Venecija būtų tapusi Italijos, Barselona – Ispanijos, o Peterburgas – per du žemynus nusidriekusios sovietų valstybės sostine, jos atvirukai kiek sustiprindavo tokias maištingas nuomones ir juo ilgiau jūros liga laikė ją prikaustytą it belaisvę Andro saloje, juo labiau ją viliojo nuolatinio geografinio judėjimo idėja.

– Tai ne tik neįgyvendinama, bet ir išmuštų iš vėžių paštininkus, – truputį pasišaipė Orsa, kuriai visa jau buvo šiek tiek įsipykę.

– Tik jau nesakykit man, kas yra realu ir kas yra kvailystė, kas gali įvykti ir kas ne, aš noriu turėti iliuzijų, man jų visų reikia, ir tikiuosi, kad jų ir daugiau ateis į galvą, – palinkėjo sau Nana.

Orsa švelniai sūpavo kūdikį, kuris jau seniai buvo užmigęs, tiesą sakant, filologės vizitas, trunkantis tris valandas, ją beveik nukamavo.

– Ar tu viso to prisigalvoji tik vakarui prastumti? – paklausė ji.

– Tau dvidešimt vieni metai? Dar tik pati pradžia, mieloji, – atsakė mokytoja, užgesino cigaretę, antrą tą vakarą, atsistojo, kruopščiai išlygino sijono klostes, pasiėmė skėtį ir paltą. Prie durų stabtelėjo ir įsižiūrėjo į Orsą, norėjo įsitikinti, ar pirmas įspūdis jos neapgavo, ar mokinė, seniau tokia graži, iš tikrųjų pavargusi ir mažumėlę nusilpusi.

– Kaip Moscha? – paklausė ji.

– Vėl įsimylėjusi.

– Ką?

– Mažylį.

Būdama šešiasdešimt metų, Anezija atmintinai išmoko, ką sunku įsidėmėti, švenčiausias piligrimams Šventosios Žemės vietas: Betliejaus grota, kur gimė Kristus, Jordano vandenys, vietovės, kuriose lankėsi Dievo Sūnus, šventų švenčiausiosios Omaro mečetė ir al Aksos mečetė, o šitų jos pastangų tikslai buvo trys.

Pirmiausia, tik ji galėjo visa tai nupasakoti, nes matė tik ji, o senojo Vatokūzio akys buvo nuolat apsiblaususios.

Antra, ji pataisydavo arba pabaigdavo jo pusiau nukąstus žodžius, patikslindavo jų prasmę, atkurdavo tiesą, išbraukdavo, kas buvo visai nereikalinga, užpildydavo dažnas tylos pauzes, kad paslėptų jo bejėgystę.

Ir, trečia, nors niekas jos neprašė, ji norėjo įrodyti, kad Vatokūzių dosnumas nenuėjo vėjais: jie išleido ją kaip ligonio palydovę į Jeruzalę, ir netgi pirma klase, už dvidešimt vieną Anglijos svarą, nors antra klasė kainavo aštuoniolika su puse, antra ekonominė – dvylika ir kiekvienas su savo čiužiniu, pasiimtu iš namų, o trečia – septynis svarus su nakvyne vienuolynuose, o ne liukso viešbučiuose.

Siro, Tino ir Andro metropolitas Atanasijas buvo kvietęs ir Miną Saltaferu į draugijos „Šventasis Kapas" kelionę, kitais metais, pareiškė ji, ir Moscha, dėl gražios rašysenos įpareigojama atlikti tokias užduotis, nusiuntė į Jungtines brolių Jeorgandžių karvides, Panepistimiu gatvė 48, du prašymus dalyvauti su atitinkamu avansu.

Garlaiviu Pirėjas–Rodas–Kipras 532 jūrų mylios, Kipras–Jafa 180, iš viso 712 mylių, skaičiavo senis, kai kurios smulkmenos buvo jam nepamirštamos, jis pats atrodė labiau užsidegęs dėl kelionės, o ne dėl jos tikslo, ir Anezija, šiaip ar taip, šokinėjo iš džiaugsmo, grįžo geri seni laikai, kai šeimininko dar nebuvo užgriuvusi nelaimė, kai jo žodis nelyginant gražiai iškrakmolytas ir išlygintas drabužis pelnydavo jam pirmą vietą, o kartais net jį išskirdavo iš kitų, nes toji pilka masė nė iš tolo jam neprilygo, jie kalbėdavo mikčiodami, kartodami vis tą patį ar ne laiku atskleisdavo kokios nors istorijos finalą, sudarkydavo ją ir padarydavo netinkamą vakaronėms.

Nuo vasario iki gegužės žindyvė išstudijavo visus Velykų kelionės etapus, visas ceremonijas, maldas ir himnus, lyg jau būtų grįžusi iš trokštamos kelionės. Orsa uostė ir žindė savo berniuką, kurį uošvis piktais žvilgsniais griežtai uždraudė pakrikštyti Janiu kaip jį, suko garbanėlę ant jo galvutės, tik dėl jo nekenčiamu išsiderinusiu pianinu vėl paskambino Čaikovskio „Sergančią lėlę" ir dar vieną, vokišką kūrinėlį, kol jo ausis pavargo nuo pianino ir atsisakė jo suvisam, pianinas mūsų giminei netinka, juokėsi abi seserys.

Kūdikis suartino Moschą su vyresnėle, regis, joms reikėjo sulaukti maždaug dvidešimties, kad atitrūktų nuo tėvų ir susitiktų kaip seserys. Retai pasitaikančiom saulėtom žiemos valandėlėm jos išeidavo su vežimėliu pramankštinti kojų, pasižiūrėti žmonių ir parodyti jų kūdikiui, užsukdavo pas Nikį nusifotografuoti, Moscha fotografuodavosi su savo sūnėnu dažniau negu jo mama.

– Man tinka, – šūkčiodavo ji; kaip ir Kiki su Mari, Katina buvo išvažiavusi į Atėnus mokytis slaugytojų mokykloje, jos eidavo vogti saldžių apelsinų iš Andonijos ir kvapnių raudonų obuoliukų iš popo tam mažajam vyrukui, kuris, vos išgirdęs skardų Moschos balsą, imdavo kiksėti ir reikalaudavo, kad ji mėtytų jį į orą ir suspaustų glėbyje.

Tris mėnesius Andro saloje lijo, ir visi kalneliai pasipuošė spalvingais grybais rudomis ir raudonomis kepurėlėmis, skaniais, bet visai nemaistingais.

Pirmadienio vakarą, Šventojo Tomo dieną, iš Šventosios Žemės į Pirėją grįžo Anezija ir uošvis, apsikrovę šventais paveikslėliais, religiniais suvenyrais ir amuletais, tarsi jiems kas būtų pranešęs, kad ras Orsą Melisijoje, Papasarando klinikoje, sergančią sunkia mažakraujyste, – ji nualpo namie trindamasi padus pemza.

Mina liko su vaiku, o abi seserys tuojau pat išvažiavo į Atėnus, nes taip liepė gydytojas Rezvanis, vengiantis atsakomybės: prirašęs Atėnus, jis toliau sau vienas vaikštinėdavo pajūry. Orsa, pasilikusi žindyvę, išsiuntė Moschą atgal, nes vaikui reikėjo jos linksmumo; po dviejų dienų uošvis invalido

vežimėlyje ir sesuo išplaukė „Afroesa“ ir pavasarišku oru grįžo į salą.

– Velyknaktį žmonės susirinko iš Arabijos pakraščių, iš Sirijos ir Abisinijos, tūkstančių kupranugarių karavanai ir marga tikinčiųjų minia, armėnai, sirai, koptai ir netgi turkai, archijerėjai ir patriarchai su šventiniais drabužiais ir puošmenomis, ir mūsų pamišęs senis su kapitono uniforma. Aprengiau jį per jėgą, – pabrėžė Anezija, – ir žinau, kad jam labai patiko, nors Didįjį šeštadienį jis mane apspjovė ir išvadino paskutine kekše.

Orsa išgulėjo klinikoje visą birželį, buvo tiriama, ar nėra skydliaukės sutrikimų arba dvylikapirštės žarnos opos, laimei, geležies trūkumo priežastis buvo nėštumas ir maitinimas krūtimi, taigi injekcijos, vitaminai ir taip toliau, o paskui iki rugpjūčio pabaigos reabilitacija ir poilsis Kifisijos viešbutyje „Sesilė“ su gydytojų priežiūra, Chaduliai žiūrėjo į ją kaip giminės ir atsiųsdavo savo specialistus, universiteto dėstytojus.

Nikas siuntė telegramas, iškalbingas dovanas ir kelių puslapių laiškus, kuriuose sielvartavo, kad negali palikti laivo Šiaurės jūroje ir atsidurti šalia jos, daugėjo skolų, ir nors jis aiškiai nesakė, veikiausiai jam buvo gėda prašyti dar vienų atostogų, nenorėjo piktnaudžiauti gerais santykiais su Chaduliu sūnumi, į kurio rankas pamažu turėjo pereiti bendrovės valdymas: jo žinioje buvo septyni laivai.

Orsa vis tikėjosi, kad gydytojas Papaikonomas išsiųs ją namo pas jos berniukėlį, bet prastūmė vasarą viešbutyje su

Anezija, kuri kimšo jai grietinėlę ir *bon filet*, kaskart visiškai kitaip pasakodama apie kelionę prie Negyvosios jūros ir kojų mazgojimo ceremoniją, *gelmes tramdanti ir jūrą žabojanti Dievo išmintis* negalėjo jai pagelbėti, jos sveikata pablogėjo, ypač po to, kai „Sesilėje“ apsilankė brangusis jos Andonis, pabuvo vieną popietę ir išlėkė į Andrą, du mėnesiai dykinėjimo, o paskui, kaip buvo laukta, Sautamptonas ir „Minerva“, naujas transatlantinis laivas.

Man nepatinka Kifisija, galvojo Orsa, nepratusi prie išlakių medžių ir tiek daug ūksmės, ji pati su savo medaus spalva ir mėliu buvo it kokia Egėjo peizažo dalelė, mažutė Kikladų sala vidurvasarį, Sikinas arba Sifnas, kaip sakydavo tėvas. Vieną vakarą ji palydėjo iki traukinio Melpą Atanasaki, klasės draugę, nutekėjusią į Pirėją, paauglystės laikų draugystė nieko jai nebereiškė, tik vargino ją. Traukinys išvažiavo, stotis buvo tuščia, laikas vėlyvas. Orsa pamatė baltą aukštakulnį batelį, numestą ant žemės, ir iš viso šio laikotarpio, liga, Melisija, reabilitacija, Kifisija, nusprendė atmintin įsirašyti kaip tik tą paveikslą.

Kitą rytą jos susikrovė daiktus, auštant Orsa padovanojo jaunutei kambarinei iš Kalamatos savo kvepalus, išdalino arbatpinigius ir su taksi nuvažiavo į Pirėją, buvo rugsėjo trečia, Andonis turėjo išplaukti spalio dešimtą, ir Anezija skaičiavo dienas.

– Kumštelėk man, kai tik pasirodys Andras, – paprašė Orsa žindyvės ir užsimerkė.

Kai laivas įplaukė į jų vandenis, artėjo vakaras ir dangų buvo aptraukę debesys, ak, šiemet nemačiau vasaros saloje,

kaip man trūko visų jos mažmožių, rūko Dievo Aky, gluosnio kvapo, laukų figmedžių ir paupių figmedžių su juoda žieve, rausvų lelijų, kurioms čia teikia pirmenybę Švenčiausioji Mergelė; Orsa suvokė, kaip jai reikia Andro ir kad ji negalėtų gyventi be savo salos.

„Afroesa" nuleido inkarą šalia uosto, ir jos atplaukė į krantą valtimis, Anezija žiūrėjo, kaip iškraunamas bagažas ir paketai su žaislais, labai susinervinusi, kad vienturtis jos sūnus laksto pametęs galvą Aladino kaime ir neatėjo jos pasitikti.

Ėmė dulkti lietutis.

– Tu atvežei pirmą lietų, – sušuko dukteriai Mina Saltaferu ir tarp skubančių keleivių, kurie įsirėžę tempė dėžes, pintines ir lagaminus, pastatė mažąjį Savą – toks buvo jo vardas – ant molo; jis stovėjo vienas pats ant savo mažų kojyčių su jūreivišku kostiumėliu, jau buvo pradėjęs vaikščioti, ir to aš nemačiau, pagalvojo Orsa, jai reikėjo trupučio laiko priprasti prie minties, kad tai jau ne kūdikis, o tikras vaikutis.

Lietus ėmė smarkiau lyti, ir jo garbanėlės susiplojo.

– Moscha nubėgo namo atnešti tau lietpalčio ir skėčio, kad vėl nesusirgtum, štai ji, ateina su savo sužadėtiniu, vakar davė viens kitam žodį.

Ji apsidžiaugė, nustebo, kad tai įvyko taip netikėtai ir greit, bet, šiaip ar taip, apsidžiaugė, per tris sekundes jai kilo penkios teigiamos mintys, kad jaunesniosios sesers nebūtų galima ištekinti prieš jos valią, kad ji ištrūks iš mamos priežiūros, galbūt užmirš anglą, taps gera motina, jų ryšys neišardomai sutvirtės, o tuo tarpu lietutis stiprėjo, pagyvino miesto spal-

vas, išblukintas sausos vasaros, ir Orsa, vėl grįžusi į savo kraštą, jautėsi atsipalaidavusi ir kupina ryžto.

Ji paėmė vaiką glėbin ir atsisuko pasižiūrėti į Moschą, kuri skubėjo prie jos įsikibusi į parankę Spirui.

Spirui Maltabiui.

GRINDYS

Grindys. Jos gadina malonumą mano vaikams, nuodija man gyvenimą, vagia mano miegą naktimis, tomis retomis naktimis, kai jis būna čia, ir dar daugelį kitų naktų, vis tos pačios mintys sukosi Orsos galvoje jau septynerius metus ir darė ją nelaimingą; Saltaferai, statydami dviaukštį namą 1917 metais, kaip rodė frontono reljefas, išleido daug pinigų durų staktoms ir rankenoms, bet pašykštėjo grindims, ir jos tarsi ištemptas audinys taip praleisdavo garsus, kad viršutinio aukšto gyvenimas buvo kaip ant delno apatiniam aukštui, paprastos plonos kiparisų lentos, be jokio molio tarp jų, be jokios kietos medžiagos, kuri liudytų, kad tai du namai, skirtų jų gyvenimus ir laikytų juos per saugų atstumą.

Birželį grįžo į salą „Minervos“ septynetas; transatlantinis laivas liko dėl apžiūros ir mažo remonto Roterdamo laivų statykloje, taigi jie tikėjosi pabūti Andre iki spalio pradžios. Viršutiniame aukšte – džiaugsmingas Maltabio sutikimas ir vaišės, užsukantys svečiai ir lakstymas pirmyn atgal, dar šilta abrikosų košė, ženteli, tau antroji lėkštutė, pirmoji – tavo svainei, kuri vėl laukiasi, pareiškė Saltaferienė, jūs man to

nerašėte, pasakė Spiras ir išdalino vaikams sportinius kostiumus, raketes, nailoninius dantų šepetukus – šita prekė sukėlė Amerikoje furorą, bet mažasis Savas suraukė nosytę, jis, septynmetis nutrūktgalvis, vėl norėjo gauti bengališkų ugnelių ir buvo dėl jų visiems išūžęs ausis.

Visa kita kaip paprastai, skoningi audiniai žmonai ir uošvei, penki tiltai ir trys viešbučiai mokytojai, voką su atvirukais jis padavė Orsai kartu su dovana – mediniu krokodilu; regis, jam buvo iškritę iš galvos, kaip ji bijo roplių.

– Niekad mūsų nepamiršti, Spirai, – tarė ji ramiai. Tiesą sakant, ji liovėsi domėtis dovanomis, kai dar buvo maža mergaitė, persisotino jomis, nors daugelį jos pažįstamų moterų jaudino vaikiškas paketų išvyniojimo ritualas, kai suki galvą, kas yra dėžės dugne, dūžtantis daiktas ar ne, kai plėši kilmės šalies etiketę, lėtai trauki špagatą; jai nerūpėdavo kuo greičiau sužinoti, kokią dovaną gavo, dažnai pati pakuotė bylodavo, kad tai argentinietiška antklodė, dvylika ar dvidešimt keturios lenkiškos stiklinės taurės ar įrėminti braziliški drugeliai.

Apatiniame jos aukšte ir viršutiniame sesers aukšte, kaip ir visuose kituose be išimties namuose, prie dviejų sienų sandūros stovėjo trikampės etažerės, kurias puošė piroga su tamsiaodžiais irkluotojais arba medžiaginis liūtas, judinantis galvą atidarius langus ir į svetainę įsiveržus vėjeliui.

– Niekad mūsų nepamiršti, – pakartojo ji ir nulipo į pirmą aukštą.

Šimtąkart prakeiktos lubos, viskas buvo girdėti, visut viskas, ir Orsa norėjo girdėti; kaskart, kai Mersina ar Savas bū-

davo bepradedą spiegti ar muštis, liaukitės, užbėgdavo jiems už akių, vaikai sumokėdavo už jos grąžinimą į tikrovę iš pasaulio, kuriame ji nugrimzdavo ir dingdavo, kai parplaukęs iš jūros svainis porą mėnesių būdavo saloje, nesirūpindavo jais kaip reikiant, visa tikras nervų kamuolys, tykodavo įtempusi ausį garsų ir šnaresių iš antro aukšto, o kai jis vėl išplaukdavo, atgailaudama čiupdavo vaikus į glėbį ir bučiuodavo kaip pašėlusi. Tai paskutinis kartas, kai išmušei mane iš vėžių, Spirai, prisiekdavo mintyse, bet pakakdavo po dvejų ištisų metų iš tolo įžiūrėti artėjantį jo siluetą ir pamatyti, kaip visos moterys puola prie langų ar gerųjų durų, pernelyg neslėpdamos savo susižavėjimo, ir jos krūtinėj sudundėdavo pabūklų salvės, šiltas pripažinimas ir paklusnumas, ypač kai dviaukštis namas nurimdavo ir neilgai trukus ant matraco prasidėdavo linksmybės, iš pradžių patyliukais, o paskui nebe, ir Orsa negalėdavo užgniaužti troškimo perbraukti pirštu jam per skruostą ir paieškoti jo akių juodumoj senų laikų pėdsakų.

Svečiams išėjus ji girdėjo, kaip traukiamos kėdės ruošiantis vakarieniauti, Maltabis, nė kiek nepasikeitęs, netramdantis jausmų, pašėldavo iš džiaugsmo, kai Moscha kepdavo jam maltinius, mėgstamiausią jo valgį, vis bėgdavo prie atviro lango, Andre, į nieką tavęs neiškeisiu, šaukdavo sukeldamas ant kojų visą kvartalą, paskui, nuleidęs balsą, kas nuskendo, pasigailėjo, dūsaudamas sakydavo kelis kartus, o tada imdavo švilpauti, ir vėl viskas iš pradžios, ak, tėviške, ir kaip skaniai kvepia naktinutės. Kadaise „naktinutė“ buvo sutartinis žodis, reiškiantis aštuntą prie vandens malūno.

Jie, būdavo, praeina pro vyšnyno laiptus, nusileidžia nuošaliu takeliu, vos nenuleipsta, Spiras apkabina Orsą per liemenį, kad apsaugotų nuo to kvapo, ir mergaitė tirpsta vietoj kaip žvakė. Kai Zanos sūnūs nukapojo medžio šakas ir išrovė jį dviem kauptuko smūgiais, nes jų trobelėje miegas būdavo pernelyg sunkus, viskas jiems kliūdavo, kokia nelemtis, pasakė Spiras, ir abu pratrūko juokais, Dieve mano, kaip jie kvatojosi, puiku, brangute, tarė jis, bet nesijuok, prisodinsime naktinučių visus gėlynus savo namuose ir vasarą leisime naktis verandose ir kvėpuosim, nemiegosim ir kvėpuosim.

Buvo po vienuoliktos, kai jie atsigulė, Moscha per jėgą nuvarė mažuosius į lovą, keturmetei Christinai buvo vis negana tėvo glamonių, ji norėjo užtempti iki vidurnakčio, visai jo neprisiminė, ir jis atrodė jai lyg naujas žaislas, bet pora skubėjo, ir Orsa tarsi vagilė sulaikė kvapą, Maltabi, pagalvojo, praleisiu naktį nekvėpuodama, nemiegosiu ir nekvėpuosiu. Skaičiavo garsus vieną po kito, suskleidžiamos ir vėl atskleidžiamos langinės, Moscha kaip paprastai turbūt pasilenkė norėdama įsitikinti, ar Orsa užgesino šviesą, paskui nusimetė šlepetes ir atsigulė pirma, geležinė lova sugirgždėjo, Spiras vaikštinėjo po kambarius, lyg kažko ieškodamas, ar, veikiau, ramiai apžiūrinėjo visus kampus ir daiktus, amžinus ir naujus, paskubėk, pašaukė jį sesuo, – kai vyro nebūdavo, ji per daug nerodydavo savo aistros jam, – ėmė skimbčioti stiklinės, regis, jis išgėrė vandens ir lėtai grįžo į miegamąjį, tiesiai virš jos. Orsa suakmenėjusi girdėjo, kaip jis vieną po kito nusiauna batus, išsitiesia kairėje lovos pusėje, gilus vyriškas

atsidūsėjimas perskrodė grindis, nelemtas meistre, žmogžudy, siuntė ji Chalą po velnių iš visos širdies, paskui tyla, pažįstama nejauki tyla, kai pirmąkart susiliečia du kūnai, ilgą laiką buvę toli viens nuo kito, o po valandžiukės duslus grabinėjimas, sunkus alsavimas, ji jau žinojo, norom nenorom visa tai nuklausė kai kuriomis trisdešimt pirmųjų metų naktimis, kai jie susituokė, trisdešimt trečiaisiais ir penktaisiais, kai Spiras po du tris mėnesius tupėdavo Andre.

Sesers krūtinę ir šlaunis ji buvo mačiusi vasarą jūroje, kai ji gimdė ir žindė ar kai karščiavo, Moscha eidavo laukan nesisaugodama ir dažnai peršaldavo, tad Orsa lipdavo aukštyn jos slaugyti, keisdavo suprakaitavusius apatinius ir čiuopdavo jos odą, tyrinėdavo visas slaptas kūno vieteles, plačius ratilus ant krūtų su storais tamsiais it šokoladas speneliais ir pieno baltumo šlaunis.

Maltabis gerai žinojo, kur kišti rankas.

Kai jie ėmė kvėpuoti bendru ritmu, ji kaip įmanydama tyliau atsikėlė, užsimetė chalatėlį ir, kai paėmusi į ranką šlepetes atsargiai darė kambario duris, mėnesienoje, kurią pro atvirus langus liejo birželio pilnatis, pamatė ją stebintį žvilgsnį – visada prastai miegančios motinos akis. Toji taip pat klausėsi.

Kartą, prieš kelerius metus, kai Orsa trims dienoms buvo išvažiavusi į Pirėją susitikti su vyru, grįžusi rado savo miegamąjį perkeltą į kitą namo galą. Ji padėjo lagaminą prieškambaryje, vaiką padavė motinai, o pati, net nenusirengusi palto, be žodžių kaipmat sujaukė viską, kas buvo sutvarkyta

naujaip; tai pasikartojo po kažkurios vienadienės maldingos kelionės į Tino salą: Mina, vis apsimesdama nekalta avele, buvo paklojusi naujas paklodes ir pakabinusi kitas užuolaidas, bet jai neišdegė.

– Tu pripratusi prie tylos, ir mes turbūt tau tikras vargas, – porą kartų mėgino ją iškvosti ir Moscha.

– Kai mama ir Anezija knarkia, negirdėti net jūros šniokštesio, – gudriai išsisuko vyresnėlė.

Tamsa per pilnatį buvo mažumėlę balkšva; Orsa įtempė ausis, aplinkui tylu, ji iš tolo įžiūrėjo tik Mureną, sėdinčią be šviesos mažoje savo terasoje ir rūkančią stiprias cigaretes, šitaip ji leido vasaros naktis, apsirengusi tik apatinuku, iš kurio veržte veržėsi lašiniai, iš visų pusių išstatomi draugijos akims, seno ir rūdijo kaip geležiniai jos balkono pinučiai su cigarete rankoje.

Po tiek metų vienatvės vaikiški gėralai, liepų žiedų nuoviras ir valerijonai, buvo tuščias reikalas, nė veronalis, kurio visos nemigos kamuojamos moterys prašydavo gydytojo Rezvanio, neišspręsdavo problemos, jį buvo gėrusi ir Orsa, padėjo ne kažin ką.

Ji patraukė į kitą gatvelę, kad pasislėptų nuo skvarbaus kaip erelio žvilgsnio, nepakentė šnekų, ypač apie vyrų kūnus. Susidėjusi rankas ant išsipūtusio pilvo, šeštas mėnuo, lėtai nusileido ir pasuko jau įprastu Maltabio ratu: upė, grota pajūrio uolose, karvelidė, Šventojo Demetrijo bažnyčia, senos kapinės ant išdžiūvusios kalvos, kol grįšiu, pagalvojo, ir jie jau bus išdžiūvę, tegu juos griausmas.

Ji norėjo būti maža mergaitė ir slapčiomis tupėti svetainėj viena ištisas valandas, persėdinėti iš fotelio į fotelį, kad pajustų tamsiai žalio aksomo vėsą, paimti auksinį sunkių užuolaidų kutą, glostyti jo siūlais sau kaklą ir skruostus, supinti juos su savo kirpčiukais ir kad to jai užtektų.

Kai ji įžengė vidun linkstančiomis iš nuovargio kojomis, patinusiom kulkšnim, sunkiais vokais, tuščia širdžia, – Maltabio ratui reikėjo beveik dviejų valandų, – motinos akys sumirksėjo ir pasigirdo apsimestinis ramus knarkimas.

Viršuje kurčia tyla.

Reikia išmanymo, kad gerai uždarytum langines.

Pūtė stiprus meltemis, baltos užuolaidos plaikstėsi, langai trinksėjo, o Moscha lakstė iš vieno kambario į kitą žiūrėdama, ar netraukia skersvėjai, tikrindama vyrius, kad užkirstų kelią nuostoliams.

Valgomajame, ant kėdžių nugarėlių, rūpestingai sulankstytos angliškos vilnelės, lengvi kaip oras šilkai ir prancūziški aksomai, – viso to daugybę metų tėvas siųsdavo jai po kruopelytę, bet vyras grąžino skolą su kaupu. Dabar, kai mėgavosi prabanga, jau buvo truputį ja persisotinusi ir nebepyko ant tėvo nei ant sesers, kad toji kadaise pasiimdavo liūto dalį.

Jai ne per daug patiko bėgioti pas siuvėją vasaros metu, stypsoti kaip prikaltai ir prakaituoti per pasimatavimus, tinkamiausias laikas siūdintis ir atnaujinti drabužius buvo ruduo, kai jos susirinkdavo pas antros eilės pusseserę Archondiją Sari aptarti madų, paplepėti, pirmos paragauti šviežios cidonijų košės.

Susibūrimams pas Mureną atėjo galas.

Šioji paėmė į širdį, kad jos vyras, kuris tarsi amžinai buvo užspeistas jos kelnaičių spąstuose, niekados negrįš, nepadėjo nė viso kūno votas stebukladarei Marijos Dievo Glaudėjos ikonai – uniformuotas pasileidėlis, stovintis poza „ramiai", taigi ji pati padarė sueigas retesnes, o vieną pavakarį atsiprašė ir uždarė duris, galutinai praradusi gebėjimą kurpti meilės žodyną ir nešvankias istorijas, tyliai perdavė estafetę Nikiforo našlei, kuri taip pat seniai buvo peržengusi šimto kilogramų ribą, storapizdė iš prigimties, bet neturinti tokio talento kaip jos pirmtakė.

Praėjusi vasara buvo nuostabi, Moscha su Orsa ir keturiais vaikais nukeliavo į Tiną, pagyveno Tino viešbutyje dešimt dienų be motinos, kuri visada joms trukdydavo, netgi jai nepasiūlė, nors Mina to tikėjosi, kol slapta suskaičiavo bilietus stalčiuje ir šaltai pareiškė: aš turiu likti namie dėl kiaulių ir vynuogių skynimo. Pusbroliai ir pusseserės labai mylėjo vieni kitus, Savas, kaip septynmetis, buvo neįprastai, net nejaukiai rimtas, Mersina gailestinga ir bailiukė, o abu jos vaikai, Christina ir Mimis, nenuoramos ir dėl tamsaus gymio kaip tikri čigoniukai.

Ji atrado seserį, lyg toji būtų slėpusis skrynioje, ir pamažėle ją pažindama kasdien atskleisdavo po dalelę savęs pačios. Moscha, visai ne tokia, kokia tarėsi esanti paauglystėje, jau buvo išsivadavusi iš kitų įtakos, susidarydavo savo nuomonę, pati sprendė, su kuo, kada ir kodėl bus širdinga, kilni, abejinga, bloga ar netgi žiauri.

Sukišusios blauzdas į šiltą smėlį, viena šalia kitos, jos akies krašteliu stebėjo vaikus, įspūdingus plaukikus, berniukus ir pramuštgalves mergaites, kurie meistriškai nardė nuo aukš-

tų uolų, jos visada, po teisybei, suartėdavo neišduodamos savo paslapčių ir daug nekalbėdamos, netgi nežiūrėdamos viena kitai į akis. Abiejų vyrų nebuvo namie, ir tai jas siejo.

– Na, žinoma, nuo likimo nepabėgsi, – patenkinta juokėsi Moscha, kuri ištekėjo už jūrininko, tačiau ne bet kokio, o Spiro Maltabio, kiti, taip sakant, buvo neverti nė jo bato aulo.

1931-aisiais per rugpjūčio penkioliktos šventę, kai Orsa taisė sveikatą Kifisijoje, jis, pašėlęs ir žavus, nė trumpam neprisėdo, šoko ligi aušros, uždegė daug širdžių, ir ištekėjusios moterys viena po kitos ėjo gulti į savo lovą aistros pagautos, Murena, Tasa, Nikiforo našlė, Chadulienė, o, kad turėčiau dukterį, kalbėjo jos Minai girdint, kokia nors ispanė nugvelbs jį iš mūsų, jis visoms patiko, patiko ir Moschai.

– Kas susargdino tavo dukterį, ponia Mina? – pašaipiai paklausė jis Saltaferienės, tempte išsitempęs ją apsukti poros šokio sūkių.

– Turiu dar vieną, – atsakė ji, ir to buvo gana.

Jaunamartė Moscha per vieną kelionę lydėjo Spirą į Ameriką, Niujorkas jai pasirodė kaip visai kitas pasaulis, vaikštinėjo išplėtusi akis regėdama tiek įdomybių, vyras ją vedžiojosi visur, ir Moscha švytėjo su naujais tualetais, bet apsivilkdavo juos vos vieną kartą; Andro saloje ji nenorės rodytis su tokiom įmantriom suknelėm ir sukiš jas giliai į spintą.

Miuzikholas, restoranas, pašventintos duonos dalinimas graikų bendruomenėje, vestuviniai priėmimai prašmatniuose viešbučiuose, kurie spindėjo tikra elegancija ir subtiliu skoniu, viską aprašė seseriai, milžiniška gėlių puokštė fojė iš šimto

ar dviejų šimtų aronų, tokių, kokie pavasarį veši Andro užmiesčių kūdrose ir upeliuose, jie skinami Didžiojo penktadienio procesijai papuošti.

Ten ji susitiko Andonį, Anezijos sūnų, kuris nebeparvažiuodavo į Graikiją dėl politinių priežasčių, paliko graikišką „Lutrakio“ restoraną Čikagoje, kur buvo radęs darbą per 1933 metų Pasaulinę parodą; per tą laiką pasidarė moterų kirpėju. Jo kirpykla buvo Čikagos senamiestyje, iš vėjų salos į vėjų miestą, amerikietės vadino jį ne Andoniu, o Adoniu, ir gražuolis kikladietis netaisė jų klaidos.

Taigi Niujorke jis perdavė jiems didžiulį lagaminą smulkiais langeliais savo senutei, labai jos ilgėjosi ir prieš jiems atsisveikinant palūžo, puolė Maltabiui į glėbį, sujaukdamas savo rūpestingai sušukuotas garbanas, ir pasikukčiodamas verkė, ak, kapitone, vis kartojo, padrikai pridurdamas dar šį bei tą, apie jūrą, apie jaunystės meilę Aladino kaime, jausmų ir ryšių santrauka, įprastas dramatiškas atsisveikinimas, o kadangi Spiras išskirdavo jį iš kitų ir mėgo kaip šelmį, darbštuolį, jūreivį, virėją ir dar dalyvaujantį politinėje veikloje, kuri ją pačią gąsdino, išliejo ašarą abudu.

Metropoliteno muziejuje Moscha ilgokai pasėdėjo priešais paveikslą, kurį Deividas Bredlis buvo rodęs jai atviruke kvailos idilės laikotarpiu, kaip dabar jį vadino, aiškiai patenkinta savo santuoka.

Taigi tas dailininkas buvo vardu Vistleris, Džeimsas Maknilas Vistleris, ir jį, be užšalusios Temzės per kažkurias praėjusio amžiaus Kalėdas, nenugalimai traukė jūros peizažai,

tiesą sakant, apskritai mėlyna spalva, Katerina Basandi su savo siūlų ritėmis buvo liaudiška to paties reiškinio atmaina, ir Moscha atitinkamą valandėlę ją prisiminė; taigi tas Vistleris tapė jūras, upes auštant ir uostus vakare, naktinis Valparaisas apkerėjo merginą, ir Maltabis, kuriam tuo tarpu visa tai buvo spėję atsibosti, rado progą papasakoti jai apie šį Čilės miestą, kurį pažinojo iš panagių, mat atsidūręs laive pirmuosius dvejus metus vis tenai plaukiojo, jie paimdavo kokį locmaną iš Nekočėjos, kad apiplauktų baisųjį Horno kyšulį su netylančiu grėsmingu bangų šniokštesiu.

Moschai visada patiko kelionės ir didmiesčiai, dideliame mieste vyksta daugybė istorijų, kurias sužinai, į kurias kiši savo nosį, vaidini jose svarbiausią vaidmenį ar tiesiog atsiduodi jų keistumui, žavesiui ir liūdesiui. Po kiekvieno šūktelėjimo iš nuostabos, kai išvysdavo dangoraižį, limuziną, keistą žmogaus figūrą, norėčiau gyventi su tavim Niujorke arba Londone, vis kartodavo Maltabiui ir giliai širdyje, regis, nerimavo dėl to, kaip jis į ją žiūri, juk ji vis labiau reiškėsi, atviriau liejo savo jausmus, prašmatniau rengėsi, elgėsi taip, kaip jai buvo visiškai nebūdinga.

Šiaip ar taip, prieš vestuves Spiras davė užstatą dėl namo Kasteloje, Pirėjo priemiestyje, lyg būtų norėjęs ją atskirti nuo pažįstamos aplinkos, Pirėjuje buvo daug žmonių, įdomu, ir tai jam tiko, nors kartais jautėsi kaip žvėris narve, stūmė laiką jūreivystės reikmenų parduotuvėse, šalia pašto pas Lazopulą, turintį anglų admiraliteto žemėlapių kolekciją, priešais Karaiskakio aikštę pas Galakatą, kuris pardavinėjo siurblius,

kamšalą, kastuvus kūrikams ir vaistus nuo maliarijos, ir pas Vichą šalia muitinės, kad pasikalbėtų apie šios srities laimėjimus ir kitus dalykus, kol buvęs karo laivyno inžinierius tvarkydavo sekstantus, kompasus ir lagus.

Pirėjas puikus, bet Moscha nedrįso visiškai atsiplėšti nuo savo mažo pasaulėlio. Juk vyras su ja praleisdavo tris mėnesius kas dveji treji metai, ji rašydavo jam ilgus, kelių puslapių laiškus kaip kadaise tėvui, bet vos išdžiūdavo rašalas, grįždavo prie senų užsiėmimų, draugiją ir vėl sudarė visos keturios narės nuo to laiko, kai pabėgėlė Katina negalėjo dirbti slaugytoja Pirėjuje, nes turėjo grįžti slaugyti savo tėvo, sergančio astma. Kad ir kaip stengėsi, draugijai KKMM mažai ką tepavyko išsaugoti iš šešiolikmečių beprotystės, visos, be Katinos, buvo ištekėjusios ir, kai dažniau ėmė vadintis vyrų pavardėmis, vargais negalais išmoko suraityti naują dailų parašą, nesivaržydamos pūtė dūmus ir maigė nuorūkas svetainės peleninėse, kad ir privėrusios langines, skaitė tęstinius romanus ir svajojo, ypač po sekmadienio atminų, ištrūkti iš šio ankšto pasaulio, nykaus ir banalaus, bet jų planai atrodė vis vaikiškesni, nes žinojo, kad jų neįgyvendins.

– Kai kas rymo prie lango ir laukia, kol gyvenimas praeis pro šalį, *nuotykis eina gatve, pabėgti proga, aušta aušra, sveikinam jį ir nulydim žvilgsniu kaip visada, lieka mums tik dora,* – rimuodavo Mari ir ištekėjusi, atsisakydama užuominų, kurias kitos, laimingesnės su savo vyrais, jau vengė aiškintis, beje, nuo vaikystės, užuot sakiusios, kad Mari dega aistra vyrams, jos sakydavo, kad Mari jaučia silpnybę drabužiams su petnešomis.

Jos kratėsi Murenos žodyno, bet jų kūnai savaip išsiduodavo, kartais, kai staiga ant liežuvio pakliūdavo kokie nors privataus gyvenimo įvykiai ar kai per vasaros karščius jas imdavo traukti provincijos paauglių mėgstamos begėdystės, sėdėdavo ant smėlio pakeltais sijonais liesdamosi šlaunimis arba nuvalkiotomis gudrybėmis ragindavo Katiną atsisegti liemenėlę ir išlaisvinti krūtis, kurių kiekviena buvo dviejų kilogramų, su žalsvomis gyslelėmis rausvame dugne.

Mergaitės daro tokius dalykus, ir romanuose jie aprašomi kaip vėjavaikiški, galvojo Moscha ir priekaištavo kai kuriems rašytojams už paviršutiniškumą, jiems reikėjo pasiknisti giliau.

Nemažai jos bendramokslių norėjo pabėgti, bet nepabėgo, norėjo mokytis toliau, bet nesimokė, mylėjo vieną, bet ištekėjo už kito, dauguma ne savo valia kaip jos sesuo, senas, laimei, jau užmirštas reikalas, juk Vatokūzis dėl Orsos nėrėsi iš kailio, be to, puikiai atspėdavo jos norus ir dažnai siųsdavo jai brangiausius leidinius su nuostabiomis iliustracijomis, biografijas ir kalnų žiemos vaizdelius iš viso pasaulio; Orsa dievino sniegą ir leisdavo žiemas pasislėpusi popieriaus užuoglaudoj, prie staliuko su stalčiais savo miegamajame.

Tačiau dabar buvo pats vidurvasaris, vėjelio plaikstomos baltos užuolaidos šokinėjo pro langą laukan ir atgal, katė susidomėjusi stebėjo reginį, o Moscha sulankstė audinius ir sukišo juos į spintą, norėjo iškepti puikų kepsnį Spiro užsakymu, bet jau nebeturėjo laiko pakepinti mėsos ant lengvos ugnies.

Aves marinas y algas, jūrų paukščiai ir dumbliai, Savui Saltaferui sukako šešiasdešimt treji, tie, kurie sulaukę tokio amžiaus buvo išvengę ryklių, žegnojosi ir mėgindavo atsisveikinti su jūra kitais būdais.

Į paskutinę kelionę Pietų Atlanto vandenynu, Buenos Airės–Rosarijus, mėsa, kelios dienos jūroje, jis pasiėmė ir savo sūnų, šiaip ar taip, lyg ir sūnų, Odisėją, devyniolikmetį, dukart aukštesnį už savo motiną, *cabello largo y rizado,* ilgais garbanotais plaukais, ne tik vyrai laive, bet ir žmonės uoste nedrįso pakelti akių į tokį gražų vaikiną.

Senis turėjo išeiti į pensiją, ir jie galėjo nebesusitikti, jaunuolis buvo pasiruošęs jaudinančiai kelionei, iš kur tu ištraukei tokį keleivį, klausinėjo visi, jis pramaišiui mėtė juokus ir traukė aistringas dainas, *asi es la vida,* toks yra gyvenimas, kelionė per vandenyno bangas, *las olas del océano,* putotas ir tamsias, dažnai tirštas nuo jūros žolių, kurių tose jūrose buvo daugybė ir kuriomis aplipdavo laivo šonai, denis ir iliuminatoriai.

Jaunuolis mėgo žiūrėti į miestus per atstumą, kai juos palikęs lėtai tolsti laivu arba lėktuvu. Kai prieš kelis mėnesius

amerikiečių bendrovė „Boeing" pradėjo gaminti lėktuvą 714, su baru, kada nors, pasakė jis sau, ir aš keliausiu oru aplink pasaulį su taure rankoje. O kol kas mokėsi inžinieriumi, jau dirbo ir taupė pinigus.

1938 metų spalį Saltaferas baigė vieną savo gyvenimo skyrių. Norėjo grįžti. Penkiasdešimt metų trukusi jūrininko karjera prasidėjo švenčių išvakarėse, kažkurią 1888-ųjų naktį, kai dar neišaušus ir miestui nepabudus jam supykino širdį anyžinis Kalėdų pyrago kvapas ir jis, trylikmetis kepėjo mokinys, blaškė ant žemės žarsteklius ir šluotas. Motina nusileido ir išvykimo dieną, stačiam mėnulio pjautuvui danguje žadant giedrą, nešlavė namų, kad kelionė būtų laiminga. Senutė visą gyvenimą buvo nusiteikusi prieš Upę, rašomą iš didžiosios raidės ir reiškiančią Dunojų, tada daugybė saliečių, įsikūrę jos pakrantėse, vertėsi prekyba ir mainais; per Upę ji trisdešimties metų tapo našle ir nenorėjo, kad jos našlaičiai irgi būtų jūrininkai.

Taigi dabar, kai turėjo grįžti namo jau po kelių savaičių, Savas svarstė ir darė išvadas. Anchelita garbino viską, kas graikiška, ir jos trijų kambarių butas Argentinos sostinėje buvo valstybė valstybėje, užverstas nesuskaičiuojamais graikiškais niekučiais, graikų gvardijos kareiviais, tuščiom skardinėm nuo džemų ir tuščiom kartoninėm dėžutėm nuo lukumo, surikiuotom ant lentynų, pageltusiais „Egėjo balso" numeriais, „Macango" cigarečių pakeliais, mastikos ir uzo buteliais ir popierėliais nuo šokoladų su migdolais; Ita, Anchelita-Ita, neišmesdavo nieko graikiško, nė už ką, *mi amor,* bet tai, kas kaupėsi ant jos namų

sienų ir baldų, buvo ne tiek daiktai ir visoks šlamštas, kiek jausmai geradariui kapitonui graikui.

Savas nė kiek neabejojo, kad jiems amžinai atsisveikinus ištikimoji meilužė argentinietė nebegrįš į senąsias lindynes, prie senų įpročių, niekados nepamirš balo žingsnių ir, kol bus gyva, mėgstamiausias jos valgis bus mėsos kukuliai su citrinos padažu. Jo negraužė sąžinės priekaištai ir kaltės jausmas, jis davė ir gavo viską, ką galėjo, glamonių, globą, pinigų ir gražių žodžių, keliskart trenkė antausį, keliskart pajuto aštrius nagus.

„Marusijos Bebi" laive niekas nežinojo teisybės, paslauga Chaduliams, buvo kalbama, jis negalėjo ištiesti rankos, netgi patapšnoti vaikinui per nugarą, nors pažinojo jį dar mažutį, nuo trejų metų, didysis ir mažasis Itos vyrai buvo pripratę vienas prie kito, kiek kartų šiltais vakarais leidžiantis saulei abu sėdėjo balkone ir gėrė limonadą, o ji, kurdama tobulos šeimos iliuziją, virtuvėje taisė vakarienę, ką nors labai graikiška, bet paprastai per skysta, nebuvo išmokusi gaminti tirštų padažų.

Kai Savas šeštadienį, 1938-ųjų spalio septintą, paskutinį kartą suspaudė glėbyje jau penkiasdešimtmetę moterį, jis paglostė jai plaukus, moterų plaukai visada buvo jo silpnybė. Nuo dažymo ir vandenilio peroksido jie išretėjo, nebebuvo *cabello largo y rizado,* trauk ją kaminas, kas banguos ant jos pečių, kai ji sūpuosis šokdama tango, pagalvojo sukrėstas kapitonas, Anchelita buvo beveik nuplikusi.

Kasos, kasytės, kuodeliai, pusmetiniai, garbanos, bangos ir arklio uodegos – gražiausia puošmena, dažnai jis žurnalų ir laikraščių nuotraukose plunksna ką nors pripaišydavo prie

moterų šukuosenos, jas patobulindamas, taigi atitraukė akis nuo moters kiaušo, nuo pusiau sunykusių blausių sruogų, akimirką atšlijo, bet paskui pabučiavo jai į skruostus, familiariai pliaukštelėjo per užpakalį, įkišo savo raktus į jos kišenę ir išėjo pro duris. Negaudė paskutinio jos žvilgsnio, kad paskui jo neprisimintų. Buvo pasiėmęs lagaminą dieną anksčiau, kaip džentelmenas sutvarkė piniginius reikalus ir kitką, Anchelita atrodė tvirta, patenkinta, rami. Taigi visa tai baigėsi, o kartu atėjo galas ir ryšiams su mėgstamais uostais, nes buvo pamilęs Ameriką, netgi Šiaurės Ameriką su pasivogtais Europos miestų vardais.

Juodos kaip anglis Odisėjo akys žvelgė į Savą nieko neprašydamos, nedarydamos spaudimo ir, laimei, be dėkingumo, tiesiog su meile. Tarsi sakytų: laimingo kelio, *buen viaje,* be užuominos *hasta pronto,* iki greito pasimatymo.

Beje, pakvipo karu.

Vokiečiai jau porą metų ginklavo divizijas, užsakinėjo povandeninius laivus ir lėktuvus, Didžioji Britanija buvo trigubai padidinusi savo oro laivyną ir vos prieš dvi savaites kartu su Prancūzija paskelbė dalinę mobilizaciją.

Vandenynai taps dar pavojingesni, potvynis be atoslūgio galutinai priplaks Savą prie mažos uolos, kur jis lyg koks krabas sutraiškyta žnyple galvos apie savo žentus: Vatokūzį, apsigimusį laivo savininką, kurio verslas eis perniek, ir jūrų vilką Maltabį, vandenyje gebantį padaryti bet ką.

Ne visi aristokratiški „Normandijos“, „Karalienės Elžbietos“, „Karalienės Marijos“ ir kitų plaukiojančių rūmų keleiviai nevaržomai mėgavosi transatlantinės kelionės prabanga, mintis apie karą kėlė nerimą ir baimę, pirmos klasės salonuose pokalbiai sukosi apie paskutines naujienas, anglai ir prancūzai nuleidinėjo į vandenį lainerius, kurių vidutinis greitis buvo trisdešimt mazgų, o Trečiasis reichas – povandeninius laivus, tik jauniausieji turėjo nuotaikos šokti ir flirtuoti, o seniausieji varinėti šnekas, įprastas ilgose kelionėse, – apie japonų charakterį, faraonų valdymą ir mirusiųjų prisikėlimą.

Maltabiui įgriso amžinai būti be priekaištų apsirengusiam, su išlygintu kantu, *savoir vivre,* apsileidusios turtuolės, apsisupusios kailiais ir nuoboduliu, užmigdydavo savo vyrus ir traukdavo iš kajutės išgerti paskutinės taurės su kapitonu, apšaudydavo jį neskaniomis užuominomis, ir ne tik užuominomis, ir visa tai ištisus septynerius metus, jis troško kitokių jūrų, kitokių krovinių, rizikos ir netikėtumų, taigi kol transatlantinis laivas „Minerva“ stovėjo Roterdame ir buvo atliekami būtini darbai, jis ketino susitarti su savo darbdaviais ir

plaukti „Leonidu II“, kad jam, dalininkui, būtų daugiau pelno, – artinosi karas, daugelis turėjo būti į jį įtraukti.

Tuo tarpu vėjelis atnešė Tino salos kvapą, o paskui, sustiprėjęs ir ėmęs suktis ratu, apgaubė jį nepakartojamais visų Kikladžių salų kvapais.

Miestas, siaura juosta tarp dviejų įlankėlių, buvo išbaltintas kalkėmis rugpjūčio penkioliktajai, ir nuo posūkio ėmė atrodyti kaip iš akies luptas baltutėlis transatlantinis laivas, prisišvartavęs krantinėje.

Prieš išplaukdamas pasitikti naujų audrų, Maltabis tikėjosi pailsėti, pavalgyti, pagerti, pašokti, padaryti malonę popui, kuris su nardais po pažasčia slankiojo po jų namą ir mėtė maldaujamus žvilgsnius, be to, norėjo pasivaikščioti ant tvirto paviršiaus, ant žemės, akmenų, žolės, vabaliukų, grindinio; medinis laivo denis jam lindo per gerklę.

Nors išvakarėse buvo atminai, keturiasdešimt dienų nuo Švyturių tarnybos viršininko mirties, Maltabis prasiblaškė, grojo filharmonijos pučiamųjų orkestras, sveikinimai, staigmenėlės, susitikimai, o kavinėje aplink siaurus ilgus šermenų stalus visi tie, kurie turėjo pasakojimo dovaną, kitų džiaugsmui atgaivino velionio, kaip žvejo, žygdarbius, ir žodis po žodžio pokalbis nuo murenų ir gruperių nukrypo į laivus, iškėlusius Panamos vėliavą, į senus keleivinius laivus, paverstus krovininiais, į artėjantį neišvengiamą karą, torpedomis ir minomis padarysiantį žalą vandens turtams.

Dėdė Emilijas, lyg kokia sudužusio laivo nuolauža, nė nemėgino išsisukti nuo savo pareigos, juolab kad ypač gerbė

švyturio sargus, budinčius vienatvėje, už kantrybę ir ištvermę, ir kai bastydavosi po kalnų atšlaites, tarpeklius ir uolas, ieškodamas grybų, sraigių, vaistažolių, o labiausiai – asmeninio ryšio su paslaptinga salos dvasia, stiprėjo jo įsitikinimas, kad švyturiai rodo kelią ir sausumos klajūnams, mėgstantiems bevaises, vėjo košiamas dykvietes už kelių valandų ar kelių dienų kelio nuo gyvenamųjų vietovių.

Spiras, šiaip ar taip, įkišo jam į kišenę gražią sumelę, neprieštarauk, dėde, prašau tavęs dėl mano motinos sielos, rytoj pasikviesiu tave į savo namus, visi kartu pavalgysim, Moscha papjaus gaidį.

Tačiau gaidys išsisuko.

Svainę suėmė sąrėmiai, Moscha iškaišiojo savo vaikus, sūnėną ir dukterėčią kaimynėms ir iškart nulipo į pirmą aukštą, o Spiras pamiršo dėdę ir nubėgo kviesti pribuvėjos.

Vatokūzis „Archipelagu“ skrodė Baltijos vandenis, o Saltaferas laive „Marusija Bebi“ laukė, kol Pietų Atlanto bendrovė pasirašys dokumentus dėl jo pensijos.

Maltabis, vienas viršutiniame aukšte, rūkė persisvėręs per langą. Orsą kamavo sąrėmiai, jos šauksmai buvo duslūs, ji stengėsi nespiegti, galbūt jai rūpėjo ir mažyliai, kurie gaudė garsus, vienodai apimti tiek išgąsčio, tiek smalsumo.

Jis krūptelėjo išvydęs Mersiną, kuri, priselinusi basomis, tyliai šmurkštelėjo po juo ir išniro jo glėbyje, tarp atremtų į palangę alkūnių. Jis paglostė jai plaukus. Mažylė palenkė galvutę į šoną, palietė jam kairiąją ranką. Ji klausėsi mamos šauksmų.

– Dėde, parodyk man tatuiruotę, – paprašė kaip slapta bendrininkė. Ir palaukusi, kol jis atsiraitojo marškinių rankovę, prisikišusi įbedė akutes į undinę, kurią jis buvo įsitaisęs už pirmąjį atlyginimą.

Šešiametė Mersina nė trupučio neabejojo, kad vandenynuose yra gyvas galas undinių; glostydama jo ranką – šį gestą paveldėjo iš mamos, papasakosiu tau tikrą pasaką, pareiškė ji, kaskart, kai iš Orsos lūpų ištrūkdavo garsesnis riksmas, mergaitė sumirkčiodavo ir prisispausdavo prie jo; baimę, kurią jai kėlė gimdymas, mėgino nuslopinti tauškėdama.

– Seniai seniai, mama sako, prieš šimtą ar du šimtus metų, laivas „Palatinas", pilnas vargšų olandų, plaukė į Ameriką. Bet kelionėj visi su visais susimušė, kapitonas ir daug kitų žuvo. O paskui „Palatinas" nemokėjo vienas rasti Amerikos uosto, – baigė mažylė savo istoriją.

Pasak legendos apie „Palatiną", kasmet tą patį gruodžio vakarą, tą vakarą, kai didysis burlaivis turėjo atplaukti į Ameriką, nuo kranto matai maištininkų padegtą laivą, blaškomą bangų, o paskui jis vėl dingsta žiemos naktyje.

Šią istoriją Orsai buvo pasakojęs Maltabis prieš dvylika metų, vieną tykų vasaros vakarą, kai juodu slapčia susitiko Jalijos paplūdimyje, grotoje tarp uolų, netgi nutiko taip, kad į baltą Orsos batelį įlindo krabas, ir kai ji, kojoms beveik išdžiūvus, mėgino jį apsiauti, krabas įžnybo į nykštį ir Orsa buvo baisiai išsigandusi, kol įsitikino, kad jos bate nėra susirangiusios nuodingos gyvačiukės.

Kūdikio verksmas, atsklidęs iš apačios, gailus ir irzlus, grąžino juos į tikrovę, mergaitė, sušuko jam Moscha, iškišusi galvą pro langą, mažylė atsipalaidavo nuo įtampos ir per jos skruostelius nuriedėjo kelios ašaros, paskui, išslydusi iš jo glėbio, ji tekina pasileido žemyn, pamokiusi dėdę: paverk ir tu, mama sako, tai padeda.

Maltabis vėl liko vienas. Pro langą jis matė kaimynes, kurios apsiraminusios ėjo į jų namus su puokštėmis, rausvomis Mergelės Marijos lelijomis ir pintinėlėmis ką tik nuskintų vynuogių ir slyvų.

Nors Orsa gimdė trečią kartą, sąrėmiai ją kamavo kiaurą dieną, saulė jau buvo seniai nusileidusi, ir jis užsimiršęs, nė kąsnio burnon neįsidėjęs, surūkė mažiausiai trisdešimt cigarečių.

Jis nuėjo į prausyklą ir apsišlakstė veidą vandeniu, išsiskalavo burną, su muilu nusimazgojo rankas ir išsitraukė iš spintos švarius marškinius.

Lipdamas apačion, virtuvės laiptų vidury susidūrė su Moscha, kuri strimgalviais lėkė aukštyn, palikau tau ant stalo baklažanų, stovi uždengti, tikiuosi, susidorosi pats, pasakė jam, pakštelėjo bučkį į ausį, kūdikis kaip lėlytė, šūktelėjo susijaudinusi jau eidama pro duris.

Prieš žengdamas į svainės kambarius, Maltabis ištiesė ranką ir nuskynė naktinutės šakelę, pagalvojo, kad nereikėtų to daryti, bet kažkoks velnias stumte jį stūmė.

Jo uošvė, visur spėjanti, skaičiavo pinigus pribuvėjai, kelios kaimynės padėjo susitvarkyti, rinko kruvinas skepetas ir

dubenis, Mersina, atsitūpusi po stalu, vėlė staltiesės kutus ir kalbėjo su kate, atsiųskit pas mane vaikus, pamaitinsiu, turiu įdarytų pomidorų, vis kartojo ir kartojo Murena, įsigrūdusi į nedidelį fotelį.

Maltabis žvilgsniu paklausė moterų, gavo leidimą ir patyliukais įėjo į miegamąjį; Orsa buvo nurimusi, mažučiukas naujagimis miegojo šalia, jos kuodelis buvo išsidraikęs, ir medaus spalvos plaukai nuo menkiausio judesio tyliai suvilnydavo ant švarių baltų paklodžių.

– Tegu auga sveikas, – pasakė jai, priėjo artyn ir prikišo pauostyti naktinutę jai prie veido.

– Ačiū, Spirai, – tarė pavargusi gimdyvė, nepakeldama į jį akių.

Maltabis stovėjo ir laukė, kūdikis miegojo nė nekrustelėdamas, tai buvo pirmas naujagimis, kurį matė iš arti, prieblandoje jis atrodė vaško spalvos, ir šis trijų valandų gyvenimo paveikslas jam atrodė panašus į suvenyrą iš kelionės į neįsivaizduojamų paslapčių vietą; stojo tokia slogi tyla, kad Saltaferienei tai pasirodė keista, ir ji, įkišusi galvą pro duris, pervėrė jį deginančiu žvilgsniu.

Jis išėjo. Jau buvo naktis.

Įsitikino, kad kišenėje turi cigarečių pakelį ir žiebtuvėlį. Girdėjo, kaip ateina Anezija, kalbėdamasi pati su savim, tikriausiai ką tik buvo paguldžiusi miegoti kvaištelėjusį senį, jis nebuvo nusiteikęs klausytis sveikinimų ir atsakinėti į klausimus, tad valandžiukę palūkuriavo tamsiame kampe.

Paskui lėtais žingsniais nusileido pajūrin, pasirinktas kelias, laikas, vienatvė, tyluma ir nakties brizas žadino prisiminimus ir kankino, ir jis, susikišęs rankas į kišenes, traukė pirmyn batams grimztant giliai į smėlį, net nemėgindamas saugotis vandens, jo mokasinai permirko ir pasidarė sunkūs, sušlapo atvartai, puskojinėse buvo pilna smulkaus smėlio košės.

Jis buvo prastos nuotaikos. Negana to, reikėjo sukurpti telegramą Vatokūziui. Tavo brangioji Orsa pagimdė mergaitę. Motina ir naujagimė jaučiasi puikiai. Karštai sveikinu. Arba: Tavo mylima žmona Orsa pagimdė gražuolę mergaitę. Tegu auga sveika. Arba: Gražuolė Orsa pagimdė trečią vaiką, jos akys mėlynesnės nei kada anksčiau, o plaukai, nekirpti nuo pradinės mokyklos antros klasės, it vakaro šviesa banguoja švelniai po visą dvigulę lovą.

Niekas jos giminėje ir aplinkoje nebuvo raudonas, Anezija nenorėjo nė girdėti apie komunizmą; kol Saltaferas neatsiuntė radijo imtuvo ir šis nepakeitė visų jų gyvenimo, ji tikėjo, kad nelabasis visur vaikštinėja laisvas, ypač jos Andonio moterų salone Čikagoje.

Buvo pasakyta „Čikagos senam mieste“, jai pasigirdo „raiste“. Su amžiumi jūros šniokštesys tvirtai įsitaisė jos ausyje, į kokias pelkes tas vienišius nusibeldė, maliarija jį pražudys, murmėjo supykusi. Ji pavargo nuo ligų, sifilis jau buvo suėdęs seną jos šeimininką, tuščias kostiumas, aklas, be nagų, be proto, bausmė jam buvo pernelyg žiauri, peržengianti teisingumo ribas.

Saltaferienė ją guodė, kad jos dukters uošvis netrukus iškeliaus anapilin, ir pas Orsą atsiras lova jai, vyresnėlė mažai valgė, buvo lengva it plunksnelė, sunkiai susitvarkydavo su trimis vaikais, jos motina širdies gilumoj tikėjosi įsigyti protingą bendrininkę savo namuose, kur abi dukterys nuo vaikystės buvo priešingose stovyklose.

Tai ji dėstė ir vyrui, kai ką atvirai, kai ką užuolankomis, Savui Saltaferui buvo teiktasi paskirti pensiją, ir ji 1939-ųjų

sausio mėnesį nuvažiavo į Pirėją jo pasitikti, jausdama ne tik palengvėjimą, kad jo niekados nebepraris jūra, bet ir slaptą baimę, kaip jiems pavyks sugyventi, šešiasdešimt trejų metų Savui ir penkiasdešimt trejų metų Minai reikėjo mokytis gyventi kartu, pakęsti vienas kitą, tris santuokinio gyvenimo dešimtmečius trukęs priešiškumas ir visiškas nesutarimas sugriovė meilę, bet jų neišskyrė, kapitonas, laimei, išplaukdavo ir dingdavo iš akių.

Pirėjuje jie apsistojo „Sostinės" viešbutyje, Saltaferas parsivežė daugybę jūreiviškų skrynių, įprastų argentinietiškų antklodžių Mersinos, Christinos ir naujagimės anūkės kraičiui, jis turėjo sutvarkyti reikalus su Jūrininkų pensijų fondu, norėjo baigdamas jūrininko karjerą atsisveikinti su visais darbdaviais, kuriems vienu ar kitu laiku tarnavo, pabučiuoti ranką jų motinoms, žmonoms, seserims, padovanoti koralų apyrankes.

Kai prieš trejus metus, plaukiant iš Pietų Amerikos į Pietų Afriką, trūko garo vamzdis ir mirtinai nuplikino Jorgakį Liakurą, vyriausiąjį kūriką, Saltaferai nusigavo iki Megaros aplankyti jaunos našlės ir šešiamečio berniuko.

Čia, mažame namelyje su dviem neapkarpytais rožių krūmais ir ankštais kambariais, nudažytais citrinų spalva, kapitono žmona pajuto kančią, tikrą kančią. Jūreiviški suvenyrai buvo sumesti ant serviravimo staliuko. Paniurusi jauna moteris patiekė jiems nenusakomą kavą tokiuose pat puodukuose, kokius Savas buvo atsiuntęs savo dukterims. Ji pati nieko neklausinėjo, o į klausimus atsakinėjo trumpai drūtai. Vaiko nebuvo namie, ji nepaaiškino, kur jis. Saltaferai išėjo

per lietų, ji nė nesistengė jų sulaikyti, ir, kol pasiekė autobusą, buvo permirkę ligi paskutinio siūlelio. Saltaferienė, kaip kasdien žiemos metu, turėjo pasiėmusi skėtį, bet juodviem buvo sunku po juo susiglausti.

Žiemą ji paskutinį kartą keliavo į Pirėją, 1936-aisiais, prieš trejus metus, kai į uostą atplaukė karo laivai su Konstantino, Sofijos ir Olgos palaikais. Jie buvo išstatyti viešai, kad žmonės galėtų pasimelsti; Saltaferienė atliko savo pareigą ir, nors jos pažeisti keliai sunkiai nulaikė kūno svorį, susidorojo su visomis užduotimis, įmokėjo avansą už naudingą sklypelį, atliko kalėdinius pavedimus, aplankė tolimus giminaičius, vaikščiojo visur su tais pačiais gražiais juodais drabužiais ir skėčiu, nes ir tada be perstojo dulkė lietus.

Mitinė jos vaikystės metų Smirna, su kuria lygindavo visus miestus, neginčijamai pranokdavo bet kurį kitą, tačiau ir Atėnuose, ir Pirėjuje, būdama viena, ji jausdavosi puikiai, kad yra pati sau ponia, kad gali šykštauti, derėtis, išspausti paskutinius syvus iš notaro. Nuėjusi į turgų, žymėdavosi ant popierėlio žuvų kainas, kad palygintų su salos kainomis, rašydavosi drabužių, avalynės, siuvinių, pieno produktų, cukatų ir likerių kainas, traukinio, jau elektrinio, bilieto kainą, važiavimo taksi išlaidas, mat kai grįždavo, visi klausinėdavo vien tik kas kiek kainuoja Atėnuose, įsitikinę, kad ponia Mina per kelias dienas bus visur suspėjusi, o paskui palyginusi ir padariusi prognozes.

Grįžtant ji žiūrėjo laive į snaudžiantį savo vyrą, jis buvo vis dar gražaus sudėjimo, tik nosis dvigubai didesnė, mėlyna

ir išvarpyta porų, iš šnervių ir ausų kyšojo plaukeliai, o pusiau nuleisti vokai neleido matyti žydrų akių.

Tepadeda mums Dievas, atsiduso ji, veikiau iš įpratimo; buvo pavargusi šauktis Dievo, buvo pavargusi netgi dūsauti.

Chaduliai užlaikė Maltabį dėl kažkokio reikalo, susijusio su laivais, Vatokūzis grįžo pasidžiaugti savo trečiuoju vaiku, ir dabar, kai ir Savas išėjo į pensiją, pirmą kartą per vienuolika metų namie bus visos trys poros.

Tik pamanyk, vis kartojo ir kartojo ji mintyse ir neprisipažindama sau, kad Savas dedasi nusivaręs nuo kojų, nes nenori su ja bendrauti, išdidžiai pasuko galvą į Kavodoro sąsiaurį; bangos mažumėlę baltavo kaip jos vyro plaukai, laimei, ji niekados nesirgdavo jūros liga, tik žemės drebėjimo baimė ją paralyžiuodavo, prieš kelias savaites Čilėje dvidešimt miestų buvo sugriauti iki pamatų, būrelis kaimynių, kurių vyrai, sūnūs ir žentai krovė varį Valparaise, ėjo iš galvos, kol įsitikino, kad jie sveiki, ir kelios iš jų, Franka, Zana, Pepė, tuojau pat vėl užėmė savo vietas ant Nikiforo žmonos kanapų, nusiteikusios klausytis senų pasakėlių. Šitaip irgi buvo įmanoma nuvyti šalin ne tik vienatvės, bet ir mirties šaltį.

Jos dukterys, trisdešimties ir dvidešimt septynerių metų, niekados nebuvo įkėlusios kojos nei pas Mureną, nei pas jos įpėdinę. Jaunėlė sveikindavosi su jomis puse burnos, vyresnėlės galva buvo užimta kitkuo.

Saltaferienei nepatiko kilnus senojo Chadulio pasiūlymas paleisti Maltabį dar trims mėnesiams, kad pagaliau bent vieną kartą visa šeima pabūtų kartu. Ji nuėjo pas jį ir tai pasakė.

– Bus karas, ponia Mina.

– Ir ne vienas, – sausai nukirto ji.

Tą patį vakarą ant molo jūrininkai skendo artimųjų glėbiuose, karo grėsmė akino žmones apkabinti vienas kitą švelniau arba su didesne neviltim, neskubant atsiplėšti.

Pūtė vėjas, buvo šalta. Savas Saltaferas, tiesus ir žvalus, bučiavo, glostė, spaudė rankas, ašarojo, prapuolęs minioje, kurią sudarė aplink jį senutė motina, anūkai, dukterys, kiti giminaičiai ir pažįstami, o kai nusprendė, kad pareiga visiems atlikta ir jau gana, paėmęs Orsą po parankės žengė pirmas, duodamas ženklą, kad laikas eiti namo.

Vyresnėlė padėjo galvą ant tėvo peties, kaip niekados nebuvo padėjusi ant motinos peties, nei per egzaminus, nei per ligas, nei per gimdymus.

Saltaferienė įsmeigė žvilgsnį į savo petį, klausdama savęs, kiek jis buvo prieinamas mergaitėms, ir visą kelią negalėjo atitraukti akių nuo ilgos medaus spalvos Orsos kasos, kurią šiaurės vėjas plaikstė it laivo lyną.

Per Vatokūzių krikštynų vaišes erdvioje svetainėje su mažomis dvivietėmis kanapomis, atremtomis kaip klauptai bažnyčioje į sienas, ant kurių brangiuose rėmuose kabėjo nuotraukos, daugiausia vyrų, daugiausia seniai dingusių be žinios laivui nuskendus, su etažerėmis, kuriose taikiai sugyveno suvenyrai iš kariaujančių viena su kita šalių, švelnioji Orsa atėmė savo vyrui žadą.

Jie susirinko po bažnyčios: krikštamotė Nana Buranda-Karapiperi, kuri prie Asiminos prilipino kūdikiui ir Artemisijos vardą, ketindama vadinti ją Arta savo krašto garbei, giminės, kaimynai, draugai jūrininkai, ir linksminosi iki aušros. Orsa lenkė vyno taurę po taurės, ir jos skruostai užsiliepsnojo, ji įsijautusi šoko ne tik su savo tėvu, bet ir su kitais vyrais vienu po kito, gal net su visais; Vatokūzis žiūrėjo į jos kūną, suglebusį po trijų gimdymų, į virpančią krūtinę ir klubus, ji turėjo kažką neįprasta, laibus, tokius laibutėlius riešus ir kulkšnis, ši moteris nebuvo Savo ir Minos kūrinys, atrodė sukurta angelų, jo svainė Moscha buvo klasikinio grožio, o jos sesuo turėjo kažką netikėta, jos bruožų

ir spalvų aprašymo buvo negana, kad vaizduotė padėtų nupiešti jos paveikslą.

Jis gurkšnojo savo gėrimą ir vogčiomis dirsčiojo į ją, tarsi ji būtų ne jo, o kieno nors kito žmona, ir tas galėtų paprašyti jo pasiaiškinti.

Šalia jo Rezvanis barė krikštamotę: atleiskit už nemandagumą, girdėjau, kad išgeriate kasdien po septynis ar aštuonis puodukus kavos, jis buvo girdėjęs ir apie cigaretes, bet nežinojo, kaip tai išdėstyti, tad nutylėjo, piktnaudžiavimas, brangioji ponia Karapiperi, galop mus pražudo. Mokytoja, nenorėdama jo klausytis toliau, su krikšto dukrele ant rankų susirado kitą draugiją – Balą, išmanantį ornitologiją, nes Oliveris, Orfėjas, Homeras pastipo ir keistas indonezietiškas narvelis liko tuščias.

Vatokūzis buvo daugybę kartų girdėjęs labai žemą jos balsą, kai ji sakydavo vaikui čik čik ir kratydavo galvą, kaip daro paukščiukai gerdami vandenį, ir numanė, kokia ji bus nusivylusi, kai mažylė ims kalbėti, o ne čiauškėti.

Pediatras Saravanas, turintis penkių vaikų šeimą, atvyko iš Atėnų, negėrė, nešoko, ir Moscha užiminėjo jį, kad nenuobodžiautų, skirdama jam penkias minutes kas pusvalandį, na ir kvailysčių čempionas tas ponas Dinas, kaip manai, Nikai, surenkim storašiknių varžybas, šnabždėjo ji į ausį namų šeimininkui, kai šokio figūros jį priartindavo prie jos, o jo uošvė, įvariusi į kampą konditerį, klausinėjo apie baltą Pitrofo dirvožemį, – Teofanis buvo kilęs iš Mažosios Azijos, iš Burnovos slėnio, kuriame buvo mielas to paties pavadinimo miestukas.

Vaikai plojo katučių, jo sūnus Savas buvo su kaklaraiščiu kaip suaugęs, ir tai viską gadino, sausakimšoj svetainėj karaliavo įsilinksminusi Orsa alyvine suknele, o jo svainis Maltabis, pirmasis šokėjas, jau susikrovęs skrynelę ir pasiruošęs išplaukti už kokių dešimt dienų į Indijos vandenyną, kaišiojo svarus į liutnia grojančio jaunučio Vangelio kišenę, *brangus mano paukšteli, gavau tavo laiškelį, padėjau ant krūtinės, širdis atsigaivino,* tegu bent kartą rytas išaušta su balo garsais, šaukė jis, o ne su vandens gurguliavimu.

Kito mažylės senelio nebuvo. Jam atėjo paskutinioji. Nikas pasakojo jam apie jūrų užminavimą vildamasis, kad negyvose akyse blykstelės kibirkštėlė, – karas nėra kasdienis įvykis, ir pats senis buvo „Taikoje", 1917 metų gegužės mėnesį torpeduotoje, laimei, be nuostolių, šalia Spartivento rago Sardinijoje. Vienas, susibaigęs, jis žaidė su šilkine savo chalato virve, labai aukštas ir prakaulus, pusiaugula išsitiesęs sumyžtame fotelyje, kuris dvokė šunimi, bet jis nesiskirdavo su juo nei dieną, nei naktį, ilsindamas galvą ant dešinio ranktūrio. Abu vyrai jau keletą metų nebeturėjo ko viens kitam pasakyti, be to, kai senis atkrisdavo, prarasdavo bet kokį ryšį su realybe, liepdavo Anezijai, tik Anezijai, ne kam kitam, atrišti inkarą ir palikti jį su mažu plūduru, įpilti alyvos į jūrą, kad apmalštų bangų šėlsmas, iššauti raketas, uždaryti vėdinimo vamzdžius, užverti langines, kad neįsiveržtų taifūnas, svaiginamu greičiu artėjantis prie valgomojo. Kai liga atsitraukdavo – seniau, dabar padėtis buvo beviltiška, – jis suvokdavo bjaurią savo būklę ir sunkiai nugrimz-

davo į tylos, kaltės ir sielvarto gelmes. Pasipūtimo nelikdavo nė lašo.

Pirmadienio popietę, po anglų kalbos pamokos, kurią jo vaikams davė Moscha, Nikas paėmė juos už rankų ir jie patraukė į tėvo namus. Jis rodė jiems, ką mato, o jie lenktyniavo, katras pirmas atsimins anglišką žodį: molas, švyturys, mulas, kūdikis, vartai, laiptai, durys, senutė, kilimas, senelis. Vaikus gąsdino šis ilgšis senelis, nuolatos laikantis ant kelių kapitono kepurę, kurio Anezija, ženklais įspėdama: nelįskit arba nusuksiu jums galvą, neleido pabučiuoti; senelis, kuris niekados negavo nė vieno bučinio iš savo anūkų.

Vatokūzis mediniais laipteliais iš virtuvės užlipo į palėpę ir po dvi, po dvi sutempė žemyn dešimtis apdulkėjusių dėžučių išblukusiomis spalvomis, suteptomis pelių mėšlu, su kaspinais, aptrauktais pelėsiais ir voratinkliais. Jis šiaip ne taip išpurtė dėželes balkone, nuplėšė popierius ir juosteles ir atnešė paketus į tėvo kambarį, kur Savas ir Mersina, susidrovėję ir atsukę jam nugaras, spoksojo pro langą į tuščią gatvę.

Po kelių minučių krūva nedėvėtų apdarų – kapitonas niekados neprisimindavo, kokio maždaug ūgio yra jo sūnus ir pirkdavo jam ne to dydžio drabužius, – ir visi tie žaislai, kurių paklausa prieš trisdešimt metų buvo pati didžiausia brangiausiose Londono, Kylio ir Konstantinopolio parduotuvėse, nuo pačiūžų ir stereoskopų *View-Master* iki traukinukų ir šimtų švininių kareivėlių, neliesti ir nenaudoti, buvo išdėlioti ant kilimo. Vaikai, nežinoję apie palėpės lobį, buvo priblokšti ir apibėrė tėvą klausimais. Senis, nė kiek nepaveiktas šio staiga

sužėrėjusių spalvų mirgesio, apakinusio kitus, nesuprato galutinio sūnaus atsiprašymo, o ką nors sakyti buvo dar beprasmiškiau, pavėlavau, susigraužęs pagalvojo Nikas, bet Anezija, puikiai mokanti ženklų kalbą, paskutinį kartą paaiškino, kad senis jau visiškai iškvaišęs, ir rodydama aukštyn į dėžutę su vestuvių vainikais davė suprasti, kad Dievas turėjo rimtą priežastį jį šitaip sunkiai nubausti. Ji nebūtų galėjusi rūpintis šeimininku ir jį mylėti, jeigu jis nebūtų su kaupu mokėjęs už savo nuodėmes.

Paskui ji atgavo kalbos dovaną, jei jau užlipai, pasakė, tikriausiai matei, kad stogą reikia iš pagrindų taisyti, be to, vėjas išjudino kelias čerpes ir drėgsta prieškambario siena.

Nikas apkabino Aneziją, norėdamas parodyti, kad nelaiko ją kalta dėl nuostolių ir atsakinga už remontą, tada iš švarko kišenės išsitraukė sulankstytą voką ir įkišo jai į rankas, pajuodusias, sudiržusias ir sudėvėtas kaip jos naminė suknelė ilgomis rankovėmis.

Jos brangusis Andonis, komunistas, padykęs vaikėzas, dvidešimt vienų metų pramuštgalvis, negalėjo parvykti į Graikiją, nuo 1933 metų tokie būdavo uždaromi Akronafplijos stovykloje, teisiami, tremiami, šaudomi, ir prieš prasidedant karui jinai, vaikų ir suvaikėjusių senių auklė, kaip ironiškai vadino save, septyniasdešimtmetė moteriškė, gavo specialią Amerikos vizą.

Ji smalsiai apžiūrėjo popierius ir bilietą, tu ne berniukas, neisi į kariuomenę ir tau nereikės man rašyti, kadaise pasakė jai mama ir neužrašė jos į mokyklą, ji taip ir neišmoko nei

skaityti, nei rašyti, bet Vatokūzis buvo susitaręs, kad perduos ją Andro įgulai ir jie nenuleis nuo jos akių.

– Žinai, Nikai, mano vaikeli, – tarė ji susimąsčiusi, – norėčiau prispausti prie krūtinės tą raudonšiknį pabaldą, bet tu išplauksi, tad aš turiu pasirūpinti šituo sušiktu seniu per paskutines jo valandas ir užmerkti jam akis.

Kruša buvo katastrofa žemdirbiams ir dovana retų garsų mėgėjams, mažos it vyšnių ar abrikosų kauliukai ledo kulkos šokinėjo atsitrenkusios į langus, į nuzulintas grindinių plokštes, į cinkinius vištidžių stogus, ledamušis kaip iš kibiro, Viešpaties rykštė, pasakė močiutė Orsa ir vis dėlto, apkerėta gamtos šėlsmo, stovėjo sunėrusi rankas ant pilvo ir tiesiog klausėsi, – neįtikėtina, kad senutė, ant kurios pečių gulėjo visa ruoša, nebruzdėjo po namus.

Sriuba buvo išvirta, vasario žuvų dar buvo likę po uošvio laidotuvių, jis spėjo numirti laiku: ir sūnus galėjo dalyvauti laidotuvėse, ir Anezija neprarado bilieto į Ameriką.

Du vyresnieji vaikai buvo mokykloje, o abi Asiminos liko namie, mat ir mažylė buvo vadinama Asimina, o vardas Arta, kurio norėjo Nana, buvo patekęs į nemalonę, vargingasis Epyras neįkvėpė pasiturinčios kapitono šeimos, o dėl abiejų Orsų, tai jos sėdėjo palinkusios prie lėkščių, senoji tylėjo, nes pokalbį pradėti turėjo mažoji, kuri jau seniai buvo nebe maža. Jų ryšys buvo tikras ir galėjo apsieiti be žodžių.

Nuo to laiko, kai Orsa Vatokūzi neteko savo tylios krikštamotės iš Kato Ipsilu bažnytkaimio, sirgusios lėtine karštlige, kaskart, kai jausmai liedavosi per kraštus, eidavo dar toliau, pas savo močiutę į Apatūriją, kad namiškiams būtų sunkiau ją rasti, bet, žinoma, apsigalvodavo ir neatverdavo širdies, kad senutė nesielvartautų, be to, kuriam galui buvo tos išpažintys, jei apsilankiusi pas ją sakydavo, kad jos vyras – geras žmogus ir švelnus tėvas, o ateidavo pas ją visada prieš pat Maltabiui išplaukiant į jūrą...

– Atėjau, nes pajutau nepaaiškinamą norą pasišnekėt apie žuvis, pabudau ir pasakiau sau: noriu pakalbėti apie žuvis su savo močiutėle. – Ji buvo labai pavargusi po laidotuvių, daugybė žmonių ir visur aplink juoda spalva; Orsa to visai negalėjo pakelti.

Ji, beje, nuo vaikystės, nors ir pirmagimė, neidavo į laidotuves, tai Moscha nuo šešerių septynerių metų lydėdavo į gedinčių giminaičių namus motiną, nešiną koliva ant padėklo. Mina Saltaferu puikiai išmanė, kaip elgtis mirties akivaizdoje, buvo labai pageidaujama, ir vasaros vakarais per jėgą kartu tempdavosi mažylę pusantros valandos kelio pėsčiomis, o kartais dvi, padariusi kolivą paskutinę valandėlę, kad nesurūgtų.

Senutė čiulpė žuveles, ją erzino galybė ašakų, dėliojo jas ratu ant lėkštės graižo, o paskui staiga atsisuko į velionio nuotrauką ir bakstelėjo pirštu į žuvį, norėdama pasakyti „labai skanu“. Laimei, šermenų stalas buvo nepriekaištingas, Anezija viską tvarkė, visas antrarūšes ir mažas žuvis atidėjo į šalį, ištraukė krištolo ir porceliano indus ir palaidojo savo senąjį mižnių su naminiu majonezu ir puikiu citrinų padažu.

– Tai va, lūpažuvės ir skorpenos yra geros žuvys, iš jų išeina skani sriuba, jos žvejojamos iki kovo, vėliau neturi skonio.

Toliau senutė papasakojo apie pavasario žuvis, jūrų ungurius, kurie verdami supjaustyti dideliais griežiniais arba kepami susmulkinti mažais gabaliukais, pasuko kalbą į gegužės sardines ir ikringas smarides, kol artėdama prie Žolinės ir vynuogių spaudimo laiko, kai puikus vasarinis laimikis buvo jūrų ežiai, skanūs su citrina ir dar skanesni su actu, pastebėjo, kad jos anūkė klausosi su aiškiai apsimestiniu susidomėjimu, tuo geriau, pagalvojo ir jau ketino pasakoti apie rugsėjo didžiąsias korifenas, troškintas su daržovėmis, bet ne, jai nebuvo reikalo ko nors slėpti, tad atstūmė lėkštę ir balsui dar skambant ore staiga vietoj kablelio padėjo tašką.

Mažoji Orsa nukratė trupinius nuo savo juodos suknelės, pasižiūrėjo močiutei tiesiai į akis ir liepė: niekam nieko nesakyk, ateis karas ir viską pridengs.

Dangus išsiblaivė, vaivorykštės tiltas sujungė Andro ir Tino salas.

Taigi abi moteris turėjo surišti paslaptis, kuri ne tik gniaužė seną širdį, bet ir traukė ją, aštuoniasdešimtmetę, į patį žmogiškos istorijos sūkurį, reikalaudama iš jos gailestingumo, išminties ir blaivumo.

Ji iškart palaidojo daugybę klausimų, juk smulkmenos nieko nekeičia, ištiesė ranką ir paglostė numylėtus plaukus, ateis karas ir viską pridengs, pakartojo, arba viską iki galo atskleis, pagalvojo sau; gyvenimo patirtis jai sakė, kad tai labiausiai tikėtina.

Vos įžengęs pas dėdę, Maltabis susigėdo išvydęs, koks skurdas čia viešpatauja. Šešios vienodos kėdės, kadaise be galo elegantiškos, regis, metų metus buvo nevalytos, plonos išklerusios kojos klibėjo. Nušiurusi antklodė, netekusi kaštoninio pūko, visiškai lygi, kaip paklodė. Virtuvėlės kriauklėje buvo išrikiuoti apelsinas, citrina, mandarinas, raudonas obuoliukas ir kiaušinis. Ir, nelaimei, ką tik buvo pasibaigusi kava.

Impulsyvusis Spiras, pernelyg išlepintas vienišo dėdės, kuris atstojo jam šeimą paauglystės metais, siųsdavo solidų čekį, kai tik jį apimdavo gailestis ar imdavo graužti sąžinė, o paskui ilgą laiką jį pamiršdavo arba bausdavo, tarsi šis romus, tylus žmogus būtų galėjęs kuo nors prasikalsti – jis niekuo nepasižymėjo, ir tiek.

Jie susipylė žolelių arbatą iš kavinuko į du puodelius, mėgstama vyrų pokalbio tema buvo artėjantis karas, ir praslinko dvi valandos seniui dėstant, ką girdėjo apie naujus eskadrinius minininkus, „Karalių Jurgį I" ir „Karalienę Olgą", kurie buvo užsakyti anglų laivų statykloje, ir apie Antrojo reicho „Bismarko" nuleidimą į vandenį. Be to, mirė popiežius Pi-

jus XI, kurį senis buvo matęs iš tolo Romos Šventojo Petro aikštėje, ir visus pribloškė vokiečių įžūlumas: jie siuntė savo atstovus pas kardinolus reikalaudami išrinkti popiežių fašistą.

– Ką manai? – paklausė jis sūnėno, aišku, turėdamas galvoje ne popiežių, o jo paties planus; neišvengiamai artinosi karas su plaukų sruoga ant kaktos ir kvadratiniais ūsiukais, ir veteranas kūrikas prisiekinėjo, kad karui pasibaigus likę gyvi jūrininkai nebeatpažins uostų. Jo laikas buvo praėjęs, ir jam nebuvo lemta sužinoti apie žudynes ir griovimą, jis labiausiai baiminosi, kad pirmuoju taikiniu netaptų prieplaukos, krantinės, muitinių pastatai, dokai ir laivų statybos bei remonto zonos, degalų rezervuarai, o paskui ir jūrininkų užeigos, restoranai ir viešbučiai.

– Pasikeis uostų žemėlapis.

Taigi apie ką sukosi Spiro mintys? Apie gerą sąskaitą anglų banke, ir jis nekantriai laukė Chadulio sūnaus patarimo, ką daryti. Investuok į laivus, sakė jo uošvis, bet netrukus pakeitė nuomonę; nusipirk žemės, kartojo uošvė, kuri širdies gilumoj nepakentė jūros, ir vis kaišiojo jam skelbimus ne tik apie žemės sklypų, bet ir apie vaisių ar mėsos krautuvių pardavimą; jis pats norėjo dar kelerius metus rizikuoti investuodamas į tolimąsias jūras, kad susidarytų graži suma, ir po karo, kuris neturėjo trukti ilgiau kaip dvejus trejus metus, parduoti savąją „Leonido II" akcijų dalį, kol jis dar nebus virtęs geležies laužu, ir nusipirkti laivą, kuris būtų tik jo vieno.

Turėdamas septyniasdešimt tūkstančių svarų, jis rastų apie 4500 korų bendrosios talpos ir 7500–8000 tonų krovininės

talpos laivą, ne per seniausią, dešimties metų, o primokėjęs 20 000–25 000 svarų įsigytų naują. Vatokūzis tai jau buvo padaręs, turėjo du kooperacinius laivus. Patenkintas rimtu pokalbiu, kuris reiškė, kad jis šiuo metu neignoruojamas, senis apsnūdo, tačiau Maltabis neskubėjo išeiti.

Kadangi dėdė buvo jo motinos, o ne tėvo brolis, tik dėl šitos priežasties, Spiras mažumėlę žiūrėjo į jį kaip į tetą, todėl visus tuos metus ir pats neturėjo vyriškos draugijos, ir atėmė ją iš dėdės, o Emilijas Balas buvo per daug kuklus ir orus, kad reikalautų Spiro dėmesio.

Spiras paliko truputį pinigų po pelenine ir be kaltės jausmo, kuris jį graužsaid, kai šalia būdavo žmona ir vaikai, karštligiškai, kaip daromas nusikaltimas, atsidėjo mintims apie Orsą. Lyg būtų ką tiktai išblaivėjęs, jis suko galvą, kaip atsitiko, kad visi susivijo į vieną kamuolį, ar jo svainis, toks šventas žmogus, ką nors žino, ar Orsa kada nors yra pasipasakojusi Moschai, ar Moscha yra girdėjusi tai iš kur kitur, kiek prisidėjo uošvis prie visų šių vestuvinių sandorių, kuriuos Saltaferienė tvarkė kaip paskolų grąžinimą ir mokėjimą pagal vekselius, kodėl Orsa, kuri visa tirtėdavo jo glėbyje, nestojo piestu prieš motiną ir, svarbiausia, kodėl jis pats iš užsispyrimo ir dėl užgautos vyriškos savimeilės taip netikusiai pasielgė ir su viena, ir su kita seseria.

Žodžiu, Maltabis, geriau nei kas kitas žinantis, ką daryti, kai užsidega krovinys, mokantis dreifuoti šonu pabangiui ir pasroviui ir įveikti bet kokį jūros aikštį ar bet kokį trukdį laive, vos tik išlipdavo iš savo vandenų, kaip visi grynakrau-

jai jūrininkai susipainiodavo tarp jausmų, draugysčių, šeimos ir net turto reikalų, nes įtarė, kad Chadulis sūnus jį truputį vedžioja už nosies.

Jis užsidegė dar vieną cigaretę, užklojo senį savo švarku ir galop pripažino, kad visus tuos metus Orsa vengė jo žvilgsnio, o jis pats jos akivaizdoje laikėsi provokuojamo abejingumo pozos ir dažnai stengėsi kerštingai įgelti rinkdamas jai suvenyrus ar lyg niekur nieko įterpdamas į savo kalbą kai kuriuos žodžius, sakykim, „naktinutė".

Spoksodamas į alyvuogių kauliukus peleninėje, lengvų dėdės pusryčių likučius, jis pirmą kartą pagalvojo, kad galbūt jam lemta pražūti per karą vandenyno gelmėse, todėl reikia kuo greičiau pasivedėti Orsą vieną į šalį ir pažvelgti jai tiesiai į akis; ji buvo išsaugojusi jo motinos žiedelį, gal kad kažkur užmetė, nes jis nebeturėjo jai jokios reikšmės, o gal, priešingai, kad daug reiškė... Kur mudu įstrigome, mieloji? Užraukim tą reikalą, pasakys jai, juk jau yra penki vaikai.

Aštuonerių devynerių metų Savas širdies gilumoj nesididžiavo tėvo sprendimu po truputį susitelkti Egėjo jūroje, jį žavėjo be galo drąsus dėdė, kuris tramdė taifūnus ir ciklonus, buvo gėręs visokių gėrimų ir rūkęs visokių cigarečių. Savas žinojo visut visas istorijas apie pavojingas keliones, laivus vaiduoklius, ryklius ir vidurių ligas, sukeltas sugedusio maisto, istorijas, kurias jis kadaise buvo pasakojęs Orsai tarp glamonių ir meilės valandėlių.

Maltabis tyliai atsikėlė, permetė akimis nuotraukas, daugiausia angliavežių ir paštlaivių, valgomosios alyvuogės iš Ag-

rijos Volu į Breilą ir Potamą, šiurkščios vilnos audiniai į Kiprą, anglys iš Odesos į Triestą, dėdė praleido visą savo vienuolišką gyvenimą šnabždėdamas savo išmintį, saulės drignė – vėjas, mėnulio – šaltis, nusispjaut man ant jūros vandens ir jo druskos, iškošė jis pro dantis, kaip pamišėlis trokšdamas tik vieno – suspausti glėbyje Orsą, paslėpti savo degančią ir gaudžiančią galvą jos plaukuose, kryžmai pertraukti delnu per delną ir kaip burtininkas ištaisyti klaidą.

Jis išėjo ir uždarė duris; kinivarpa puikiai tiko šiam namui į nuomininkes.

Šiaurės vėjas jį atgaivino, gana kvailysčių, pasiteisino, ketino užeiti į Chadulių kontorą išsiaiškinti reikalų, bet namie jau seniai jo laukė pietūs, jis per daug užgaišo.

Stalas buvo padengtas, vaikams, pripratusiems valgyti, ką nori ir kada nori, nusibodo laukti, ir jie kankino katę, Moscha buvo nusirišusi prijuostę, vilkėjo naują, ką tik pasisiūdintą raudoną suknelę ir atsisėdusi prie stalo krašto dažėsi nagus – taip pat raudonai.

– Vėl maltiniai, – pasakė Maltabis ir sunkiai klestelėjo į savo vietą.

Vatokūzis ir Anezija „Vaivorykšte" išplaukė į Pirėją. Senoji žindyvė su Spirokocu ir jo mulais užsiropštė į Vurkotę ir išrinko Orsai tarnaičiukę, savimylę keturiolikmetę mergaitę, kuri palikdavo aliejų rūkti keptuvėje ir lygindama ažūrinius siuvinius supainiodavo gerąją ir išvirkščiąją pusę, tačiau buvo smagurė ir puikiai gamino padažą su rozmarinais, turėjo gražų balsą ir nemėgo sėdėti namie, tegu išsklaido liūdesį permatomai kaip voratinklis poniai, galvojo Anezija, ir ma jį galas, jei mane pasitiks kirmėlės, kai grįšiu vasarą, po penkių mėnesių. Ji pasiėmė dvi jūreiviškas skrynias, paliktas jos slunkiaus, kuris pasislėpė Anatolijos uostuose ir nepaprašė nė vienos sūnaus nuotraukos, tada ji nusprendė po truputį pamiršti jo akis, antakius, nosies liniją, intymias ir kitas kūno dalis, kad nebegalvotų apie jį kaip apie visavertį vyrą, o dabar jis jau seniai buvo miręs, iš jos santuokos beliko dvi tuščios skrynios, taigi sukrovė į jas siuvinėtas užuolaidas, takelius ir paklodes dvigulei lovai, visą nepaliestą savo kraitį, kad jis atitektų marčiai, nors ji būtų ir amerikietė.

Nikas niekados nenuobodžiaudavo su Anezija, juos siejo ne tik daugybė praeities įvykių, bet ir jos nusiteikimas neužleisti jaunesniems nė vienos teisės į gyvenimą, nors jai jau buvo beveik septyniasdešimt metų. Ji turėjo nuomonę apie viską ir mokėjo ginčytis, žinojo, kad jos švelnybės šio to vertos, nes buvo retos, dalinamos mažai kam ir trykštančios iš širdies, ji neslėpė savo neprielankumo Saltaferienei, tai sfingė, sakė, nė karto neužklupau jos išsiblaškiusios, atsipalaidavusios, ir Savas gerai daro, kad vadina ją cholera, košdamas šį žodį pro dantis. Anezija be užuolankų prisipažindavo besibjaurinti kūniškais geiduliais, nors apsigėdinusio savo šeimininko, kurį smerkė visiems girdint, ne tik kad nepaliko, bet ir kaip ištikimas šuo laižė jo žaizdas iki pat pabaigos. Nikas ir toji nesuprantamoji Orsa, kuri ateidavo prieblandoj ir įkišdavo jai į burną gabalėlį lukumo ar užvarvindavo du lašus brangių kvepalų už suvytusių ausų, kuri kartais užsiglausdavo jos glėby ir ašaromis sušlapindavo jos suknelę, ir dar vaikai, jau trys, buvo pasaulis, kuris jai rūpėjo ir neleido jausti tuštumos nei dieną, nei naktį.

Išsipūtę blauzdų raumenys liudijo, kad Anezija yra sukorusi daugybę kilometrų; ji pažinojo kiekvieną krašto kampelį, galėjo parodyti, kur auga mirtinai nuodingos musmirės, žolelės pyragams, kur kabo kaparių kekės su žiedais ir vaisiais, kuriuo taku nueisi į tolimą koplyčią, kuris platanas Dipotamatuose ūksmingiausias, pro kurią Vorės uolą plaukia skorpenos ir į kurią Felo akmenų sieną reikia atsiremti, kad nusišluostęs prakaitą suakmenėjęs stovėtum ir susikaupęs grožėtumeis saulėlydžiu nuo pat jo pradžios iki pabaigos.

– Gamta apdovanoja kantriuosius, – sakė Anezija, – vakaro metas nėra vienspalvis, ir nė nepastebi, kaip baigiasi, – ir neklydo. Ji visiškai pritarė Orsai, kai ši labai rimtai jai prisipažino: esu tiek daug galvojusi apie smėlį, man dažnai parūpsta smėlis.

Nikas džiaugėsi senutės žindyvės ramybe, jos negąsdino kelionė per vandenyną ir svetimas kraštas, aš jau esu buvusi Šventojoje Žemėje, primindavo ji visiems, *pasirodė angelai, pasiųsti Dievo, be gailesčio reikalaudami vargšės mano sielos,* kartodavo ji pasiruošusiems ir nepasiruošusiems jos klausytis ir, kad patikrintų savo atminties pajėgumą, šimtąjį kartą vardindavo detales iš Kojų mazgojimo ceremonijos ir Prisikėlimo pamaldų, nepamiršdama prašmatnios dvasininkų aprangos – auksu siuvinėtų damasto drabužių.

Čikaga nespindėjo stačiatikybės prabanga, bet Anezija buvo nusiteikusi ir pasirengusi susitikimui su svetimu kraštu, gal Andro sala iš tiesų galėjo pasigirti gražia ir turtinga gamta, bet ir kitur turėjo buvo gerai.

Vatokūzis rūpinosi ja kaip sūnus, nuoširdžiai, neslėpdamas susižavėjimo įdomia moterimi, įsodino ją į „Tėvynę II“, pasakė, ką reikia, nekviesk jo grįžti, nes prarasi savo Andonį, pašnabždėjo jai švelniai į ausį: kairieji buvo persekiojami, jis pats žinojo keletą tokių atvejų.

– Nagi, paimk vieną buteliuką. – Katerina Basandi, nelaimingoji, bijanti jūros mėlio, siuntė Andoniui du buteliukus žiedų esencijos, kad įsipiltų lašelį vasaros į savo stiklinę vandens.

Vatokūzis su tamsiai rudu flaneliniu kostiumu ir panašios spalvos apsiaustu liko krantinėje ir mojavo nosine, kol atstumui padidėjus žmonės ir transatlantiniame laive, ir krante, išplaukiantys ir pasiliekantys, virto mažyčiais taškeliais; dienos šviesa blėso, ir Nikas nuėjo iki doko, kur buvo prisišvartavusi „Penelopė", „Archipelago" įpėdinė.

Jis įlipo į krovininį laivą aptarti paskutinių reikalų, kitą rytą aštuntą jie turėjo išplaukti į Breilą ir Odesą, jis buvo pamilęs šiuos liūdnus miestus, begėdiškus ir nusmukusius, jie niekados nesiekė būti pirmi kaip Amerikos miestai, kurių prieš penkiasdešimt metų dar nė nebuvo ir kurie dabar vargšų svajonėse užėmė Pažadėtosios žemės vietą.

Susikišęs rankas į kišenes ir lydimas savo padėjėjo, Vatokūzis kelis kartus apėjo visus laivo kampelius, kad aklai žinotų laiptus, laiptelius, koridorius, posūkius, mašinas ir dureles, įgulos pareigybes, veidus ir vardus, kad vėl išklausytų istoriją apie virėją, nieko neišmanantį apie virtuvę, įgula vos laikėsi ant kojų, rašė žinutes SOS žmonoms ir motinoms: atsiųskit kokią dešrą, paskui nuvarė padėjėją ir įsisupęs į apsiaustą įsitaisė ant denio ir žiūrėjo į Pirėjo žiburius.

Pirmą kartą per tiek metų jis atsidūrė namie kartu su Maltabiu. Ir suprato, kad didelis dviaukštis namas su aukštomis lubomis, dvivėrėmis vidaus durimis, apvaliomis fajansinėmis durų rankenomis, gipsiniais apvadais, dailaus darbo baldais ir gausybe sidabro turi nepataisomą trūkumą – grindis. Maltabis, ypač iš pradžių, regis, niekaip negalėjo atsimėgauti savo sultingąja Moscha, kas naktį iš viršaus atūždavo dejonių ir

girgždesių gūsiai, įrodantys ir parodantys audringą meilę, kuria Vatokūzis bjaurėjosi, bet nieko neįtarė.

– Gal jie ten viršuj susipyko? – paklausė jis paskutinę naktį Orsos, nes po kokių dešimties dienų svainių grumtynės ant matraco nutrūko.

– Ji man nesakė, – kiek patylėjusi atsiliepė jo žmona.

Per retas tylos valandėles Niko galvoje sukdavosi spiečius minčių, taip jau yra, kad vyrai leidžiasi į jūrą ir viso pasaulio miestus, o moterys lieka prirakintos uoste, todėl myliu Orsą ir savo dukteris, galvodavo jis.

Jam trūkdavo Mersinos pirštelių grojamų Klemenčio ir Kūlau sonatinų. Ji, vargšelė, neturėjo talento, spausdavo klavišus taip, kaip spūsčiodavo katei pilvuką, bet koks skirtumas.

– Iš namų nesikraustysim. Bet gal bent persikelkim miegoti kitur?

Nikas praskyrė žmonos plaukus ir pašnabždėjo savo pasiūlymą jai į ausį.

– Neskubėk, – iškart atsakė ji, – tik tu vienas kažką girdi, aš krintu į miegą kaip negyva. Beje, Spiro, kaip ir visų jūsų, niekad nebūna, beveik niekad.

Jie ramiai mylėjosi, Orsa dar žindė kūdikį, bet nebijojo pradėti ketvirto vaiko, Nikas nepastebimai, tarsi vagis, lytėjo vieteles, kurių kiti taip ir nepažintų, bambos ringeles, kelis apgamėlius ant pilvo, išsidėsčiusius visai taip pat kaip Mažieji Grįžulo Ratai, plaukelius ant stuburgalio, vešlius medaus spalvos lyties plaukus, visada drėgnus, sakytum apšlakstytus nežinia kokios švelnios bangos, lytėjo vos vos, vieną po kitos,

niekados neįsidrąsindamas, lyg bijotų, kad jo nenutrenktų elektros srovė, pagalvojo pavargusi Orsa.

Pirėjas skendėjo šviesoje, Vatokūzis net užmerktomis akimis būtų radęs kiekvieną pastatą, jis užsidegė cigaretę ir po pirmo dūmų gurkšnio, raminančio, atsikėlė mažumėlę pramankštinti sustirusių kojų, kad kraujas imtų greičiau tekėti.

Chalas su savo mokiniais statybininkais pavasarį turėjo pradėti darbus jo tėvų name, susitikęs su juo pusvalandis prieš išplaukiant, jis susitarė dėl čerpių, stogo, vandentiekio, naujoviškos vonios, dažymo, erdvios skliautuotos verandos, kurioje Orsa galėtų ilsėtis supamajame krėsle, žiūrėdama į Egėjo jūrą ir pritardama Nanai, kad vaizdas pagražėja, kai paukštis sklando tarp debesų arba mulas šnopuoja tiesiame kaimo kelyje.

Anezijai ten bus patogu, tame name buvo daugybė miegamųjų ir mažų kambarėlių, jie pasiliks ir jaunąją tarnaitę, o uošviams nebereikės spaustis dviejuose kambariuose, turės virtuvę, vonią šalia, Mina galės vėl užimti visą apatinį aukštą.

– Tik kad tavo namas aukštai, Nikai, jis nuolat gaudžia nuo vėjo, lyg keliautų per audringą Biskajos įlanką, – kartais sakydavo Orsa, dar neapsisprendusi dėl persikraustymo.

Moscha išėjo pirkti melsvai žalių marškinių. Ji prikrovė Spiro skrynią ne tik kaip visada naujų drabužių pamainų, saldumynų ir kitko, bet ir įdėjo šį tą neįprasta: sąsiuvinį, kur buvo nurašiusi žodžius dainų, kurias jos vyras dainavo ir šoko per vardines ir vakarones, ir seneliui priklausiusį vėžlio kiauto šaukštą, kad lengvai įkištų koją į dvi naujas poras batų, kurias pasiūdino pagal užsakymą, vaikų ir savo garbanų kuokštelį, perrištą raudonu aksominiu kaspinu iš praeitų metų tualeto.

Ji laikė tvirtai suspaudusi rankoje skėtį, lijo, netgi pūtė vėjas, gūsiai čia į vieną, čia į kitą pusę, bateliai ir blauzdos šiek tiek sušlapo, devintą ryto turguje dar nebuvo bruzdesio, dauguma buvo sugūžėję į bažnyčią kartu su pradinės mokyklos ir gimnazijos mokiniais, į trijų hierarchų Mišias.

Kitą rytą ji turėjo išlydėti vyrą į Pirėją, ir kol palenkusi galvą ėjo žvarbdama nuo šalčio, jos mintys, šaltos kaip ledas, negalėjo atitrūkti nuo Spiro, kuris jau keletą dienų buvo nervingas, kalbėjo dukart mažiau ir rūkė dukart daugiau. Melsvai žali marškiniai jau buvo sulankstyti, ji sumokėjo ir išėjusi

apsisuko vietoj ir paspartino žingsnį, nebuvo aplankiusi Katerinos nuo jos vardinių, lapkričio 25-osios.

Kaip kasmet, po Mišių ji nuėjo į nuošalų namą, varduvininkė negalėjo melstis Šventosios Kotrynos bažnytėlėje, mat palaimintoji, lyg mieste nebūtų kitos vietos, sumanė užsiropšti ant aukštos stačios uolos, kurios papėdę, skalaujamą bangų, buvo užėmusi kita šventoji, Jūros Marija.

Kodėl man nepakvietus jos šiandien vakarienės, pagalvojo Moscha, užpykusi ant savęs už aplaidumą.

Ji rado Kateriną kiemo pastogėje barstančią sūrio trupinius trims baltutėlėms laibutėms katėms, panašioms į rusų balerinas. Iškart buvo užkaistas kavinukas, atkeliavo likeris ir peleninė, jei nebūsiu našta, ateisiu dabar pat padėti tau virtuvėje, pasisiūlė Katerina, ir Moschai akmuo nusirito nuo širdies, nes patyrusi virėja Anezija plaukė į Naująjį pasaulį, tarnaičiukė prižiūrėjo jos dukterėčią, Orsa po pietų turėjo eiti parsivesti močiutės, kuri nesulaikomai seno ir net nesiteikė slėpti silpnybės savo sūnaus pirmagimei – tylūs pasišnibždėjimai ir supratingi žvilgsniai bylojo apie visišką abiejų Orsų vieningumą.

Kol kaito kava, Katerina uždėjo ant gramofono plokštelę su užsienietiškom dainom, kurias ji pati dainuodavo su vienoda tarsena, bet vis tiek labai gražiai, ne su vienodu jausmu, smagias – smagiai, aistringas – aistringai, liūdnas kaip tik taip.

Cigaretė... Nieko nepaklaususi, ji tiesiog atkišo portsigarą Moschai ir metė žvilgsnį į nepaliestą likerį, – šitaip, tiesiog rodydama ir žiūrėdama, paprastai klausdavo ir atsakydavo našlė, pripratusi prie tylos.

– Mane pykina, tikriausiai vėl laukiuosi.

Katerina, kuri rūkydavo tik palaikydama draugiją Moschai, iškart užgesino cigaretę ir padėjo peleninę ant palangės iš lauko pusės, kad nedvoktų.

Ji atidarė spintą, ištraukė vieną iš suknelių, kurias jai buvo dovanojusi draugė, ir vėl atsargiai atkėlė gramofono adatą į vietą. Stovėjo ir žiūrėjo, kaip vis lėčiau sukasi plokštelė, ir vos tik ji sustojo, susiieškojo šukas, prijuostę, pasiėmė šilkinę kavos spalvos suknelę su pakabu ir parodė Moschai į duris.

Lauke prie Josifo kirpyklos jos susitiko Maltabį. Ką tik apsikirpęs, švariai nusiskutęs ir kaip visada jūrininkas iki kaulo smegenų, jis pagarbiai pasveikino Kateriną, į kurią žiūrėjo kaip į jūrininko našlę, ir nors tai galėjo atrodyti ne kažin kas, Spirui reiškė daug. Jis paglostė jai skruostą ir plaukų garbaną, duosi man kolivos ir surašysi ant popieriaus laivų pavadinimus, o sudužimo datas ir žuvusiųjų vardus aš taip pat atsimenu atmintinai, pasakė jai.

Pūtė vėjas, bet nebelijo, šaligatviai greitai džiūvo, debesys lėkė lenktyniaudami viens su kitu, abiem moterims reikėjo dar šio bei to nupirkti vakarienei, pirmiausia cinamono, gvazdikėlių ir medaus desertui, sveikas, Spirai, tarė jos, galbūt truputį pavėluosiu, atsakė Maltabis, jis dar turėjo sutvarkyti šiokius tokius smulkius reikalus ir atsisveikinti su vienu kitu žmogumi, kaip visada paskutinę valandą.

Priglaudusi delną prie skruosto, kad nematytų jūros mėlio, dėl oro ryškiai švininio, ir jausdamasi tvirčiau šalia ponios Moschos Maltabi, Katerina nusileido laiptuotomis gatvelė-

mis įkandin savo draugės, skubėdama užimti galvą kiaulės nugarine, porais ir salierais, ne tik dėkinga Moschai, kad ją prisiminė ir pakvietė į atsisveikinimo vakarienę, bet ir susijaudinusi, kad galės praleisti tiek valandų su laivų savininkais, ir dar karo išvakarėse.

Ją sužavėjo radijas, kavos spalvos dėžė, priverčianti žmones šiuose namuose sustoti prieškambaryje, staiga suakmenėti vidury svetainės ir pasukti žvilgsnį į dailiai nulakuotą korpusą, keičiantį nuotaiką ir diktuojantį dienos įvykius. Jos pamiršo uždegti šviesą, kepė mėsą ir smulkiai pjaustė bulves omletui su dešrelėmis, klausydamosi tamsioj virtuvėj nematomo trečio asmens balso, pasakojančio, kaip į karinį uostą atplaukė naujai įsigytas eskadrinis minininkas „Karalius Jurgis", pastatytas Anglijoje; karštakošė Moscha šaukė „valio", jai porai minučių atėjo į galvą tas niekšas Deividas, nupiepęs ir oru sotus, jis neišvengtų mobilizacijos, bet tai buvo jau palaidotas romaniukas, kaip atminimas jai liko puiki anglų kalba.

Pirmame aukšte Mina Saltaferu kepė baklavą*, tarnaičiukė Elenė žaidė su mažyliais nedūžtamais kalėdiniais žaislais, Savas su vyriausiuoju anūku išlėkė pas popą pažiūrėti nardų čempionato, nors popienė jau buvo išsikrausčiusi iš proto, dvidešimt metų jos galvoje skambėjo nedarnus šaškių ir kauliukų tak tak, pastaruosius penkerius metus net nebevirdavo jiems kavos, ir tai siutino popą, jis įsiverždavo į žmonos kam-

* *Baklava* – sluoksniuotos tešlos pyragas su medumi ir migdolais.

barį, duodavo jai pylos ir grįždavo į čempionatą įniršęs, gaudydamas pritariamus varžybininkų žvilgsnius.

Vis dėlto apie aštuntą aplink riešutmedžio stalą antrame aukšte su pristatytais trimis staleliais, kad nereikėtų spaustis, susėdo popas be žmonos, kuri jam trukdė būti pačiu savimi, Savas, Mina, Emilijas Balas, ką tik parvykęs į salą Chadulis sūnus, Moschos ištikimosios draugės Mari, Katina ir Kiki su savo vyru Busulu, Zanakis, Maistras, trys pastarieji – Spiro įgulos nariai, ir antros eilės pusseserė siuvėja Archondija Sari, kuri mėgo margintus audinius ir visad rengdavosi kaip krėslas, kad į jį būtų patogu atsisėsti Zaniui, jos meilei, neblėstančiai nuo neatmenamų laikų, pirmai ir paskutinei, kurio tą vakarą nebuvo, nes jis, tarnaujantis stiuardu Marių laivuose, plaukė į Raudonąją jūrą.

Abi Orsos atėjo paskutinę akimirką, pavargau sekti laiką ir apsirinku skaičiuodama, tarė senutė ir atsisėdo ant savo kėdės, į pasisveikinimus ir komentarus atsakinėdama žvilgsniais, buvo aišku, kad ji ketina visą vakarą tylėti. Jaunoji Orsa paskubomis nulipo žemyn užmesti akies į vaikus, kurie tikriausiai dar nebuvo užmigę per šurmulį viršuje, pamaitino krūtimi mažylę, persirengė, apsivilko tamsiai žalią suknelę, užsilašino kelis lašus kvepalų įprastose vietose ir nubėgo atlikti savo pareigos.

– Na ir ką? – pasisiūlė padėti, ieškodama akimis, kas liko padaryti paskutinę valandėlę, gal perkelti į kitą vietą grafiną vyno ar druskinę.

– Per vėlai teikeisi pasirodyt, poniute, kas mums dabar iš tavęs, – tarė Moscha ir parodė Kateriną. – Vyriausioji virėja pasirašo šios vakarienės meno kūrinius.

– Vakarienės nesančiojo garbei, – padarė pastabą Chadulis sūnus, elegantiškas ir malonus, puikiai tinkantis viešiesiems ryšiams, nes kai būdavo saloje, lakstydavo iki vidurnakčio į kviestinius pietus palinkėti gero kelio vyrams, kurie tarnavo jo šeimos bendrovėje, kai kuriuos jūrininkus jis iš tikrųjų gerbė, o kitus tik turėjo pakęsti.

Radijas su pritildytu garsu pro atidarytas virtuvės duris siūlė žinių nuotrupas tiems, kurie nedalyvavo pokalbyje arba trumpam atsitraukdavo nuo jo, tai buvo labai neseniai įsigytas ir labai brangus daiktas, tsss, sušuko Saltaferienė, kuri buvo taip parengusi savo regą, klausą ir lytėjimą, kad pirmoji sužinotų visas smulkmenas, diktorius skelbė kažką negirdėta, apie vyriausybės ketinimą kovo mėnesį parduotuvėse dešimčiai dienų sumažinti kainas; taigi jie knibinėjo užkandžius, virtuvėje ant keptuvės čirškė dešrelės, o Mina Saltaferu vadovavo pokalbiui apie ekonomiką, būdama neblogai informuota ir klausimais, platesniais negu šeimos poreikiai, už tai jai pasakė komplimentą Chadulis, žavus ir laisvai bendraujantis su visais; pas Saltaferus jis jautėsi kaip namie dėl nuoširdžios draugystės su Niku Vatokūziu, netikėtai užsimezgusios prieš penkerius metus, vieną šiltą alaus gėrimo ir abipusių išpažinčių vakarą centrinio Pirėjo tavernoje.

Tuo pat metu pro virtuvės duris atkeliavo didelė lėkštė su omletu, o pro lauko duris įžengė Maltabis. Orsa, popas, ku-

ris namie prastai valgydavo, ir dauguma kitų atsisuko į omletą, Moscha, ką tik padėjusi lėkštę ant stalo, ir jos motina sužiuro į Spirą, o senoji Orsa nepakėlė galvos. Katerina, dar tebesisukiojanti virtuvėje, nusirišo prijuostę ir nusimazgojo rankas, atidariusi langą, kad išeitų dūmai ir kvapai.

– Ei, kur basteisi? Išėjai iš kontoros keliomis valandomis anksčiau už mane. Kur gėrei? – paklausė laivo savininkas, pildamas Spirui rakijos.

– Vaikštinėjau pirmyn atgal ant molo, gal dešimt kartų. – Jau kelias dienas mintis, kad turi išplaukti į jūrą, slėgė jį kaip kalnas, taigi vienu gurkšniu išmaukė rakiją, nusivilko švarką, numetė ant kanapos ir atsisėdo ant laisvos kėdės stalo gale.

Paskui išgėrė antrą taurelę ir aiktelėjęs stipriai degtinei nutvilkius gerklę pakėlė akis į žmoną, jo žvilgsnis ją išgąsdino, tai buvo galutinio atsisveikinimo žvilgsnis, Moscha nustebusi padėjo šakutę ir mėgino rasti pagalbą sesers akyse, tačiau bendrininkė laikė akis nuleidusi, pusiau sumerkusi ir tylomis, lyg per Mišias, taurė po taurės gėrė rubino spalvos vyną.

Prakeiktas karas, pagalvojo Moscha, dėl jo, matyt, jos vyras bijo, kad nebegrįš namo.

Chadulis, kontoros žmogus, pertraukė tylą, prakeiktasis karas piršte piršosi kaip pokalbio tema, Estija, Latvija, Danija pasirašė su Vokietija nepuolimo sutartį, Norvegija, Švedija, Suomija atsisakė tai padaryti, pasakė jis, o paskui perėjo prie naujienų iš vandenynų, viena už kitą blogesnių.

– O kaip Indijos vandenyne – geriau, blogiau ar taip pat kaip Atlante? – paklausė Moscha.

– Reikia palaukti, – atsakė Chadulis, – palaukti naujesnių žinių.

Jie perėjo prie tostų, skaniai pagamintų valgių ir nejaukių juokų. Popas, nors ką tik paguldytas ant menčių per čempionatą, linksminosi kaip pašėlęs, juo sekdama ir moteriška Moschos draugija, kad nuimtų įtampą, susidauždamos su popu improvizavo: *Jūrų gražuoli, Maltabi narsuoli, ar tau ne smagu tarp savo draugų,* ir įgulos garbei: *Maistrai, Busulai, Zanaki, ko merkiat mums akį, gera vakarienė, tik trūksta popienės*, kol nusigėrė iki žemės graibymo, dėdė iš lėto gardžiavosi kiekvienu kąsniu ir trumpomis taikliomis frazėmis gyrė ministrą pirmininką Metaksą, kad įvedė jūrininkams specialų pagerintą valgiaraštį, močiutė glostinėjo duonos plutelę ir kramtė tik trupinius, Orsa sėdėjo rami, tarsi jos mintys vėl būtų klaidžiojusios kažkur toli, Mina Saltaferu svaidė tiriamus žvilgsnius į labai konkrečius taikinius, o Maltabis ištiesė dešinę ranką ir apkabino Moschą per pečius, tikriau tariant, uždėjo ją ant kėdės atlošo, bet buvo atsukęs jai nugarą, skaičiuodamas pelną ir nuostolius čia su trimis savo vyrais, čia su Chaduliu ir keisdamasis su jais klausimais be atsakymo.

Lėkštės ištuštėjo, popas Filipas duonos kriaukšliu buvo iškabinęs padažus, vynas visiems varė snaudulį ir padėjo šiek tiek užsimiršti, bet dėl karo ir dėl Spiro nervingumo gyvi ir karšti pokalbiai pamažu virto kupinais nerimo ir liūdnais.

Kaip aš suspėsiu išsiuvinėti visus per karą nuskendusius laivus, galvojo Katerina; prie stalo ji nebuvo pravėrusi burnos, pasakydavo tik „į sveikatą“ ir „laimingo kelio“, taigi net

pati nustebo, kai jos balsas pats, jai visai neketinant to daryti, iš pradžių tyliai, o paskui tvirčiau, užtraukė mėgstamą rusišką dainą, mįslingą, lyg nugrimzdusią į žiemos debesis.

Visi nutilo, atsigręžė į ją ir įsitaisė klausytis, Moscha susirado po stalu moters rankas, tvirtai sunertas ir padėtas ant kelių, ir ėmė dainos ritmu švelniai glostyti pirštus, subadytus adatos ir patinusius nuo nušalimo, *otgovorila rošča zolotaja beriozovym vesiolym jazykom,* nei Katerina, nei niekas kitas, žinoma, nesuprato žodžių, bet jei būtų atsidariusios durys ir įėjęs koks rusas, jis būtų pagalvojęs, kad visi čia jo tėvynainiai, taip jie buvo įsigilinę į dainos prasmę, netgi popas davė nuodėmių išrišimą pavojingam melodijos tautiškumui, *i žuravli pečalno proletaja už ne žalejut bolše ni o kom.*

Trečias Moschos vaikas buvo mergaitė.

Ji gimė tą dieną, kai Reichas dešimčiai metų išsinuomojo iš Italijos Triesto uostą, 1939 metų liepos 13-ąją. Naujieną jie sužinojo per nuolatos įjungtą radiją, kuris po kelių dienų paskelbė ir vyriausybės įsakymą visus radijo imtuvus užregistruoti Spaudos ir turizmo ministerijoje. Nėštumo mėnesiai praslinko tarp juodų rūpesčių ir įvykių, italai nuo balandžio buvo okupavę Albaniją, anglai užkrovė privalomą karinę tarnybą, o sovietų kariuomenės vadas Vorošilovas ėmė derėtis su Londonu dėl bendro karo veiksmų plano, ir šis įvykis padarė didžiausią įspūdį iš visų Anezijai, kuri grįžo iš Amerikos aprimusi, prisisotinusi savo vienturčio sūnaus švelnybių.

– Rumunų karininkai nešioja korsetą, dėl to atrodo tokie stotingi ir plačiapečiai, – pasakė Nana; ji sėdėjo atsipalaidavusi supamajame krėsle, jai ant krūtinės miegojo jos krikšto dukrelė, dešimties mėnesių storuliukė, tad mokytoja judino tik dešinę ranką, keldama prie lūpų cigaretę ir retkarčiais nukratydama pelenus į peleninę.

Orsa buvo atsinešusi ir radiją, ji pati papasakos Nanai apie sesers gimdymą ir kitas šeimos naujienas, o aparatas praneš tarptautines.

– Moschai dar neatsirado pieno, o kūdikis atrodo nepasotinamas, speneliai sukandžioti, viena žaizda.

Ant staliuko buvo išdėliotos atvirukų armonikėlės, Venecijos paminklai, Egipto senienos, atogrąžų peizažai, ir daug atskirų; Orsa buvo kantriai išrūšiavusi savo vyro lobius, pelijančius palėpėje, ir Nana gana apsidžiaugė, mat jos kolekcionavimo aistra jau buvo bepradedanti blėsti.

– Evantija Chiju praleido medaus mėnesį Korsikos „Kalvi" viešbutyje, Nena Bei Genujos „Grand Hôtel Miramare", Marija Dardanu „Rico" viešbutyje Nicoje, Marija Kanaki tame pačiame, Lena Vardakosta Paryžiaus „Grand Hôtel du Pavillon". – Niekur nekeliaujanti Nana, kuri, be jūros ligos, per gyvenimą dar buvo įsitaisiusi reumatą, vidurių užkietėjimą ir nemigą, saugojo nuotraukas su viešbučiais, kur jos mylimos ir nemylimos mokinės turėjo garbę miegoti medaus mėnesį su savo kapitonu, kapitono padėjėju ar mechaniku, ir jų sąrašą.

Sąrašas buvo ilgas, nes Nana mokė literatūros dvidešimt penkerius metus, o Mažojoje Anglijoje, ačiū Dievui, netrūko mėgstančių keliauti vaikinų ir merginų. Man pasisekė, labai pasisekė, galvojo Orsa, kai Nana savo žemu, beveik vyrišku balsu be perstojo tarškėjo nieko neklausinėdama, tarp dviejų cigarečių ji švelniai paglostydavo mažylei nugarytę, sujaukdavo, suglotnindavo, vėl sujaukdavo ir vėl išlygindavo savo

mėlyno plisuoto sijono klostes, akinama ūmaus poreikio kalbėti, o ne klausyti, ją ramino jos balso skambesys, pamažiukais užliejantis linines staltieses ir baldų užtiesalus, šen bei ten numetantis gražiai skambančius puošnius būdvardžius ir dviprasmius prieveiksnius; trejus paskutinius metus, kai gimnazijos pasidarė mišrios, tylioje jos svetainėje būdavo mažiau viešnių.

Orsa jau gerą dešimtmetį naudojosi Nana, bet atėjo laikas pažiūrėti į ją kaip į žmogų, tikriausiai turintį savų rūpesčių; prieš kurį laiką ji iš naujo ėmė tyrinėti jos veido bruožus, dvigubas raukšles ant skruostų ir trigubas akių kampučiuose, o dar labiau jos namų detales: išblukusią bevaikio dėdės iš Atėnų nuotrauką, dėdės, kuris išleido į mokslus stropią dukterėčią iš Artos, tris keturias poras batelių su kulniukais ir sandalų, kurių nosys kyšojo iš po karališko mėlynumo sofos užtiesalo, žiemines ir vasarines velionio skrybėles, rūpestingai išvalytas ir sukabintas ant kabyklos.

– Rožė, šiemet apgenėta tavo motinos, atrodo kaip sniego lavina Alpėse, saulė rieda žemyn, kaitra slopsta, ir pro balkono duris mus pasiekia vis stipresnis jos kvapas.

– Nana, tau patinka balta spalva?

– Vasarą ji per šviesi, o žiemą per liūdna.

Ir Orsa turėjo kokias tris dešimtis atvirukų iš Norvegijos, Kanados, Ugnies Žemės, daugybę įvairių kalnų žiemos peizažų, taip, balta spalva veria širdį.

Rožių tema Nanos mintyse išseko, ji tik pasakė, kad miškinės erškėtrožės labai panašios į mažas mergaites, smulkia-

žiedės rožės į sužadėtines, šimtalapės rožės į karalienes, žengiančias centriniu Atėnų prospektu.

Jau prieblanda, mažylė čiulpė persiką, radijas transliavo dainas, dainuojamas švelnių moteriškų balsų, ir Orsa su Nana geltoname Andro dviaukštyje vėl įsileido į kalbas apie vietoves už tūkstančių mylių. Mat nors gyveno Andro saloje, jų istorijos rutuliojosi visoje planetoje, išsiplėsdavo ligi žemės pakraščių, tikriau pasakius, tik vienas kitas įvykis atsitikdavo jų salelėje, daugiausia jų vykdavo kitur, kitų šalių, kitų žemynų uostuose arba laive. Ir kai klausydavosi radijo, joms mažai rūpėdavo, kas darosi Lamijoje ir Patroje, jų dėmesį traukdavo tarptautinės naujienos, uždegančios vaizduotę. Konditerininko žmona Nota niekados nejautė poreikio fantazuoti, šešta ryto, Teofanis pašaus į krosnį biskvitus, galvodavo, penkta vakaro, jis tikriausiai išėjo parsinešti kiaušinių iš Stavrulos, sviesto ir miltų iš Bačių. Taip pat ir Ana, viešbučio savininko žmona, ir Josifo žmona Ketė visada tiksliai žinojo, kur yra jų žmogus.

– Jūrininkas? Jis gali būti už penkių ar dešimt tūkstančių mylių nuo tos vietos, kur apie jį galvoja žmona.

– Matyt, turi galvoje savo svainį, mieloji, – pareiškė Nana.

Orsa nieko neatsakė. Jos vyras, žinoma, peržiemojo čia pat, Juodojoje jūroje, ir ji dukart pašokėjo iki Pirėjo, kai jo laivas atplaukė ten iškrauti geležies laužo ir pasikrauti medienos.

Ji atsistojo, mažumėlę pasitrynė strėnas, palikau vystyklus ir marškinėlius ant prieškambario stalelio, priminė, ir pri-

ėjo prie veidrodžio pasitvarkyti plaukų; mažylė liks pas savo krikštamotę, kai Orsa atstovaus šeimai Eksadaktilo vyresnėlės pianino rečitalyje, kuris vyks klube, jaunėlė pametė muziką, ištekėjusi už turtingo stambaus verslininko, prekiaujančio higienos reikmenimis.

Kai jų tarnaitė atnešė kvietimą, Saltaferienė garsiai užtrenkė duris už vargšės moters nugaros, vis tas plum plum, plum plum, kas mums iš to, ji buvo nepatenkinta ir Mersinos pianino pamokomis, nueikit jūs, man skauda galvą, liepė visiems kitiems, Moscha buvo ką tik po gimdymo, Anezija ketino nešioti gedulą dėl senojo šeimininko iki savo gyvenimo pabaigos, tarnaičiukė, šiaip ar taip, nekviesta, turėjo prižiūrėti vaikus, nes viena mergaitė mirė nuo gyvatės įkandimo ir jau dešimt dienų Orsa neleisdavo vaikams kelti kojos į laukus ir į sodelį; taigi jai teko atlaikyti nuobodų vakarą tuo laikotarpiu, kai jos nervai buvo šiek tiek įtempti, apetitas permainingas, o ištvermė ne begalinė.

– O Mersinutė?

– Archondija atsives ją su nauja suknute.

– O pati, manau, kaip visada įsisups į originalius margintus audinius.

– Jei suspės baigti savo suknelę, rytą ji dar buvo nesudygsniuota ir neatsiūta, magnolijos ir blizgantys tamsiai žali kitokio audimo lapai.

– Ir ką tas jos Zanis randa bučiuoti...

– Turbūt ką nors randa.

– Bet jos lūpos labai siauros. Tik plonas brūkšnys...

Nana, laikydama kūdikį glėbyje ir lygindama plisuotą sijoną, – vienintelė jos aistra buvo mažos klostelės, didelės klostės ir sumestinės klostės, – priėjo prie Orsos, nuėmė kelis plaukus, prilipusius prie baltos palaidinukės, šįkart ji gros, pasakė, ir savo pačios kompozicijas, taip parašyta kvietime.

– Vargas mums, – atsakė Orsa, nors visai taip nemanė; Eksadaktilo vyresnėlė dėvėdavo elegantiškus griežtus kostiumėlius, paprastai kavos atspalvių, viena vaikštinėdavo vakarais nuo Kamaros iki Kastro rajono ir atgal, gerai suprato tuos, kuriems lįsdavo per pakaušį jos muzikiniai pasirodymai, ir nesižymėdavo, ko nebuvo per jos rečitalius.

Taigi Orsa pakštelėjo bučinuką vaikui į kaktą, švelniai įžnybo Nanai į ausį, galima sakyti, ją paglostė, išsitraukė iš rankinuko vėrinį, auskarus, apyrankę, paskubomis jais pasipuošė ir dirstelėjo į savo laikroduką.

– Nagi, mano brangute, persikraustyk arčiau manęs, – tarė mokytoja, kuri labai mylėjo savo buvusią mokinę nuo tada, kai ji rašydavo gražiausius rašinius laisva tema, pamilo ji ir storuliukę Artą, ne Asiminą, nes vis dar gynė šį vardą, nors jau nebe taip karingai, vienatvėje jai reikėjo jų abiejų.

– Būk gera, kol kas nekalbėk apie jokius persikraustymus, – sušnabždėjo Orsa, kuri jau senokai kankinosi negalėdama apsispręsti, Vatokūzis ją spaudė, kaip mokėjo, netgi paskutinius laiškus atsiuntė negyvenamo namo adresu, Anezija ir motina ją užėsdavo, ir ji nebesitverdama bėgdavo iš baltojo dviaukščio tiesiai į savas nuošalias vietas, į Šventojo Demetrijo bažnyčios kiemelį, ant tiltelio su vešlia gaivia lapi-

ja arba į grotą pajūrio uolose vakaro valandomis, kad nesusitiktų vėlyvų mauduolių.

Ir štai vieną kartą, išsukusi iš kelio, kad nesusidurtų su įkyria kaimyne, tankiame Lukisos vaismedžių sode ji aptiko patį gražiausią vandens telkinį, kokį kada buvo mačiusi, su karpiais, žolėmis ir jį supančiu senu milžinišku alaviju, penkių metrų ilgio, dviejų pločio ir dviejų gylio, panašų į romėnišką kompleksą gaiviomis pavasario dienomis, prieglobstį bitininkams, juodiesiems strazdams, drugeliams, ir visiškai kitokį, afrikietišką oazę, kai dvi tris dienas liepos mėnesį nebūdavo vėjo, kai galvos skausmai ir svaigulys kamuodavo Kikladų salų gyventojus, per daug pripratusius prie meltemių. Ji gailėjosi, kad nebuvo įtraukę jo su Spiru į mėgstamas pasimatymų vietas, Maltabio ratas būtų baigęsis prie akmeninio baseino krašto, zizifo paunksnėj, šalia didelės svirties vandeniui semti ir milžiniško alavijo, šalia žalios su pelenų atspalviu skulptūros, kurios nejudino vėjas, nekeitė laikas.

– Jau daug metų laukiu, kol būsime kaimynės, tavo motina kelis kartus buvo atėjusi pas Chalą skųstis grindimis ir su juo pasitarti, gaila, toks prašmatnus namas su gražiais laiptais ir kaltinės geležies turėklais, sakydavo man meistras, ir nieko nepadarysi. Vaikų trepsėjimas išvarys ją iš namų, tardavau sau su viltimi, nes tavo sūnėnas ir dukterėčia lyg žvėreliai laisvėje.

– Nieko man nesakei apie atvirukus, kuriuos tau atsiuntė Lili iš Baltijos pajūrio, – pakeitė pokalbio temą Orsa, eidama pro duris.

– Pagaliau pamačiau, kaip atrodo žibintai su žalia ir raudona lempa, kurie reguliuoja eismą Kopenhagoje...

Nana su vaiku glėbyje atsisėdo į šiaudinį krėslą savo verandėlėje, bet nedegė šviesos, kad nepriskristų uodų, be to, šalia tiek baltų rožių naktis neatrodė labai tamsi; Orsa greitai nusileido trimis laipteliais, pasuko už kampo, išsitraukė iš rankinuko ir užsimovė ant piršto seną auksinį žiedelį su mažutyčiu žaliu akmenuku, patraukė tolyn ir prisidėjo prie kitų miesto gyventojų, kurie, muzikos mėgėjai arba ne, skubėjo į klubą, nes Eksadaktilo vyresnėlė buvo ne tik pianistė, bet ir nelaiminga moteris, jos jaunikis, „Stenijų“ kapitono padėjėjas, žuvo per mirtiną laivo sudužimą 1927 metais, palikdamas merginą vieną Grygo „Lyrinių pjesių“ jūroje.

Sekmadienį, rugsėjo trečią, Didžioji Britanija ir Prancūzija paskelbė Vokietijai karą, o po penkių dienų, rugsėjo aštuntą, Graikija uždraudė išvykti iš šalies vyrams nuo dvidešimt iki penkiasdešimt metų.

Buvo penktadienis, „Penelopė“ ką tik buvo išmetusi inkarą Pirėjuje, ir trisdešimt šešerių metų Nikas Vatokūzis pakliuvo į spąstus.

Po kelių dienų jis gulėjo aukštielninkas salos paplūdimyje, pusiau užmigdytas šiltų pavakario saulės spindulių; rugsėjo šviesa visada keista, balkšvai gelsva ar citrinos spalvos, šis mėnuo nėra nerūpestingas kaip balandis, varginantis kaip vasaros mėnesiai arba aikštingas, koks kartais būna vasaris, dar tikra žiema. Rugsėjis – paslaptingas mėnuo, akmenų sienelės aplinkinėse kalvose apmūsijusio aukso spalvos, jūra rami ir balzgana, šeimos piknikas pačiame įkarštyje su Mersina, šaukiančia, kad ją pykina, kai jai per jėgą kemšama duona su sviestu ir gervuogių marmeladu, mažąja, kuri susigrąžino Artos vardą, atiduodama Asiminos vardą Moschos kūdikiui, ir dabar daužė virtus kiaušinius į akmenukus, ir Savu, kuris

ant savo asmeninės uolos, Sniegučio, maustė jauką ant meškerių, rengdamasis žvejoti, kai tik vieta bus laisva. Prieš valandėlę Orsa, pametusi jį iš akių, ieškojo jo jūroje ir paplūdimyje tarp mažiausių siluetų. Kai pagaliau įžiūrėjo jį, skrodžiantį vandenį it delfinas ir lipantį į krantą, buvo priblokšta ir negalėjo patikėti, kad Savas jau nebe mažas berniukas, net iš tolo matėsi, kaip jos vaikas išaugęs. Jis pyko, tėvas buvo jam pažadėjęs, nepaisydamas mamos ir senelės prieštaravimų, pasiimti jį į artimiausią kelionę, Pirėjas–Konstantinopolis–Odesa, bet sapnas išsisklaidė, ir nors Vatokūzis buvo niekuo dėtas, berniuko sąmonėje visi suaugusieji be išimties, ministrai pirmininkai, generolai, tėvai, buvo iš dalies atsakingi dėl tokio įvykių posūkio; vaikas turėjo savo jūreivišką skrynutę, apsiaustą nuo lietaus, jūreivišką švarkelį, žiūronus ir nejausdamas kaltės troško, kad laivą ištiktų Dievo rūstybė ir jis galėtų visiems parodyti ne tik kad nevemia, bet ir kad gali vienas pats išgelbėti laivą, juk saloje jis sukinėdavosi tarp vyrų, žaidžiančių nardus ir lošiančių kortomis kavinėse, mėtydavo padrikas frazes: dreifuoti pabangiui, Anglijos laivyno inkaras sunkiai pritvirtinamas prie borto, ir laimėdavo palankų žvilgsnį ar ką nors suerzindavo, bet drąsiai varydavo savo: virvasviedis išmeta trijų šimtų metrų virvę į krantą ar į kitą laivą skęstantiesiems gelbėti. Jis užlipdavo pas savo tetą ir rausdavosi po nuostabias senas Spiro knygas anglų, ispanų ir graikų kalbomis, stengdamasis iššifruoti pastabas paraštėse, ženklus ir susiliejusias raides, su Moschos leidimu išdėliodavo ant grindų Karinio jūrų laivyno hidro-

grafijos tarnybos leidinius, per keturiasdešimt penkiasdešimt knygų, ir krimsdavo jas, „Švyturiai ir jūrų signalai", „Atstumų tarp uostų lentelė", „Meteorologinių stebėjimų vadovas", „Graikų uostų jūriniai žemėlapiai".

– Gal vakare nueikim kartu į klubą?

Vatokūzis siūlė sūnui pasižmonėti kartu su juo kaip vyrui, ir Savas rimtai linktelėjo galvą ir palengvėjusia širdžia leido sau palaižyti marmelado ir pamėtyti duonos trupinių mažoms kefalėms, kurios nekantraudamos supo Sniegučio uolą.

Išaugs kresnas kaip jo močiutė, pagalvojo Vatokūzis, stebėdamas vaiką, kuris jau nebebuvo ištįsęs ir plonas it pirštas, augdamas iš stoto ėmė panašėti į Miną Saltaferu, tik galva buvo nelyginant senovės graikų skulptūra, su garbanotais juodais plaukais ir ilgom tamsiom blakstienom, pridengiančiom skaidrų jo žvilgsnį, paprastai sklidiną nusivylimo, nors jam buvo tik devyneri. Senasis Saltaferas išsprukdavo iš namų auštant, net negerdavo kavos su savo žmona, ir vargšas berniukas nuobodžiavo tarp pulko moterų, močiutės, mamos, tetos, seserų, pirmos ir antros eilės pusseserių, Anezijos, Elenės ir spiečiaus lankytojų, kurios nuolatos balbatavo virtuvėse, kiemuose ir svetainėse, vaikas labai vienišas, nerimavo Vatokūzis dėl savo sūnaus, vogčiomis stebėdamas, kaip šis, neturėdamas draugų, naršo po įrankius, čeksi replėmis arba sodo žirklėmis, šiaip, be jokio tikslo, raižo eukaliptų kamienus, ištisas valandas nepajudėdamas iš vietos spokso į jūrą ir kalbasi pats su savim.

Jam buvo sunku galvoti, kad vaikas pasirinks jūrininko dalią, jis norėjo matyti Savą garlaiviuose ir kartu nenorėjo,

neseniai vokiečių povandeniniai laivai *U-boat* paskandino anglų keleivinį laivą „Athenia“, žinia visus papiktino, o jaunasis Vatokūzis čiupinėjosi viršutinę lūpą, melsdamas Švenčiausiąją Mergelę, kad jam kuo greičiau suželtų padorūs ūsai ir jis galėtų pulti į vandenynus atkeršyti.

Vakarėjo, atvėso, ėmė temti, Orsa stovėjo atsirėmusi ant alkūnių, ligi kulkšnių vandenyje, tolokai nuo savo vyro, nes anksčiau buvo apsipykę dėl to prakeikto persikraustymo, tokiu metu mieste užsidega žiburiai, sušuko jam ir tai buvo susitaikymo ir atsisveikinimo ženklas, lygus paplūdimys be bangų nesulaikomai tamsėjo ir varyte varė Vatokūzius namo, beje, keli kiti būreliai, svirdinėdami nuo akmens ant akmens, jau buvo toli.

Tėvas ir sūnus, abu kostiumuoti, rimti, išėjo į Andriečių klubą apie pusę devynių, Daniolai, Mariai, Mamajai, Chaduliai, Mandarakai, stambūs ir smulkūs laivų savininkai, jūrininkai, įtakingi salos asmenys, mėgėjai politikuoti, mėgėjai panikuoti, o paskui juos ir neišmanėliai, ponas Dinas ir jo šutvė, įsitaisę ant odinių kanapų, kiekvienas skubėjo įterpti, ką buvo girdėjęs: ką gali žinoti, gal sudėjus į krūvą visų išmintį padėtis bus aiškesnė.

Andro saloje ėjo šuniui ant uodegos verslo dvasia ir griežta jūrininkų disciplina, valstybė nesiėmė apsaugos priemonių, paskutiniais metais nemažai graikų laivų savininkų rado patogų prieglobstį po Liberijos, Panamos, Hondūro vėliavomis, 1939-aisiais, praėjusių metų surašymas, Andro laivų registracijos žurnaluose liko įrašyti 192 garlaiviai, ir daugybės

įžvalgių žmonių akys buvo nukreiptos į užsienį, Niujorką ir Londoną, jiems jau buvo ankšta savo saleleje ir tėvynėje, panašioje į mažą krautuvėlę, tėviškėlėj Graikijoj, kuri paprastai leido įstatymus, lyg tam tyčia skirtus sparnams pakirsti.

O dabar še tau karas, kuris naikins įgulas, valtis ir sąskaitas bankuose ir neatlygins už gedulą puikiais karo laimėjimais kaip Pirmasis pasaulinis, kurį kai kas pradėjo kaip baržos šeimininkas, o baigė kaip laivo savininkas.

Nikas Vatokūzis klausėsi ir dėjosi į galvą, pasakyk man, Savai, ko supyko Mandarakas, klausinėjo jis berniuko, kuris papildydavo, ką buvo praleidęs pro ausis tėvas, kai praūš karo audra, pats Vatokūzis turės apsispręsti, kodėl, sakykim, ne Anglija, kur trys jo vaikai gautų puikų išsilavinimą ir verslo galimybės būtų daug platesnės ir įvairesnės.

Vatokūzis turėjo du kooperacinius laivus, jeigu jie liks sveiki, pažiūrėsim, kai ateis laikas, pagalvojo jis, jei tik patys liksim sveiki, kas mus galės sulaikyti saloje?

Ant jo tėvų kapo gvazdikų ir fuksijų žiedai, tamsiai raudoni, vyšniniai, skaisčiai raudoni ir rožiniai, be baimės glostė kapinių marmurą, laimei, tie, kurie ilsėjosi čia, neatrodė nei nevilties apimti, nei bjaurūs, kokie buvo išeidami iš gyvenimo, Vatokūzis aplankė juos su žmona, Anezija ir Mersina; Orsa norėjo palaistyti augalus, uždegti krikštamotės duotą aliejinę lempelę, kaip visada kartu su jais iki kapinių atėjo ir katinas, ne senasis, Babis, jau padvėsęs nuo nutukimo, o Charalambis, akrobatas, jis šokinėjo nuo vieno antkapio ant kito ir linksminosi skabydamas gėles, išsisuko tik dygliuotosios

karpažolės ir kai kurios agavos. Anezija viskuo pasirūpino, ir dvi portretinės nuotraukos buvo padėtos įstrižai priešpriešiais, tačiau velioniai nežiūrėjo vienas į kitą, kad kitame pasaulyje nebesitęstų kivirčai, iš pradžių ji buvo įtempusi ausis, klausėsi, ar neišgirs duslių prakeikimų, paskui nusiramino, mirtis jiems išėjo į gera, nusprendė ir persižegnojo.

Mersina, ją mėgdžiodama, padarė tą patį. Vatokūzis su panama rankoje ir atpalaiduotu kaklaraiščiu žiūrėjo čia į savo dukterį balta suknute, plazdenama vėjelio, čia į savo motiną rėmeliuose, prisiminė, kaip ji baltais naktiniais marškiniais it peilis skrodė naktį, sprukdama nuo geismo apimto tėvo, nusimovusio kelnes. Jo duktė buvo kaip lašas į lašą panaši į jo motiną, tik kol kas gerokai mažesnė. Kaštoniniai plaukai, ašaros nelyginant perlai, drėgnos šnervės, nukramtyti nagai, sužvarbusios rankos, kurias ji šimtąkart per dieną sukryžiuodavo ant krūtinės ir dūsaudavo, pamiršusi visus aplinkui, lygiai taip pat, kaip darydavo velionė, arba visai nepastebima, arba draskanti širdį.

Ruduo atėjo atšiauresnis negu visada.

Saltaferienė liepė jam sušvelnėti, apimta tylios isterijos rikiavo indus su vynuogių misos ir miltų plakiniu, marmeladu ir cidonijų džemu, bet ruduo neklausė moters, kuri, apleidusi žmones, vaikėsi visokių patiekalų ir saldumynų.

Kur, po galais, klajoja tavo mintys, Orsa, šiame name, kur pilna žmonių, kur verda ruošos darbai ir nepaliaujamai lakstoma pirmyn atgal, klausdavo Vatokūzis mintyse beveik grėsliai; jo žmona niekados neištraukdavo rankos, kai jis ją

sugriebdavo, niekados nepykdavo, kai jis švelniai apkabindavo ją per liemenį ar suspausdavo riešus ir kulkšnis, niekados nemėgindavo išsisukti, kai nakčia jis, tarsi jausdamas kaltę, vieną po kito nuvilkdavo jai apatinius, bet likdavo šalta kaip ledas ir kartais rytą pabusdavo raudonomis akimis.

Šventojo Demetrijo dieną jie užlipo pas Moschą pasveikinti jos berniuko, ir jo uošvė, girdint namiškiams ir kitiems pabrėžė, kad jiems reikia persikraustyti, kol neužėjo žiemos šalčiai, ak, po šimts velnių, jau, tarė Orsa ir dar kitiems nespėjus gerai suprasti pašoko norėdama išeiti, bet jos sijonas užsikabino už kanapos vinies ir perplyšo.

Vatokūzis rado žmoną gailiai raudančią kieme šalia naktinučių, kurios pageltusios švelnino tamsą. Jis atsirėmė į sieną ir surūkė cigaretę, paskui antrą, trečią ir ketvirtą.

– Šįvakar dar turim užeiti pas penkis Dimitrius, – priminė jai.

– Nueik vienas, – paprašė ji ir palietė jam skruostą, jai buvo sunku, tad jos vyras neužsispyrė, išėjo pro vartus ir tyliai juos uždarė.

Prie apšviesto antro aukšto lango Saltaferienė dantis pakabinusi ėjo sargybą, bet kokį gi slaptą tikslą ji turėjo? Vatokūzis, sutrikęs ir nusivylęs, kopė gatvele, jau buvo aštuonios, ir daug žmonių, pirmiausia moterys, apsikarsčiusios spindinčiais ir tilindžiuojančiais auksiniais papuošalais, iš eilės lankė visus Dimitrius ir Dimitras.

Nikas turėjo užsukti į jūrininkų namus, pabaigai pasilikdamas savo tepėją Mimį, vedusį Mimę, mat šįvakar jie buvo

numatę gerai paūžti, spalio 14-ąją britų šarvuotis „Royal Oak" su tūkstančio dviejų šimtų vyrų įgula buvo torpeduotas, ir sunki netektis jūrininkus varė iš proto, nusikaušti, Dieve mano, gerai nusikaušti, tik to troško Vatokūzis, irdamasis prieš pietvakarių vėją su išeiginiu kostiumu, vienas, klaidžiodamas žvilgsniu nuo vienišos uolos vidury paplūdimio iki švyturio uosto prieigose ir atgal, jausdamas, kaip jo akys už akinių stiklų drėgsta ir dega, lyg jam kas būtų smogęs per veidą.

1939 m. spalio 30 d. už šimto šešiasdešimt mylių į vakarus nuo Airijos krantų buvo torpeduotas „Trasibulas“, pirmas Andro salos garlaivis, ir žuvo dvidešimt du jūrininkai.

Juoda žinia kaip juoda banga gedulu užliejo salą.

Pavardės ir šeimos, išsibarsčiusios kaimuose ir Choroje: Vojadzidis, Ciknas, Balas, Gulandris, Kambanis, Manusas, Adamopulas, Sotiras, Ginis, Krusis, Rombas, Pepas, Parliaras, Prindezis, Sapundzakis, Stilianas, Filipidis, Fundas, Lukrezis, Lavdas ir Malatandas, taip pat stiuardas Saltaferas, sūnėnas. Mažoji Anglija susigūžė, nepajėgė pakelti tiek raudų iškart ir tiek trepsėjimo savo gatvelėse, kur daugelis būriais vaikščiojo iš namo į namą, ir tie, kurie nebuvo praradę nei giminaičio, nei draugo, nesiskyrė nuo gedinčiųjų, visi turėjo saviškių vandenynuose, ir nuo spalio 30-osios baimė įsigalėjo jų širdyse.

Išprotėsiu visą savo laiką leisdamas prie nardų, kalbėjo su savim Savas Saltaferas; su „Trasibulu“ paskendo vienintelis ir labai mylimas popienės krikštasūnis, ir ji liovėsi virti valgyti, o popas Filipas nelygintais drabužiais, su dviem aliejaus dėmėm ant sutanos nebepajėgė atlaikyti laidotuvių ir atminų,

be to, jam gėlė strėnas, ir jis, sulinkęs perpus, užsibarikadavo už nardų lentos ir žodžių „šaškės, kauliukai, du ketvertai, šešetai“ ir įsibaiminęs nejudėjo iš vietos.

Kai popą nugalėdavo kiti, viskas tuštybių tuštybė, sakydavo jis, ir tai puikiai derėdavo ne tiek prie jo pralaimėjimo, kiek prie jo nuomonės apie gyvenimą, *vanitad de vanitades todo vanidad,* kaipmat išversdavo Saltaferas, ir dabar, kai baigėsi jo, jūrininko, karjera ir vėl siautėjo viską nusiaubiantis karas, šis liūdnas posakis dažnai ištrūkdavo jam iš lūpų, ir anūkai, jį nusitvėrę kaip greitakalbės pratimą, šūkalodavo įvairiais tonais, naudojo kaip ženklą ar slaptažodį visokiuose pokštuose ir žaidimuose.

Jo dukterys neatitraukdavo ausies nuo BBC, Moscha, jausdama pareigą, netgi užrašydavo aiškią žinių santrauką, ir kaimynės, kad ir kaip skubėdamos namo, nepamiršdavo užsukti į jos kiemą ir pabelsti į langą, kokios naujienos, klausdavo prieš eidamos į pramoninių prekių ir maisto krautuves.

Kasdien vyko susitikimai spaustuvėje, pas uosto valdžią, Andriečių klube, merijoje, namuose, tai nieko neduodavo, bet žmonės norėjo bendrauti, netgi Emilijas Balas, Maltabio dėdė, nerimaudamas dėl Spiro likimo, lakstė visur iškišęs liežuvį, nesiskirdamas su nepamirštama globėjo pareiga, sielvartu ir skėčiu, kurio pusė virbalų buvo sulūžę.

Kava garavo raudoname emaliuotame puodelyje, senasis Saltaferas, atsisakantis gerti iš kito puoduko, nešiojosi jį į pasitarimus, į užkandines ir į kapines, iš tiesų, kiek vyrų praradau būdamas kapitonas, galvojo, ne todėl, kad neprisiminė

skaičiaus, bet kaip tik dėl to, kad jis buvo neužmirštamas, vis sukosi jo galvoje, 1918 metais Biskajos įlankoje bangos nutraukė virvę, kuria savo poste buvo pririštas Maris, ir kitą rytą plūdrusis švyturys atplukdė jį išsipūtusį kaip būgnas, 26-aisiais per velnišką audrą Pietų Atlantas pasigrobė nuo tiltelio Karistiną, Polemį, Ralį, 29-aisiais nuo sunkaus peršalimo mirė jo draugas Nikiforas Dokas, 36-aisiais sudegė Jorgakis, jaunas kūrikas iš Megaros, šešios aukos per kelionę, trukusią keturiasdešimt trejus metus, trisdešimt septynerius jis vadovavo aštuoniems laivams: „Dunojui", „Švenčiausiajai Mergelei", „Egėjui II", „Marjogulai Chaduli", „Idrusai", „Poseidonui", „Dievo Motinai", „Marusijai Bebi", kai kurie iš jų jau buvo virtę geležies laužu, o dėl kitų reikėjo dar labiau nerimauti, turint galvoje sunkius laikus.

Neseniai Anezija papasakojo, kad jo žmona, nepakenčiama šikšna, kaip nedvejodama ją vadindavo, tada, kai ji lydėjo šeimininką į kelionę prie Šventojo Kapo, slapčiomis, kad kiti nematytų, įkišo jai į užantį kapšelį su dvidešimt aukso svarų, prašydama paaukoti Šventojo Savo vienuolynui šalia Jeruzalės dėl vyro sveikatos ir ilgo gyvenimo, bet uždraudė plepėti į visas puses; žinia apie tokį dosnumą nesiderino su jos reputacija.

– Tataigi, pone Savai, šitaip ji užpirko tavo išgelbėjimą nuo ryklių. – Vadinasi, Mina Saltaferu, tikėdamasi ilgalaikių investicijų ir pelno, vieną kartą buvo davusi kyšį šventajam Savui ir Dievui.

Senasis kapitonas sąmoningai vengė veltis į šeimyninius dukterų reikalus, motinos užuominos, apsimestinai išdidūs

Orsutės žvilgsniai, šlepetė, paleista nežinomos rankos tiesiai Minai į galvą, tai, kad Vatokūzis savo paties namuose kartais atrodė panašesnis ne į šeimininką, o į svečią, šaldė jam širdį, bet jis nieko nenutuokė apie žmonių ryšius sausumoje ir pasitraukęs į šalį tik žiūrėjo ir klausėsi žudančių užuominų.

– Viskas tuštybių tuštybė, – kalbėjo popas Filipas, jau tikras griuvena, skolindamasis Romano Melodo* posakį kaip kiekvieno plepalo priedainį.

Jie sėdėjo klube, aplink juos ūžė vyrų būreliai, Saltaferas gurkšnojo karštą gėrimą iš raudono puodelio ir pritariamai linksėjo galvą.

– Turiu omeny vadinamuosius prezervatyvus, – paaiškino popas ir sausai užsikosėjo; šis perversmą padaręs atradimas, juolab masinė jo gamyba, su fanfaromis ar patyliukais palengvino gyvenimą milijonams jūrininkų šeimų visuose žemynuose, ir še tau, prasidėjo karas, jie išsisuks nuo sifilio, bet bus sudraskyti minos į skutelius, – tarė dvasininkas fatalistas, per savo ilgą tarnybą palaidojęs daug šios ligos aukų ir prisiklausęs išpažinčių, nuo kurių jį apimdavo toks šleikštulys, kad paskui žūtbūt reikėdavo havanos cigaro, apsupančio jį kvapiais dūmo kamuoliais ir trumpam atitolinančio nuo bjauriųjų žemiško gyvenimo pusių.

Diena iš dienos Savui vis labiau lipo per gerklę popas su savo verkšlenimu, pyko jis ir ant savo šeimos; amžinai įsi-

* *Romanas Melodas* (V–VI a.) – šventasis, graikiškų liturginių giesmių kūrėjas, gyvenęs Konstantinopolyje.

mylėjęs jūrą ir atsiskyrėlis, kapitonas prisimindavo įvairius mėlio atspalvius, atmintyje įsirėžusius vandens peizažus ir kraštus, ieškojo jūrininkų draugijos, kartais, kai susapnuodavo, tarkim, fantasmagorišką jūros bangų daužomą pietinę Australijos pakrantę, nusivesdavo savo bendravardį anūką prie stačių uolų ir švyturių; vienintelė savanoriška nuolaida kasdienybei buvo jo aistra moterų plaukams, kai tik Orsa eidavo pas kirpėją, jis lydėdavo ją iš baimės, kad ji nenusikirptų plaukų, netgi liepė Josifui: jei mano mėlynakė ateitų be manęs, išvaryk ją, pasakyk, kad tau skauda pilvą, o aš atlyginsiu nuostolius.

O naktį, kai atsiguldavo kairėje matraco pusėje, kuri dar nebuvo išdubusi, neskubėdavo užmerkti akių, girdėdavo tylų savo choleros knarkimą, klausydavosi, kaip bangos skalauja Rivos pakrantę, prisimindavo ir kartodavo kaip maldą: vadovauti laivams užtekdavo kelių žodžių, man trūksta jūros murmesio ir ieškodamas, kuo jį pakeisti, svaičioju apie mėlį, pešuosi su protu iš ilgesio.

– Nieko naujo iš Spiro?

– Nieko.

– Vargšė mergaitė, – lėtai pasakė senoji Orsa, išsiklaipiusiais pirštais glostydama savo šaliko kutus.

– Moscha? – vienu atsikvėpimu paklausė Saltaferienė, netyčia išsiduodama, bet jau buvo per vėlu atsiimti klausimą.

Anyta užbaigė pokalbį atsidūsėjimu.

Maltabis, karštas ir sausas vėjas, prieš išplaukdamas vėl numetė uždegtą degtuką, bet tai, kad šalia buvo nieko neįtarianti žindyvė, apžiūrinėjanti vieną po kito mirusiuosius rėmeliuose ir tarsi sakanti „džiaugiuosi jus matydama", neleido joms paleisti liežuvio ar rankų.

Buvo antra valanda, jos trise tylomis gurkšnojo kavą, Saltaferienė su Anezija buvo užlipusios į Apatūriją pas anytą, aplankė ją po Kalėdų prieš Naujuosius metus, atnešė jai dvi sukneles, naktinius marškinius, šukas, plaukų segtukų ir pintinę dešrų, sūrių, saldumynų ir vermišelių, ji, aštuoniasdešimt dvejų metų senutė, labai apsunko, retai teišeidavo iš

namų, neslėpė nenoro lankytis dviaukščio namo knibždėlyne ir nė valandėlės neištverdavo savo proanūkių.

Nė viena iš trijų nebuvo laiminga santuokoje, jos žiūrėjo pro langą, šioje dauboje šviesa išblėsdavo anksčiau negu kurioj nors kitoj salos vietoj, tačiau galbūt ir tie keli pasakyti žodžiai užgriuvo jas sunkiu šešėliu, apkartinusiu šį pasisvečiavimą.

Saltaferienė įkišo ranką užantin ir suleido nagus į krūtinę, gyvenimo kontrolė buvo ištrūkusi iš jos rankų, viskas vertėsi aukštyn kojomis, ir toji, kuri didžiausia saugumo garantija laikė dėti atskirai kiekvienam anūkui pinigus į banką ir atmintinai žinoti procentus, sulaukdavo jau tiktai nemalonių žinių ir paversdavo jas mokamomis užuojautomis „Egėjo balse", kai kuriais atvejais netgi kurdavo ir perkurdavo skelbimus mintyse, iš anksto įsitikinusi, kad tas ar anas pakratys kojas, laikraštis ne praneša, o suveda rezultatus ir primena, galvojo Saltaferienė ir skaičiavo savo mirusiuosius, nepamiršdama nė vieno.

Prakeikti 1939 metai atėjo su žemės drebėjimais, sudraskė į gabalus Čilę, o paskui persikraustė su žemės drebėjimais į Turkiją, vienuolika tūkstančių žmonių palaidoti griuvėsiuose, o ji jų gedėjo, *kaip lapelį purtai visą žemę,* sakė ir šnairavo į Dievo Akį, nei iš šio nei iš to liaudavosi maišyti tešlą ar adyti, klausydavosi duslių traškesių žemės viduriuose ir porą kartų per dieną paskelbdavo: žemės drebėjimas, ir užgniauždavo kvapą.

Pasaulis drebėjo dėl vokiečių, Mina Saltaferu drebėjo ir dėl kai ko kito – kad jų dviaukštis nesugriūtų iš pamatų, nes

jų namo vidurių nesiliovė draskęs meilės skausmas. Radijas, visąlaik transliuojantis BBC, skleidė namie nuolatinę įtampą, ji, žinoma, nesuprato anglų kalbos, bet kai tik diktorius ištardavo: Hitleris ir gestapas, jos pirmagimė, kuri paprastai būdavo atsukusi jai nugarą, staiga atsigręždavo ir apdovanodavo ją sielvartingu žvilgsniu.

– Atenis yra audros sūkuryje, o Vorė ginasi, – tarė Anezija, – kiti tyli. – Ji pamėgino nukreipti kalbą į proanūkius. – Tas Saravanas labai rūpinasi mūsų vaikučiais. – Iš tikrųjų, kai tik pediatras atvykdavo į Andro salą, jis užsukdavo pas juos įsitikinti savo akimis, kad vaikai trykšta sveikata ir kad Moschos sūnelio galūnės jau nepamėlusios, taigi nėra pagrindo įtarinėti, jog Mimiui pirštų nekrozė. Ponas Saravanas vartodavo daug neįprastų žodžių, bet kokios aplinkybės, tokie ir žodžiai, mažame Apatūrijos namelyje Savo motina ir žmona nesutiko gelbėtis pereidamos prie medicininių, bet neskausmingų temų, jos toliau varžėsi, kuri stipresnė, ir kankino viena kitą tylėjimu.

Anezija išėjo, apsisupo paltu ir atsisėdo kieme ant sienelės pasiklausyti šniokščiančio upelio.

Jau buvo penkios, pasibaigė dar viena diena, kiek kainuoja citrinos, staiga paklausė senutė savo marčios, pradėdama šneką, bet tuojau pat, giliu atodūsiu, tvirtai ją užraukė.

„Skaisčiausioji“ buvo paskelbta dingusia 1940 metų sausio 15-ąją. Dieną prieš tai ji išplaukė iš Daunso su dvidešimt šešių vyrų įgula, vėliau užmezgė radijo ryšį su Anglijos „Land's End“ stotimi, o paskui tyla, laivo pėdsakai prapuolė, matyt, jis buvo torpeduotas ir paskendo su visais žmonėmis, o tai buvo Kacikis, Bafalukas, Milėjas, Karamalengas, Falangas, Makris, Karas, Knakotas, Sifnakis, Dziotis, Turlas, Petrakis, Fifis, Raisis, kitas Milėjas, Michas, Protopsaltis, kitas Petrakis, Foleras, Veinoglu ir junga Pjangas.

Maltabis nuo pradinės mokyklos laikų ir žiemą, ir vasarą nulįsdavo į Choros uosto molo galą pasigrožėti inkarą nuleidusiais ar išvykstančiais krovininiais laivais, šie, pakėlę inkarą, darydavo viražus ir nuplaukdavo sušvilpę tris kartus iš eilės. Per Pirmąjį Balkanų karą garlaivis, kuriame dirbo jo tėvas, buvo rekvizuotas kariuomenei gabenti, tėvas pragaišo Strimono žiotyse, mirė nuo tada siautėjusios choleros, ir devynmetį našlaitį ėmėsi globoti dėdė Emilijas, kuris neturėjo tvirto kumščio, bet buvo kupinas meilės.

Spiras Maltabis, tiesioginis Poseidono palikuonis, Paraporčio laivų statyklos talismanas nuo mažų dienų, puikus laivavedybos specialistas ir jūreivystės istorijos žinovas, atsimenantis šimtus datų, žygdarbių ir didvyrių vardų, prisigėręs druskos kaip sūdyta silkė, sunkiai pakeldavo kiekvieną netektį, o visos įgulos – dar sunkiau, tokias žinias kaip naujieną apie „Skaisčiausiąją" išgyvendavo kaip asmeninę tragediją, juolab kad trys iš žuvusių jūrininkų keletą mėnesių buvo dirbę su juo, vieną, pirėjietį, jis apvesdino, o su kitais dviem kartą lėbavo iki aušros Marselio viešnamyje, net kekšės tą nepamirštamą naktį buvo tokios įsijausminusios ir patyrė tiek malonumo, kad kitą popietę atsiuntė į laivą dėžę aromatinio putojančio vyno, albumą su nuogalių nuotraukomis ir į pagalvėlę prismaigstytų raudonų satininių amuletų. Kas buvo, tas pražuvo.

Be „Skaisčiausiosios" dramos, vasario ketvirtą Atlanto vandenyne vokiečių povandeninis laivas be įspėjimo torpedavo du graikų krovininius laivus, „Elenę Statatu" – dvidešimt žuvusiųjų, ir „Keramiją" – dar keturi, anglai nusprendė apginkluoti prekybos laivus, ir kitą dieną, vasario penkioliktą, Hitleris atsakė, kad laikys juos karo laivais. Vos tik transatlantiniam laivui „Karalienė Elžbieta" spėjus pasiekti Niujorko uosto pirsą numeris devyniasdešimt, buvo paskelbta, kad visi jo maršrutai nutraukiami.

Ko jam, po velnių, reikia Indijos vandenyne, virė pykčiu Maltabis, jau nuo praėjusių metų liepos japonai buvo užtvėrę upę Kantone, kad užblokuotų britų prekybą, o jis laukė, kol

bus pasirašyta sutartis, kuria jo Anglijos–Kikladų bendrovė, kaip ją buvo pavadinęs, įsigis trokštamą laivą, nors laikas nebuvo palankus kroviniams gabenti nei Ramiajame, nei Indijos vandenyne, nei kitur, anglai ir prancūzai buvo užminavę jūrą net iki Norvegijos vandenų, kad nutrauktų metalo prekybą su Vokietija.

Jis neturėjo naujienų iš salos, o juk ten, šiaip ar taip, paliko žmoną ir tris vaikus, *palikim, tėti, žaislus kieme, paimk į laivą verčiau mane, esi ne tik orus kapitonas, bet ir labai gražus ponas,* Christina persiėmė moterų draugijos KKMM aistra poezijai, septynerių metų mergaitei jis buvo vyro idealas, ir tai jį džiugino, bet lygiai taip pat jį slėgė mintis, kad Vatokūzis įstrigęs Graikijoje ir Orsa, kasdien matydama vyrą, gali vėl jį pamiršti, Orsa su savo mėlynomis akimis ir pulsuojančiu kūnu, ausimis, kurių spalva ir temperatūra nuolatos keisdavosi, čia jos gintarinės ir šaltos, o po akimirkos jau rausvos ir garuojančios, ir vėl nuo pradžios, bet gal ir geriau buvo, kad jam nereikėjo paklusti draudimui nepalikti šalies, nes slapta meilė būtų galėjusi prasiveržti ir nušluoti viską savo kelyje nelyginant karas. Vos tik priešiškumas ėmė kilti į paviršių, Maltabis pradėjo nujausti, kas, jo manymu, turėtų galų gale įvykti, nes jei būtų likęs gyvas po skerdynių, jis, kaip karo veteranas, kaip vyras, nebūtų leidęs toliau tęstis tai kebeknei.

Gvazdikėlių spalvos vakarai jam nieko nesakė, buvo atsipykusios netgi koralų salos, Bombėjuje jis nuėjo į viešnamį ir visą valandą bergždžiai vargo ant drėgnų paklodžių, mat ka-

dangi Indijoje daugelį metų veikė draudimas dėl gėrimų, nerado kur išgerti alaus, kad protas prašviesėtų, ir buvo besprogstąs.

Taigi, kai kitą rytą atėjo telegrama dėl „Mažosios Anglijos" (Moschos įpirštas pavadinimas) priskyrimo Anglijos–Kikladų bendrovei, naujasis laivo savininkas pavaišino įgulą gaivinamaisiais gėrimais, davė tris laisvas valandas, atsisėdo su apatinėmis kelnėmis salone, rūkė ir gėrė vieną puodelį kavos po kito, svajojo apie nuosavą laivą tarytum baltą žirgą su apvaliu sturpliu, apie kamino dūmus, besiplaikstančius lyg kasos visose Žemės rutulio ilgumose ir platumose, „Mažoji Anglija", 4978 korai bendrosios talpos, 7500 tonų krovininės talpos, neseniai pastatyta, 92 000 svarų vertės.

Tvyrojo bjauri drėgmė, nuo kurios žmogaus oda darosi lipni, varva prakaitas, o smegenys darbuojasi bergždžiai.

Maltabis žiūrėjo ir taip, ir anaip, mylėjo savo vaikus, Orsą, seną ir vis tokį pat paauglišką Egėjo veržlumą, graikišką jūreivystės tradiciją ir vandenynų laisvę, tai, ko buvo išmokęs mokyklos suole ir gyvenime, septyni paskendę Maltabiai, be to, jo tėvas, žuvęs per Balkanų karus, ir dėl to, išgirdęs per BBC tokį balansą: 1940 metų liepos mėnesį prarasta keturiolika graikų laivų ir paskendo dvidešimt vienas jūreivis, jis suprato, kad ir jam lemta stoti į karą, ir nekilo nė mažiausio noro išsisukti arba keikti savo likimą, Spirui užteko drąsos, visi žinojo, koks tai stiprus žmogus, jis nuo vaikystės, išskyrus vieną kartų atvejį, turėjo polinkį užsidegti ir įkarščio pagautas eiti daug toliau nei kiti.

Anglų įsakymu visų šalių sąjungininkių rekvizuoti laivai sudarė konvojus ir gabeno atsargas iš Amerikos į Europą.

Jeigu net būtų galėjęs, Maltabis nieku gyvu nebūtų iškėlęs neutralios vėliavos ir nė už ką nebūtų stovėjęs nuošaly kaip žiūrovas; tapęs laivo savininku, jis jau tą pačią dieną pasiuntė reikalingą signalą ir atidavė save ir savo vienintelį laivą kovos reikmėms, apstulbindamas visus savo gera nuotaika, nors stebėtis nereikėjo: juk tai buvo Maltabis ir visa tai atitiko jį kaip kirvis kotą.

Pirmoji pradėjo antros eilės pusseserė Archondija Sari: ji ryžtingai pakabino sutuoktuvių žiedą, ją pasekė Moscha su „Mažąja Anglija", sidabriniu dvidešimt penkių centimetrų dailaus darbo votu, Orsa, trečia, dvejojo, kairės rankos pirštais vedžiojo aplink kamėją, seną Vienos brangenybę, kurią močiutė buvo užkabinusi jai ant kaklo kaip tik tam tikslui, o dešinės rankos pirštais ieškojo ant melsvai žalio lininio rankinės pamušalo brangiausių savo suvenyrų, trijų jūros apgraužtų šaukštų. Galiausiai nusikabino nuo kaklo kamėją; Švenčiausioji Mergelė buvo apkrauta brangiomis dovanomis, ir Orsa gėdinosi jai paaiškinti, kur šuo pakastas.

Tūkstančiai maldininkų iš visos Graikijos plūdo į Tino salą jau dvi savaites, nuo mažojo pasninko pradžios, Maloningoji priiminėjo maldas, skundus, atsiprašinėjimus ir besikartojančius įprastus prašymus – kūno ir dvasios ligos, emigracija, turto reikalai, meilė be atsako, gimdymas; 1940 metais visi žmonės pridurdavo prie savo maldos ką nors, kas siejosi su karu, kaip *post scriptum*, iki tos valandėlės, kol karas tapo ne tik kitų problema, mat vieną rytą, apie pusę devynių, į es-

kadrinį minininką „Elė“, nuleidusį inkarą toliau nuo uosto didelės stačiatikių šventės garbei, su kapitono padėjėju Chadzopulu ir dviejų šimtų trisdešimt dviejų vyrų įgula pataikė dvi torpedos, ir laivas per valandą nuskendo Tino vandenyse, net nenutraukdamas maldavimų prie stebuklingosios ikonos.

Priešas pasirinko tokį laiką ir vietą, kad visi neteko žado, maži ir dideli, gražiais drabužiais, iškilmingais veidais, kaip pritinka ypatingomis akimirkomis, kai laukiama, kol galop įvyks kažkas, kas pakeis gyvenimą.

Abi seserys ir siuvėja Archondija Sari įsivaizdavo blogiausia, jūrininkams ir jų šeimoms karas visada prasideda anksčiau ir baigiasi vėliau.

Dar viena bėda, procesijai traukiant paskui ikoną minia sumindė šiaudinę Orsos skrybėlę, tad ji negalėjo eiti su visais saulės atokaitoj ir grįžo į garsųjį „Tinos Palace“ viešbutį suspaustais viduriais ir didžiuliu noru iš nevilties apkabinti seserį ir verkti, kol išverks visus tuos šimtus ašarėlių, kurios kilo į akis kaip banga.

– Plauk su manim į Tiną padovanoti votų dėl „Mažosios Anglijos“, – paprašė jos Moscha, kuri dažnai, nelygu aplinkybės, ironizuodavo: nuo likimo nepabėgsi arba nuo likimo įmanoma pabėgti, bet dabar dėl viso pikto norėjo imtis visų reikalingų priemonių, kad išsaugotų savo šeimą ir turtą. Ji gavo iš Spiro tiktai tris laiškus, vos kelių puslapių ir keistokus, kalbėjo su apmaudu ir, nors draugėms paskaitydavo jų ištraukų, Orsai rodydavo tik atvirukų vaizdelius. Per kelionę iš Tino nusivariusi nuo kojų Archondija miegojo atsirėmusi į

petį lipšniai storai čigonei, ir Moscha išsitraukė iš rankinuko kelis laiškus, pagaliau norėdama paskaityti seseriai kelias retai prirašytas eilutes, viso labo kokių dešimt, kurios buvo labai neįprastos tokiam tiesiam it strėlė vyrui kaip Spiras.

– Nereikia, – nutraukė ją Orsa, – neskaityk, – ir kadangi visi namiškiai laikė ją ležna ir keistuole, Moscha nusileido ir susikaupusi įdūrė akis į horizontą.

Ji ir kitais kartais, jau seniai, buvo bandžiusi paskaityti jai eilėraštukus ir kai kurias ištraukas iš savo pačios rašinių prieš juos išsiųsdama arba riktus iš Spiro laiškų, Surabajos uostas dviem eilutėm žemiau pavadintas Sorebaja, po keturių eilučių – Sorabaja, o kitoje puslapio pusėje su dviem „r".

Jos grįžo į Pirėją su konvojumi, saugomu eskadrinių minininkų „Olga" ir „Jurgis", kuriam vadovavo kontradmirolas Kavadijas, moterys buvo išsigandusios ir nesijautė saugios, kaip, beje, ir visi keleiviai, kurie matė, kaip vėliavomis išpuoštas karo laivas netikėtai dingsta žydruose Egėjo vandenyse, nekaltuose kaip vaiko akys.

Orsa įkišo ranką į rankinuką, ji jautėsi tokia kalta ir neteisi, kad jai net atėjo mintis išmesti šaukštus į jūrą, tarsi šis veiksmas lyg burtai galėtų vėl sutaikyti poras arba bent jau leisti jų gyvenimui tekėti be aistrų.

Ji ištiesė ranką Moschos pusėn, kad jos kūnas prisiliestų prie jaunėlės sesers kūno, gailėjosi jos ir graužėsi, kad Nikas nėra eilinis graikas, jei toks būtų, taip ilgai nekentėtų ir išsikraustytų nelaukdamas žmonos leidimo; galvojo apie štai tokius kvailus dalykus, kad nepabustų senasis sielvartas ir vėl neimtų jos ėsti.

Rugpjūčio dvidešimt pirmą grįžo į Pirėją iš Lisabonos tris šimtai graikų jūrininkų, išsigelbėjusių iš laivų, kurie buvo užpulti vokiečių povandeninių laivų. Naujiena buvo perduota per graikų radiją.

Maltabio tarp šių trijų šimtų nebuvo, to ir nesitikėta, netgi BBC tomis dienomis neturėjo nieko gero jiems pranešti, namai sunkiai alsavo, tyla, apetito stoka, nervai, verksmai, vaikai prarado norą dūkti, nes suaugusieji skyrė jiems mažiau dėmesio, ir vieną vidurdienį Orsa staiga pašoko nuo stalo, kai visi kartu valgė apačioj, kieme, vynuogienojų pavėsy, paliko keptus cukinijų žiedus savo lėkštėje, einu pas Naną, tepasakė ir parodė padus.

Ji rado mokytoją šiauriniame balkonėlyje, kur buvo vėsiau, ši lankstė skudurą, skirtą lyginimui, buvo pakviesta šįvakar pas gimnazijos direktorių ir ką tik išsilygino sijono klostes ir švarkelio atlapus, vėl apsirengsiu pilkai, tarė ir nunešė kostiumėlį pakabinti ant kabyklos prieškambaryje. Jos nugara buvo mažumėlę sulinkusi, profesinė liga, sakydavo ji, buvo sulysusi, bet jos eisena visada būdavo dirbtinai mergaitiška, jai patiko, kad ją pravardžiuoja mokinuke, ir kai kurie pokštininkai mielai jai pataikavo.

– Portugalija–Kityra, – tarė grįžusi su pelenine ir cigarete ir išsitiesė su malonumu Vienos fotelyje.

– Sicilija–Karpatas, – atsakė Orsa, jos jau seniai nebuvo žaidusios šito žaidimo, kuri vieta dera su kuria, Nana Buranda-Karapiperi, nepralenkiama šioje srityje, išgalvodavo šimtus būdų, kaip užimti savo galvą, ji, niekur nebuvusi,

kūrė pasaulį savo pačios priemonėmis, nepakęsdama jokių prieštaravimų.

– Epyras–Airija.

– Meteorai–Karpatai.

– Kanada–Etolija ir Akarnanija, bet įdomu, kodėl...

Nana neturėjo atsakymų į visus klausimus, to, beje, ir nesiekė, Orsa pabėgo nuo savo rūpesčių, rado bent laikiną prieglobstį klausimuose ir atsakymuose, toje nuotaikų geografijoje, ji netgi pamėgino, nors veltui, paspausti Naną, kad ji galop apsispręstų dėl dalyko, kuris ją kamavo jau daugelį metų, pasirinktų:

– Paryžius ar Londonas?

Du šimtai Reicho lėktuvų birželio mėnesį subombardavo Prancūzijos sostinę, o kelios dienos prieš tai daug daugiau, aštuoni šimtai, perskrido dangų virš Lamanšo ir numetė tūkstančius bombų ant britų sostinės.

Nana, amžinai neryžtinga, pažinojo abu didmiesčius tik iš literatūros ir atvirukų, ir jos širdis nelinko suteikti pirmenybę vienam miestui kito sąskaita.

Pagal dviaukščio namo tvarką, kaip, beje, dažnai būna Graikijos pajūrio miestų ir kaimų namuose, antradienį būdavo valgoma žuvis, taigi iš pat ankstyvo ryto Moscha kartu su Lenija patraukė į Plakūrą, prisirinko jūrų drakonų, skorpenų ir negiliavandenių žuvų, sriuba ar kepti ant keptuvės grundalai, paklausė savęs ir padėjo į šalį grundalus, kuriuos labai mėgo jos motina; Egėjo brizas nuėmė jai galvos sunkumą, paskutiniu metu ji pirmą kartą patyrė, kas yra nuovargis nuo nemigos, atėjo laikas ir man nueiti pas senąjį Rezvanį garsiųjų tablečių, pagalvojo ji nugalėta.

Moscha, mikli net po bemiegės nakties, sumokėjo už geriausias žuvis, pasiuntė Leniją pas Plakūros daržovių pardavėjus nupirkti, ko dar reikėjo, ir nužingsniavo namo, nusiųsiu puodą sriubos ir Emilijui, nusprendė; kuklusis Spiro dėdė gėdinosi pas juos lankytis, kad nemanytų, jog jis tikisi pinigų ar dovanų, netgi retkarčiais per bendrus pažįstamus, kai tie eidavo pro šalį, atsiųsdavo vasarą maišelį karamelių vaikams, o žiemą grybų, kuriuos rinkdavo už miesto.

Jurgio II kreipimasis Atėnų karališkuosiuose rūmuose nepaliko Saltaferienei jokių abejonių, kad paskelbtas karas, ji susikaupusi sėdėjo prie kavos puodelio ir 9 val. 30 min. ryto per radiją išgirdo: Tatojis, Pirėjas, Patra bombarduoti iš oro, mūsų pajėgos gina gimtąją žemę prie šiaurinių sienų, beje, prieš valandą visų salos bažnyčių varpai skambino skelbdami blogą naujieną, Saltaferienė su savo išlavinta klausa girdėjo din dan ir iš tolimų kaimų, tolimų salų, šiaurės ir pietų Graikijos miestų, sąmyšio apimtos Graikijos.

Tik to dar betrūko, kalbėjo ji kramtydama lūpas, buvo viena, visi buvo išsilakstę, Orsa pametė šluotą ir semtuvėlį kieme, kur rinko nuvytusius jazminaičių žiedus ir nukritusius vynuogienojų ir naktinučių lapus, Moscha paliko vidury kiemo nenuvalytas žuvis, ir nenaudėlis Charalambis jas sumaitojo, Lenija vėl dingo iš namų, reikėjo jai nusukti ausį, Anezija buvo iš pat ankstyvo ryto išėjusi pas Archondiją pasimatuoti juodos suknelės, ir visai be reikalo, jau trisdešimt metų suknelės jai buvo siuvamos pagal vieną iškarpą ir kabodavo ant jos skeleto.

Aikštėje buvo tiršta žmonių, vaikučiai su mokyklinėmis uniformomis, moterys su prijuostėmis, damos ir žindyvės, žilagalviai seniai, suriesti drėgmės, užgriuvę ant savo lazdų, sifilio suluošintos būtybės ir, žinoma, berniukai ir jauni vyrai, kurie skubėjo įsirašyti į kariuomenę; jie turėjo sėsti į laivą ir plaukti į Siro salą, daugelis būreliais pėsčiomis leidosi iš Vrachno, Pitrofo, Strapurijų, Stenijų, Apikijos ir Vurkotės, esan-

čios aukščiau kalnuose, dainuodami, švilpaudami ir linksmai nusiteikę, o apie moteris toli gražu to nebūtum pasakęs.

Popas Filipas, pripratęs stovėti pasaloj, surengė ją prieplaukoje ir vis traukė iš sutanos dėžutes su cigarais ir vaišino šauktinius, pamiršęs krikščioniškus palaiminimus, bet prisimindamas visus vardus ir pavardes, dešimtis ir šimtus vardų ir pavardžių, glostė berniukams plaukus, merkė jiems akį, netgi bučiavo ranką.

Nikis nėrėsi iš kailio, norėdamas įamžinti vyrų grupeles, šeimas, poras: Nikolają ir Orsaliją Vatokūzius, Atanasiją ir Ketę Bulakus, Zanį ir Archondiją Sarius, Jeorją ir Marą Zanius, puikiai suvokdamas, kad nuotraukos, kurias padarys šią dieną, 1940 metų spalio 28-ąją, taps istoriniais dokumentais, kaip pačios brangiausios gulės po pagalve, naktinės spintelės stalčiuje arba stovės įrėmintos, tik ne ant bufeto lentynų, o kiekvienų namų ikonų kampelyje.

Pagyvenę gimnazijos mokytojai, apsirengę kostiumais, atėjo išlydėti jaunesniųjų kolegų, ponia Nana čia spaudė glėbyje mylimus buvusius mokinius, čia glostinėjo savo klostes; kelis baltus rožių žiedus, kurie tuo metu dar buvo likę, nors apskabyti vėjelio, ji išdalino pirmiesiems jaunuoliams, kurie atsidūrė šalia jos, tikriau tariant, jie patys jas išplėšė iš jos rankų, kad padovanotų merginoms. Merginos... Merginos tą dieną, pametusios galvas, sukosi it vilkeliai, raudonavo kas penkias minutes, buvo akinančios, lyg dvasios išdygdavo prie gatvių kampo, tarsi vabalėliai po keturias penkias staiga pulдavo bėgti, besiplaikstančiom kasom kirsdavo aikštę ir su-

stodavo prie suolelio anapus, o kitos kaip vienišos statulos apmirusios stirksojo balkonuose, tik jų blakstienos suplastėdavo kaskart, kai Manusas šiurkščiai trenkdavo per varines lėkštes, grodamas maršą su filharmonijos orkestru. Netgi vyresnioji Eksadaktilu atleido už visas netikslias gaidas, ji buvo čia, ir gana žavi; Moscha pirmą kartą pastebėjo, kaip pražilę jos plaukai, ir tuojau pat paskubomis išpešė savo garbaną ir pakišo sau po nosim, norėdama pasižiūrėti, kas darosi ant jos pačios galvos.

Visi išvyko, išvyko ir Vatokūzis. Iš plaukiančio laivo Nikas žiūrėjo, kaip tolsta Andro sala, ir jautė Orsos medaus spalvos galvą gulinčią jam ant peties, tarsi būtų vežęsis ją kartu.

Po kelių dienų miestas pasidarė tuštesnis ir gyvenimas pasikeitė. Žmonės eidavo į laukus su šventu paveikslėliu kišenėje, grįždavo vėlai ir susiburdavo aplink radijus, degte degančius nuo galybės karštų naujienų, kurias reikėjo pranešti.

Vietovės, keliančios susidomėjimą, jau buvo ne tik Liverpulis, Antverpenas, Baltimorė, Panama, San Kristobalis, Batavija, Čitagongas ir Santa Fė, į jų gyvenimą įėjo Pogradecas, Korica, Premetė, Delvinas, Arjirokastras, Klisūra – vardai graikiškų Albanijos miestelių, tarptautiniu mastu nereikšmingų, bet nacionaliniu mastu svarbių, kuriuos graikų kariuomenė užėmė vieną po kito, priversdama lyg operetėje sprukti italus, kaltus dėl „Elės“ paskendimo, kaip pagaliau buvo paskelbta viešai.

Kokia ta Albanija, klausė savęs Moscha, niekados neturėjusi šio krašto atvirukų; ir Nanai Burandai-Karapiperi atro-

dė neatleistina, kad jos kolekcijai trūksta visos šalies, jokia moteris nebuvo pasirinkusi jos povestuvinei kelionei, graikų laivai tiesiog praplaukdavo pro Albaniją pakeliui į Triestą, Dubrovniką, Veneciją ar grįždami iš ten.

Moscha, o retkarčiais ir Orsa, jau savo noru užsukdavo pas Nikiforo našlę, kuri ir toliau pravardžiuodavo našles, žmonas ir sužadėtines storapizdėmis, tačiau be jokio nešvankaus šaipymosi, švelniai, su lašeliu gailesčio, lyg sakytų „vargšelės“; Moscha žinojo naujienas iš visų karo frontų, moterys susėsdavo sutrikusios ir klausydavosi, kad amerikiečiai, užėmę danų Grenlandiją, stato ten karinius įrenginius ir kuria aviacijos bazes, tos, kurios nesuprato nė žodžio angliškai, pasidarė priklausomos nuo Moschos, netgi siųsdavo savo vaikus pas ją mokytis, ir dėl to ji kartais sakydavo: būk palaimintas, Deividai, o kartais: kad tu sudegtum, prakeiktas angle, kai jai būdavo sunku arba kai vaikai bjauriai elgdavosi.

1940–1942 metų žiema buvo labai lietinga, savaitę trukęs potvynis sugriovė sausų akmenų aptvarus, piemenų trobeles ir diendaržius, sunaikino bandas ir vištides. Saltaferienė skaičiavo, kiek nuostolių patyrė paskendus gyvuliams, daugino ir sudėdinėjo vertindama kitų turtą, ne veltui juos ištiko smūgis, juk ji ir pati vos nebuvo nunešta veržlaus srauto, gelbėdama katiną Charalambį, bent jau ta kvailiukė Mersina padėkojo jai iš visos širdies.

Duobkasys Vasilakis gedėjo pražuvusio transatlantinio „Edisono“, visą gyvenimą šmaikštavo, kad neišmano piniginių reikalų, skolinu mirusiesiems, sakydavo, ir kadangi ne-

buvo vertas tapti stambiu laivų savininku, transatlantiniu „Edisonu" vadino savo asilą, o šis su citrinų kroviniu nuskendo patvinusioje Niborijo upėje.

Per karą atsitinka keistas dalykas: laikas kupinas istorinės svarbos įvykių, bet nuošaliuose kampeliuose, kuriuos pasiekia tik jų atgarsis, jis tarsi neteka kaip dera, gal kad sustoja įprastas gyvenimas, laiškai, perlaidos, teismo procesai ir kiti biurokratiniai reikalai, ir kai viskas apmirę ar vos vos kruta, atrodo, kad yra ir visada bus sausis; balandis, sako tau kiti, tik pamanyk, laikas tarsi sustojo ir prarado savo prasmę, kai balandžio pabaigoje vokiečiai užėmė pavasariškus Atėnus ir smogiamieji lėktuvai per penkias dienas sunaikino dešimt karinio jūrų laivyno mininінkų ir eskadrinių minininkų: „Psarą", „Idrą", „Audrą", „Doridą", „Kidoniją", „Spindesį", Kiją", „Kiziką", „Pergamą", „Aretusą", Moscha apie tai nenorėjo nė galvoti, ji, anksčiau linksmų plaučių, užsispyrėlė ir nepažabojama, dabar veikiau buvo išgeltusi, nervinga, senosios Moschos beliko penkiasdešimt procentų.

Karas tuo tarpu darėsi vis beasmeniškesnis, dvi jos bendraklasės slaugytojos, dirbusios Atėnuose, paskendo, kai per vokiečių bombardavimą buvo nuskandinta plaukiojanti ligoninė „Atika", nė vienas sužeistasis, slaugytojas, gydytojas neišsigelbėjo, salos vaikai, suluošinti nušalimų ir žaizdų, buvo išvežioti po gydyklas, šimtai aukų gulė į jūros dugną per nesibaigiančią laivų medžioklę, britai, atlygindami už paskandintą „Hudą", tūkstantis tris šimtai žuvusiųjų, persekiojo Atlanto vandenyne „Bismarką" tūkstantį septynis šimtus pen-

kiasdešimt mylių ir jį paskandino, dar tūkstantis žuvusiųjų, ak, kas galų gale belieka iš tų skaičių, širdo Moscha, kamuojama nemigos, jie vis didėja, ir mes susipainiojame skaičiuodami; ji bijojo, kad ir Spiras netaptų skaičiumi, du šimtai dvidešimt pirmu ar šeši šimtai penkiasdešimt septintu.

Po pašėlusio Kretos pasipriešinimo – ji pasidavė sunaikinusi rinktinę 7-ąją vokiečių parašiutininkų diviziją – gegužės 31 dieną okupantai visoje Graikijoje nuo dešimtos vakaro iki ryto įvedė komendanto valandą, ir Moscha, kuri nuo to tiesiog duso, paprašė sesers pasiimti ją kartu, kai eis pasivaikščioti ilgu maršrutu, kaip Orsa kartais darydavo vakarais, norėdama apsiraminti: Šventojo Demetrijo bažnyčia, meldynas, senos kapinės ant kalvos su marmurinėmis antkapių plokštėmis, papuoštomis burlaivių bareljefais, tiltelis, grota pajūrio uolose, taigi, pati to nežinodama, Moscha, įsikibusi į parankę vyresnėlei ir krimsdama saulėgrąžas, taip pat perėjo Maltabio ratu.

– Prancūzių užpakalis dribnus, anglių storas ir šlakuotas, ispanių sunkus sunkutėlis, Krupo gamybos vokiečių *popo* lyg tanka, rusių sėdynė kaip kiaulės kumpiai, italių lyg išskaptuotas, kinės neturi nieko, juodukių užpakalis – etažerė, o argentiniečių rūksta it krosnis.

Senasis Saltaferas, po stenokardijos priepuolio įkalintas ligoninėje, davė pamokas savo anūkui, o mažasis nesitvėrė savam kaily, kad senelis yra jo valioje; sulyg širdies skausmais ir dažnu gulėjimu lovoje prasidėjo jųdviejų draugystės aukso amžius, mat atsitinka ir taip, kad žmonės tampa reikalingesni, brangesni, kai nebeturi jėgų įprastam gyvenimui.

Tai buvo netikėta, netgi, sakytume, laiminga nelaimė, užklupusi Savą Vatokūzį ir galutinai išplėšusi jį, vienuolikmetį, iš dviaukščio namo moterų armijos įtakos. Anksti subrendęs juodbruvas paauglys leido dienas prie senelio lovos ir tiek daug išmoko iš jūreivystės, technikos, geografijos sričių ir vyrų pasaulio, kad manė, jog jam gyvenime nebekils jokių klausimų. Priverstinis poilsis kurstė nepaklusnų ligonį tyčia, provokuojant, prisigalvoti savitų keiksmų: pisu Kolumbo dum-

blius, nusišikt ir nusiperst man ant Hitlerio, kad vokiečiams bybiai nudžiūtų, pederastiški povandeniniai laivai, nuėjom nusimyžt į Albanijos kalnus.

Na štai, pagaliau bent viena gera naujiena, galvojo Nikas Vatokūzis, stebėdamas, kaip uošvis ir sūnus smaginasi kuždėdami paslaptis vienas kito ausin; paskutiniais mėnesiais, grįžęs iš tralerio, kur jį buvo nubloškusi mobilizacija, jis duso Andro saloje, namie jautėsi labiau kaimynas negu šeimos narys, tad kai po cigaro pustamsiame jo kabinete Chadulis sūnus pasiūlė jam nešti kudašių, jis suprato, kaip kvaila, kad pajuto palengvėjimą, bet daugiau tverti nebegalėjo, jį žemino slapta pagarba pavojaus nebijančiam Spirui, vargino neperprantama uošvė: gal ji tyko už pravirų durų ir sunkių užuolaidų, o gal slapstosi, kad nepasipainiotų jiems po kojų? Iškęsti tiek nelengvo būdo moterų vienoj vietoj buvo per sunku vyrui, pripratusiam būti jūroje.

Jis nuėjo į negyvenamą atnaujintą tėvų namą ir paslėpė palėpėje skrynią su spalvotom šilkinėm dygsniuotom antklodėm, kurias jau senokai laikė Chadulių sandėliuose, norėdamas, kad jie, įsikūrę šiame name, pasiklotų lovose naujutėlę patalynę, pirktą europietiškose Konstantinopolio parduotuvėse, kurias jam nurodė bendramokslis Madianas, bet jie taip ir nepersikraustė, todėl Nikas atsisakė padaryti staigmeną ir nusivylęs prisiminė jau vaikystės metais jam pravertusią palėpę, gebančią praryti ir palaidoti nepanaudotas dovanas.

Jis patikėjo savo turtą senajam Chaduliui, paprašė Moschos intensyviai mokyti jo vaikus anglų kalbos, mat jei ap-

linkybės leisiančios, jis iškart perkelsiąs šeimą į Angliją ar Ameriką, atrodė, kad į Amerika persikraustyti lengviau negu dviem gatvelėm aukštėliau, kai kurie drąsūs jo bičiuliai jau buvo praturtėję dar nesulaukę keturių dešimčių ir galutinai išsivadavę iš mažos salos niautynių; jis davė griežtus nurodymus pametusiai galvą tarnaitei, kad neapkrautų sunkiais darbais Anezijos, vakarykščiai buvo nuėjęs ant molo, vaikštinėjo vienas tamsoje ir drėgmėje su galybe minčių, kurias čia išmesdavo iš galvos, čia prisikviesdavo atgal mėgindamas tvarkingai surikiuoti, ir, kai vidurnaktį išsitiesė lovoje su žmona glėby, pabandė su kaupu pakartoti atmintinas senų laikų glamones: margu amerikietišku šepečiu, kurį Orsai buvo atsiuntęs svainis, iššukavo jai plaukus, švelniai išbučiavo Mažuosius Grįžulo Ratus, ilgai glostė plonus riešus, vos kiaurai nepratrynė, juodu mylėjosi, ir jis užsimiršęs tamsoj tebebuvo su akiniais, šlapiais nuo ilgo ašarojimo, kurio Orsa nepastebėjo, bet aš tave dievinu, šnabždėjo jai, o ji atsakinėjo: saugok save, meldžiu, saugok save, nes dar prieš išauštant Nikas išplaukė į Vidurinius Rytus.

Laivo pavadinimas užmaskuotas, tamsa, visi apmirę, o Spiras visai netinkamu tam laiku, prikaustytas prie savo prisiminimų, mintyse vieną po kitos dėlioja motinos sukneles.

– Ateik, mes jas atrinksime, – vieną vakarą po trijų mėnesių pašaukė senis jį, vienuolikmetį vaiką, – ateik, paukšteli, pabaigsim šį moterišką darbą, – ir plačiai atlapojo spintos duris.

Dvi iš penkių šviestuvo lempučių buvo jau seniai perdegusios, pakeisiu jas rytoj iš pat ryto, prisiekė sau Spiras ir pasijuto niekam nereikalingas, bet tėvas neturėjo noro ant jo šaukti, pasilikim vieną suknelę jai prisiminti, o kitas išdalink jos atminimui, pasakė, norėjo pasiųsti jas į Arnę kvaištelėjusioms tetoms, kurios palaikė puikius ryšius su Aukščiausiuoju, jos persižegnotų: tegu Dievas būna jai gailestingas, ir tikėtų tuo šimtu procentų.

– Šiaip ar taip, aš nebenoriu jų matyti, – paaiškino kapitonas Mimis, jis mokėsi inžinieriumi Anglijoje, tada laivų savininkai nešykštaudavo, žiūrėjo toli, į garo dešimtmečius, išleisdavo daug pinigų savo ereliams, padarydavo juos žmonėmis gerose mokyklose ir pasamdydavo visam gyvenimui.

Jis nukabino nuo pakabos rausvą suknelę, papuoštą keliais žalsvais lapeliais, jei būtum Spiro paklausęs tada, paauglystėje, jis nebūtų pasakęs, kad ji rausva, neįsidėmėdavo tokių dalykų, o po tiek metų iškasė šitą smulkmeną iš atminties gelmių ir aiškiai prisiminė.

Parplaukęs tėvas per šventes ir sekmadieniais, iš pat ryto kvepiantis muilu, nusiskutęs, dar nesutemus su anglišku kostiumu laukdavo, kol susiruoš žmona, bet žmona tiesiai priešais save kaip durtuvą laikydavo pakabą su suknele, vaikštinėdavo pirmyn atgal, sukiodavosi po kambarius, vilktis ar nesivilkti. Paskui visada apsirengdavo kitą.

– Palik šią, slyvų spalvos, paukšteli, iš Liverpulio, ji buvo skirta mūsų sužadėtuvėms, – paskui paėmė juodą kostiumėlį, pauostė, manau, jo neatiduosim, pasakė, ji vilki juo daugybėje nuotraukų, tegu lieka, į šalį ir šilkinę cukraus spalvos suknelę krikštynoms, o ši gėlėta... na ne, neatiduosim ir gėlėtosios – su ja jie šokę nepamirštamą valsą blogu oru, per naujametinį šokių vakarą1903-iaisiais.

Po valandos, apsuptas suknelių, kapitonas Mimis verkė kruvinomis ašaromis, sriūbavo kaip moteris, aš, niekšas, kaltas, kalbėjo, jūreiviai palieka našles, toks įstatymas, paukšteli, o jo žmona pamynė įstatymą ir iš jo rankų ištrūko pirma, lygiai trisdešimt dvejų metų. Po mirties jis ją įsimylėjo, o iki tol apversdavo gražiais apdarais, bet mieliau puldavo į svetimą glėbį uostuose, nė į jos rankas, ir vargšė tai žinojo. Po to, kai Christina Maltabi mirė apsivalgiusi nuodingų musmirių, Spiras dažnai aptikdavo tėvą sėdintį su puodeliu kavos ir ciga-

rete priešais atidarytą spintą; staiga jis imdavo naršyti po audinius, tarsi mirusioji jam kažką šnabždėtų ar pasislėpusi už drabužių duotų ženklą pirštinėta rankele, matyt, dėl to ir sūnus taip įsiminė išeigines velionės sukneles ir išmoko vertinti audinių spalvų gamą, tekstūrą ir kokybę.

– Tau netinka ryškiai raudona spalva, – pasakė jis Orsai 1929-aisiais, ir ji pažadėjo išmesti tą spalvą iš savo spintos jau tą patį vakarą.

– O mėlyna? – paklausė jo, be pasipriešinimo ir su švelnia, labai švelnia baime laukdama jo pritarimo.

– Tavo spalva, tavo tikroji spalva yra žalia, tokia kaip kiparisų, – pasakė jis, ir nuo tada ji dažnai siūdindavosi tokios spalvos sukneles.

Archondija Sari, kuri ir paskirstydavo spalvas pagal poreikį: viena manydavo, kad ją puošia juoda spalva, kita – kad ją bjaurina geltona, o tiesa visada klienčių, mielai atidavė Orsai išimtinę teisę į kiparisų žalumą.

Vėliau, kai Spiras parplaukęs rasdavo ją žalsvai apsirengusią, nuo jo griausmingo balso drebėdavo sienos, raudoną ugnin, šaukdavo ir iškart pereidavo prie savo žmonos Moschos, dažniausiai apsigaubusios purpuru, vyšnine, slyvine spalvomis, slyviniu aksomu, karališku audiniu, kuriam jautė silpnybę ir jo tėvas.

Maltabiai žinojo, kas yra gražus drabužis, prašmatnumas buvo jiems įgimtas.

Lemtingoji kapitono Mimio kelionė praėjus vienuolikai mėnesių po garderobo atrankos, per Balkanų karus, pirmus

tokius kraugeriškus tame amžiuje, – bet gana prisiminimų, priešas tiesiai prieš akis, konvojaus komodoras davė pavojaus signalą, vokiečių povandeniniai laivai ką tik buvo torpedavę prancūzų garlaivį, paskui sunaikino kitus tris, vieną norvegų ir du olandų, paskandino ir du tanklaivius, Atlanto vandenynas suliepsnojo kaip deglas.

Konvojaus išsisklaidymas, jiems pasisekė, gavo Morzės abėcėle žinutę ir slaptą ženklą kitam susitikimui, gelbėkitės, kas galit, kiti turėjo zenitinės artilerijos denyje ir jūreiviai kanonieriai kiaurą naktį budėjo prie pabūklo laivagalyje, o Maltabis į neginkluotą „Mažąją Angliją" buvo pasikrovęs vatos ir sieros Naujajame Orleane prieš susitikdamas su kitais konvojaus garlaiviais Halifakse. Penki iš septyniasdešimt trijų – graikų laivai, kiti belgų, panamiečių, brazilų ir iš kitur, laivai, vežantys grūdus, ir refrižeratoriai iš Argentinos, keleiviniai laivai ir angliavežiai nuo Anglijos krantų, laivai, kurie taikos metu medžiodavo banginius nebyliose Pietų jūrose; Maltabiui virė širdis dėl karo neteisingumo.

Per pirmos nakties antpuolį pražuvo septyniolika garlaivių, antrą naktį dešimt, trečią keturiolika, ir konvojaus transatlantinis laivas panėrė nosį vandenin, taip pat žuvęs.

Sudarykit konvojų, iškelkit savo numerius, vėl davė ženklą komodoras. Kai galop radiotelegrafistas pamatė Airijos pakrantės švyturį, iš septyniasdešimt trijų garlaivių buvo likę trisdešimt vienas, ir tie patys sumaitoti.

Maltabis skaičiavo lentas, o ne žmones, buvo sunku surinkti nukentėjusiuosius iš paskendusių laivų, oficialiai net

buvo draudžiama veltui gaišti laiką, ir nors anglai šio nurodymo nesilaikė, bejausmiai amerikiečiai niekados to nedarydavo; jie buvo prisirišę prie kūno brezentinius maišelius su jūrininko knygele, diplomu, pora laiškų, be abejonės, tam, kad būtų atpažintas jų lavonas, Spiras prisiminė mielą išsigandusį berniuką, Janakį iš Chijo salos, kuris neįsidėjo į maišelį mylimosios nuotraukos, kad ji nesušlaptų. Jis buvo perduotas gydytojams Kanadoje.

Kitą vakarą po to, kai konvojus atplaukė, vienoje Garstono aludėje knibždynas žmonių, visi susijaudinę, nerimo pagauti, maukė alų bokalas po bokalo, nusitašydami iki žemės graibymo, Busulas, Kikės vyras, jau buvo besprogstąs.

– Bukagalviai chijiečiai nieko neišmano apie sferinę trigonometriją, – šaukė Maltabis; tas Batis, labiausiai trenktas iš kapitonų egzaminuotojų, sumaišydavo juos su purvais, jis nespėjo visko išmokti apie dangaus sferą, mėnuo parengiamuosiuose kursuose Pirėjuje, ir tiesiu taikymu į laivą. Tėvų namas pražuvo per tėvo skolas, o dėdė Emilijas Balas jau buvo atidavęs Spirui visą širdį, kaip ir jis ketino atiduoti savo širdį mažajam Savui Vatokūziui, kuris, būdamas tik devynerių, jau atmintinai mokėjo jūrą ir jos įlankas, jei galima taip pasakyti. Maltabis gėrė mėgindamas atsipalaiduoti, gėdindamasis, kad jis, keturiasdešimt vienų metų kapitonas, per patį įkarštį įlindo į trivėrę drabužių spintą, kuri netilpo į tėvų miegamąjį, jie apsiriko matuodami sienas ir duris ir pastatė ją svetainėje. Visas šis ilgas pasivaikščiojimas prisiminimų keliais neišvengiamai baigėsi mintimis apie Orsą, jis prisiminė mielus

pasimatymus su ja ir kiek reikšmės ji skirdavo aprangai, vieną vidurdienį jie atsikėlė nuo drėgnų rūgštynių, kur buvo vos pusei valandėlės prisėdę citrinmedžių paunksnėje, ir paskui jai teko lyginti ir visaip tampyti balto sijono klostes, kad paslėptų žalsvas dėmes, kurios badė akis išduodamos, ką jie slapčia darė.

Aplink jį kiti po truputį gurkšnojo arba girtuokliavo užsikniaubę ant aludės prekystalio, vaišino vienas kitą, rodė vaikų nuotraukas ir užsidegę sušnarpšdavo kaskart, kai kokia moteris užkliudydavo juos drabužiu eidama prie savo draugų aludės gilumoj, godžiai gaudė smulkmenas apie trijų šimtų šešiasdešimt japonų karinių lėktuvų antpuolį, kuris sulygino su žeme amerikiečių Perl Harboro bazę Havajų salose ir įtraukė Ameriką į karą; Maltabis šimtus kartų buvo plaukiojęs šiuose vandenyse, žinojo, kokia gamta, kokie žmonių veidai ir papročiai visuose frontuose, jam užteko jėgų iškęsti karą, taigi baigtas kriukis, jis vėl pasinėrė į praeitį, pašėlusi Orsa prieš dvylika metų, vidurdienis, slapčiomis prigulę vos pusei valandėlės ant rūgštynių citrinmedžių paunksnėje, o paskui vargšė mergaitė, mėginanti išvalyti žalsvas dėmes ant balto sijono.

Produktų kainos buvo jai vaistai ir nuodai, turtas ir rūpestis, ypač svogūnų ir citrinų kainos, nes užminuota Egėjo jūra, čia kylanti, čia smunkanti ekonomika ir gedintis notaras, praradęs sūnų Albanijoje, jaunesnįjį leitenantą Ajisilają Kurmulį, atgrasė Saltaferienę nuo investicinių projektų Atikoje, ji derėjosi tik dėl kažkokios kalno keteros Andro salos dykynėse, nebijodama laukinių šunų ir vilkų.

Kas jai beliko daryti? Saltaferas čia ligos paguldytas į patalą, čia besveikstąs, ji nenorėjo matyti jo namie, ir anūkas buvo kaip iš akies trauktas senelis, dukterys su ja nesiskaitė, per vėlu, piktdžiugiškai sakydavo ji sau kartais, bet taip nebemanė, o dar tas sumautas Maltabio dėdė vos nesukėlė gaisro jų dviaukštyje. Gruodžio pabaigoje ji iškėlė puotą visiems giminės vyrams, gruodžio 6-ąją, Šventojo Mikalojaus dieną, – Vatokūzio vardinės, gruodžio 10-ąją – šventasis Savas, vyras ir anūkas, gruodžio 12-ąją – šventasis Spiridonas, Maltabis, mažiau išlaidų, vis ta pati giesmelė, susirinko įprasti svečiai, Balas persivalgė ir persigėrė, prirėmė Miną prieškambaryje ir ėmė skųstis, kad ji per piršlybas atsakė jam vyresniosios duk-

ters ranką, Mina pašėlo, išstūmė jį į kiemą ir per žvarbų šaltį panardino jo galvą į baseinėlį, kad išsiblaivytų: dink iš čia ir daugiau nesirodyk, senas šunsnuki, tu nori sugriauti mano namų židinį, ir kad būtų tikriau, pavežėjo jį vienračiu kokių dvidešimt metrų nuo namų, senis buvo lengvas it plunksnelė ir žliumbė, bet kaip jis nei iš šio nei iš to ėmė gerti, kalbėjo pats su savim, juk jau senokai tik vilgydavo lūpas vyne, ir vien dėl to, kad jam neištrūktų koks žodis ir nepakenktų dviem naujoms puikioms ir krikščioniškoms, kaip jas vadino, šeimoms, tylomis prašydamas Dievo pridėti savo ranką, kad viskas laimingai baigtųsi.

Laikas neištrynė ir neužglostė senos istorijos, ir Saltaferienė, pavargusi slėpti tokią sunkią paslaptį, pratrūkdavo ir keikdavo amerikonus, kurie pradėjo priiminėti juodukus į laivyną, vokiečius, perėjusius Dunojų, italų kareivius, iškirtusius platanus Apikijoje, savo anytą, kuri pribaigė ją trim žodžiais: Mina, pražudei savo dukteris, bedievį meistrą Chalą ir visą dailidžių ir stalių padermę, mat ji slapta vis vedžiojosi juos į savo namus dėl grindų, nes kalčiausios buvo tos plonų kiparisų lentų grindys, – tiek nesėkmingų santuokų sutvirtėja, tiek nederančių porų susitaiko su padėtimi, bet kituose dviaukščiuose grindys nepraleidžia dejonių, besigrumiančių kūnų ir pergalės garsų iš viršutinio aukšto, galvojo ji viską žinodama, nes ir pati girdėdavo.

Tas Spiras, kurio gražūs kostiumai ėjo niekais, amžinai atsisagstęs arba kreivai susisagstęs, susivėlęs ir nešvariai nusiskutęs, be kojinių, be batų, be diržo ar su stirksančiu diržo

galu, tas besarmatis Spiras parplaukęs būdavo kaip ugnis, kuri degina visut viską be išimties.

Vienintelės džiaugsmo ir palaimos akimirkos didžiajame name buvo žinios iš rusų fronto, ypač kai kitų nebūdavo ir Saltaferienė su Anezija, antikomunistės iš padorumo ir dėl krikščioniško auklėjimo, pasikviesdavo Mersiną, ir ji šiaip ne taip joms versdavo; senoji žindyvė itin džiūgavo, kai vokiečiai buvo visiškai sumušti prie Maskvos ir patyrė nuostolių Kryme, pusantro milijono žuvusių vokiečių, jai jau nebereikėjo slėpti ar skaudžiai išgyventi to, kad jos mielasis Andonis, Čikagos kirpėjas, pasidarė raudonas.

Ir tai buvo šis tas. Mat visa kita niūru, incidentai, okupacija, torpedavimai, gedulas, nepriteklius, badas. Ir karo žiemos negailėjo žmonių, baltoje saloje, kurią sniegas užklojo iki pat jūros – retas įvykis ir reginys, – juodai apsirengę žmonės kasė sniegą ir kapstė žemę ieškodami kokios šaknelės, pamiršę prabangą ir pinigus, suvalgę rusiškus ikrus ir labai greitai nulaižę nuo kalnų visas žoleles.

– Marga agava geltutėlės akacijos papėdėj.

– Verbena ir rozmarinas.

– Smidras ir karališkoji begonija šiltnamyje.

– Šliandra ir šalia rausva erškėtrožė, apklėtusi mūrinį aptvarą.

– Našlaitės ir kerpės.

– Alyvmedis ir lauras.

– Aronai ir papartčiai paupy.

Nana Buranda-Karapiperi išmokė juos visus ieškoti neginčijamų augalų duetų, jazminaitis ir trispalvis sukutis, baigė jį žaidimą ir patraukė per dantį Klerę Delavoją, kaimynę, kuri augino trispalvius sukučius, bet kadangi iki vidurdienio drunydavo, nepasidžiaugdavo įspūdingais mėlynais žiedais, susiskleidžiančiais apie vienuoliktą, saulei artėjant prie zenito.

Nemaža moterų draugija: KKMM ketvertukas, Orsa, Eksadaktilu ir Nana, aplankė Kateriną Basandi 1942 metų spalio pirmąją, penktadienį, tą dieną, kai jai sukako keturiasdešimt; Moscha visąlaik rūpinosi Katerina. Keli kaimynų vaikai neseniai buvo nuėję pėsčiomis iki albanų kaimų Amolocho ir

Varidžio šiaurėje išmainyti kraičių į maistą, Katerina buvo davusi jiems nertinių takelių ir paprašiusi vištos ar bent jau trupučio miltų ir kiaušinių, o jie parnešė pupų, trumpai tariant, jai jau tiek metų neteko vaišinti svečių, ir še tau, toks reikalas iškilo sunkiais karo metais, nors tai buvo puiki mintis, nes moterys, būdamos vienos, atsipalaidavo, atsirišo liežuviai, jos išliejo savo baimę, prisipažino, kad jų širdis šąla, o ant galvos sparčiai daugėja žilų plaukų.

– Nana, kodėl nori, kad tave žmonės vadintų tai Buranda, tai Karapiperi, tai Buranda-Karapiperi? – paklausė Kiki, kuriai jau seniai rūpėjo išsiaiškinti to priežastis, ir dabar, kai su buvusia savo mokytoja kalbėjo ją tujindama ir dalinosi cigaretėmis, ji pagaliau įsidrąsino.

– Karapiperi įsigalėjo nuo tada, kai praradau Miką, kol jis buvo gyvas, skųsdavosi, kad susimaniau iškelti savo vėliavą jo žemėj, tarp jo giminių, deja, nebuvau tiek subrendusi, kad suteikčiau jam tą džiaugsmą, kol nevėlu, mano mintys klaidžiojo kitur, tik kai jis mirė, pripažinau, kad buvau jo žmona.

Nana leido sau, o tai retai būdavo, giliai atsidūsėti, ji visada iki smulkmenų surežisuodavo pokalbius, kad išvengtų netikėtumų, bet Kiki, nuo mažumės įžūloka, nepaisė gero tono, atstumo ir klosčių.

Šitaip bėgo laikas, akindamas atskleisti paslaptis, buvo viena iš tų nepaprastai šviesių rudens dienų, kai gamta keičia spalvas mūsų akyse ir visi jaučiame poreikį nusimesti naštą nuo pečių.

Eksadaktilu, kuri atsiliepdavo tik vadinama pavarde, ir vardas Vasa buvo seniai visų pamirštas, niekieno nespiriama keliais žodžiais prisipažino, kad ji mylėjo, bet nebuvo nė kalbos apie vedybas, Mažoji Anglija paskyrė ją iki gyvenimo pabaigos skambinti pianinu per visas ceremonijas skenduolių atminimui, ir ji, šiaip ar taip, sutiko, kad mažame užkampyje kam nors reikia atlikti šį vaidmenį. Jos kakta, skruostai ir pirštai buvo įgavę puikiai pažįstamą švelnų violetinį atspalvį, kraujagyslės šakojosi po permatoma oda, labai šaltomis dienomis Eksadaktilu pamėlynuodavo, ši moteris turėjo kažką neįprasta, todėl kiti saliečiai ją gerbė, bet ir mažumėlę už tai keršydavo.

Kiki iš pradžių paaiškino, kad Busulas, storulis ir terlius, buvo jos gyvenimo vyras, ir juodu abu buvo tvirta pora, beje, kai tik jis išplaukdavo, kiti jos nebematydavo, Katina piktai pasišaipė iš savo dalios, juk nuo sušikto likimo nepabėgsi, du kartus buvo susižadėjusi, bet abu jaunikiai galop vedė olandes, Mari prisipažino, kad be meilės jai gelia visą kūną, naktį pilvas ir krūtys paburksta, speneliai niežti, migdomieji jos nebeveikia, jei gyvenčiau dideliame mieste, įsitaisyčiau meilužį, pareiškė ji tiesiai šviesiai, *saldžios lūpos, žemė supas, karštos rankos, žemė trankos,* priminė jai Kiki kadaise greitomis sumestą eilėraštuką, ir netgi Nana sumirksėjo, kartais naktimis ji tikrai turėjo ilgėtis besėklių, tuščių savo Miko šūvių, Miko, kuris užsispyręs į gyvenimą žiūrėjo iš gerosios pusės.

Ir vėl rakija taurelėse, to niekados netrūkdavo Katerinos namuose, ji, sėdėdama ant nepatogiausios kambario kėdės ir

laikydama ant kelių baltutėlę katę, nepasigėdino pasakyti savo viešnioms, kad jai visai nestinga meilės, – nuo to laiko, kai paskendo jos vyras, ji negeidusi jokio kito, tapusi našle dvidešimt penkerių metų, jos kūnas ir burna dar prisimindavę Vangelį, kas be ko, lyg pro rūką, ji apsilaižydavusi lūpas ir tarsi pajusdavusi jo bučinį, švelnų ir gaivų karčiaisiais migdolais kvepiančių seilių skonį; jis buvęs virėjas ir nelemtame garlaivyje niekas nesiskundęs jo paslaugomis.

Stojo tyla, stebinanti net katę, ji pakėlė galvutę ir pasižiūrėjo į viešnias, pirmiausia į Mari, kuri sėdėjo tiesiai priešais ir sudrebėjo nuo minties, kad Katerina galbūt sako tiesą, netgi pajuto pavydą, ištiesė ranką pakutenti gyvulėliui pilvo, ir jai kilo malonesnė mintis, kad jaunutė našlė nespėjo gerai pažinti vyro ir meilės, todėl to netrokšta, nors ramus Katerinos veidas nekėlė abejonės, kad Vangelio prisiminimo, vien tik jo, bent jau jai visiškai užtenka.

Nanai buvo keturiasdešimt aštuoneri, Katerinai keturiasdešimt, Eksadaktilu trisdešimt šešeri, Orsai trisdešimt dveji, o Kiki, Mari, Katinai ir Moschai dvidešimt devyneri; pastaroji buvo mažumėlę suirzusi, ji slapčia gretimame kambaryje buvo išskleidusi ir vėl sulanksčiusi du paskutinius savo draugės siuvinius: „Trasibulo“ paskendimas šviesiai pilkame Indijos vandenyne, vokiečių povandeninis laivas, torpeda, sprogimas laive ir dvidešimt šeši vardai viename stulpelyje, ir „Skaisčiausiosios“ žūtis, tuščia jūra, bangos, sielvartaujanti undinė su nematomos „Skaisčiausiosios“ vėliava ir pasklidę vandenyse vardai.

Jų vyrai ir daug kitų andriečių buvo išsibarstę po vandenynus, jūrų ir oro mūšiai nuo Midvėjaus iki Koralų jūros, nuo Madagaskaro iki Šiaurės Atlanto atnešė daugybę aukų, ir septynios moterys, eidamos pas Kateriną, prisiekė neištarti nė žodžio apie karą.

– Nagi, padainuok, Katerina, padainuok rusišką dainą, kad nesuprastume žodžių, – tarė Moscha, kad tik šįvakar nereikėtų ir abiem seserims pasakotis apie savo šeimyninį gyvenimą, kitą kartą, ji uždegė žibalinę lempą, nes jau kelis mėnesius dažnai nutrūkdavo elektros tiekimas, ir vėl atsisėdo.

– Rusiškos dainos labai tinka liūdnoms valandoms, – pasakė Nana.

– Jos pačios geriausios, – pritarė ir Mari, – pačios geriausios.

Katerina pabučiavo katę, porąkart nurijo seilę, ji puikiai žinojo, ko nori jos viešnios – tęsiamos dainos, kuri derėtų su išblėsusia prieblanda ir kurioje vis kartotųsi žodis *liuba,* mylimoji.

Taigi ji uždainavo, jos balsas švelniai pasiliejo ir suminkštėjo, kaip pagalvojo Eksadaktilu, moterys juto, kad gimtadienio susibūrimui reikia tinkamo finalo, todėl Moscha paėmė seseriai už rankos ir ją pakėlė, jiedvi, apkabinusios viena kitą per pečius ir juosmenį, ėmė ieškoti žingsnelių tarp sirto* ir tango, jų pavyzdžiu pasekė Kiki su Katina, o kitos tyliai niūniavo melodiją ir reikiamoje vietoje įterpdavo žodį *liuba.*

* *Sirtas* – graikų liaudies šokis.

Neilgai trukus jos paliko Kateriną apžiūrinėti dovanų: pirštinių, siuvimo reikmenų, odekolono, kvepiančio mimozomis, mimozomis arba akacijomis, tobula pora su marga agava mažame prancūziškame sodelyje prie durų.

Trys baltos katės, skaisti šių namų trejybė, sugulusios ant suolelio, grįžtelėjo galvas ir nulydėjo žvilgsniu tolstančias viešnias, atėjo vakaras, o ligi miesto buvo pusvalandis kelio.

Tolimas žvengimas, ištroškusių laukų kvapai, pabaidytas paukštis, kiaunė, mostelėjusi uodega ir dingusi už gervuogyno, – tai buvo jų namai.

– Mergaitės, Mina šiemet nedavė man, kaip visada duodavo, indelio gervuogių marmelado, – pasakė Nana ir įsikibo Orsai į parankę.

– Nevirė, – atsakė Moscha; jos vaikai buvo sakę, kad gervuogių marmelade pilna kauliukų, jie norėjo tirpstančio burnoj apelsinų marmelado žiemą ir abrikosų marmelado vasarą, būdami abejingi anglų literatūrai, kurią vertino jų motinos ir kuri, kaip žinoma, skiria puslapį po puslapio netekėjusioms gaivioms šviesiaplaukėms su šiaudine pintinėle ant rankos, ilgas valandas vaikštinėjančioms užmiesčių miško alėjomis ir nušluojančioms visas gervuoges.

– Tarp mūsų kalbant, vaikai tikrai neklysta, – pareiškė Kiki.

Pirma jas paliko Nana, paskutinė Eksadaktilu, pagyvenusi tarnaitė laukė jos prie slenksčio, Orsa ir Moscha padarė lankstą, apeidamos centrines gatves, kurios tokiu metu buvo tuščios, ir pasuko visiškai tamsiu žemyn besileidžiančiu skers-

gatviu; po viso to lalesio, išpažinčių, moterų bendrystės ir vieningumo jausmo, naktis, šaltis ir tyla grąžino jas prie pačių asmeniškiausių rūpesčių.

Šaltas pavakarys, daugybė, gal net šimtas, smulkučių anglų nuo šešerių septynerių iki dvylikos metų, berniukai tamsiai mėlynomis kepurėmis su snapeliu, mergaitės languotais sijonėliais, bėgo prie jūros vakariniame Didžiosios Britanijos krante, klaupėsi ant kelių ir laižė putas, jūra buvo saldi, bangos it sirupas, nes ten buvo torpeduotas ir paskendo su visais žmonėmis „Dimitris Termiotis", gabenęs kubietišką cukrų. Gal tai buvo ir ne visai sapnas, Maltabiui svarbiausia buvo tai, kad tikrovė virto košmaru, karas siautėjo sausumoj, danguj, jūroj, visi laivai tapo kreiseriais, plaukiojančiomis ligoninėmis arba buvo išskirstyti po konvojus Atlanto vandenyne, Viduržemio jūroje, Indijos vandenyne, o ten minos ir torpedos naikindavo puikius jūreivius ir paskandindavo visą gerą per dešimt minučių tais laikais, kai laivų statybos kaina siekė trisdešimt svarų už toną, o nuo 42-ųjų spalio, jau keli mėnesiai, Anglijos aukso svaro kursas kilo šuoliais. Nuo vaikystės trokšdamas nuotykių jūroje, jis kadaise atmintinai išmoko ir vis dar prisimindavo, kaip ir mokyklinius eilėraštukus, senelio pasakojimus apie didingus senovės jūrininkų žygius, ku-

rie žadino jo svajones apie galybę ir turtą, jis plukdė „Mažąją Angliją“ naktyje, užsidegė kitą cigaretę nuo ankstesnės nuorūkos ir mankštino galvą, brigas „Nevystančioji rožė“, 182 tonos, karo burlaivis „Naujoji laimė“, 61 tona, škunos, karakai, taip pat keltai ir valtys, buvo gruodžio septinta, jo gimimo diena, ir dovanų jis gavo žinią, kad Filadelfijoje į vandenį nuleistas „Niu Džersis“, didžiausias šarvuotis pasaulyje, bet apie ką daugiau jis galėjo galvoti, nebent perbėgti keturiasdešimt gyvenimo metų, kad atsipalaiduotų ir būtų pasiruošęs kiekvieną akimirką iškeliauti į aną pasaulį kaip jo bendramoksliai, tolimi pusbroliai ir draugai: Mansolas, Chionas, Jeorgalas, Lajas, Karamūzis, Janakulas, Mustakas, Charcharas, Perlurendzas, Karipoglu, Bukuvalas ir Palejokrasai.

Prieš dešimt dienų prancūzų admirolas Darlanas davė įsakymą paskandinti laivus Tulono uoste, kad jų nepaimtų vokiečiai, patys prancūzai sudegino ir susprogdino 250 000 tonų, kai kurie kapitonai, nebenorėdami gyventi, liko ant tiltelių ir nugrimzdo į dugną kartu su mylimu laivu; Maltabis apsiverkė, išliejo apmaudą srautu keiksmų, tikrino, glostė ir bučiavo „Mažosios Anglijos“ lentas, pertvaras ir vėdinimo vamzdžius; pavadink laivą „Kapitonu Mimiu“, savo tėvo vardu, blogas ženklas nesilaikyti papročio, sakė uošvė, bet veltui stengėsi jį perkalbėti.

Trisdešimt pirmas jo konvojus, šįkart nedidelis, dvidešimt septyni dujovežiai ir universalieji laivai, plaukė iš Bostono į Šiaurės Atlanto vandenyną, sąjungininkai, patobulinę radarus, jiems pranešinėjo, kai pasirodydavo vokiečių povandeni-

niai laivai, ir miklusis Maltabis meistriškai manevravo ir rinko skenduolius; pergyvenęs daug mirčių, jis nebegalėjo daugiau jų pakelti, nebuvo dienos, kai nepražūdavo koks žinomas garlaivis ir pažįstami žmonės, „Mažosios Anglijos“ įgulą sudarė dvidešimt du vyrai, visi iš jūrininkų šeimų, turintys brolių ir pusbrolių kituose pavojinguose jūrų keliuose, todėl gedulas juos slėgė nuolatos.

Baisūs praradimai, svaiginantys skaičiai. Spiro galvoje tilpdavo tik dideli, ne maži dydžiai, jis stengėsi prisiminti paprastus dalykus, pažįstamus paveikslus, citrinmedžius, vėjelį, trukdantį vėtyti kviečius, savo vaikus, nuobodžiaujančius bažnyčioje, Moschą, geriančią su juo rakiją ir kramsnojančią blynus, tačiau tik Orsa nepasidavė užmarščiai, jis traukė iš atminties visas tas giliai užslėptas mažytes smulkmenas, kurios kėlė jam skausmą ir neviltį: skiepų žymė ant kairės jos rankos, vienas šoninis dantis, truputį kreivas ir mažesnis už kitus, suteikiantis jos šypsenai mažumėlę arogancijos ir žavesio, šilkinė koralų spalvos suknelė, lygiai tokios pat spalvos kaip rugpjūčio mėnulis, nelygus jos kvėpavimas, – ši mergaitė visada buvo pasiruošusi arba tyliai užgesti, arba sudegti į plėnis... Ilgesio pagautas, jis netgi ėmė kurti bendros ateities paveikslus, namas Kasteloje, Pirėjo priemiestyje, jųdviejų vaikas, srautas bučinių ir jis, Maltabis, grįžęs iš vandenyno, mirštantis iš nuovargio ir krintantis miegoti ant paleistų jos plaukų, į jos akių mėlį.

Jie neturėjo žinių iš salos, buvo girdėję apie badą ir skurdą Graikijoje, radistas nežinojo, ką pagimdė jo žmona, stiuardas

Leonardas liūdėjo, kad liga sunaikino dešimt vaisingų jo figmedžių, virėjas niršo, nes turėjo agnią dukterį, o žmona nepajėgė jos pažaboti; kiekvienam buvo dėl ko nerimauti ir be nesuskaičiuojamų mirčių ir karo griuvėsių.

Pirmą naktį jie prarado šešis laivus.

Antrą naktį septynis, bet vos tik pasirodę sąjungininkų lėktuvai nuvijo vokiečių vilkus, net pavyko ištraukti iš vandens keletą skenduolių, daugumą išgelbėjo „Mažoji Anglija“, ir kapitonas graikas vėl išgarsėjo.

Trečią naktį, laimei, ramybė.

Naudodamiesi savo kariniu pranašumu, italai kniaukė vištas, jie buvo sukurti kostiumui, blizgantiems pusbačiams ir sklastymui, o ne uniformai, kareiviškiems batams ir utėlėms, karas jiems netiko, kitaip negu vokiečiams, kurie subombardavo salą, sulygino su žeme stambių laivų savininkų rūmus ir daugybę turtingų namų Plakūroje, krūvos griuvėsių, sutrupinto marmuro, dūmai ir pianola, grojanti viena pati tarp nuodėgulių. Miestas staiga persimainė, juk kiekvienas namas buvo jo kūno narys, jo veido dalelė, aristokratiški Chadulių rūmai, o šalia balti Marių, Telemių, Lukiso, Saltafero, Mandarako mūrai, pilkšvas popo namas, baltutėlis Orjino, aukščiau melsvas Vatokūzio ir išbarstyti tarp visuomeninių statinių kiti privatūs būstai su lodžomis, verandomis ir prancūziškais gėlynais, žalsvas Nanos namas, apsilaupęs rausvas Nikiforo našlės ir ryškiai geltonas storulės Murenos stebėjimo postas – sulaukusi penkiasdešimt penkerių, ji prarado pati save, nežinojo, ar jai reikėtų pasenti kaip nešvankių žodžių ir blevyzgų mokytojai ar kaip visų apleistai dorybingai moteriškei.

Savas Saltaferas ir popas Filipas su nardais po pažasčia, nepageidaujami svečiai savo namuose, aptarinėjo įvykius su Emiliju Balu, kurį aplankė, gėrė jo virtuvėlėje nesaldintą karštimą ir, ačiū Dievui, nenuobodžiavo, nes karas buvo ne tik monotoniška nelaimių ir sielvartų virtinė, jis atnešė pribloškiančių požiūrio į daugelį dalykų ir kasdienio gyvenimo permainų, Anezija, pavyzdžiui, kai kapituliavo vokiečiai, apgulę Stalingradą, išėjo į šlapius laukus parinkti žolelių ir šaknelių ir pavaišino žolių kotletais ir vynu visą savo namą ir kelis kaimynus praėjus dviem savaitėms po čia nesančio Andonio vardinių, rūpestingai susišukavo išretėjusius plaukus ir priiminėjo sveikinimus, tarsi jos sūnus komunistas pats būtų įveikęs fon Pauliaus divizijas, ji nemėgo rusų, bet džiaugėsi vokiečių pažeminimu ir nuo tada nebejautė neapykantos raudonai spalvai, kuria jau daug metų bjaurėjosi ir keikė vadindama raudone, raudonuke, Dievo rykšte ir prakeiktąja, kaip kad Katerina kaltino mėlyną spalvą, gera mintis, kalbėjo senutė, išlieti pyktį ant kokios nors spalvos.

Ką daryti žmonėms? Laimei, jie prisigalvodavo begalę būdų, kaip ištverti nepakeliamus dalykus, priprasti prie nepakenčiamų, atleisti nepateisinamus, pripažinti neįtikimus, išreikšti nenusakomus, ir visa tai, kad neliktų vieni; palengvėdavo ant širdies retkarčiais radus gerą priežastį pabendrauti su kitokiais žmonėmis, kad ir kokios būtų buvusios jų pažiūros.

Balas, visiškai sulysęs, su didelėm rudom išsprogusiom akim veide, kur duobutės ir akių orbitos virto tikromis skylėmis, buvo nusiminęs dėl katastrofos Marselio uoste, jo neguo-

dė triuškinantis japonų konvojų pralaimėjimas Ramiajame vandenyne, penkiolika tūkstančių žuvusiųjų iš dvidešimt dviejų paskandintų transportinių laivų per vieną antpuolį, čia buvo daug girdima apie amerikiečių generolą Makartūrą, sąjungininkai apskritai ėmė viršų, bet Balui niekados nedarydavo įspūdžio tolimi maršrutai, jam prie širdies buvo Juodoji jūra, Dunojus, o dar labiau Viduržemio jūra, kurios uostai, bombarduojami tonomis bombų, jau buvo prastos būklės, apgriauti ir subjauroti.

Vos tik namisėda popas išgirdo žodį „uostai", pasakė, kad rastas vaistas nuo sifilio, neprisiminė jo pavadinimo, bet dėl jo pašaukimo jam rūpėjo šis opus dalykas, aš žinojau, kodėl visiems duodu nuodėmių išrišimą, tėvų palaiminimai padeda namų pamatus, tačiau to nepakanka, pridūrė, Balas ištiesė ranką ir paglostė Saltaferui pakaušį, smilkinius ir baltus plaukų kuokštus ant galvos ir, kadangi jie jau buvo aptarę vaisto nuo sifilio atradimą, atvirai arba užuominomis, užvedė kalbą apie savo balandžius, kurių buvo telikusios dvi poros, jam nelinko širdis dėti balandžių į puodą, ir kiti juos vogdavo; karvelidėje susikaupdavo storas mėšlo sluoksnis, Balas, negrabiai ją valydamas, susitepdavo kelnių klešnes, ir Marica, priešais gyvenanti kaimynė, netgi delikačiai pasisiūlė retkarčiais išskalbti jam drabužius.

– Karveliai lesa tavo duoną, kam tau toks rūpestis? – paklausė popas.

– Vakarais jie sukasi viršum slėnio, Chora, Paraportis, Livadija, Falika, Livadija, Mesarija. – Jis juos stebėdavo, ir lai-

kas bėgdavo maloniai, šis įprotis jo šeimoje siejo prosenelį, senelį, tėvą, sūnų ir čia turėjo nutrūkti: Balui jaunystėje dukart nepasisekė vedybos.

– Suvalgyk juos, kol jų nesurijo italai, jie iššlavė visas karvelides, – pasakė Saltaferas, nors Balas, kaip tiesiogiai suinteresuotas asmuo, tai buvo sužinojęs anksčiau už juos, po okupantų kariuomenės šturmo likdavo tik išpeštos plunksnelės ir gilios kareiviškų batų pėdos mėšlo krūvose.

Jau seniai nebuvo pasirodžiusi Orsa, dar vienas žmogus, kuriam buvo mieli paukščių skrydžiai ir galbūt prisiminimai, susiję su jo karvelide, Balas nenoromis, be jokių ketinimų, nes, žinoma, jos nesekė, vieną kitą vakarą buvo ją užklupęs aplinkiniuose vyšnynuose, ir jos akys pasidarydavo kaip vyšnios, kai įžiūrėdavo jį tarp lapijos, net po tiek metų ji nemanė pamiršti jo, kaip piršlio, nesėkmės, kad jas bala, tas vyšnias, filosofuodavo jis apie meilės bergždumą ir pareidavo it musę kandęs.

Tą valandėlę išdygo mažasis Savas, Mina ir popienė jį atsiuntė ieškoti savo vyrų, kol neprasidėjo komendanto valanda ir kaulų nesmelkė vakaro drėgmė, vaikas atnešė rankšluostyje dvi porcijas makaronų, pusę kepalėlio duonos ir gabalėlį muilo.

Dvylikmetis berniukas kaipmat pakelia pagyvenusių vyrų nuotaiką, visi pagyvėjo ir, nors nebuvo susitarę, toliau varė savo vyriškas kalbas, senelis paglostė garbanotą vaiko galvą, *cabello rizado,* sušuko jis du kartus nei iš šio nei iš to, juk savo nuotykių Argentinoje nebuvo išpažinęs nė popui.

Abu Savai taip suartėjo, kad jiems buvo lemta mylėti vienas kitą visą gyvenimą ir dar ilgiau, dažnai per pasivaikščiojimus siauromis gatvelėmis, ant molo ar pajūryje didysis dėl pramogos pramaišiui berdavo senovės aforizmus ir argentinietiškus posakius, o mažasis, atsiraitojęs rankoves, rodydavo juodus plaukus, želiančius pažastyse, kaip ir panosėje bei kitur, ir pamerkdavo seneliui akį, juodu galėjo nesivaržydami kalbėtis tokiomis temomis, bet juodi plaukai ir pūkelis, kaip ir cigarečių dūmai, kuriais jis kartais atsiduodavo, reiškė ne moters laukimą, o nekantravimą išplaukti į jūrą, visai kaip senais laikais, kai paaugliai iškeliaudavo su šaukštu, šakute ir antklode ir iki 1930 metų dirbdavo jungomis dvylikos valandų pamainoje.

Vieną popietę, susitikęs juos gatvėje, senasis Chadulis parsivedė į naujuosius namus, kur subombardavus senąjį prašmatnų namą buvo įsikūręs su kapitoniene ir dviem tarnaitėmis, jie atsisėdo svetainėje su aplūžusiais baldais ir privertomis langinėmis, ir jis pakuždėjo jiems naujieną: jo sūnui ir Vatokūziui po trijų nesėkmingų mėginimų atsidurti Viduriniuose Rytuose, kai britai jau buvo išviję Ašies pajėgas iš al Alameino, nežinia kaip pasisekė neįmanomas dalykas – atsidurti Niujorke, naujiena, kaip didelė paslaptis, pasiekė vieną seną bičiulį iš Pirėjo, įtakingą asmenį, jis nežinojo kitų smulkmenų ir nesitikėjo sužinoti, bet svarbiausia, sakė jis, kad jie gyvi ir, tarp mūsų kalbant, Amerikoje karui pasibaigus žada imtis pelningų darbų, tokių kaip laivų aprūpinimo tarnybos, turizmas, jūrų prekyba, viešbučių verslas, abu miklūs graikai

neketino mušti dinderio; Chaduliai jau buvo praradę „Minervą“ ir du krovininius laivus, bet nė nemanė sėdėti sudėję rankas, verkti ir pasiduoti.

Bet ir šitaip ji praras savo sūnų, pagalvojo Saltaferas apie senutę, Amerika taip toli, tačiau ypač jį pribloškė mintis, kad jis pats prarastų savo anūką ir Orsą, išsigando, kad negali paslėpti nei nuo savo širdies, nei nuo kūno, jog labiau myli vyresniąją dukterį, ir nuo veriamo skausmo krūtinėje jį išpylė šaltas prakaitas, nagi, seni, atsikvošėk, kalbėjo mintyse, berniukas ramiai sėdėjo ant kanapos krašto, pirštu vedžiojo mažumėlę apdegusio apmušalo raštus, gerais senais laikais tai buvo platūs rudi ir žali lapai vyšniniame dugne, jis pašoko sužinojęs, kad tėvas sveikas gyvas, o viso kito negalėjo suvokti, atsikvošėk, trauk mane kaminas, mygo Saltaferas pats save, negali būti geresnės naujienos, jis išgėrė du gurkšnius vandens ir atsipeikėjo, iš palengvėjimo net nuvarvino ašarą, tėtuk, Arta ant pilvuko turi Mažąjį Grįžulo Ratą kaip tu ir aš, pasiimk mus į laivą, kad įkvėptume gaivesnio oro, prisiekiu, kad kentėsiu tavo pykčio priepuolius ir nesusirgsiu liga, nuo kurios šokama į jūrą, parašė jam juokais Orsa ir atsiuntė juokingą nuotrauką, naujagimė su jo dovana, rausvais puantais, kurie ant jos kojyčių atrodė kaip botai, akrobatas Charalambis jau buvo juos suplėšęs. Niekas iš šeimos niekados nebuvo matęs baleto spektaklio, net Orsa, pagalvojo Saltaferas, šįvakar pats iškepsiu jai bulvių ir pasėdėsiu su ja, pasikalbėsim, nusprendė, paskui, pasisukęs į Chadulio žmoną, tarė: paklausykit, užvakar anglų radijas pranešė, kad per jų kas-

metinę gėlininkystės parodą, manau, Londone, Nacionalinė rožių draugija paskyrė aukso premiją naujos rūšies rožei 'al Alameinas', oranžinei su raudonomis dėmelėmis.

– Rožė 'al Alameinas'? Pavadinsiu ir aš savo petražolę Gorgopotamu*, – šaltai atsakė kapitonienė, niekinanti viską, kas britiška, ji jau kurį laiką nosį uždūrusi spoksojo į jaunąjį Vatokūzį, kuriam nusišypsojo laimė tapti amerikonu.

* 1942 m. lapkričio 24 d. bendromis graikų partizanų ir sąjungininkų britų pastangomis susprogdinus tiltą prie Gorgopotamo kaimo šiaurės rytų Graikijoje, buvo atkirstas kelias vokiečių pajėgų aprūpinimui Šiaurės Afrikoje.

Niekur negalima rasti kartūno, pamušalinio audinio, panamos nei popieriaus suplyšusiems liežuvėliams ant virtuvės lentynėlių pakeisti, krautuvės tuščios, Mina Saltaferu veltui suko galvą, kaip palaikyti tvarką namie, Anezija jau buvo niekam tikusi, įeidavo į sandėlį ir nebeatpažindavo šilko verpimo ratelio, kilimo šilkaverpiams auginti ir varinio rakijos varymo aparato, galėjo tiktai ką nors išvirti valgyti ir pačiūčiuoti vaikus, o tarnaičiukė, valgydama ir gerdama pas juos iki soties, nusipenėjo kaip meitėlis ir grįžo į Vurkotę dirbti žemės – per karą liko mažai sveikų vyrų.

Saltaferienė nebuvo visiškai bejausmė, nors nežinojo bendros žuvusiųjų ir dingusiųjų sumos, jos giminaičiai kabėjo įrėminti ant sienų su melancholiška išraiška, kokią įgauna visi mirusieji laikui bėgant, bet jai teikė malonumą jos nekilnojamojo turto suma, Chaduliai skaičiavo paskendusius laivus, Katerina skenduolius, jos anyta našlaičius, Savas draugus, išėjusius į pensiją, Balas subombarduotus uostus, mokytoja subombarduotus liukso viešbučius, Nikiforo našlė storapizdes, Minos dukterys vienas Dievas žino ką, o ji pati penkis skly-

pus Ambelokipuose, Atėnų rajone, Kifisijoje, Atėnų priemiestyje, ir Apikijos kaime, sutartis, pasirašytas Šventosios Kiriakės, Šventosios Barboros ir Šventosios Onos dienomis, du butus Atėnuose, Stadiu gatvėje, parašas Šventųjų Kozmo ir Damijono dieną, keturias parduotuves taip pat Stadiu gatvėje, krautuvėms ji pasirinko šventuosius vyrus: šventąjį Spiridoną, šventąjį Atanazą, šventąjį Charalambą, o didžiausiajai iš jų apaštalus Petrą ir Paulių, ir dabar, kai ją mušdavo prakaitas ir užeidavo silpnumas, jai trūko tokių sandorių, ji skubėjo investuoti pinigus, kurie pavojingai, nieko neduodami, gulėjo banke, todėl ir nudrožė į klubą, o ne klausytis rečitalio, – ten šimtus kartų girdėtas barkaroles ir „Burlaivius" turėjo dainuoti Siburas, kurio pieno produktų krautuvę Patisijų gatvėje Mina buvo nusižiūrėjusi.

Moscha, truputį sloguojanti, liko namie su visu būriu vaikų, Mersinai buvo įgrisęs pianinas, jai nebuvo leidžiama ilgai mokytis skambinti, nes tai erzindavo čia vieną, čia kitą; per pirmąją dalį Orsa sėdėjo viduryje, tarp Saltaferienės iš kairės ir Burandos-Karapiperi, tikriau sakant, Karapiperienės, iš dešinės, o per antrąją dalį pasodino per vidurį mokytoją, nes pamatė motiną smalsiai žiūrint į žiedelį su žaliu akmenėliu, nežinia iš kur gautu papuošalu, duktė sulenkė pirštus, bet jau per vėlai.

Vatokūzis ketino pasiimti jos pirmagimę ir savo vaikus į Ameriką, tai būtų išeitis, pagalvojo Mina, ne todėl, kad to norėjo, įvykiai klostėsi prieš jos valią, ji baikščiai žiūrėjo į savo dukters profilį su kaltės jausmu ir meile, kurios nepajėgė

parodyti, nedrįsdama paliesti rankutės su paslaptingu žiedeliu, nebemokėdama išlieti jausmų.

Per antrąją dalį, po Pertesio ir Sario mergaičių, Eksadaktilu, apsirengusi garstyčių spalvos krepo kostiumėliu, šįkart tyčia pasirinko greitus, gyvus, pažįstamus motyvus, niekas neišėjo, niekas neužsnūdo, daugeliui žmonių tai buvo vienas iš rečitalių, kurie galėjo pateisinti pianino išradimą, beje, visu šiuo pasirodymu buvo siekiama pakelti žmonių dvasią, nes karas sudavė mirtiną smūgį jūrininkų salai, atėniečiai mirė iš bado, o andriečiai skendo per jūrų mūšius.

Kai programa baigėsi, Saltaferienė su dukslia suknia apibėrė Siburą nenuoširdžiais komplimentais ir prirėmė jį prie sienos naudingu finansiniu pasiūlymu, žmonės aplink juos atrodė paslaugūs ir orūs, Eksadaktilu ramiai klausėsi standartinių sveikinimų, mažose bendruomenėse visi kartu eina į bažnyčią, į šventes, į pasaulietinius ar visuomeninius renginius, ir tai, kad matai tuos pačius veidus ir susitinki vis tose pačiose vietose, ne tik vargina, bet ir suteikia saugumo jausmą, mūsų daug, mes pažįstami, esame čia visi kartu, kad ir kas atsitiktų.

Kai Saltaferienė su Orsa grįžo namo, užlipo į antrą aukštą pasiimti vaikų ir palinkėti labos nakties, per radiją, kaip visada nustatytą tyliai, grojo dideli užsienio orkestrai, Moscha stačiomis maišė ryžių košę, kad neprisviltų, Anezija prie virtuvės stalo su Arta, užmigusia jos glėbyje, peiliuku gliaudė pupas.

Orsa, tarpais atsipūsdama, išbėrė ilgą tiradą, pasakodama seseriai apie rečitalio vakarą, Mari išsisukusi kulkšnį, Katina

užmiršusi nulius, kuriuos gaudavo gimnazijoje, ir vėl pasirodžiusi su istorijos mokytoju Chazapiu, Siburas vilkėjęs dvispalviu kostiumu, italai laikęsi padoriai ir per atstumą nuo vietinių, Eksadaktilu galvos linktelėjimu paskyrusi jai Mendelsono „Dainas be žodžių“.

Jų diena baigėsi, kai prasidėjo informacinis biuletenis, įprasti dalykai, vėl Ramiajame vandenyne, jos gerai nenugirdo kur, veikiausiai vietovė joms buvo nežinoma, amerikiečiai subombardavo ir sunaikino daug Ašies laivų ir lėktuvų, neįsidėmėjo, kiek tiksliai, šimtus, paskui ėjo smulkios ataskaitos, moterys jau nebesiklausė, jų ausyse iš karo žodyno beliko vientisas gaudesys, be to, sąjungininkų informaciniuose biuleteniuose buvo skelbiami tik priešų nuostoliai, kiti dėl suprantamų priežasčių paprastai būdavo nutylimi.

Žinią, kurią nutylėjo BBC, atnešė Kiki Busula, įžengusi pro duris perblyškusiu veidu. Ji kažkur užkliuvo, už kažkokio laiptelio, kulniukas buvo atplyšęs, ir ji šlubavo. Atsirėmė į virtuvės spintelę, nusiavė dešinį batelį, suspaudė glėbyje ir negalėdama sulaikyti ašarų, kurios sruvo upeliu, laistė jomis žodžius ir skiemenis, painiodamasi ir neleisdama suvokti jų prasmės, bet šiaip ne taip, nors tarpais ji prarydavo liežuvį iš skausmo, jie susidėliojo į juodą žinią: per jos svainį, kuris liko Anglijoje, ir jo prieškarinį kompanioną, turėjusį kontoras Pirėjuje, Liverpulyje ir kitur, o pirmiausia per britų Raudonąjį Kryžių buvo sužinota, kad į „Mažąją Angliją“ 1943 metų kovo 11 dieną prie Airijos krantų pataikė torpeda, anglai ištraukė tris įgulos narius, jie tai ir papasakojo, daugiau nieko.

Joms užgniaužė kvapą.

Orsa, pirmą kartą gyvenime neįstengdama susivaldyti visų akivaizdoje, pašoko nelyginant sužeista liūtė, išspardė viską, kas buvo prieš ją, vaikus, kates, suoliukus, paleido baltus batelius, kuriuos laikė rankoje, į ryžių košę ir nudardėjo lauko laiptais, Moscha, kaip druskos stulpas, nenorėjo patikėti nei tuo, ką girdėjo, nei tuo, ką išvydo, šurmulys kaipmat sukėlė ant kojų du kaimynų namus, vieni su šlepetėmis ir vakarienės servetėlėmis rankose, kiti su pižamomis pasileido į baltąjį namą, pasakykit, po galais, kas darosi, paklaikę klausinėjo tie, kurie turėjo saviškį Maltabio laive, bet kas galėjo jiems paaiškinti, Moscha buvo nepajėgi, Anezija taip pat, Mersina, Christina, mažasis Dimitris ir Arta verkė, o Mina Saltaferu, dar su išeigine suknele ir perlų vėriniu, daužė galvą į sieną, kol nualpo.

Kai abu Savai grįžo namo, sužinoję naujieną apie „Mažąją Angliją" žvejodami ant molo, parlėkė gaudydami kvapą, mažasis net bijojo dėl senelio širdies, Anezija neleido jiems kelti kojos į apatinį aukštą, nusiuntė viršun ir juos palydėjo, virtuvė buvo prišnerkšta, nešvarūs puodai, kėdės, suoleliai ir sienos, sutryptos alyvuogės ir išbarstytos pupos, Mina su keturiais anūkais glėbyje, balta kaip drobė, o apačioj pasaulio pabaiga, Nikai, vienuli, mano berniuk, lemeno senoji žindyvė, vienintelė tą valandą įtraukdama į dramą Vatokūzį.

Moscha, vos tik supratusi, kad vyro ir laivo praradimas nėra vienintelė ją ištikusi nelaimė, puolė žemyn, vyresnioji sesuo savo virtuvėje raudojo be atvangos, ji neturėjo jėgų nei

noro sutrukdyti jaunėlei, kuri kaip pašėlusi atidarinėjo spintas, stalčius, etažeres, papuošalų skrynutes, skrybėlių dėžes ir mėtė ant grindų viską, ką radusi, kilnojo čiužinius ieškodama įrodymų, plėšė laiškus ir atvirukus, sudėliotus pagal temas arba žemynus į kartonines dėžutes, aplankus ar mažas rankines, naršė knygų lapus ieškodama raštelių, paskui sviesdavo knygas į sieną, apvertė aukštyn kojomis šventuosius ikonų kampelyje, nukabino rėmelius, atsuko butelius, kilnojo pienpuodžių, cukrinių, gerųjų servizų sriubinių dangčius, kruopščiai apšniukštinėjo dovanas ir suvenyrus, kuriuos Spiras buvo parvežęs Orsai, du šilkinius drambliukus, medinį krokodilą, geišas, amerikietišką citrinų sulčiaspaudę, žalias pirštines ir kelias povo plunksnas, tikėdamasi rasti užrašytus kokius nors ženklus, žodį, datą, inicialus, bent ką nors; pavertusi namus tvartu, Moscha kaip pamišusi puolė daužyti Orsos kumščiais ir spardyti kojomis, kraujas varvėjo jai per smilkinį, smakrą, kaklą, kelius, sesuo su įsiūčiu tąsė ją už ilgų medaus spalvos plaukų, kol pavargusi fiziškai ir dvasiškai trumpam liovėsi, užsidegė cigaretę, pasakyk man, paklausė verkdama, kas yra Mersinos tėvas, Nikas ar mano vyras.

KAS NUSKENDO, PASIGAILĖJO

Keli mėnesiai po išlaisvinimo, sekmadienis, saulėta diena ir mirtinas šaltis 1945 metų pabaigoje, į aikštę prieš meriją prigūžėjo žmonių; nežinia iš kur sužinoję, jie suplūdo iš kaimų ir tolimų sodų raiti ant mulų, vežimuose ir pėsčiomis, o dėl drabužių visus kamavo abejonės, tie, kas nešiojo gedulą, tikėjosi staigmenos, netgi stebuklingo lemties posūkio, o tie, kas dėvėjo spalvotus drabužius, ar kartais mūsiškiai nebus nuskendę, klausė savęs ir su nerimu žiūrėjo į pilką, žalią ir rudą savo aprangos spalvą.

Šiaip ar taip, gyvenimas vėl suko atgal į savo vėžes, Paleupolio stovykloje jaunieji skautai surengė atminus už amerikiečių prezidentą Frankliną Ruzveltą, Strapurijose buvo tvarkomos kapinės ir statomas osuarijus, Paraporčio pelkės daug kartų buvo apdulkintos nauju chemikalu DDT, kiaulių augintojai ir bitininkai vargais negalais stengėsi atkurti gyvulių ūkį ir avilius, bet jūros prekyba buvo visai žlugusi, oficialiomis žiniomis Andro saloje darbo neturėjo tūkstantis keturi šimtai jūreivių, o daviniai jų šeimoms buvo gėdingai menki, tik, pavyzdžiui, Pirėjuje padorūs, taigi buvo pasakyta „ne“

svetimšalių įguloms, šūkis *Andro laivas Andro jūrininkams* švietė pirmame „Egėjo balso" puslapyje ir visuose vietos laikraščiuose ir skambėjo darbininkų susirinkimuose, jūreivių šeimoms vis dar teko labai brangiai mokėti už karą.

Kostas Kariotakis iš Zaganjario, tepėjas, prapuolęs be žinios 1944-aisiais paskendus laivui Madagaskaro sąsiauryje, iš pradžių belaisvis Japonijos stovykloje, paskui Filipinuose, vienas iš penkių tūkstančių, kuriuos išlaisvino generolas Makartūras nuo 1945 metų vasario, kai pranešė apie Manilos pasidavimą, galop grįžo į salą ir nuo merijos balkono atsakinėjo, kiek galėjo, į nerimo kupinus žmonų ir tėvų klausimus, ar jam kartais neteko kur nors Ramiajame vandenyne sutikti tų, kurių dar nebuvo žuvusiųjų ir išgyvenusiųjų sąrašuose.

Moscha su tėvu ir sūnėnu bergždžiai ėjo į visas tas sueigas. Pasibaigus karui iš nelaisvės įvairiose vietose į salą grįžo daugumа „Mažosios Anglijos" jūreivių, laivas buvo torpeduotas 43-iųjų kovo 11 dieną, ketvirtadienį, ketvirtą konvojaus kelionės naktį prieš pat pasirodant Airijai, buvo tyka, vienus, laimės kūdikius, surankiojo anglai, kitus, nelaimėlius, paėmė į nelaisvę vokiečių transportinis laivas, jis vėliau buvo paskandintas sąjungininkų pabūklų, ir juos vėl ištraukė vokiečiai, buvo sunku suskaičiuoti torpeduotus laivus ir belaisvius, tuos, kurie išsigelbėjo ir kurie ne, o kas nutiko kapitonui, nežinojo niekas.

Jaunasis Savas tetos svetainėje nukabino šeimos nuotraukas nuo sienos už kanapos ir papuošė ją įrėmintais apdovanojimais už drąsą, medaliais ir padėkos raštais iš užsienio šalių

ministrų, ambasadorių, jūreivystės draugijų, tarptautinių profsąjungų susivienijimų ir atskirų svetimtaučių jūreivių, kuriuos buvo išgelbėjęs bebaimis Maltabis, *captain-ghost,* kaip jį vadino užsienio laikraščiai, kapitonas šmėkla, vis dar besivaidenantis, nors pats nesirodė. Vaikas sėdėdavo ir ištisas valandas nagrinėdavo užsienietiškus antspaudus, parašus, svetimų kalbų rašmenis, jis iš panagių žinojo viską apie keblius namiškių santykius, vengė bendrauti su mama ir teta, bet nė už ką nesutiko pasmerkti didvyrio, beje, visa Andro sala virtuvėse, skalbyklose ir valgyklėlėse kalbėjo apie Saltaferus, jai patiko Spiro šlovės kvapas, jis, ypač vaikų ir paauglių akyse, tapo Tesėju, Odisėju ir šventuoju Jurgiu, ir kol žmonės nieko tikro nežinojo apie jo likimą, legenda augo įgaudama vis beprotiškesnį užmojį.

Susibūrę andriečiai aptarinėdavo Maltabio drąsą ir patriotizmą liudijančius įvykius, smarkiai juos išpūsdami, penkerių metų jis pasprukęs nuo vienos giminaitės ir vienas iš Vurkotės, kalnų kaimelio, nusigavęs į Chorą, septynerių išardęs gyvačių lizdą, aštuonerių visą vasarą žaisdavęs su būriu delfinų, žmonės matę, kaip jie kartu dūko bangose lyg pašėlę, vienuolikos išgelbėjęs skęstantį daugiavaikės šeimos tėvą, 22-ųjų rugsėjį, grįžęs iš jūros trumpam pailsėti, sėdęs į svetimą burlaivį, priplaukęs Mažąją Aziją ir paėmęs būrį turkų persekiojamų graikų, paskui ėjo jūreiviški žygdarbiai vandenynuose, kur jis tramdęs taifūnus, juokęsis iš audrų, sutrumpindavęs keliones, išvengdavęs minų vandenyje, krėtęs pokštus vokiečiams.

Kapitonas šmėkla, likęs ant degančios „Mažosios Anglijos“ tiltelio, stovėdamas poza ramiai lėtai nugrimzdo į dugną kartu su laivu, Kostas Kariotakis tai išgirdo nelaisvėje iš dviejų karininkų rusų, patikimų žmonių, pavadinimas „Mažoji Anglija“ buvo užmaskuotas kaip visų laivų per visą karą, bet universaliojo laivo aprašymas, data, vieta visiškai sutapo ir nebuvo minima jokio kito žuvusio laivo su tokiais duomenimis, jų povandeninis laivas jį aptikęs, bet jis nė nemanęs apsigalvoti, nenorėjęs palikti savo laivo.

Iš Moschos lūpų neištrūko nė garso, ji pasižiūrėjo į savo tamsiai raudoną trikotažinę palaidinę, pajuto viduje mėšlungį ir apsišlapino, jos veide dar tebetvyrojo įtampa po beveik trejų metų nerimo dėl daugelio įvairių priežasčių, ne tik dėl savo vyro gyvybės, ir palaikoma abiejų Savų ji iš lėto pasuko į baltąjį dviaukštį. Įkandin jos susidarė tyli eisena, Kiki Busula pirma, – jos vyras Panajotis daug kartų buvo pasakojęs draugams, graikams ir užsieniečiams žurnalistams, kad lemtingąją naktį jam atrodė nederama paklusti įsakymui palikti laivą, bet Spiras jį apspardė, iškeikė, du kartus net trenkė kumščiu į snukį ir išstūmė į valtį, – paskui ją ėjo Zanaki ir Maistru, kurių vyrai, Spiro įgulos nariai, taip pat išsigelbėjo, apgailėtinai atrodantis Emilijas Balas, lyg sužeistas paukštis, Katerina Basandi ir net antros eilės pusseserė Archondija Sari, kuri buvo praradusi savo Zanį kitame konvojuje ir pati pasisiuvo gedulo drabužius; akinami šalto vėjo, jie traukė žemyn Rivos link, kol naujiena apie Maltabio žūtį, vyrišką ir atitinkančią tradicijas, keliavo iš lūpų į lūpas išstumdama bet kokią kitą pokalbio temą kavinėse, klube ir spaustuvėje.

Baisiai susenusi Mina Saltafiureris, kaip ją dabar kai kas vadino, nedrįso lydėti dukters į aikštę ir atsistojo nuošaly prasimetusi dingstimi, kad burlaivis iš Mikono atvežė kalakutų – burlaivio savininkas gainiojo juos po gatveles su nendre rankoje medžiodamas pirkėjus, tačiau prašė po penkiolika tūkstančių už oką, ir žmonės tiek neturėjo; vos tik Miną pasiekė naujiena apie žentą, ji sudribo ant suolelio, bet čia traukė skersvėjis, jai trūko alyvų aikštėje, tie iškrypėliai jas iškirto.

– Bet kaipgi tu galėjai, – pasakė jai vyras 43-iaisiais, tą vakarą, kai išaiškėjo visas reikalas.

Mina neturėjo ko atsakyti žmogui, už kurio ištekėjo jo nemylėdama, o jis neleido jo pamilti kad ir vėliau; čia, ant suolelio, jai net ganėjo dvasios jėgų sąmoningai, o ne iš inercijos kaip dera apraudoti ne tik žuvusįjį, vargšes dukteris ir našlaičius, bet ir prarastą gražų laivą, kurio niekas iš namiškių nebuvo matęs iš arti. Tai jai teks vargas išreikalauti „Mažosios Anglijos" ir velionio uždirbtus pinigus, gulinčius anglų banke; kiti, atsidavę gedului, pasikliaus gailestingąja Mina, kuri jiems parūpins kasdienės duonos, suteiks prabangą sielvartauti ir būti prastos nuotaikos.

Iki šios akimirkos ji buvo įrodžiusi, kad ištveria viską, nes yra tvirta kaip ąžuolas, bet štai dabar pajuto nebeturinti jėgų pareiti namo, kalakutų bul bul vėl pavertė miestą mažučiu provincijos miestuku, niekiu visatoje, ir Saltaferienė panašiai susitraukė, kaip juodas nuodėgulys suaugo su suolu, kad nebūtų dviaukščiame name tą akimirką, kai Orsa sužinos neatšaukiamą naujieną.

Ji tenorėjo, kad Spiras būtų gyvas, daugiau nieko, vilkėjo tamsiai mėlyną megztinį ir su savo medaus spalvos plaukais panėšėjo į rudens sodą, vis dirsčiojo pro langą į vienuoliškus Dievo Akies kalnus, perrinkinėdama lęšius rytdienai, nuo įtampos jos veidas buvo baltas ir sustingęs, tikriausiai jis gyvas, galvojo, retkarčiais jie gaudavo tokių žinių, nors keletą kartų įvairūs jūreiviai prisiekinėjo, kad kapitonas šmėkla maždaug tuo pačiu metu pasirodė Verakruse, Brisbane ir Gerosios Vilties kyšulyje, pats Kostas Kariotakis, regis, patvirtino vieną iš šių gandų, Orsa tikėjosi, kad jis gyvas, ir tiek, daugiau nieko nenorėjo galvoti, tai buvo antraeiliai dalykai.

Jos jausmų atsiskleidimas tą sykį buvo bomba po jų namo pamatais, per du mėnesius vienas kitą vijo įvykiai, galintys išspausti daugiau ašarų negu melodramatiškas romanas, saliečiai apskritai linkę į fatalizmą ir romantizmą, o šiuo atveju jo buvo per akis, melsvai žalia spalva, staiga sušukdavo Moscha ir puldavo apačion, melsvai žali marškiniai buvo Spiro silpnybė, ir ji, atkakliai rausdamasi atmintyje, vis iškasdavo įtartinų smulkmenų, prieš daugelį metų vieną vidurdienį be

vėjo, kas retai būna Paraporčio paplūdimyje, jos akį patraukė melsvai žalia dėmė už linguojančių meldų, o vėliau vyresnioji sesuo, visa išraudusi, ją pasivijo, ir jos kartu parėjo namo.

Ir dar tie ant opuntijų giliai įrėžti inicialai S+O=S+O, labai seni, bet laiko nepaliesti, juos surado vienuolikmetės Mersina ir Christina, kurios, nors ir neprisipažino viena kitai, manė galbūt esančios ne pusseserės, o seserys, nugirdusios savo motinų kivirčą, Moscha kaip apsėsta tyrinėjo datas, tačiau Orsa nepratarė nė žodžio, kitą rytą auštant ji išėjo su lagaminėliu ir penkiamete Arta į Apatūriją, močiutė Orsa turėjo dešimtis ligų, ir anūkė neketino jos palikti; galų gale tai buvo išeitis.

Nė karto senutė nekalbėjo to, ką įprasta sakyti tokiais atvejais, pamišėlė, viliotoja, suviliotoji, atvirkščiai, pati nuskriausta, ji murmėjo: palaiminti tie, kurie myli ir myli beprotiškai, mėtydama gaižius žvilgsnius į Kristų ir savo vyrą, kad užkirstų kelią galimiems prieštaravimams. Kambaryje vaistų kvapo prisisunkusiomis sienomis ji buvo gaivus gyvenimo dvelksmas; tas pilkas skeletas su sklindančiu iš burnos neskaniu kvapu, besivartantis ant savo sofutės, ištiesdavo ranką, glostydavo ir mylėjo be išlygų.

Du vyresnieji Orsos vaikai užsukdavo, truputėlį pažaisdavo su Arta, pasėdėdavo terasėlėje stebėdami, kaip skraido sakalai prižėlusioje kalnų upės vagoje, šnairuodavo į savo mamą, bet ją mylėjo, neturėjo jėgų ir įžūlumo be užuolankų duoti jai penkis toliau einančius klausimus, pirmas – ar tu kada nors mylėjai tėtį, antras – ar po vestuvių slapta susitiki-

nėjai su dėde, trečias – kas per tėvai yra seneliai, jeigu užtraukė tokią nelaimę, ketvirtas – ar dar juos myli, ir penktas – jei neištekėjai už to, kurio norėjai, kodėl nelikai senmerge.

Orsa vogčiomis žiūrėdavo į vaikus, karštai juos mylėjo, bet jau negalėjo spūstelėti Mersinai pilvuko, pakutenti kaip degtukas užsiplieskiančio Savo, užtepti jiems riekučių su razinų medumi, parodyti atvirukų kolekcijos, beje, ji nebeturėjo nuotaikos taip sudėlioti penkių žemynų kalnų žiemos peizažų, kad atrodytų, tarsi pamažiukais koptum į vieną milžinišką kalną, Pasaulio kalną, kaip sakydavo ji, praeidamas kaimus, išsibarsčiusius rytinėse ir vakarinėse jo atšlaitėse, kalnagūbrių virtines, o paskui nepasiekiamas viršūnes, kur iš vieno strateginio taško, sakytum, atsiveria viso pasaulio vaizdas.

Ji suvisam grįžo į dviaukštį namą gegužės mėnesį; merdėjanti senoji Saltaferu paskutinį kartą nutvilkė žvilgsniu, ir dar visų akivaizdoje, sūnų su marčia ir veikiausiai jiems neatleido, net prieš pat mirtį jos pyktis neapmalšo, popas Filipas, ir pats jau grabu atsiduodantis, suvebleno kažką po nosim ir nutilo, paskutinę akimirką viršų paėmė mirštančioji.

Orsa be močiutės jautėsi vieniša, jos vaikai niekados nebuvo laižę šio kvapnaus medaus, neturėjo močiutėlės, kuri yra anūkų bendrininkė, prisitaiko prie jų mąstymo, domisi jų jausmais, stoja už juos mūru, netgi rezga dėl jų pinkles.

Laikas sunkiai tekėjo dviaukštyje, kuris anksčiau buvo baltas, po visų tų istorijų jiems nerūpėjo jo nubaltinti, ir Savui buvo gėda dėl apgailėtinos namo būklės, bet buvo gėda ir kviestis baltintojus su savo teptukais, baltos sienos padarė

juos juodesnius, sakytų tie, kurie gyvena tam, kad sukurptų dienos sakinį ir priklijuotų kaip antraštę prie kokio nors įvykio, norėdami greičiau paskleisti žinią po visą miestą.

Orsa ir Moscha vengė viena kitos, namas tapo aikštele, skirta pratyboms, kaip išvengti susidūrimų kaktomuša; taigi dabar pirmoji, perrinkinėdama lęšius, pastačiusi ausis gaudė žingsnius ir balsus, ir štai, netoliese sustojo Moschą lydintis būrys, trankiai sukaukšėjo kulniukai ant marmurinių lauko laiptų, paskui prie durų viršuje, tada nusiaunami prieškambary batai, basos kojos koridoriuje, tokio pat plano apatiniame aukšte Orsa žingsnis po žingsnio sekė sesers kelią, ji pasiekė miegamąjį ir griuvo kaip maišas, matyt, apsirengusi, į dešinę dvigulės lovos pusę, vadinasi, jis žuvęs, pasakė sau Orsa, įsivaizdavo, kaip sprogsta juodos akys, kaip išsilaksto blakstienos, ir vis spoksojo į lubas, į grindis, kurių lengvai siūbuojančias lentas reikėjo bent vietomis perdažyti.

Ji taip pat užsidarė savo kambaryje, kad išvaduotų iš sunkios padėties tėvus ir vaikus, sūnėnas ir dukterėčios buvo išsiųsti pas Busulą, ir molinis puodas buvo pilnas mėsos sultinio. Ji neišėjo nei po pietų, nei vakarienės, nors tėvas ją kvietė, tik vėlai naktį, kai visi, nusivarę nuo kojų, miegojo kaip negyvi, Orsa užsimetė ant pečių švarkelį, išėjo iš kambario ir vienu po kito užlipo dvylika laiptelių, raktas kaip visada buvo virtuvės duryse, ir motinos uždegta aliejinė lempelė tyliai nulydėjo jos žingsnius į miegamąjį, ji buvo basa, palietė sienas delnu ir atgalia ranka, apvedė pirštu veidrodžio rėmus, Vienos kėdės kreivę, įkvėpė kambario kvapo, paglostė užuo-

laidą, paklodes tuščioj kairėj pusėj, kairiąją pagalvę, atsisėdo ant lovos krašto, pasuko blauzdas ir kulnais nustūmė kilimėlį po lova, perbraukė per tiesias lentų siūles, įžiūrėjo apačioj ar tiesiog vaizdavosi matanti grindis, kiparisų lentos lūžta per audras ir paskandina vyrus, bet ir namuose, plonos, be kito pakloto, jos pasirodė esančios pragaištingos, pagalvojo, virpančios menkutės liepsnelės šviesoje ji atpažino ant komodos buteliuką laudaniumo, pažvelgė į dėžutę su vestuvių vainikais ir sutuoktinių nuotrauką iš kelionės į Niujorką, jo nebėra, pražuvo, pasakė mintyse, pražuvo, pražuvo, pakartojo ir staiga pajuto, kad nebeturi jėgų gyventi, pasilenkė prie Moschos, kuri miegojo aukštielninka, nubraukė jai nuo veido plaukų sruogas, sulipusias nuo snarglių ir ašarų, ir pabučiavo jai į skruostą.

Mūsų rūkaliai nervinasi, rašė vietos laikraštis pirmame puslapyje, dėl neramios jūros dešimt dienų nebuvo pasirodęs joks laivas, abu Savai, kurie rūkydavo slapčia, nes didysis buvo širdininkas, o mažasis tiesiog per mažas, dešimt dienų kentėjo dėl tabako bado, beje, tik tos nelegalios cigaretės juos iš esmės dar ir siejo, įvykiai šeimoje pakirto anūko pasitikėjimą, jis jautė seneliui gailestį, o blogiausia, kad jie jau nebebuvo bendrininkai, besidalinantys paslaptimis ir kartu sprunkantys iš namų, liaukis, man įgriso, pasakė anūkas, nė neketindamas keliauti su juo į Siro salą atsisveikinti su paskutiniu kapitono garlaiviu, visas jūras išmaišiusia „Marusija Bebi", kuri buvo parduota kaip geležies laužas.

Siras buvo už dviejų žingsnių, ranka pasiekiamas.

Saltaferas nuo 38-ųjų, kai galutinai išmetė inkarą, keliavo daug daugiau negu iki tol, bet mintyse, arba bėgdamas nuo dabarties, arba kaltindamas save, kad šliužinėjo su šlepetėmis ir ramiai sau pirsčiojo Argentinoje, tik pirst, ir šūdu užsmirs, jo šeimos židinyje vykstant tragedijai, panašiai į antikines, tikrai beprotybei, kurios priežastis buvo meilė, *juk visos*

*mirtingųjų kvailystės kyla iš Afroditės, net ir deivės vardas prasideda kaip žodis „beprotybė“**, veikiausiai Euripidas, cituojamas nepamirštamo jo mokytojo Folo Ralijo, viengungio iš įsitikinimo, laimingo žmogaus.

Ir bangos nenorėjo nurimti: kai tik Spiro mirtis buvo oficialiai patvirtinta ministerijos antspaudais ir Variniu Kryžiumi, skirtu mūšyje kritusiems jūrininkams, vėl užuojautos telegramos, giriamieji patriotiniai straipsniai, viskas vėl iš pradžios, ir dar blogiau.

Saltaferas liūdėjo, kaip tikras jūrininkas jis mylėjo moterų giminę, nesigraužė, kad žmona pagimdė jam tris dukteris iš eilės, pirmoji mergytė, skubomis pakrikštyta Orsula, išgyveno vos kelias valandas, tuo geriau jai, pagalvojo kapitonas, jis taip skaudžiai suvokė savo, kaip tėvo, aplaidumą, nepateisinamą jokiom lengvinančiom aplinkybėm, kad tyčia mesdavo iššūkius stenokardijai: nuo septynių ryto ant kojų, kaip pamišęs kepdavo Orsai bulves ar grybus, o ji net nedirstelėdavo į valgį, neėmė nė kąsnio į burną, negalėjo nuryti, jie maitino ją skystomis sriubomis, kuriose be jos žinios ištirpindavo organizmą stiprinančių preparatų, jos vyras iš Amerikos atvežė polivitaminų, dar buvo krūvelė atitinkamų laiškų ir receptų iš Atėnų gydytojų ir dėstytojų, o šalia to vaistažolės ir kiti žiniuonių vaistai, Chadulienei, Murenai, Nikiforo našlei, Tasai, popienei ir, kas be ko, Nanai šventa pareiga tapo grąžinti Orsą į gyvenimą, ši būtybė turėjo kažką tokio,

* Senovės graikų k. *afrosynė.*

kad niekas nekalbėjo šlykštybių jai už nugaros, ir nors visi jautė užuojautą teisėtai našlei Moschai, Orsa siejosi su kitais, protu nesuvokiamais dydžiais.

Visa kita buvo įprasto masto. Kažkokia liga apakino Gavrijo jaučius, kita sunaikino paukščius, javų derlius menkas, iš vieno dubenėlio grūdų – vidutiniškai pusantro, Kaparijoje trūko katinų dėl veislės, beveik visus juos iškepė italai, budėję sargybos poste, per klubo šokių vakarą kadriliai, o kalviams atsiųsta dešimt tonų angliškos akmens anglies iš ML, karinių svarų keitimo termino pabaiga, du šimtai drachmų už oką mėsos ir panašiai visoje Graikijoje, vienintelis skirtumas – apgulos padėties laikymasis Kikladų salose, karinių operacijų zonoje, kaip oficialiai primindavo vyriausybės atstovas ir sąjungininkų paskirtas Egėjo jūros karo komendantas.

Saltaferas pabusdavo prieš auštant ir lyriškai nusiteikęs. Jis stebeilydavo į debesis ant Dievo Akies, tokius, kokie malūnininkui būdavo panašūs į miltų maišus, baltinių siuvėjai į nelygintą perkelį, konditeriui į sviestinį kremą, senmergei Katinai į jaunosios šydą, mokytojai į baltąją rožę, o Savas žavėdavosi jais tiesiog kaip debesimis, mat buvo iš tų, kuriems gamta labai daug reiškia, kalbėdavosi su ja, čiulbėdavo su saulėlydžiu, bardavosi su pūga, keikdavo tvankų orą ir šimtu procentų pasitikėjo skaidria drungna Kikladų šviesa, savo palaima.

Ankstyvą pavakarį jis apeidavo spaustuvininką, naujai įkurtus Jūrininkų namus ir kavines, kur nuolatiniai lankytojai iš visų kaimų atiduodavo savo dalį Maisto produktų komisijai

ir 7 val. 15 min. išklausydavo per radiją naujausias žinias apie Niurbergo procesą, ypač domėdamiesi vokiečių admirolo Karlo Denico, povandeninio laivyno vado, likimu.

Po pamokų anūkai nerasdavo nė vieno suaugusiojo, pasirengusio skirti jiems laiko, kaltės jausmas išvedė juos iš rikiuotės. Kartais kapitonas iš tolo stebėdavo dvylikmetę Maltabio našlaitę Christiną, ji vilkėjo juodai ir savo arklio uodegą buvo susirišusi juodu kaspinu, žaisdavo ant drėgno smėlio Niborijo paplūdimyje ir rymodavo ant medinio tiltelio, mažutės Bruklino tilto kopijos, kur susitikdavo su kita anūke, Mersina; jos buvo iki šiol neišskiriamos ir prisiekusios pasakoti viena kitai apie tėvų nesėkmes ir paikystes, o dabar joms grėsė tai prarasti, ir nors laiškai, kas be ko, puikus dalykas, visai kas kita ašaras išlieti ant draugės peties, šiltas ašaras.

Vasaris, ketvirtadienis, devinta vakaro, šlapdriba ir tuščia Marusio, Atėnų priemiesčio, aikštė, milžiniškas šeimos centras, nušiurusios Užgavėnių girliandos, mažai lankytojų, padavėjas apsiblaususiu nuo mirtinos tylos žvilgsniu sekė automobilių, retkarčiais apsukančių menkai apšviestą aikštę, žibintus. Kai atsidarė stiklinės durys, jis net neatsisuko pasižiūrėti į porą, kuri įsiveržė kaip vėjas, jis trisdešimties metų, moteris panašaus amžiaus, gal dvidešimt aštuonerių, apsirengusi juodai, ne mada, bet gedulas, nesirinkdami jie klastelėjo ant kėdžių prie pirmo staliuko, iškart užsisakė, spaudė vienas kitam pirštus, ypač moteris, žiūrėjo vienas kitam tiesiai į akis, taip pat labiau moteris, ji mažumėlę palenkė galvą kairėn, paskui dešinėn, ir jos plaukai, paleisti ir papurę nuo drėgmės, plaikstėsi ant pečių, judesiai atrodė lyg gerai išlavinti, plika akimi buvo matyti, kad tai nesena pažintis, šis vyras, kuris neketino nė puspalčio atsisagstyti, jai buvo viskas. Jie norėjo valgyti ir puolė prie lėkščių, bet moteris, regis, gailėjosi, kad pasiėmė žarnokus ant iešmo, negalėjo susilaikyti, buvo smagurė ir jautė aiškią silpnybę avienos vėdarams, ėriuko

vidurių užkandžiui ir kitokiems žarnokų valgiams, bet dabar buvo romantiškas pasimatymas, ji paimdavo keptą gabalėlį pirštų galiukais, paglostydavo jį ir nutraukdavo nuo iešmo kaip įmanoma grakščiau ir elegantiškiau, lyg timpčiodama mandolinos stygas, atsikąsdavo po kąsnelį vos pračiaupusi lūpas, lyg būtų valgiusi šveicarišką šokoladuką, iš šono įsidėdavo į burną jogurto ir agurkų padažo ir mėgavosi juo kaip migdolų kremu, o mirkyta duona kaip prosfora, ji buvo ne čia, o rojuje, ne su velioniu, dėl kurio nešiojo gedulą, o su garbaniumi, kuris, ramus ir mielas, kaip katinas čiulpė kauliukus, moteris žiūrėjo į jo garbanėles, o paskui jos žvilgsnis lėtai nusileido prie baltos kaktos, antakių, tamsių akių, nuslydo nosies šlaitu prie burnos, prie riebaluotų pirštų ir ūsų ir kupinas atviro pasigėrėjimo baigė savo kelią, nužvelgęs muštinį su šonkauliuku.

Nikas Vatokūzis kitame salės kampe pamiršo savo lėkštę po antro kąsnio, reginys jį prikaustė, ši tokia aistringa ir gosli moteris tiesiog kibirkščiavo, jo žmona niekados dėl jo taip nešvytėjo, jis troško dovanoti Orsai pačias ypatingiausias meilės glamones, bet ji visada buvo santūri, mylėjo kitą, ir Vatokūzis ašarojo ant savo pusiau suvalgyto žlėgtainio.

Vokietija žlugo 45-ųjų gegužės mėnesį, Nikas iki tol nežinojo visko smulkiai, ir išlaisvinimas jam mažai ką reiškė, o jo sugrįžimas per tų pačių metų Kalėdas buvo, taip sakant, mūšis, pralaimėtas dar neiššovus nė vieno šūvio: kai tik jis pamatė Orsą, sulysusią, išsekusią, išgeltusią, pelenų spalvos veidu, jam neprasivėrė lūpos pradėti pokalbio, su-

prato, kad būtų tuščias reikalas primygtinai prašyti, kad jie persikraustytų į Ameriką.

Tačiau penkiolikmečiui Savui ir dvylikmetei Mersinai, dar vaikams, užkankintiems nesveikos dviaukščio atmosferos, reikėjo pabėgti ir iš namų, ir iš Andro salos, ir iš Graikijos, būdami tokio amžiaus, jie, laimei, neįsivaizdavo, ką reiškia visam laikui, Chadulis sūnus Amerikoje, Niu Džersyje, buvo Nikui nelyginant brolis, kurį įsigijo sulaukęs keturiasdešimties, jis būtų rūpinęsis jais lyg savo vaikais, beje, jau prieš daug metų jis kažką užuodė, numatė, kaip baigsis meilės varžybos, ir laiku stojo pralaimėjusiojo pusėn; likęs senberniu po kelių paslapty laikomų nesėkmingų bandymų, pasirinko Vatokūzį ir jį rėmė, gyvendamas arti didelės meilės ir su malonumu stebėdamas jos audras, o to jam buvo daugiau nei gana.

Mersina visai pametė galvą, ypač kai jai paklausus, ar gerai bus palikti mamą, Nikas nedavė kito pasirinkimo.

– Ar tu taip ją baudi? – paklausė ji, ir Nikas išpūtė akis – nieku gyvu nebūtų tikėjęsis tokio klausimo iš pradinukės.

Anezija nejuto neapykantos Orsai, jaunosios moters akyse nebuvo nieko, kas žadina tokius jausmus, ir šioji nė akimirką nepatyrė jos priešiškumo, ji atvirai kaltino Niko uošvę; į šitą nelaimėlį ji visada žiūrėjo ne kaip į šeimininką, o kaip į savo vaiką, taigi viena persikraustė į mėlynąjį dviaukštį, išvėdino jį, prisodino svogūnėlių į vazonus, apkarpė levandą prancūziškame sodelyje, pataisydama jos geometrinę formą.

Teisindamasi senatve, kuri jai reiškė aklumą, kurtumą, šlubumą, pas Orsą eidavo tik lyginti drabužių, nes ten ją apim-

davo liūdesys, jai atrodė nuodėmė, kad jauna moteris džiūte džiūsta, kad tirpsta dieviškas grožis, jos skruostai buvo įkritę, mėlis akyse išblėsęs, krūtys tuščios, strėnos sunykusios, ji, kaip sakė namiškiai, nieko nebevalgė.

O dabar praras ir vaikus, sunki bausmė.

Vatokūzis Atėnuose rūpinosi jų pasais ir vaikštinėjo vienas tolimais maršrutais, po tolimus rajonus, per studijų metus ir keliones pamėgo Mažosios Azijos graikus, taigi lankėsi kairiųjų pabėgėlių lindynėse Kesarjanyje ir Virone, šiems rajonams gruodžio mėnesį Bairono tėvynainis britas Skobis buvo negailestingesnis negu vokiečiai; dar neseni karo pėdsakai, sugriuvusios sienos, apsilaupęs tinkas, gyventojai juodais drabužiais, politinės aistros visai kitokios negu amerikiečių, stiprios aistros, įgimtos aistros, kasdien būdamas kitur, jis sakytum svėrė vietas ir žmones, norėdamas sužinoti, kokią dalį jo sieloje užima tėvynė, ši keista šalis, kuri pradėjo jį iš tikrųjų dominti tik dabar, kai ketino ją palikti ir nusprendė atimti iš jos savo vaikus, kuriai daug metų tarnavo iš pareigos, o Maltabis – kaip jis būtų galėjęs išvengti palyginimo su juo – Maltabis, ėmęs pamokas iš gyvenimo, vėl nepraleido progos, dovanojo Graikijai savo aistrą, savo karštą, beprotišką meilę kaip tie, kurie šoka į ugnį ir į vandenį, kad pagrobtų mylimą merginą.

Kovo 31 dieną didžiulis gervių būrys praskrido virš Andro salos, Emilijas Balas šlitino Livadijos takais, stebėdamas savo balandžius, skrendančius žemai virš daržų, kur augo pupos ir laukiniai artišokai, ir vos išvydęs gervių virtinę danguje sudrebėjo, štai vaizdas, kurį man tenka laimė pamatyti pirmą kartą per aštuoniasdešimt penkerius gyvenimo metus, pagalvojo; po Spiro mirties jis nebeturėjo jokio akstino gyventi, plunksnos ir pūkai buvo tik iš bėdos, jis niekados nebuvo toks lengvabūdis, kad jam to užtektų.

Jis ėjo į Chorą, į Šventojo Jurgio bažnyčią, kur Spiro našlaitė Christina turėjo būti Kiki Busulos berniukų dvynių krikšto mama, Panajotis, išsigelbėjęs iš „Mažosios Anglijos", ir visas miestas buvo ant kojų, šiaip ar taip, šitoj prakeiktoj saloj nuo likimo nepabėgsi, galvojo Moscha, kuriai teko kapitono našlės vaidmuo, nekenčiamas nuo paauglystės laikų; nepalūžusi ir deramai atliekanti savo pareigą, ji, apsirengusi juodu kostiumėliu, stovėjo nuošaly, laikydama glėbyje du brangius paltukus iš Londono ir neišleisdama iš akių savo juodbruvėlės, jai tuoj prasidės mėnesinės, paskaičiavo tyrinėdama smai-

lias mažytes krūtis ir ypač veidą, kuris įgavo moteriškų bruožų ir kuriame taip anksti paliko pėdsaką laivų paskendimai ir kitos nelaimės.

Bažnyčia buvo sausakimša, pilna Christinos klasės draugių ir draugų, jaunoji karta jau rengėsi perimti pamainą, nes nors dviejų mėnesių dvyniai tryško džiaugsmu ir Krikšto Sakramentas buvo toks pat šviesus kaip sekmadienio pavakarėlis, visur jautėsi, kaip trūksta nesugrąžinamo Maltabio, įkūnijančio ir simbolizuojančio visus žuvusius jūrininkus. Tie, kurie išgyveno, visi susirinko bažnyčioje, kai kuriems iš jų gyvybę buvo išsaugojęs drąsusis ir gabusis kapitonas, dvidešimt trejus metus kovojęs su jūra ir ją nugalėjęs.

Dėl to, beje, *juoda jūra riaumoja, bangos putoja, o mano širdelė verkia vaitoja,* dėl to ir *kai sušlapęs jūreivis pasikeis drabužius, prie vairo baltai apsirengęs koks bus gražus;* liutnininkas Vangelakis, stambus šešiasdešimtmetis, per krikštynų puotą pateikė visą savo jūreivišką repertuarą ir sukėlė tikrą audrą.

Kapitonas Savas, kaip savo šeimos atstovas, stebėjo šešių anūkų būrį ir su nukaršusiu Chaduliu, Balu ir kitais, per senais šokti, kalbėjosi apie valstybinio kelio Gavrijas–Chora sutvarkymą ir išlyginimą rinkimų proga.

Moscha po bažnyčios grįžo į dviaukštį. Apačioj, Saltaferienės kambaryje, degė šviesa, kaip ir Orsos kambaryje.

Ji užlipo marmuriniais laiptais ir nepaisydama šalčio atsisėdo balkonėlyje be švarkelio, be šviesos, užsidegė cigaretę, Dieve mano, ir aš kaip Murena, pagalvojo ir prisiminė beširdę savo paauglystę, kai ji burnojo storapizdes ir suko uodegą

apie mokytoją užsienietį, nes vien tiktai jis galėjo išplėšti ją iš peizažo, pažįstamo kaip penki pirštai.

Ji ištekėjo ne už bailio, o už didvyrio, ir še tau.

Jos duktė, auganti ne dienom, o valandom, kėlė jai mintis apie amžiaus etapus, apie žmonių santykių tikslą ir esmę, tarkim, Saltafiureris, jos motina, kai jos dvasia buvo benupuolanti, šoko tvarkyti dukterų ir palaužė jų dvasią.

Aplinkui tamsus, juodas mėlis, tolimi žiburėliai, kažkas panašaus į naktinį Valparaisą, kokį nutapė tasai Vistleris; jų rajonas ir visas miestas rengėsi naujam kraujo nuleidimui, amerikiečių ambasada neseniai pranešė, kad visi turintieji Amerikos pilietybę privalo tučtuojau grįžti į Jungtines Valstijas, ir netgi vyrai su dviguba pilietybe rinko į krūvą savo žmonas ir vaikus, Mari jau buvo susikrovusi į jūreiviškas skrynias savo kraitį ir brangenybes, ***nuoširdžiai tavęs maldauju, į Niujorką tekeliauja popai, vyskupai, vienuoliai ir visi kiti šventuoliai, nusiteikę kad ir ryt piktą dvasią išvaryt,*** parašė ji Moschai ant atsisveikinimo kortelės, kurią padovanojo kartu su savo krikštynų auskarėliais, Katina taip pat buvo pakėlusi sparnus, jos tėvas pagaliau mirė, ir per kelionę pas tetas į Pirėją, kur jos turėjo padėti įsidarbinti jai kaip slaugytojai, ji kepykloje susipažino su tokiu italu Masimu, jis pametė galvą dėl jos didžiulių stačių krūtų, jaunystėje ji buvo vadinama undine, laivo pirmgalio puošmena, bet jei nebūtų atsiradęs šis vyras iš Genujos, trisdešimt septynerių metų undinė būtų likusi senmerge; taigi atėjo galas ir keturių narių draugijai, jos laikas baigėsi, Moscha užsidegė antrą cigaretę, paskui dar vieną,

penktą, septintą, dešimtą, suprato, kad gromuliuodama visas tas mintis tik mėgina išsisukinėti, o iš tiesų laukia nesulaukia, kol ausis pagaus kostelėjimą, puodų žvangesį, radiją, kokį nors garsą iš Orsos, tačiau veltui, užsirakinusi kambaryje, ji tikriausiai pražiopsojo ir gervių skrydį. Geras ženklas, švebeldžiavo kelios bedantės bobutės per krikštynas, o tarp jų Balas, patyręs ornitologas, pats lyg senas gandras, kuris penėdavo kapotais kukurūzais visus dangaus paukščius ir gailėdavo net varnų, įkainotų trimis tūkstančiais drachmų už galvą.

Po trijų dienų jo kaimynė Mardisa Andonoglu rado jį karvelidėje kniūbsčią, įbedusį nosį į trisdešimt centimetrų mėšlo sluoksnį.

Praėjus keturiasdešimt dienų, Moscha, tvarkydama viengungio namus, degindama senus skudurus, pildama lauk buzas, mėtydama suvenyrus ir iškarpas su ašaringomis istorijomis, rado septyniolika vokų, Spiro adresuotų dėdei, tuščių, be laiškų, bet ant trikampėlio, kurį siuntėjai paseilina ir užlenkia, vidinėje pusėje buvo užrašyta: Orsutei.

Oras buvo švelnus, vaikai lakstė po Paraporčio, Niborijo ir Jalijos paplūdimius, išsitiesdavo po du ar tris ant smėlio ir akmenų ir vis pešdavosi.

Terapeutas Rezvanis, įsitaisęs patį bjauriausią sėdimojo nervo uždegimą visoje saloje, turėjo atsisakyti pavasarinių vaikštinėjimų ir ramių Apreiškimo pamaldų, sėdėjo namie ir negalėjo išsisukti nuo Saltaferienės, kuri nedavė jam ramybės ieškodama stebuklingo vaisto dukteriai sustiprinti. Manas Sotiriadis, gydytojas mikrobiologas iš Paryžiaus Pastero instituto, štai jo telefonas, bet kas iš to, juk Andro sala dar neturėjo telefono ryšio, Mina, mieloji, paskui paaiškino jis, skrandžio sulčių analizė Vinterio metodu su smulkiu išmatų tyrimu padeda diagnozuoti skrandžio ir žarnyno ligas. Bet kaip nuvežti išmatų į Atėnus, kad nepasentų? Maršrutinis laivas į Pirėją plaukdavo dvylika valandų, o Orsa, nors negalėjo nuryti maisto ir jos skrandis nevirškino, nebūtų davusis varginama kelionės ir gydytojų apžiūros; sveikata jai nė kiek nerūpėjo. Elektrikas Eftichis, kuris visus pinigus sukišdavo į paraką ir šaudydavo perkūno oželius ir perkarusius purple-

lius, dalį laimikio atiduodavo Saltaferui, Lujis, Nonas, Lavdas, Skordas atsiųsdavo jūrų drakonų, skorpenų ir tų žuvų gražiais vardais, kurios žėrėjo sidabru nelyginant sunkūs papuošalai, kaip sakydavo Nana apie visas nežinomas rūšis, be to, dar būdavo šliandrų vaisių iš Apatūrijos; būtų netiesa teigti, kad Orsa tyčia atsisakydavo valgyti, ji buvo praradusi norą gyventi, ir visi tie kulinariniai ar konditeriniai spektakliai ją erzino, galop ji ir vaistus išmesdavo pro langą.

Nė vienas iš namiškių nesistengė suprasti, kas darosi Minos širdyje, jie kreipdavo dėmesį į kitus dalykus: kad ji neatšventė triuškinamos monarchistų ir karaliaus Jurgio II pergalės per plebiscitą ir nepratrūko pykčiu, kai amerikiečių bombos sulygino su žeme japonų Imperatoriaus rūmus, – ji tuo metu purtė pagalvėles, aplipusias katino plaukais, ir tik atsisuko pasižiūrėti į radiją. Tiesą sakant, ji gailėjosi, kentėjo ir nerimavo iš tolo, nuleidusi rankas po daugybės nevykusių mėginimų atkurti santykius su vyresnėle, jųdviejų žodžiai niekados nesiderindavo, mintys niekados nesusitikdavo, vienos klausimas nerasdavo kitos atsakymo, Orsa kalbėdavo keistais žodžiais, tarsi skirdama juos savo pačios ausims ir savo pačios smegenims, toms smegenims, tam protui, kuris kėlė didelę baimę ir Saltaferui, kadaise praradusiam brolį nuo ligos, kuri stumia šokti į jūrą.

– Duok man laiškus. Visus aštuoniolika.

Po ilgo laiko Moscha įžengė į sesers kambarį, uždarė duris, ir per kelias minutes išgyveno daug įvairių jausmų, iš

pradžių juto pyktį dėl slapto susirašinėjimo ir nuostabą, kai išvydo, kaip atrodo Orsa iš arti, paskui abejingumą priekaištams ir tarsi kokį palengvėjimą ant širdies, kad vėl mato seserį.

– Moscha, brangioji...

– Duok man laiškus, – pakartojo Moscha įsakmiai, grasinamai, beveik sustaugė, papurtė Orsą, nuspyrė suoliuką, stovintį prie jos kojų, ieškodama pagalbos puolė prie cigarečių ir užsikosėjo, o kai ta, pakilusi iš supamojo krėslo, apsimovė plonas kojines ir apsivilko švarkelį, nusekė paskui ją, ir abi nusileido prie tiltuko, plakamos šiaurės vėjokšnio ir dar labiau bendros nevilties.

Jos apsuko Maltabio ratą. Nuo pusiaukelės Moschai teko prilaikyti Orsą, kuri neturėjo jėgų, bet nesvyruodama nusimetinėjo penkių šešių sakinių naštą, jie lašas po lašo krito atitinkamose vietose: tiltelis – trečiadienis, 1929 metų liepos devinta, Šventojo Demetrijo bažnyčia – ketvirtadienis, 1929 metų liepos septyniolikta, grota pajūrio uolose – pirmadienis, 1929 metų liepos dvidešimt pirma, ten, kur jų močiutei pavyko būti palaidotai išimties tvarka, aukštai ant kalvos, Šventųjų Kozmo ir Damijono kapinės – sekmadienis, 1929 metų liepos dvidešimt septinta, meldynas Paraporčio paplūdimyje – penktadienis, 1929 metų rugpjūčio pirma, karvelidė – šeštadienis, 1929 metų rugpjūčio antra, vis tiek duok laiškus, staiga pareikalavo Moscha, laiškus, ir Orsa ramiai jai atsakė: tik tada, kai patikėsi manim pačia.

Leidosi naktis, takeliuose sutikti reti praeiviai prasiskirdavo netikėtai užklupti, maurojo jaučiai, aplink jas augo mirtos, prožirniai, gervuogės, gluosniai, nusilaužk gluosnio šakelę dėl laimės, kartais sakydavo popas, kuris ieškojo paramos ne tik danguje.

Nana Buranda-Karapiperi, žinanti apie šį bendrą pasivaikščiojimą, nubėgo pas Orsą, atsisėdo į supamąją kėdę ir rūkė laukdama, jau seniai ji pasitelkdavo visas aliteracijų ir palyginimų atsargas, kad sudomintų savo numylėtinę, tačiau veltui.

Tą vakarą, kai Orsa grįžo ir be kvapo susmuko ant lovos, Nana jai pasiūlė Papadopulo *petit beurre,* sausainių, kurių paprastai nešdavosi eidama į svečius, ir iš susijaudinimo vėl įsileido pasakoti kažką be ryšio, apie augalus, kurie buvo vienas iš jos kozirių, nes velionis Mikas viešai pasišaipydavo iš jos šeimininkavimo: Nana verda valgyti neskaniai, sakydavo jis, bet jos žinių apie sodininkystę pakanka porai be vaikų išlaikyti, spalvų deriniai keturiuose gėlynuose darę vyrą laimingą, mes, mano mažoji epyriete, susituokėm dėl darželinių našlaičių, kalbėdavo jis, netgi be jokios ironijos.

– Patylėk pagaliau, – nutraukė ją Orsa, tai ji jau buvo girdėjusi; akies krašteliu ji pamatė pustuštį likerio butelį, mokytoja vėl gėrė, ji dažnai ateidavo į baltąjį dviaukštį aplankyti krikšto dukrelės, kaip sakydavo, bet pirmiausia trokšdavo čia prisiminti beprotiškas akimirkas, laikydama Orsos kambarį tarsi kokiu palaidotų meilių altoriumi.

Tik kad Orsa, ypač šįvakar, norėjo jos atsikratyti, ji jautė poreikį galvoti apie Maltabį, buvo praradusi per jį du vaikus,

tačiau ant jo nepyko, ėjo iš proto įsivaizduodama, kaip jis grimzta į vandenyną, kaip jo uniforma išsipučia vandenyje, kaip iš jo lūpų kyla burbuliukai ir jo kepurė, nors permirkusi, dar valandėlę plūduriuoja paviršiuje.

Saltaferas, nutaikęs progą, vėl atgulė po naujo stenokardijos priepuolio, kad sutvirtintų paliaubas ir jo dukterys suartėtų. Atsidūrusios viename kambaryje, tegu ir neilgam, jos duodavo jam tablečių, Moscha skaitydavo laikraštį, naujienas, kurias visi jau žinodavo, nes straipsnių autoriai, Stamatudis, leidėjas ir spaustuvininkas, Papadopulas, gimnazijos direktorius, Salonikis, kapitonas pensininkas, ir Lefendarijas iš Graikijos jūrų federacijos vietinio skyriaus, gyveno čia pat ir žinojo tą patį, ką ir visi, tad kai „Egėjo balsas" paskelbė žinią, kad graikų organizacijos, teikiančios pagalbą nukentėjusiems nuo karo, jachta „Broliai" atvežė iš JAV aštuoniolika mulų, šie gyvuliai jau buvo nuėdę žoles ir daigus pusėje slėnio.

Moscha skaitydavo, ar turėdavo nuotaikos, ar ne, *Moscha, šimtai apgamų ant tavo baltos nugaros, Maltabis juos visus išbučiuos,* Saltaferas prisiminė ją, jaunamartę, gyvastingą, judrią, ir jos pašėlusias drauges, kurios išūždavo jai ausis savo eilėraštukais, vaikeli mano, sakydavo mintyse ir stengėsi mylėti kaip vyresnėlę, bet kaip jai tai parodyti, jam neišėjo vaidinti at-

gailaujančios Marijos Magdalietės, ir viską palikdavo po senovei, atidėdavo rytojui.

Jį taip pat aplankė filologė ir pirmą kartą parodė taip jį užjaučianti, nes prieš pat išeidama drįso pasakyti, ką tarytum seniai buvo sugalvojusi, jis vėl ištraukė iš atminties senovės aforizmą, kuris, jo manymu, buvo būtinas arba neišvengiamas, turint galvoje lankytojos profesiją, o Nana, tik to ir laukusi, lėtai pakartojo, beveik padeklamavo tris keturis posakius, kurie kapitonui buvo kasdienė duona.

– Tačiau visu tuo, pone Savai, jūs nieko nesutvirtinate, tik nuo kažko pabėgate, taip sakant, pasibalnojate aforizmą ir dingstate.

– Bet ir jūs juos vartojate...

– Tikslingai.

Vis dėlto jis ją gerbė, nors jo ausis prieš daugelį metų nuklausė, kaip ji vieną popietę įžūliai kalbėjo vyresnėlei: jūsų tėvus sieja tik vienas bendras dalykas – „gail", gailestingasis ir begailė.

Norėdami pamatyti senelį savo akimis, į kambarį kaišiodavo nosis ir mažiausieji anūkai, Arta, Mimis ir Mina su smėlio spalvos mokyklinėmis uniformomis ir žydromis prijuostėmis, mažasis Maltabis su erelio akimis ilgėjosi kažko daugiau, jis mėgdavo palįsti po ligonio lova, atseit žiūrėti su katinu viens kitam į akis ir varžytis, katras katrą užhipnotizuos, ir ten užsimiršęs lindėdavo ištisas valandas, bet senelis, jau suaugęs, neturėjo noro užmegzti dar vienų rimtų ir daug reikalaujančių santykių, be to, sulaukę tam tikro amžiaus, žmonės

apsunksta, nebekreipia dėmesio į jaunimą, domisi tik jau pažįstamais, kurių jiems pakanka iki pabaigos.

Anūko Savo, paskutinio tikro ryšio jo gyvenime, čia nebūdavo: paaugliškas protestas ir staiga suliepsnojusi meilė Archondijos Sari dukteriai skatindavo jį dingti kiaurai dienai, o galop, pasibaigus mokslo metams, jis turėjo dingti suvisam, išvažiuoti su Mersina į Ameriką.

– Tu sveikas, nagi, kelkis, – vieną popietę pareiškė senasis Rezvanis.

Miną ir Aneziją, tai išgirdusias, gydytojo kėslai išgąsdino, Orsos ir Moschos susitikinėjimas šiame kambaryje buvo vienintelė jų paguoda paskutiniu metu.

Pavasaris įsibėgėjo, amerikiečių UNRRN* dalino antempriną ir kitus vaistus nuo maliarijos, toliau buvo skirstomi audiniai, megztiniai ir avalynė sudarius už tai atsakingas kiekvieno kaimo komisijas, buvo graibstomi pigūs žurnalai, atsiunčiami britų informacijos tarnybos, būrys keliaujančių fokusininkų rodė spektaklius Lukiso kavinėje, ir ponas Dinas, teatro mėgėjas, kaip sakydavo pats, ar aktorių mėgėjas, kaip kalbėjo kiti, buvo nepaguodžiamas, nes suviduriavęs negalėjo gastroliuojančios dainininkės Vembo lydėti į Kairą, Chartumą, Adis Abebą.

Saltaferas, įsisupęs į storą jūreivišką palaidinę, vėl grįžo į miesto gyvenimą su nauju puodeliu, kaip visada raudonu ir

*Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracija (United Nations Relief and Rehabilitation Administration).

emaliuotu, kurį jam pasveikimo proga pasirūpino nupirkti jo cholera.

Jis nužingsniavo iki molo, paspoksojo į paštlaivį „Farukas“, iš kurio buvo iškraunami taukai, džiovintos daržovės ir pieno milteliai, ir pamažu atgavo jūrininko laikyseną.

– Užeikim pas mane, sūnus iš Niujorko atsiuntė tau laišką, griežtai asmeniškai, rašo. – Senasis Chadulis, aštuoniasdešimtmetis, irgi išėjo pasidairyti po pasaulį ir pramankštinti kojų.

Saltaferas išsigando, kad laiškas iš Amerikos nereikštų Vatokūzio sprendimo pasiimti iš Orsos ir trečią vaiką, kaip aš jai pasakysiu, pagalvojo, apsaugok, Dieve, nežinia, kas mūsų dar laukia, nerimo pagautas pasakė jis senajam laivo savininkui, bet nebuvo galima leisti, kad dukters tragediją apsunkintų dar naujos bėdos.

Kai jie atėjo pas Chadulį ir užėjo į kabinetą su šventojo Mikalojaus ikona sidabro aptaisais, milžiniškais portretais, blizgiais žemėlapiais ir oda įrištomis knygomis, kurios suėdė sūnaus jaunystę, senis išsitraukė iš stalčiaus gelsvą voką ir taktiškai paliko Savą vieną, paprašysiu, kad mums atneštų limonado, tarė ir neskubėjo grįžti, užėjo į virtuvę, užsisakė gėrimo, pakabino porą šaukštų ryžių su porais iš molinio puodo, paglostė kates, miegančias kieme ant sienelės, ant pašukinio patiesalo, jo senutė, pasiilgusi vienuolių, nupirko vienuolynui naujus puodus ir ankstyvą rytą kokių trisdešimt mulų vilkstinė pajudėjo į Kafkarą.

Chadulienė, tvirta moteriškė, užsėsdavo ant mulo ir nušokdavo nuo jo kaip jaunas vyras. Du kartus, kai jie prarado

laivą, „Mažąją Idrą“ 21-aisiais ir „Egėją“ 23-iaisiais, ji pati ant mulo nukeliavo į Sinečio, Menito, Zaganjario ir Aprobato namus pranešti blogų naujienų.

Chadulis grįžo į kabinetą ir rado buvusį vyriausiąjį savo bendrovės kapitoną prislėgtą, su tokia veido išraiška, kokią įgauna žmonės, kurie, apšaudomi nenutrūkstamomis salvėmis, pagaliau ima ir pasiduoda. Niujorko kontora iš Graikijos konsulo Buenos Airėse gavo oficialų raštą, pranešantį, kad ieškoma Savo Saltafero, bendrovės „Jūrų transportas Gavriilas Chadulis ir sūnus“ kapitono pensininko, kuriam priklauso butas Argentinos sostinėje ir šiek tiek grynų pinigų.

Formali procedūra, tačiau konsulas kadaise susitikdavo su Chaduliais ir Savu, dažniau su pastaruoju, dėl verslo sandorių ir ne tik darbo reikalais, bet ir per pašėlusius alaus gėrimo vakarėlius su kepsniu ir Merdita, Karmensita, Lolita, Teresita, Negrita ir Čikita, jūreiviai viską žinojo, taigi Anchelita Rodriges San Pedro, Anchelita-Ita, ir gražuolis Odisėjas, jų sūnus Odisėjas, žuvo per autobuso avariją, ir kapitonas paveldėjo jų turtą.

– Pirmiausia, kas vakarą ji pasideda ant marmurinės spintutės prie lovos puokštelę jazminaičių, kaip darydavo velionė jos močiutė, kurios mergaitei neteko pažinti. Taigi ji ne mėgdžioja, o paveldėjo tai. Antra, abi Mersinos kaip du vandens lašai, mergaitė permatoma, lengva it vėjelis. Trečia, kai verkia, irgi bėga iš namų kur akys veda. Dar kai kas. Nevalgo triušienos. Ir dar vienas bendras bruožas – negabi pianinui, Vatokūziai neturi polinkio prie dainavimo ir šokimo. Ir dar. Mėgsta baltą spalvą, sniegą, putas, baltus saldainiukus, perkelį, žuvėdras.

– Ei, aš su tavim rimtai kalbu, – užsigavusi pasakė Anezija Moschai; Mersina susapnavo ponią baltais drabužiais, kuri paprašė jos kuo greičiau vazono su gvazdiku, taip pat baltu, ta moteris, be abejo, jos močiutė, Niko mama, senoji žindyvė perkratė atmintį, kad surinktų tvirtus įrodymus dėl Mersinos tėvo, netgi iškraustė stalčių su neįrėmintom nuotraukom.

– Bet ir mes pasirodėme negabios pianinui, ir ne tik datos kelią įtarimus, dar yra septyniolika laiškų. – Moscha numetė tuščius vokus senutei ant kelių, tačiau orumas neleido šiai

apžiūrinėti pageltusio popieriaus su vos įžiūrimais antspaudais ir žirklių pėdsakais: pašto ženklus Balas atiduodavo kaimynei, gyvenančiai priešais.

Jos sėdėjo virtuvėje, jaunoji moteris spurdėjo ant suolelio, reginys iš viršaus, Egėjo jūra virš duoninės ir auksinis Paraporčio smėlis virš dubens su pupelėmis, pupelės aižomos aikčioja, kaip sakydavo Orsa, pupelės aižomos aikčioja.

Jai užėjo noras verkti, suprato, į kokius spąstus papuolė per niekingus savo argumentus.

Kas, po galais, ją stūmė taip įžeisti Aneziją, kuri šiame didžiuliame dviaukštyje apsigyveno mažiausiame kambarėlyje, amžina nematomų šeimininkų tarnaitė, taip užlaikanti namą, kad net augalus susodino, kaip kitados norėjo ponia, prancūziškas sodelis iš fasado pusės, papaparčiai, astrai ir vilkdalgiai pavėsingame takelyje į užpakalinį kiemą, o šiltnamio vazonuose begonijos, hortenzijos, smidrai, snapučiai, kvapieji pelėžirniai ir balti gvazdikai, suniokoti po Saltaferienės katino apsilankymo.

– Kodėl tu pati neišvažiuoji į Ameriką pas savo Andonį ar pas Niką padėti jam su vaikais? – paklausė Moscha.

– Tai buvo Orsos darbas, bet ką padarysi. Šiaip ar taip, jis man to nesiūlė. Širdies gilumoj nori, kad truputį pasirūpinčiau tavo seseria, nors prie jos ir nebeprieisi. – Anezija patylėjo ir gana išdidžiai pareiškė, kad nors Amerika iš jos atėmusi du šaunius vyrus, Andras jai atrodąs daug įdomesnis, o Chora su pustrečio tūkstančio gyventojų – tikras lobis, ji, nugyvenusi septyniasdešimt penkerius metus, žinanti pusės

miestiečių vardus ir pavardes, jų tėvų ir motinų vardus ir pavardes, pažiūras, o dėl kitos pusės, tai iš veido ir eisenos galinti suprasti, kokios šeimos atžala kiekvienas esąs.

Amerika jai pasibaigė, neturėjo noro vėl į ją pasižiūrėti, jau buvo aplankiusi jų muziejų, matė moterį kėdžių gamyklos direktorę, juoduką, valgantį baklavą, ir tris kines, kurios darėsi pusmetinį, nors jis visiškai joms netiko, tad ji apibarė sūnų, kad prigaudinėja kirpyklos klientes. Jai patiko tik važinėtis automobiliu. Visi žinojo, kad kiekvieną sekmadienio popietę po atminų ji užmokėdavo vieninteliam miesto taksi vairuotojui, kad nuvežtų ją iki Trijų Bažnyčių.

– Pagaliau silkės ir menkės Gavrijuje, – pareiškė ji, bet ne todėl, kad jai tai rūpėjo tokiu metu, ji nuolatos mąstė apie Niką, prisimindavo čia viena, čia kita, studentas, o paskui plaukiojantis į Juodąją jūrą ir lepinantis ją pikantiškais skanėstais, sūdytais tunais, džiovintomis skumbrėmis, rokforo sūriu ir Prahos saliamiu. Ir buvusi salos pianino mokytoja Keli su penkiais anūkais, milžiniška sėdyne, ūsiukų pėdsakais, tiesiais kaip viela plaukais ir daugybe auksinių papuošalų, ji mokė Niką skambinti Čaikovskį pasidėjusi ant pianino lėkštelę su ančiuviais ir marinuotomis daržovėmis, iš išvaizdos ir laikysenos nė iš tolo nebuvo panaši į artistę kaip Eksadaktilu, ir visi lengviau atsikvėpė, kai ją pakeitė šioji, nemateriali ir nelaiminga asmeniniame gyvenime, kaip dera pianistei.

Moscha peržiūrėjo nuotraukas: gerai įsiganiusi ponia Keli linksma laiko apkabinusi vaiką, pianinas paliktas vienas, įvai-

rūs garlaiviai, kapitonas išsitempęs kaip styga šalia skulptūrų, kurios tarytum pavydi jam stoto, įžymybės, kazino, velionė Mersina, kuri nespėjo pasinaudoti penicilino išradimu, tokia liekna ir fotogeniška, akys, skruostai ir banguojantys plaukai mėtė susikryžiuojančius atšvaitus, kaip laidant saulės zuikučius su veidrodėliais. Ta pati nuotrauka kabėjo ir sesers svetainėje, jau seniai ji nebuvo įkėlusi ten kojos.

– Tai va. Aš stoviu Vatokūzio, o ne Maltabio pusėj, ir sakau tau, kad tu skriaudi visus, ir velionį savo vyrą, ir seserį, ir savo svainį. Tik pažvelk į Mersinutę, sudėk kartu nuotraukas, toks pats veidas ir visai tokia pat juoda dalia.

– O laiškai?

– Tas vargšas Balas mūsų nekankino, kol buvo gyvas, o miręs užtraukė bėdą. Pamiršk juos. Palaidok. Yra šeši vaikai, pirmiausia reikia žiūrėti jų, kad nepatirtų iš savo motinų to, ką jūs patyrėte iš savosios.

– Ar tai ji tave atsiuntė manęs prigriebti?

– Ne, prisiekiu velionės kaulais, gal ir esu vergė iš prigimties, bet Saltaferienės nurodymų nepakenčiu, ji pridirbo labai daug žalos.

Moscha visą tą laiką vengė spėlioti, kaip šis reikalas galėtų baigtis, atkakliai laukė atsakymų ir tebebuvo žiūrovė, nė už ką netikėjo, kad Orsa mylėjo Spirą tyliai ir beviltiškai septyniolika metų ir kad tai buvo tik jaunystės ryšys kaip jos ir anglo romanas, kurį ji visiškai pamiršo, menka, sudžiūvusi uogelė.

– Tegu duoda perskaityti laiškus, man tas būtina, ne tik dėl to, kas veikiausiai vyko už mano nugaros, noriu žinoti, ar

vyras mane mylėjo ir kiek, tu, Anezija, darai išvadas lyginda-ma nuotraukas, o aš palyginsiu žodžius, tuos, kuriuos jis rašė jai, ir tuos, kuriuos kalbėjo man.

Langai buvo uždaryti dėl pietvakarių vėjo, ir virtuvė atsi-davė savotišku kvapu, kokiu dvelkia senių virtuvės, uždeng-ta lėkštė su tuo, kas liko nuo priešpiečių, rudi įtrūkiai ant porceliano, lentynose indai, nenaudoti daugelį metų, kriauk-lėje išsileidęs muilas, jau kaip žirnis, ir vanduo, smirdintis, lyg būtų sudvisęs; Moscha nebeturėjo apie ką kalbėti, atsikė-lė ir mažumėlę pavaikštinėjo po namą, į kurį sesuo ne kartą buvo atsisakiusi keltis, brangūs šeimos baldai, papuošti pui-kiomis nenaudingomis dovanomis, pačiūžos, golfo riedmu-šos, meškerės ir dirbtinės muselės upėtakiams ir lašišoms žve-joti Amerikos upėse, safario skrybėlė, o ant pianino elnio ragai su mediniu pagrindu, jau laikas, pagalvojo ji ir valandžiukę pastovėjo, iš tolo, iš koridoriaus gilumos žiūrėdama į virtuvę, kur Anezija rūšiavo nuotraukas, dėliodama jas ryžtingai kaip įgudę lošėjai kortas.

Tinkamiausia vieta tam, ką jie ketino daryti, buvo Tolimoji Jalija, toli nuo žvilgsnių, vieta, kurios gamtovaizdis įstringa į širdį ir sielą ir jas permaino. Geltonas paplūdimys, penkių šimtų metrų ilgio ir šimto penkiasdešimt pločio, sausos žolės skiautiniai, garuojantys vidurdienio kaitroje, smėlio juostos, nusidriekiančios į balkonus, pasiekiančios kalvų amfiteatrą ir vienodas kalvų virtinės viršūnes. O kad jau smėlis kopia į dangų, kodėl nesudužti ten ir bangoms?

Jis pusiau nuleido vokus, lipnius ir sunkius nuo išdžiūvusios druskos, spalvos virpuliavo, saulė smaigstė jį šimtais ašmenų, ir jis pamatė, kaip baltos sūrios putos, nubertos smulkiai, nelyginant salotos sukapotais dumbliais, teka nuo kalno viršūnės ir užlieja visą vidurdienio peizažą aliuminio atšvaitais.

Jis girdėjo garų šnypštimą, nutirpo ir apsivertė ant kito šono, jau nebematė lėtai verdančių kalnų, išvydo mėlyną vandenį, šaltos iš prigimties spalvos, ir vėsa nuo akių greitai pasklido po visą kūną. Jį nupurtė šiurpuliukai.

Ką tik jie pirmą kartą gyvenime mylėjosi, Marina buvo apsirengusi tik marškinėliais, Savas taip pat, jie be paliovos

bučiavosi ir žiūrėjo viens kitam į akis, keturios juodos akys, ir su palaidinėmis ne taip gėdinosi, nors buvo be kelnių, jų kūnai nuo juosmens ir žemiau nebegalėjo susilaikyti, sulipo kaip magnetai ir kratėsi vienas ant kito. Drabužiai numesti šalia, Marinos kelnaitės plaukė šlapios, ir keli driežiukai smalsiai tyrinėjo mokyklines kuprines.

Paskutinė diena mokykloje, Nikas Vatokūzis, kurį verslo reikalai penkis mėnesius užlaikė Pirėjuje ir kuris juos vilkino tikėdamasis, kad Orsa apsigalvos, jau buvo juos sutvarkęs ir atvažiavo pasiimti abiejų vyresniųjų vaikų į Ameriką.

Miestas stebėjo įvykius užgniaužęs kvapą, tarsi jiems nepritartų ar nesitikėtų, kad Vatokūzis, toks švelnus žmogus, atims vaikus iš motinos, ir jis pats negalėjo suprasti, kodėl toliau veliasi į tą kebeknę, kurią pradėjo ne iš keršto troškimo, nors kurį laiką ir jautėsi tarsi nesavas, – tai veikiau buvo gudrybė, mėginimas vaikus panaudojus kaip masalą išplėšti Orsą iš salos, išgelbėti ją, kad jie visi toli nuo čia pradėtų naują gyvenimą. Planas jau buvo gerokai pasistūmėjęs, jis buvo išnuomojęs butą Niujorke, rado draugų, namų tvarkytoją, jo skubiai laukė laivų aprūpinimo sutartys; ruošiantis išvažiuoti visam laikui, daugybė įsipareigojimų ir jausmų painiava vertė daryti klaidingus sprendimus vieną po kito. Anezija, šiaip ar taip, jam tai pasakė, dar pagalvok, jį kankino ir visiškas Orsos išsekimas, jos oda šerpetojo, nagai trūkinėjo, plaukai slinko, ant pagalvių ir kanapų rankšluosčių, visur, galėjai rasti sulipusių ir susiraizgiusių pusantro metro ilgio plaukų, kurie pakeisdavo audinių ir siuvinių raštus bei atspalvius.

Paskutinę naktį prieš jiems išvykstant, kai išėjo giminės ir kiti, ji paprašė atvesti vaikus, kad jie atsigultų pas ją į lovą, Mersina atsigulė dešinėj, o Savas kairėj, aš esu silpna ir negaliu važiuoti su jumis, galbūt vėliau, kai Arta baigs pradinę mokyklą, pasakė ji, jie žinojo, kad tai neįgyvendinama, bet visi trys, sukaupę drąsą, pūtė miglą sau į akis ligi ryto ir jiems pavyko neverkti.

Orsa buvo paruošusi Savui sąsiuvinį, kur ant atskirų puslapių piešdavo Andro salos vaizdelius, čia pavasarinį, čia vasarinį ar vėjo plakamą peizažą, aš nesu tokia pastabi kaip tavo tėtis ir tu, mano berniuk. Tai tiesa, pagalvojo Savas su kartėliu, bet jo mama visada matydavo ką nors tokio, ko nepastebėdavo niekas kitas, jis atskleidė sąsiuvinį ir greitosiomis pervertė: Jerakono kalnas, Dipotamatai, Muvelos bokštas, Akoi Lamiron, Turličio švyturys, Lidi, Pitara, Tolimoji Jalija. Marinos Sari vaizdelio, su niekuo nepalyginamo Andre, čia nebuvo; septyniolikmetis jaunuolis, kaip ir kiti tokio amžiaus, dar visiškai negalėjo suprasti, kad jis amžinai surištas su savo gimtine, netgi širdyje mažumėlę šaipėsi iš mamos dėl šio saldoko suvenyro ir du kartus perskaitė paskutinį aprašymą, prieškarinio Gavrijo uosto, sargyboje budintis pusiau sugriuvęs vėjo malūnas, didvyrio paminklas su nuvirtusia tvorele, tuščia odų dirbtuvė paplūdimy ir seklumoj tupintis pusiau sudegęs garlaivis.

Jo motinos kūnas irgi buvo lyg nusiaubtas Gavrijas, jis jautė ją prie pat savęs, ir jį apėmė neviltis pagalvojus, kad

visi, visi be išimties, kaip žiūrovai stebės jo mamos nykimą iki paskutinės akimirkos, jis bijojo, bet vis tiek norėjo prie jos prisiliesti, palytėti jai pečius, kelius, krūtinę, pažiūrėti, ko trūksta jos kūnui, didžioji mamos dalis jau buvo sutirpusi, liko ne kažin kas.

Vėjų rožė, jūrmylė, vaterlinija, grimzlė, vantai, dokininkas, biriųjų krovinių laivas, – tokius žodžius berniukas kaišiodavo į tam tyčia sukurptas frazes, mat jo motina ant popieriaus lapelių, bloknotėliuose ir ant kitos atvirukų pusės išsaugodavo patikusius skambius jūreiviškus žodžius, ir Savas nemikliai, bet jaudinamai dovanodavo juos Orsai.

Mersinai Anezija ir Mina buvo sukrovusios pilnas šilkų skrynias, sunkiais okupacijos metais Saltaferienė tykodavo jaunuolių, kurie eidavo aštuoniolika valandų pėsčiomis į albanų kaimus iškeisti kraičių į žirnelius, išsirinkdavo paties subtiliausio darbo nėrinius ir nagingiausiai išsiuvinėtus rankdarbius, o už juos atiduodavo antrarūšius; ir štai trys kaupinos skrynios anūkei, lyg ji būtų važiavusi tiesiai į savo vestuves, Nana pasirūpino albumu su visų mažylės bendramokslių linkėjimais, Orsa jai gražiai nurašė mįsles, pasakas ir padavimus, kuriuos kadaise pasakodavo, kad ją užliūliuotų arba kad ji suvalgytų kiaušinuką, kaukai, raganos, burlaivis „Palatinas“, *šimtas lapų, šimtas palapių, o viršūnėj saulė teka,* užminė ji savo dukteriai mįslę mažumėlę paikai ir sutrikusi, bet Mersina, gal net neišgirdusi, pašoko kaip nudiegta, atidarė motinos rankinuką ir lyg burtininkė ištraukė tris jūros apgraužtus

tus šaukštus, neklausė nei kodėl jie guli čia, nei ar jie neša laimę, tarsi slapčia būtų daug kartų juos mačiusi ir glosčiusi, tik parodė vieną sulenktu kotu.

– Ar galiu pasiimti? – paklausė.

– Na, žinoma, paukšteli mano, – atsakė Orsa, – na, žinoma.

Gerbiamoji krikšto mama,

Ant Olimpo viršūnės, du tūkstančiai aštuoni šimtai penkiasdešimt metrų aukštyje, tuo metu, kai visi susirinkusieji žiūrėjome į nukirstas kelių tariamųjų kapitonų anarchistų komunistų galvas, paštininkas man įteikė jūsų perlaidą, ir negalite įsivaizduoti, koks didelis džiaugsmas tai man buvo. Heraklis Bonis, STG 912.

Moscha paprašė Nanos parodyti laišką ir dar kartą ar du tyliai jį perskaitė; pasinėrusi į šeimos reikalus, ji nebesekė, kas darosi už namų sienų, o to, kas darėsi, buvo neįmanoma praleisti pro akis, Graikijoje tuo metu vyko neregėti negirdėti dalykai, pilietinis karas, broliai iš priešiškų politinių stovyklų kovojo tarpusavyje, Alekas, jos seno tėvo krikštasūnis, susidėjo su liūdnai pagarsėjusiu Abatjelu, tapo drąsiu sindikalistu, kuris užsienio uostuose darė su laivais, ką tik norėjo, nors pats niekados nebuvo turėjęs nė dvimetrinės valties, spaustuvės darbininkai, Christinos matematikos mokytojas, elektrikas Eftichis ir antros eilės pusseserė Archondija pritarė kairiesiems, Rezvanių pora, pediatras Saravanas, bakalėjinin-

kas Aristas, kirpėjas ir apsukruolė Tasa, gyvenanti priešais, palaikė kitus, panašiai ir Nikiforo našlė Murena, dabar jau visiškai prasigėrusi, nors kai sužinojo, kad jos sūnėnas, vargšo Takio, kurį ištiko jūros neurastenija, jaunesnysis brolis, toks pat nelaimingas, bus teisiamas kaip šnipas – Janijas šnipas! – pamiršusi linkstančius kelius tekina nulėkė į Atėnus palaikyti savo žioplio karo teisme ir sumaišiusi dangų su žeme šį tą pasiekė.

Tik va, tas apgailėtinas berniukas, ne bet kas, o Heraklis, turintis krikšto tėvus filologus, bet tikras bukagalvis, dvidešimt vienų metų rašė jai tokius dalykus; šįkart jos susirinko pas Eksadaktilu, ir po visų įžangų, nuostabos šūksnių žavintis filodendru, savo žaluma apklėtusiu valgomojo sienas ir lubas, keturiomis dešimtimis begonijų šiltnamyje ir tarp gležnų stiebų išdėstytais narveliais su tilvikais ir kanarėlėmis, jas iš dangaus į žemę, negailestingą realybę, grąžino jaunuolio laiškas, sudaužęs Nanai širdį, ne todėl, kad ji buvo kairioji, nieku gyvu, laimė, kad mes, moterys, nebalsuojame, sakydavo, bet, būdama be vaikų, ji manė padaryti paveldėtoju šitą tolimą sūnėną ir krikštasūnį, susikurdama palikuonio iliuziją, – gal jis ir nebūtų paniekinęs jos bufetėlių, bet atvirukų kolekcija su gražiai išraitytais užrašais ir eilėmis, visas pasaulis, Heraklio rankose būtų nuėjusi niekais.

Eksadaktilu retai kviesdavosi svečių, jos motina buvo prikaustyta prie patalo, silpnaprotystė ir senatvės melancholija padarė ją agresyvią, ir tą dieną ji pasiuntė jas po velnių, išvadindama paskutinėmis kekšėmis, ir dar portugalėmis, ma-

tyt, prisiminė kažkokias paleistuvio velionio nuodėmes, be to, tarnaitės, nukaršusios senutės, kadaise garsėjusios tobulu kalėdinių sausainių pudravimu, atmintis irgi pradėjo silpti, ji patiekdavo joms kavutės ir vyšnių uogienės tris kartus. Jos neaptarinėjo vienos temos, susėdusios ratu dalinosi įvairiomis naujienomis, pianistė, Moscha, Nana ir Katerina, kuri buvo sukrėsta, kai neseniai, sausio dvidešimtą, paskendo „Chimera" su daugybe aukų, ir jautėsi patekusi į spąstus tarp nesuskaičiuojamų paskendusių laivų, mesk visa tai, ragino ją Moscha, ir ji norėjo liautis juos siuvinėjusi, bet jai buvo gaila palikti kenčiančias sielas, dar vieną, paskutinį, sakydavo kaskart, ir še tau, dabar „Chimera", nuklojusi lavonais Kafirėjo ir Eubojos sąsiaurių krantus, čia patvinstantis, čia atslūgstantis vanduo nešiojo skenduolius, ir maršrutiniai laivai jau kelias dienas žvejojo išsipūtusius kūnus.

– Ką grosi per vakarą Kovotojų garbei? – paklausė Nana pianistės; visiems sukosi galva nuo nesibaigiančių šokių vakarų ir aukų rinkimo tėvynės gynėjams, pusė graikų žudė vieni kitus stačiose kalnų viršūnėse, o kita pusė vaidino spektakliuose ir šoko dėl Kovotojų, tai jau tikra beprotybė.

Moscha švelniai atsirėmė į Katerinos petį, ji neturėjo noro, ypač šį vakarą, spręsti, ar ji yra monarchistė, demokratė ar visiškai raudona; tas mulkis Heraklis įsmeigė jai peilį į krūtinę, tarsi jų namuose nebūtų vykęs amžinas pilietinis karas, Orsa ir ji pati nuolatos tykojo pasaloj pirmame ir antrame aukšte.

Ji atsisveikino anksčiau už kitas, ir vos įžengė į virtuvę, aukštyn užlipo Arta ir padavė jai kažką nuo mamos, cigarų

dėžutę, iš kur ją ištraukė, kilo klausimas Moschai, bet šis penktadienis, regis, buvo pašto diena, nes medinėje dėžutėje gulėjo septyniolika Maltabio laiškų Orsai. Ją pagavo baimė, nebuvo tikra, ar turės jėgų juos perskaityti. O jei juos perskaičius, paklausė savęs, padėtis dar pablogės? Popierius buvo labai plonas ir pageltęs, rašalas parudavęs, jos akys užkliuvo už kelių paskirų žodžių: Surabaja, riešuto dydžio anglys, mano undinėle, įgriso iki gyvo kaulo, pervertė du tris lapus, dar keli žodžiai: tyka, bučinys, cigaretės, Moscha taip pat užsidegė cigaretę, vėl pavartė lapus, ir galop „mano Orsute" vienur, „mano Orsutėle" kitur. Kas man darosi, paklausė savęs pavargusi, dunksinčiais viduriais, ji vogė žodžius, kurie jai nepriklausė, nukraustė nuo didžiojo stalo vaisių indą, pelenines ir vazą su žiemos gėlėmis ir rūpestingai išdėliojo septyniolika laiškų pagal chronologiją. Vėl pasižiūrėjo į datas, kurias Spiras žymėdavo laiškų viršuje, dešiniame kampe: Čitagongas 1929 m. rugsėjo 27 d., jūroje 1929 m. spalio 1 d., Kalkuta 1929 m. spalio 7 d., Surabaja 1929 m. spalio 17 d. , jūroje 1929 m. spalio 25 d., Basra 1929 m. spalio 26 d., Basra 1929 m. spalio 28 d., jūroje 1929 m. lapkričio 7 d., jūroje 1929 m. lapkričio 11 d., Lorenso Markis 1929 m. lapkričio 21 d., jūroje 1929 m. lapkričio 23 d., jūroje 1929 m. gruodžio 7 d., jo gimtadienis, Bengas 1929 m. gruodžio 25 d., Suertė 1930 m. sausio 5 d., jūroje 1930 m. sausio 24 d., jūroje 1930 m. vasario 22 d., Surabaja 1930 m. kovo 20 d. Visi septyniolika laiškų buvo išsiųsti prieš jos sužadėtuves ir vestuves su Spiru, o jai iki tol šitas dalykas nebuvo atėjęs į galvą,

kraujas tvinksėjo jos gyslose, Surabaja, šnabždėjo ji ir vėl, Surabaja, Surabaja, daug kartų, gal dešimt, ir nors reikėjo iškart nunešti dėžutę atgal į pirmą aukštą, nemiegojo kiaurą naktį ir šifravo Spiro keverzones su ne vietoj uždėtais kirčiais, blogiausias mokinys, koks kada sėdėjo Andro mokyklos suoluose, pusę jų sulaužęs, ir jo sąsiuviniai būdavo pilni rašalo dėmių; taigi nieko smerktino, niekas nerodė, kad senas Spiro ir Orsos romanas buvo kuo nors ypatingas, ji netgi atpažino kelias frazes, kurias beveik žodis žodin jis buvo rašęs ir jai, meilės frazes: ilgiuosi tavo kvapo ir švariai išplautų plaukų, arba, sukandžiosiu tau lūpas, kad žinotum, ir dar kreipiniai, Orsute ir Orsutėle, kaip Moschute ir Moschutėle, ir, kas be ko, daugiau kaip pusė laiškų buvo persunkti pykčio ir pamintos vyriškos savimeilės jai ištekėjus už Vatokūzio, jis kvietė jos seserį pamesti vyrą ir bėgti su juo į kitą pasaulio pakraštį ir šėlo kaip vaikėzas, kai ištekėjusi Orsa nebeatsakydavo, gal tas sifilitikas bučiuojasi geriau už mane, klausė ir linkėjo: kad tu išmestum jo sėklą. Visa tai, žinoma, tiko neišprususiam ir begėdžiam bobišiui, o ne didvyriui, vargšui Spirui daug geriau pavykdavo pastraipos apie vandenis, jo išradingumas ir poetinis polėkis pakylėdavo tekstą į dausas, kartais verkiu kaip kūdikis leidžiantis saulei į Geltonąją upę, rašė jis, net purvas kibirkščiuoja ir tamsa įkaitusi užgriūna ant tavęs, arba: kas matė mėnulį Koralų jūros baltąją naktį, tam nelemta nusivilkti jūreiviškos palaidinės, jis, vandenyno belaisvis, apkerėtas visam gyvenimui.

Taigi katra jį mylėjo labiau, Orsa ar aš, paklausė ji pirmą kartą, galvodama apie tą vyrą, kuris taip išdidžiai atsisakė

būti išgelbėtas ir nugrimzdo į vandenį su savo laivu. O kaip jis, gal jis labiau už visus žmones mylėjo jūrą? O gal žuvo, kad pasibaigus karui nereikėtų rinktis? Moscha žinojo, kad niekados negaus aiškių atsakymų į visus šiuos klausimus, taip jau yra gyvenime, ne visos paslaptys atsiskleidžia, bet žmonės su tuo susidoroja ir pereina prie tolesnių skyrių.

Su vakaro žodžiu „Surabaja", kuris tyliai vis išsprūsdavo iš jos lūpų ir palaikė jai draugiją, ji sudėjo laiškus į cigarų dėžutę ir atsisėdusi dar surūkė porą cigarečių, spoksodama į padėkos laiškus, įrėmintus ant sienos, atsiųstus jūreivių, artileristų, mičmanų, signalizuotojų, *captain-ghost* iš skęstančių laivų išgelbėjo daugiau kaip du šimtus jūrininkų, tokie dalykai niekados nepamirštami, pagalvojo Moscha, jai nudiegė pilvą, burna prisipildė karčių seilių, o Spiras, toks gražus ir tolimas, panašus tiek į valkatą, tiek į Apoloną, lyg niekur nieko puikavo sau rėmuose vienas, ir neatrodė, kad jam bent ko nors trūktų.

Kai ligoniai mirdavo, senasis Rezvanis turėdavo gražaus laiko iki keturiasdešimt dienų atminų nustatyti teisingą diagnozę, jaunystėje jis pirmiausia palaidojo visiškai jauną Vatokūzio motiną ir paskui aptiko, kad moteris iškeliavo į aną pasaulį nuo hipoglikeminio šoko, mat jis neįšvirkštė jai į veną gliukozės tirpalo, negana to, apsilankęs kaip svečias pas vieną pagyvenusią diabetikę Kurelyje, atnešė jai pyragaičių, ir ji taip pat pakratė kojas, per kelio žaizdą jis be reikalo numarino ir tą daugiavaikį valtininką iš Niborijo, Saltaferienė nebesitikėjo, kad jai pagerės nuo preparatų su vitaminais ir šleikštulį keliančių norvegiškų žuvų taukų, ir užkankinusi visus gydytojus, akušerį, otorinolaringologą, dermatologą, savaitei užsukančius į salą suteikti savo paslaugų, galiausiai susigiedojo su šventaisiais, graikais ir romėnais, Mažosios Azijos terapeutais šventaisiais Kozmu ir Damijonu, šventąja Barbora, turinčia žolę, kuri numuša karštį ir išgydo išbėrimus, šventuoju Spiridonu, ausų specialistu, šventąja Paraskeve, akių daktare, šventuoju Antipu, dantistu, šventuoju Pantaleonu, gydančiu visas ligas.

Orsa suposi Vienos krėsle, kurį jai buvo padovanojusi Nana, atsirėmusi į porą pagalvėlių, kad būtų minkščiau, žiūrėjo pro langą į šviesiai melsvą ir tamsiai mėlyną stačiakampį, dangų ir Egėjo jūrą, ir pasakojo kažkokią istoriją Artai, kuri, tiesą sakant, nedažnai prieidavo prie motinos: du šaukštai daržovių tyrės, du gurkšniai trūkažolių nuoviro, puodelis skystos sriubos, ir viskas.

Kadaise visi sutikdavo, kad jei Orsa būtų dešimčia centimetrų aukštesnė, būtų tikra Milo Afroditė, o dabar ji virto kaliause. Radijas jos kambaryje buvo nuolat įjungtas į lizdą ir tyliai nustatytas, ji klausydavosi dainų, kokios pakliūdavo, žinių, kokios pakliūdavo, ir vietos informacinių biuletenių, kuriuos pateikdavo Anezija, fanatiškai besistengianti grąžinti savo ponią į gyvenimą ir nusiųsti žinią to laukiančiam Vatokūziui.

Atkeliavo antras Dangun Ėmimo bažnyčios varpas, kuris buvo nuvežtas į Atėnus sutaisyti po bombardavimo, vištos dvesia, bet turguje pilna pigių omarų, po aštuoniolika–dvidešimt tūkstančių drachmų už oką, kavinėje Gaitanakio teatro trupė iš Atėnų vaidina „Konstantinopolio gražuolę“, skautai rengia šokių vakarą Kovotojų garbei, laivų savininkai atkūrinėja prarastus laivynus amerikietiškais *liberty*, trisdešimt anglų gavo jūrininkų knygeles ir tarnauja dviejuose garlaiviuose sunkiai įsimenamais vardais, – kalbėdama Anezija trindavo Orsai blauzdas ir sprandą odekolonu, kad atsipalaiduotų, ši pasiduodavo ir atsilygindavo senutei už meilę, apiberdama jos rankas bučiniais.

Tokią akimirką jas vieną pavakarį užklupo Moscha, įžengusi į kambarį su lėkštele grietinėlės rankoje ir keista akių spalva, ne juoda, kokios paprastai būdavo jos akys. Anezija pakeitė vandenį stiklinėje ir nusprendė palikti jas vienas.

Nieko nelaukdama, Moscha be žodžių pasilenkė ir apkabino seserį, apimta baisaus poreikio prisiglausti prie kito kūno, prisiliesti prie permatomos odos, pauostyti sunkią plaukų kupetą, jau nebeiššukuojamą, pajusti, kaip abiejų širdys krūtinėj ima plakti bendru ritmu.

Šiaip ne taip pradėjusios pokalbį, jos kalbėjosi kiaurą naktį, nuo banalių tiesų pereidamos prie intymių išpažinčių, to, ką buvo nutylėjusios ir ko vienodai stokojo, abi seserys buvo praradusios daug laiko ir nenoromis padariusios daug blogo viena kitai.

– Net motina nenorėjo mūsų žudyti, – tarė Moscha.

– Tėtis mylėjo kitą prieš ją vesdamas.

– Jis turėjo įsipareigojimų ir galėjo gauti kraičio paštlaivį, tą baltą laivelį su raudonais ir melsvais dryžiais jų motina vadino laimę nešančiu, jis anais laikais pagarsėjo citrinų, melionų ir arbūzų prekyba Mažosios Azijos pakrantėse, Egėjo jūroje ir Konstantinopolyje.

– Vargšas dėdė Panajotis, jo rostbifas ir mėsos troškinys, žmonės kalba, kad jis buvo geriausias iš virėjų.

– Liga, kuri stumia šokti į jūrą, – pasakė Orsa ir ironiškai paklausė savęs, ar tokios ligos kada nors būta, porą kartų ji nuklausė kažką panašaus šnabždant jai už nugaros ir dainingu angelišku balsu pasityčiojo: aš juk nesu bocmanas, bet tas

pasikeitęs balsas, matyt, kai kam leido pamiršti santūrumą ir pranašauti liūdną pabaigą, o mergina užsirakindavo kambaryje ir krisdavo iš juoko.

– Tėvas ir motina nemylėjo vienas kito nė mėnesio, – pasakė Moscha ir užsidegė cigaretę.

– Ir vis dėlto ji vakar išvirė jam pomidorų plovo, kurį jis mėgsta, o ji pati vengia kaip pernelyg sunkaus valgio.

– Pomidorų plovo...

– Jei būtų buvusi mylima, nebūtų gyvatė.

– Arba jei būtų mylėjusi, – pridūrė Moscha ir nustebusi pagalvojo, kad niekada nesidomėjo ir nieko nežino apie savo motinos jaunystę.

– Mylėjo. Ir ji mylėjo.

Močiutė iš Apatūrijos buvo jai patikėjusi visą salos meilės žemėlapį, kokį jai būtų nupiešęs šėtoniškas ir pašaipus dailininkas, žinoma, praėjusio šimtmečio žemėlapį, nes dvidešimtojo nuotykius senutė tingėjo smulkiai ir ištisai aprašinėti, jai užteko šeimos beprotybių, apie kurias Orsa išgirdo pirmą kartą.

– Ak, močiutėle, – tarė Orsa, ir galbūt šis kreipinys į velionę ir šio vakaro klausimai ir atsakymai, mergaitiški, kartūs ir nevykę, netiko keturiasdešimtmetėms moterims, tačiau kaip kitaip jos būtų išreiškusios visa tai, kas nebuvo pasakyta laiku, be to, kai kurios temos veikiausiai reikalauja stereotipiško žodyno, nes pačios savaime yra pernelyg perkrautos, ir laimė, kad tą vakarą čia nebuvo Nanos, kuri dažnai įnoringai primesdavo dirbtinius filosofinius ir literatūrinius posakius.

– Kai kostiumuotas Balas atėjo prašyti Spirui tavo rankos, mama išvarė mane iš namų, kad nieko nenuklausyčiau. Paskui, kai jos paklausiau, atsakė: jis atėjo parduoti karvelidės, bet paukščiukai manęs nedomina, investuoju kitur.

– Jei nebūtum pavydėjusi audinių ir nėrinių, kuriuos man siųsdavo tėtis, jei būtume geriau sutarusios, būčiau tau išsipasakojusi, nebūtume iki viso to priėjusios.

Šiaip ar taip, baltajame dviaukštyje buvo susisukęs lizdą baisus nesusipratimas, bet kiekvienas susidarydavo savo nuomonę iš nutylėjimų ir nebaigtų pokalbių, perleisdavo viską per savo smegenis, tarkim, Saltaferienė, abiem savo dukterims nuo vaikystės priklijavo etiketes ir atkakliai nenorėjo matyti tiesos, jos pirmagimė buvo užsidariusi, vienišė, šaipokė, ištikima ir griežta, o antroji duktė ryžtinga, darbšti ir mėgstanti bendrauti su žmonėmis, bet motina niurzgė, Orsa jai atrodė pasipūtusi, aristokratiška ir užsispyrusi, o Moscha per daug vyriška ir valdinga.

– Spiras tave buvo pamiršęs. Pirmuosius metus gyvenome puikiai.

Orsa atlošė galvą ir užsimerkė, meluoti nevertėjo.

– O man jo užmiršti nedavė grindys, kai parplaukdavo iš jūros, įgijau liguistą įprotį nekelti kojos iš namų, pastatyti ausis ir klausytis, štai dabar jis krato iš kišenių monetas, dabar stumdo pakabas, ieškodamas ką apsivilkti, dabar uždaro langines, gindamasis nuo saulės šviesos, kvatojimas, sutartiniai ženklai, keiksmai, gargždus alsavimas. – Orsa dėstė viską iš lėto, klaidžiodama akimis po lubas, tarsi visi veiksmai

viens po kito būtų vykę dabar pat, ji nebuvo pametusi galvos, aiškiai suvokė, ką kalba ir kam, ir neketino sustoti, atpasakojo bemieges naktis, naujai pakaltų puspadžių trinksėjimą ant kiparisų lentų, nesklandžias tėviškas lopšines su banginių švilpesiu, kurios visiškai išbudindavo mažylius, senus dialogus su jaunamarte Moscha, kuri koketuodama ir norėdama paerzinti savo vyrą, neišmanantį ornitologijos taip, kaip ją išmanė Balas, vadino jį vėjo paukščiu ir prašė jai padovanoti Padujos vištą, iš tų su auksiniais pūkais, aprašytų gimnazijos knygoje, atpasakojo ir kitus garsus, šaukšto dzingsėjimą į stiklą antrą valandą ryto, Maltabis po meilės norėdavo didelio šaukšto uogienės, jos pasišnekėjo apie to, kurį ji slapčia mylėjo, įpročius, gyvenimo epizodus ir išvaizdą, tylų gurgiamą knarkimą, alaus putos laižymą, nepaaiškinamą baltų plaukų kuokštą ant krūtinės, vyrišką užsispyrimą, atgyvenusį, erzinantį, paramą kitiems žmonėms, žygdarbius ir pažadus, kuriuos su neišsenkamu dosnumu dalindavo visiems ir, svarbiausia, besąlygišką meilę jūrai, kurios, šiaip ar taip, niekados nepaniekino ir galų gale atidavė jai save visą.

Prie viso to, ką girdėjo, Moscha gretino savo senų laikų prisiminimus, bergždžius dailidžių vaikščiojimus dėl grindų ir siuntančią motiną, kuri, gyvendama apatiniame aukšte ir nesutardama su miegu, viską žinojo iš pat pradžių ir ištrėmė vaikus su Anezija į du kambarius kitame namo gale, prisiminė bevaisius Niko prašymus persikraustyti į jo tėvų namą, ir štai ką tik jos vaikai susirinko viršuje, buvo nusiavę batus, bet ji girdėjo, kaip jie, nenuoramos, lakstо po kambarius,

mėtosi pieštukais ir tyliai pešasi dėl šviežių migdolų ir šukų, per visą likusį pokalbį ji laikė galvą pakeltą viršun, į savo grindis, dvidešimt keturias kiparisų lentas, plonas, be kito pakloto, bylojančias apie motinos šykštumą, nudažytas kreminės spalvos aliejiniais dažais, į gražias lubas, kurios padarė jai labai didelę skriaudą.

– Kartais man šmėkšteldavo mintis, kad tu galbūt nemiegi. Dabar, kai išliejame širdis, galiu pasakyti, kad, ko gero, tik Pirėjuje, per porą dienų viešbutyje, tris kartus, regis, laisviau pasidžiaugiau savo vyru.

Orsa suvirpėjo, bet nepravėrė burnos.

– O Nikas? – paklausė Moscha.

– Man neišėjo pamilti jo kaip reikiant, jis visada buvo kantrus ir nuolaidus, net per daug pakantus ir geras, mane išpiršo man už nugaros, nors aš, matydama kokia katastrofa ištiko Mūreną ir Nikiforo žmoną, buvau prisiekusi arba ištekėti iš meilės, arba visai netekėti.

Kai Saltaferienė su savo fokusais sujaukė jos gyvenimą, ji nepasakė nė žodžio netgi savo garbei apginti, nusprendė, kad neturi jėgų priešintis, ir Maltabis priekaištavo jai už tai laiškuose, reikėjo kovoti, rašė jis, nors galų gale nekovojo ir pats, kitur nebijantis pavojų, nepaklusnus, bebaimis, visame pasaulyje garsus liūtas.

Bet kodėl ji, tiesą sakant, dvidešimt metų mylėjo Maltabį, nors už tai jai teko taip brangiai sumokėti? Orsa dar nežinojo, ką atsakyti, jai netgi nereikėjo atsakymo, Spiras turėjo ne tik šimtus dorybių, bet ir šimtus ydų, ir ją, regis, varė iš

proto šis derinys, tiesiog jį mylėjo, išmoko apie jį galvoti ir jį mylėti jau vaikystėje, išmoko vis jį prisiminti, ir užslopinti jausmai niekur nedingo, tik plėtėsi ir degino visa kita, tai, ką buvo leidžiama iškelti į dienos šviesą mažos salos bendruomenėje.

Būdama maža mergaitė, ji ieškodavo Minos akių, vildamasi rasti jose kokių nors Savui palankių jausmų, ją skaudino, kad tarp jos tėvų nėra meilės, apmaudas ir nuobodulys jau atsispindėjo jų veiduose. Ir kai ji dvylikos metų įsimylėjo Spirą, prisiekė pačiai sau niekados nežiūrėti į jį gaižiomis akimis, netgi visiškai atsisakė tokio žvilgsnio.

O Moscha?

Orsos meilės priesaika ją skaudino, sesuo atrodė sukurta beprotiškai meilei, tokiai kaip romanuose, ir širdies gilumoj Nana ir visos kitos jai to pavydėjo; ji pašnairavo į kūnelį, kuris tarsi tuščias pagalvės užvalkalas buvo numestas ant krėslo, net nedrįso lyginti, kiek katra mylėjo, Orsa buvo laimėjusi šias lenktynes, bet baigė jas gaudydama paskutinę dvasią.

– Jei būtume dirbusios... Jei nebūtume sėdėjusios namie, nebūtume turėjusios laiko kapstytis po save, gyventi kitą gyvenimą savo mintyse, – sušnabždėjo vyresnėlė.

– Matau apelsinmedį prie akmenų užtvaros kiekvieną dieną, kiekvieną mielą dieną jau daugelį metų, galop jis ateina pats ir man paliudija, kad vieną vakarą po jo šakomis buvo slapta bučiuojamasi. – Moscha nieko panašaus nežinojo, nes to, beje, ir nebuvo, bet Orsa nepuolė gintis, tai buvo vienas iš tokių dalykų, kurių neverta neigti, kasdienis bendravimas ma-

žame miestelyje su dešimčia–penkiolika vis tų pačių žmonių ir savotiška priklausomybė nuo jų galėjo įpiršti ir tokių minčių, visai ne beprotiškų, šitaip atsitinka, kai viskas žinoma, kai visi pažįsta vieni kitus ir iš gerosios, ir iš blogosios pusės ir jaučia, kad kažkas juos skriaudžia ir vagia iš jų asmeninį gyvenimą.

– Jei būtume dirbusios, – vėl pasakė Orsa.

– Arba jei būtume studijavusios. Kodėl nestudijavom, Orsa?

– Aš visada buvau vidutinė mokinė, bet tu būtum galėjusi tapti mokytoja ar diplomuota vertėja.

– Arba slaugytoja, tai man būtų patikę, per karą sėdėdavau čia, kur dabar paprastai taisinėju drabužius, ant žalios kanapos, laikydavau ant kelių Christiną, ištisas valandas kedendavau jai plaukus ir jaučiausi kalta. Klisūra buvo užimta pūgai siaučiant*, ar atmeni tą radijo pranešimą?

– Klisūra buvo užimta pūgai siaučiant, – pakartojo vyresnėlė. – Ji pritarė viskam, ką sakė sesuo, tik kad visi prisipažinimai, kai šaukštai jau buvo po pietų, ne kažin kiek begalėjo joms padėti, ir šįvakar tai išėjo iš kalbos, nes Kiki Busula anksti užsuko pas jas trumpam palikti dvynių mažajai krikšto mamai ir Minai ir tame pačiame kambaryje staiga nei iš šio nei iš to, bet pačiu laiku išdrožė: Spiras išgelbėjo mūsų vyrus, jis mūsų didvyris, ir viskas.

* 1940 m. spalio 28 d. Mussolini'ui užpuolus Graikiją, graikų kariuomenė kontratakavo ir itin šaltą žiemą kalnuotoje teritorijoje nustūmė italus atgal į Albaniją. Vienas iš jos užimtų strateginių punktų buvo Klisūra (alb. Kelciūra).

Buvo jau vėlu, Moscha atsistojo prie lango ir tamsa ją apkerėjo. Kaskart, kai ji mėgindavo prisiminti patį pirmąjį vaikystės metų paveikslą, tai būdavo ne jos užuolaida nuo uodų, ne Markas, tuometinis namų katinas, kuris miegodavo ant jos šlepečių ar ant jos suolo, ir ne mokytojėlis Stratakis, kuris be paliovos rydavo seiles ir čiupinėdavosi kaklą, norėdamas patikrinti, ar jo Adomo obuolys vis dar vietoj, – pirmasis paveikslas buvo reginys pro langą vieną auksinį ir žydrą vidurdienį, Egėjo jūra, Šventojo Ermolajo diena, Paraportis, smėlio paplūdimys ir trys šlapi šešiamečiai ar septynmečiai, lakstantys lyg uodegon įkirpti, spygaujantys it pamišėliai ir saujomis žarstantys smėlį vienas kitam į akis.

Orsa įsidėjo į burną šaukštelį grietinėlės, ji nenorėjo gerti vaistų, nekankinkit manęs, paprašė ir atsigulė, šiandienio susitikimo įtampa su visu tuo, kas buvo pasakyta ir suprasta, galėjo pribaigti net jautį; netgi pačiai Moschai, tvirto sudėjimo moteriai, buvo sunku kiloti kojas lipant viršun.

Ji apklojo Orsą dygsniuota antklode ir išsinešė išpilti laukan pilną peleninę, paskutiniu metu vieno pakelio jai neužtekdavo.

Kai abi seserys popietės valandas ėmė leisti kartu, kaimynai, o ypač kaimynės, iš pradžių atsiduso su palengvėjimu, bet geriau pagalvoję truputėlį sutriko, netgi tėvai, kurie nieko aiškaus nežinojo, stebėjosi, kad miegamajame ne pjaunamasi, o į jį einama su jazminaičiais ir naktinutėmis, tačiau dėl valgymo niekas nepasikeitė ir Moscha daugiau nebespaudė vyresnėlės, kuri jautėsi silpna, viduriavo, nuolat turėjo karščio, bet nesiskundė.

Arta nemylėjo savo mamos, laikė ją kalta, kad išvažiavo tėtis, Savas ir Mersina, linkėjimai Artulei arba, tarkim, daug daug bučinukų, ir viskas, iki tol ji nebuvo gavusi iš jų nė vieno laiško savo vardu, tik dėžių su žaislais, ir greitai tiems žaislams irgi ėmė jausti neapykantą.

Sunkiausias priekaištas motinai buvo apgailėtinas jos vaizdas, mama skeletas.

Badaudama Orsa nenorėjo bausti savęs ar bausti kitų, kad įsikišo į jos gyvenimą, nesiekė užkrauti kaltės naštos saviškiams, beje, ir pati nesijautė kalta, nors ir matė, kaip jos vaikas auga be suaugusiųjų, nors nė pirštelio nepajudino, kad

sulaikytų Savą ir Mersiną; veikiančiųjų asmenų šioje istorijoje buvo daug, veiksmo gijos susipynė, ir tik dabar pamažėle ryškėjo atomazgos: žmonės vėl skirstėsi po miestus, keitėsi draugystės ir meilės, buvo tiesiami keliai sausuma ir jūra, iš naujo kuriamos dekoracijos kitai veikėjų sudėčiai, šešiems Maltabio ir Vatokūzio vaikams, kuriems pagaliau reikėjo įkvėpti gaivaus oro.

Anezija su savo sveiku protu džiaugėsi, ir tai jau buvo šis tas, bet ji visa siela ir kūnu buvo atsidėjusi namo tvarkymui, tik šįkart laukė ne Niko, o savo brangiojo Andonio, Amerikos piliečio, vedusio amerikietę, manikiūrininkę, šeimininkai leido juos įkurdinti dideliame miegamajame ir patiesti visus Konstantinopolio šilkus, kiek tik jų išliko per karą, kol jų nespėjo suėsti kandys.

Įspūdį mažajam miesteliui padarė ilgi oranžiniai svetimšalės nagai ir apskritai ryškus makiažas, Andonis komunistas neatsilaikė prieš prabangą, ir jo motinai užšalo širdis, nagi, paklausyk, pasakė jam ir perskaitė iš „Egėjo balso" apie Maną, jo bendramokslį, Emanuilas Cumezis, tarnaujantis trečiame pionierių batalione 5-oje kuopoje, STG 902 B, smerkia komunizmą ir teigia esąs pasiryžęs grįžti tarnauti tėvynei, ir nors tėvynei šito mikniaus nereikėjo, jo mamytė norėjo jį susigrąžinti, ir Anezija tomis dienomis kartais palaikydavo jai draugiją, kad nereikėtų sėdėti namie ir žiūrėti, kaip jos marti grožisi savim veidrodyje ir riečia nosį, vėl padariusi ją verge.

Visi buvo užsiėmę Andoniu, tragiškais Agrafų, Gramo, Vicio įvykiais, vienas kito žudynėmis, *apsaugok nuo pilietinio*

karo, Visagali, žiūrėdama į Dievo Akį murmėjo Mina, apskritai jau apgesusios dvasios, lyg kaltintų tą, kuris ten aukštai, na ką gi Tu darai, pasijudink pagaliau, ir, be kita ko, visi ypač domėjosi nuostabiu laivų statybos laimėjimu, „Taranu“, kuris, plaukdamas maršrutu Turkija–Graikija–Niujorkas, sustojo Choroje išleisti nelegalaus keleivio ir apakino jūrininkų salą giroskopiniu kompasu, radiogoniometru, akustiniu gylmačiu ir automatiniu mechanizmu Grinvičo laikui parodyti, taigi buvo apie ką kalbėtis, ir Orsa su Moscha vienos apatinio aukšto kambaryje ramiai puoselėjo pasitikėjimą, vėl mylėdamos viena kitą.

– Šventojo Mikalojaus dieną noriu nueiti į bažnyčią, – pasakė Orsa.

Pasidavė ne tik Rezvanis ir Atėnų gydytojai, bet ir popas Filipas, atėjęs išklausyti jos išpažinties į namus, ir jaunesnis popas, perėmęs jo vietą, – veltui stengėsi, jie buvo nugalėti nusilpusios moters, gėriuosi jūsų ryžtu ir atkaklumu, sakė ji jiems, nebijodama Dievo.

Bet, Orsa, kodėl leidai jam vėl tave mylėti, kalbėjo su savim Moscha, ji nenorėjo vėl kvosti sesers, tačiau kartais širdyje graužėsi – kaip gera būtų gyventi paprastai, be ordinų, be ypatingų meilių ir tragedijų, panašių į antikines.

Netgi Mari, toji aikštinga ir nepatenkinta draugė, kuri visus laikė nuobodomis, snaudaliais, tuščiagalviais ir tyčiojosi iš jų kandžiais rimais, taikliausia ketvertuko eiliakalė, apstulbino savo moterišką draugiją, parašiusi iš Amerikos, kad pagaliau pametė galvą dėl savo vyro vienuoliktais santuokos metais, vos tik sužinojo, kad Takis išsigelbėjo po vieno laivo

sudužimo Ramiajame vandenyne, jie visi puolė į siautėjančią jūrą, o jis, bijodamas bangų, įsikibo į pusiau nugrimzdusį laivagalį, visi žuvo, „Estorilis", devyniolika vyrų, o Takį po dviejų dienų ištraukė pro šalį plaukiantis rusų laivas, susigūžusį kaip žuvėdra ant laivo galo, pilnomis kelnėmis, ir Mari sukrėtė kaip tik tai, kad jis išdrįso bijoti kaip vaikas.

Taigi Orsa nežinojo, kaip ir kada Maltabis vėl ją įsimylėjo, jie buvo susitikę kaip akis išdegę vos kelis kartus, jai nerūpėjo kodėl, svarbu buvo tai, kas buvo.

Prieš pat užgriūnant karui nieko nebuvo galima vilkinti, viskas atrodė skubu ir nepakartojama.

Kai senasis Saltaferas įžengė į kambarį, jam kilo mintis paprašyti Moschos trumpam išeiti, bet iškart atsitokėjo ir nepadarė klaidos. Užvėrė duris, nors Saltaferienė buvo išvažiavusi į Apatūriją dėl darbų sklype, sunkiai atsisėdo ant lovos krašto, padėjo ant antklodės kelias nuotraukas ir geltoną voką ir paėmė cigaretę iš dukters, tuo pat metu aiškindamas apie argentinietę ir sūnų, kuriuos turėjo ir prarado, nepaminėjo, kuo vertėsi ši moteris, jau pats buvo pamiršęs, ilgai saugota paslaptis buvo nelyginant rakštis jo sąžinėje, dukterys turėjo ją žinoti.

Jos buvo tiek iškentėjusios, išsipasakojusios ir atleidusios viena kitai, kad tėvo nuodėmė joms pasirodė deranti su visu tuo. Toks jūreivio gyvenimas, prieš metus Christakis Tezas, buvęs „Dievo Motinos" ir „Marusijos Bebi" virėjas, išėjo į pensiją, bet, užuot grįžęs į Vurkotę, išmetė inkarą Čilėje su Frosa, Tasula, Vangelija, savo žmona čiliete ir dukterimis, tikslia

savo kaime paliktos pirmos šeimos kopija, šios žinios atėjo per virėjo dukterėčią Elenę, tarnavusią pas juos prieš karą, kuri, kaip ir turėjo būti, tapo vyriausiąja virėja.

Taigi kaip tėvas mylėjo kitą prieš vedybas, mylėjo kitą ir vedęs, o kai neteko Anchelitos-Itos, jam liko Asimina-Mina; Moscha išvirė jam silpnos kavos, ir jie pasėdėjo žiūrėdami nuotraukas, karštakraujė svetimšalė Anchelita-Ita, o svarbiausia, įsūnytasis jų brolis, toks gražus, toks nelaimingas, iš tiesų *vanidad de vanidad todo vanidades,* tuštybė ir taip toliau.

– Nieko nesakykit Minai.

– Nebijok, tėtuk, – atsakė Moscha ir susigūžė jo glėbyje, kiek vis dėlto daug žmonių turi mirti, kad atgytų kai kurie ryšiai, pagalvojo ji piktai ir karčiai, klausėsi nelygaus tėvo širdies ritmo ir jautė jo kūno šilumą, ilgus metus jai jo trūko, bet nenorėjo turėti jo sau vienai, geriau būtų, kad tas vaikinas Argentinoje būtų gyvas, galbūt ištaikiusi progą paklausinės daugiau.

Orsa nepavydėjo nei sūnui, nei apsikabinusiai prieš jos akis porai, juodviem atėjo laikas rasti vienas kitą, jai tik buvo gėda pagavus tėvo žvilgsnį, mestą į jos plaukus, senasis Saltaferas dėjosi nematąs, kokia sunki bendra dukters būklė, gaila plaukų, kartais pasakydavo, gaila plaukų, *cabello largo y rizado* kadaise.

Diena iš dienos Andonis vis labiau pratinosi prie salos ir vis labiau ją mylėjo, paliko savo žmoną Plakūroje su visu erzeliu ir grįžo prie senų silpnybių, jaunystės meilės iš Aladino kaimo su gerą skonį turinčiu jos vyru, bakalėjininko, aiškinančio sapnus, ir Kozmo iš Mažosios Azijos, kuris jį buvo išmokęs užmesti tinklą kefalėms gaudyti, klausinėjo apie likimą tų, kurių nerado, ir su visa galva pasinėrė į krikštynas, sužadėtuves, laidotuves ir atminus. Per porą savaičių atgavo kalbą ir tarseną, skonio įpročius, kai kurias slaptas draugystes su kairiaisiais ir ritmą, kuriuo bėgo dienos saloje, ir Anezija baisiai bijojo, negalėdama prisiimti atsakomybės vykstant pilietiniam karui prižiūrėti jį saloje, juolab pametusį savo žmoną Barbarą, kuri jautėsi sutrikusi, bet neatrodė esanti iš tų, kurios nuleidžia rankas. Tačiau Anezija paprašė sūnaus paslaugos: kad nebesiūlytų Orsai nusikirpti plaukų, bet prieš grįždamas į Čikagą turėtų kantrybės patvarkyti moteriai galvą. Amerikoje ir kirpimo menas buvo toli pažengęs, Orsa savo ruožtu nenorėjo liūdinti Anezijos, taigi Andonis patyrusiom rankom ėmėsi masažo su

alyvų aliejumi ir kvapiais užsieniniais kremais, kantriai stengėsi išvelti ir iššukuoti šepečiu galvą.

Šventojo Mikalojaus dieną miestas vėl išvydo medaus spalvos plaukus.

Švietė žiemos saulė po trijų dienų lietaus, švariai numazgotos gatvės, varpai, vėliavos, būgnai, daugybė figūrų juodais drabužiais, pasaulis, kurį jūros vargai ne tik žalojo, bet ir palaikė.

Orsa negalėjo nueiti į bažnyčią pėsčiomis, Savas Saltaferas, Jalaras ir Takis, jos sūnaus klasės draugai, ir elektrikas Eftichis pasikeisdami po du nunešė ją supamajame krėsle.

Jie lipo daugybe laiptų Moschos vadovaujami, kad nesuklupt, žmonės puldavo prie langų arba pasitraukdavo praleisdami juos gatvelėse, su išgąsčiu žiūrėjo į Orsą, Murena savo balkone persižegnojo, mokinės tyliai meldėsi, ši būtybė po languota škotiško audinio antklode iš didelės meilės tapo šventąja.

Orsa norėjo vėl pamatyti miesto žmones, susirinkusius bažnyčioje, ir atsiduoti malonei globėjo, kuris lemdavo laivų įgulų likimą, *dabar ir visad jis priešingą vėją užmigdo, bangas nuramina ir audrą sutramdo, prikviečia palankų orą ir vėją, visur esantis vairininke ir padėjėjau, vesk savo tarnus į uostą sveikus ir gyvus,* – tai ji buvo išmokusi atmintinai vaidinimui gimnazijoje, visi jos gyvenimo vyrai, tėvas, dėdės, sutuoktinis, sūnus ir mylimasis buvo šio šventojo valioje.

Ji priėmė Komuniją, pamatė, kad jaunasis popas žiūri į ją su rūpesčiu ir pagarbiai, linktelėjo galvą arba davė ženklą akimis sveikindamasi su buvusiais bendramoksliais, krautuvininkais ir kaimynais, kurių seniai nebuvo mačiusi, paieško-

jo popo Filipo, su kuriuo jos tėvas kadaise buvo neišskiriamas, bet jo čia nebuvo, po staigios ir nepaaiškinamos popienės mirties – ji mirė gerdama savo pieną – nardai be jos zirzimo atrodė jam neįdomūs, namai be jukinio šalti, o bažnyčia be jos prietarų nuobodi.

Porą kartų per pamaldas Orsos akys sustingo, ji valandžiukei nugrimzdo į tuštumą iš nuovargio, susijaudinimo ir negalėjimo susikaupti.

Grįžimas namo buvo dar įspūdingesnis, sužinoję ir visi kiti subėgo pasižiūrėti moters, kuri kadaise buvo gražiausia mieste, o šiandien it žvakelė, įsisupusi į nekerpamus plaukus, ir kai kuriose kelio vietose Orsos procesija buvo tokia pat jaudinama kaip ikonos procesija, ir niekam tai neatrodė šventvagystė, Nana netgi aiškino dviem jaunesnėms mokytojoms, kad tai yra meilės triumfas, švelninantis krikščioniškojo tikėjimo rūstybę ir didelį dogmatizmą. Šiaip ar taip, šiam rytui buvo lemta išlikti visų jį išgyvenusiųjų atmintyje.

Marina susižadėjo su mokytoju, dirbančiu Stenijose, dvidešimt ketverių metų vaikinu iš Peloponeso su juodomis it anglis akimis ir dar labiau žėruojančiais žodžiais, jis nepalikdavo jos ramybėj, bet, tiesą sakant, didysis susirašinėjimas su Amerika jau buvo nutrūkęs, Savas atsakydavo jai vienu laišku į penkis, ir išdidi siuvėjos duktė neketino verkšlenti ar jo maldauti, juolab kad kiti maldavo jos.

Mersina ir Christina taip pat ėmė viena kitai rašyti retai, kiti žemynai, kitas gyvenimas, toks amžius, kai jauni žmonės linkę nubraukti savo senąjį aš. Kas žino, gal po dviejų dešimtmečių jos vėl suras viena kitą ir jų draugystė bus dar tvirtesnė, visa tai, kas jas suvienijo vaikystės metais, buvo iš tų dalykų, kurių laikas neištrina, Nana galėjo duoti galvą nukirsti.

– Moterų kaklas lankstesnis, nes jos sukurtos žiūrėti ir atgal, moteriškos draugystės remiasi ištikimybe, pasiaukojimu ir altruizmu, tad vieną gražią dieną Mersina ir Christina vaikščios susikibusios už parankių.

Christina Maltabi galbūt netgi nešiojo savo bendravardės močiutės žiedelį su žaliu akmenėliu, Moscha pagal vyresnėlės nurodymus iškapstė jį iš jos stalčių tarp galybės dėžučių.

– Kaip aš jo galėjau nerasti, kai verčiau namus aukštyn kojomis?

– Jis buvo mano švarkelio kišenėj, – atsakė Orsa, kurios būklė paskutinėmis savaitėmis labai pablogėjo, ji dažnai prarasdavo ryšį su aplinka, ir Nana, Eksadaktilu ir Katerina – antros eilės pusseserė Archondija buvo supykusi – užsukdavo pusvalandžiui jos aplankyti arba duoti pailsėti Moschai, kuriai reikėjo prižiūrėti, kaip tvarkomas turtas, kurį buvo patikėjusi Vatokūziui, pasirūpinti vaikais ir mokyti juos anglų kalbos, intensyviau mokant dukterėčią, be to, ji duodavo pamokas dar porai kitų, jau kuo kuo, o geru jos užsienio kalbos mokėjimu vis dar buvo pasitikima.

Anezija sunkiai dūsavo ir grąžė rankas, o Saltaferienė elgėsi kaip ir jos vyras, kai jam būdavo ankšta tarp keturių sienų, pabėgdavo iš namų su niekam nereikalinga jūrininko knygele rankinės kišenėlėje, kad protarpiais ją čiupinėtų ir keiktų, pavasarį ji bastėsi po užmiestį, persekiojo vaisines muses, kurios kenkė vaismedžiams, per šalčius lankėsi deputato kabinete ir liejo pyktį ant žemės ūkio ministro, kuris neleido atvežti iš Amerikos į Andrą aštuoniolikos karvių, dvylikos mulų ir dviejų jaučių ir kaip visada padėdavo gaminti kolivą ir ištuštinti mirusiųjų namus, daugelis nepakentė tokių užduočių, o Mina jas atlikdama pateisindavo savo reputaciją.

Buvo per daug išdidi, kad dar stengtųsi susitaikyti, atlaikiusi izoliaciją ir viso gyvenimo perversmą.

Vidury žiemos paspaudė smarkus šaltis, kaip 41-aisiais, sniegas užklojo visą Andrą ligi pat jūros, ir saloje buvo pilna laukinių žąsų, žvarbos ir pilietinio karo bum bum išvytų iš centrinės Graikijos į Egėjo jūrą.

Išsibarsčiusios Kikladų salelės išgyveno įvykius sumažintu mastu, saujelė Andro kairiųjų, kad nesukeltų įtarimų, negalėjo net surinkti padoresnės sumos pinigų, tik slapta nusiuntė į Komunistų partijos centrinį skyrių Sire dvi statinaites aliejaus, čia negalėjo vykti kovos, salą pasiekdavo tik jų aidas, jokio atgailavimo pareiškimo „Egėjo balse", ir dabar štai šios laukinės žąsys, sveriančios po penkias okas, kai parakas jau buvo išgraibstytas.

Taigi tą ketvirtadienį Nana sėdėjo šalia Orsos lovos, laikydama ant kelių krikštaduktę ir nerimaudama dėl savo plisė, nes per karą jai teko išmainyti didžiumą sijonų į truputį miltų, plepėjo apie naujai atspausdintus Akropolio atvirukus, ryškių, žėrinčių spalvų, ir perdėtai gyrė senuosius, pilkšvus, kurių dorėniška tyla nepaprastai derėjo su antikos didybe. Kolekcija buvo numatyta mažajai Artai, kad ji ateityje, jeigu ją pagautų smalsumas, galėtų per vieną vakarą sužinoti, kur į povestuvinę kelionę važiavo pusė Andro gyventojų, o apvertusi atvirukus perskaityti gana nekuklias smulkmenas, perteiktas romantiška literatūrine dvasia.

Po kokių dvejų metų turėjo būti atidarytas tiltas Bruklinas–Bateris, didžiausias pasaulyje, ir jo atvirukui, šimtajam,

buvo skirta užbaigti vyšninį aksominį albumą, kuriuo Nana jau seniai jautėsi persisotinusi.

– Mano metai bėga greičiau, negu tobulėja technologija, mirsiu nepamačiusi Kavodoro tilto, nors visą gyvenimą apie jį svajojau, kad ir aš galėčiau pašokėti į Paryžių, į Londoną ir vėl išvysti Pramandą Artos apskrityje.

Laikas negailestingai išvarė dvi vagas melsvuose pianistės skruostuose, jos veide, kuriame vienas ant kito sluoksniais gulė prabėgę amžiaus tarpsniai, vaikystė ir jaunystė, gyvendami sau toliau, svajingas vaikiškas žvilgsnis ir mažumėlę atsikišusi apatinė lūpa tarsi prašėsi bučinio, bet jau ne meilės bučinio, o vaiko bučinuko, nes Eksadaktilu reiškė savo teises į mažylę; pianinas vis dar buvo jų namuose, ir kad ją suviliotų, ji griebėsi gudrybių, atkurdavo klavišais katės miaukséjimą, lietaus lašų barbenimą ir netgi Saltafero perdimą, be to, Mandolinos mokykla jau turėjo penkiasdešimt mokinių, berniukų ir mergaičių, ir per Muzikos draugijos vakarą Naujiesiems metams paminėti visos mergaitės, aprengtos baltai, glostė žiūrovams akį. Muzikinis salos gyvenimas, visada buvęs provincialus, suklestėjo, o netrukus filharmonijos orkestras pagaliau turėjo gauti naujų instrumentų vietoj italų pavogtų trijų kornetų, trijų klarnetų, dviejų piferų, vieno būgno, didžiojo būgno priedų ir pultų.

Devynmetė Arta jau seniai buvo suskaičiavusi Eksadaktilu, kurios pavardė reiškė „šešiapirštė“, pirštus, ir kadangi rado tik penkis, kaip jos pačios ir visų kitų, kurie nebuvo pianistai, liovėsi slapta ją stebėjusi ir mokiusis su ja skambinti

pianinu, ji nepakentė tų kupinų idėjų ir interesų damų, tikra tiesa, kad metai, vienatvė ir karas nepaliko joms nė lašo egoizmo ir isterijos; Arta sekė akimis visada mažakalbę Kateriną, kuri, atsargiai apvertusi jos mamą ant kito šono, lyg būtų stiklinė, švelniai trynė jai spiritu nugarą ir plonas lyg pagaliukai kojas, ir jai kilo mintis, kad sumažėjusi mama lengvai tilptų į jos suknutes.

Kai liaujiesi būti vaiku, atsitinka kas nors bloga, atėjo jai į galvą, visi suaugusieji aplinkui buvo gyvas to įrodymas.

Tačiau ji nebėgdavo iš namų, kad jų nematytų, kaip mažoji jos pusseserė Mina, patrakusi mergaitė, kuri ištisoms valandoms it skradžiai žemę prasmegdavo.

Vos viršutiniame aukšte pasidarė palyginti ramu, nustojo trepsėti kojos ir trinksėti lauko durys, Orsa paprašė: padainuok mums, Katerinute, kokią dainą, jai palengvėjo, ir ji jautėsi patenkinta, du kartus buvo pakelta, kad pamatytų lauke pro langą sniegą, kurį taip mėgo, ir kai susirado Artos rankelę, mažylė jos neištraukė.

Ir pediatras Saravanas pamėgino šį tą padaryti, kas du mėnesius atvažiuodavo į salą kokiai savaitei ir baigęs gydyti kitus palikdavo paskutinį vizitą Orsai, pedantiškai tylomis peržiūrėdavo buteliukus, paskui, vakare, užlipdavo pasižiūrėti Moschos vaikų, paskirdavo laiko mažajai Minai, septynerių aštuonerių metų, kuri ieškodavo savęs veidrodyje ir kažką paslaptingai ir nesuprantamai šnabždėdavo; ar nepasiliksite vakarienės, kviesdavo jį Moscha ir paimdavo jo švarką, ir netrukus juodu, būdavo, lieka dviese, atstūmę lėkštes, pediat-

ras lėtai nulupa porą obuolių ir pasiūlo jai po skiltelę ant peilio galo, nei vienas, nei kitas nelaukdavo nieko daugiau.

Ir šį vakarą viršuj pasigirdo pažįstami žingsniai, kulnų kaukšėjimas ir odos gurgždesys, jis nuėjo į prieškambarį ir, vėjo gūsiui garsiai užtrenkus gerąsias duris jam už nugaros, nulipo marmuriniais lauko laiptais, o Moscha akmeniniais virtuvės laiptais, ji buvo truputį pasipudravusi ir mažumėlę pasidažiusi lūpas, ak, nusivariau nuo kojų, atsiduso, prisėdo ant lovos krašto ir iškart ėmė žiovauti.

Katerina buvo pasiruošusi, mėgo bet kokią muziką, nes Vangelis, nieko neišmanantis, buvo prisiuntęs įvairiausių plokštelių, vokai krito jam į akį, ir jis pripirko visko: liaudies dainų, tautinių himnų, simfoninių kūrinių ir operų, ji drąsiai renkasi, galvojo Eksadaktilu, nes nežino kai kurių dalykų specifikos. Taigi Katerina tyliai uždainavo Filipo ariją iš Verdžio „Don Karlo“, klausantis vyriškų balsų, tenorų ir bosų, jai buvo lengviau nusirašyti žodžius.

1948 metų žiemą nebuvo giedrų, šiltų dienų. Saulė pasirodė kovo pradžioje, ir iškart atėjo pavasaris. Žmonės, per sunkią žiemą užsisėdėję namie, jautė poreikį pramankštinti kojas, tad maži ir dideli, turintys ar neturintys darbo, slampinėjo gatvėse, ėjo atsigaivinti į kirpyklą, pasišnekėti į klubą ir į kavines ar pasvajoti ant molo.

Šeštadienio rytą vaikai dar buvo mokykloje, Archondija siuvo pas Lukisą, Nana buvo atsikvietusi Bejį iš Livadijos apgenėti garsiosios baltos rožės, Eksadaktilu keliavo į Atėnus išsitirti kraujotakos ir pasiklausyti vieno pažįstamo rečitalio „Parnase“, Anezija ir Katerina buvo išėjusios į kapines uždegti aliejinių lempelių ir pasmilkyti, o Saltaferų pora su Chaduliais ir kitais salos turtuoliais lankėsi Choros ligoninėje, norėdami dalyvauti priimant elektrinį šaldytuvą, kurį penicilinui laikyti iš Niujorko atsiuntė jų sūnus.

Jaunas vienuolis iš Nekaltojo Pradėjimo vienuolyno nulipo nuo mulo, laikydamas rankoje aliejinį žibintą, nusikabino brezento maišą ir įžengė į Saltaferų kiemą, kur jo laukė Moscha. Viena jo palto saga buvo kreivai susegta, o sutana nune-

šiota. Jis norėjo valgyti ir mielai atsisėdo prie stalo su Moscha; sūdyta menkė, burokėlių česnakynė ir truputis vyno pakėlė jam nuotaiką, be to, Spiro Maltabio našlė buvo ypatinga moteris, turinti žinių iš viso pasaulio, kasdien gaunamų iš BBC, ir apdovanota palaimingomis atlaidumo ir kantrumo dorybėmis.

Daugiausia jie kalbėjosi apie Tesprotiją, kur Moschai nepasitaikė būti, bet vienuolis Simeonas, pratęs išklausyti kitų bėdas, ir pats jautė poreikį retkarčiais išlieti širdį, papasakoti apie vaikystės draugą, senelį ir jo šunį.

Po kavos jis pasiėmė maišą ir virtuvės laiptais nulipo į apatinį aukštą, Moscha įmetė porą malkų į krosnį ir taip pat nuėjo į Orsos miegamąjį. Ši buvo rami ir kvepėjo odekolonu, bet nieko neliko iš to angeliško grožio, apie kurį buvo girdėjęs Simeonas, ir jo teko ieškoti nuotraukose ant sienų.

Jis atsisėdo šalia jos, atrišo savo maišo virvę ir ištraukė iš jo perlamutrinę dėžutę su šventojo Pantaleono kaukole. Kadangi jis gerai susitvarkydavo su mulu ir nesusigriebdavo gripo, visą žiemą buvo siuntinėjamas pas mirštančiuosius ir ligonius, gyvenančius toli nuo vienuolyno. Mina Saltaferu buvo nusiuntusi vienuolyno viršininkui nemenką sumelę.

Simeonas pasigailėjo, kad valgė česnaką, bet išraudęs prisivertė praverti burną ir sukalbėti maldą prieš visas ligas: *Visagali Viešpatie, sielų ir kūnų gydytojau;* Orsa tyliai šnabždėjo kartu su juo, į klausiamą vienuolio žvilgsnį ji, tiesą sakant, neturėjo ko atsakyti, buvo nekalta, jog kai kurie laikė ją kvailele, kad miršta tokia jauna, arba pamišėle kaip dėdė Panajotis, kuris iškeliavo iš šio pasaulio nuo ligos, stumiančios šokti į jūrą.

– Atitolink nuo jos visas žaizdas, visus sopulius, visas rykštes, visus karščiavimus ir drebulius, ir jei ji yra kuo nors nusikaltusi ar nusidėjusi, išrišk, atleisk, dovanok iš savo gerumo. Taip, Viešpatie, pasigailėk savo kūrinio.

Orsa, padedama Moschos, pasikėlė ir pabučiavo šventąją relikviją užmerktomis akimis, atbula širdžia: jai tokie dalykai visada buvo svetimi, bet nenorėjo atsisakyti šventų papročių, tai buvo tokia smulkmena.

Simeonas užvertė maldaknygę, uždarė dėžutę, prieš jį gulėjo moteris, mirštanti iš žemiškos, kūniškos meilės, jis buvo labai jaunas, ir jam buvo sunku ilgai išsėdėti šalia jos, užsirišo savo maišą, pasiėmė aliejinį žibintą ir greitai išėjo, jam dar reikėjo užsukti pas bakalėjininką Aristą rūkytos dešros ir sūrio vienuolyno viršininkui, tuoj turėjo prasidėti pasninkas.

Kai Anezija sužinojo apie vienuolio apsilankymą, kandžiojo sau lūpas, mat jei būtų žinojusi, nebūtų davusi česnakynės, būtų išvirusi sriubos.

Kitą pavakarį, sekmadienį, kai švelni šviesa skverbėsi pro lengvą debesų šydą ant Dievo Akies ir Choros gyventojai susirinko ant molo arba persisvėrę per langus su žiūronais stebėjo Andro krovininį laivą „Katina Mari“, kuris su kapitonu Jeorju Falangu iš Stenijų plaukė į atvirą jūrą ir vis švilpė sveikindamas įgulos šeimas, Moscha kai ką ištraukė iš stalčiaus ir nusileido budėti pas seserį; Saltaferas ką tik buvo išėjęs su anūkais pyragaičių, o motina sėdėjo su kate namie užsidariusi duris.

Ji įžengė į miegamąjį, – Orsos akys sumirksėjo iš mieguistumo ir nuovargio, – išskleidė maršką, kurią laikė rankose, ir

užklojo seserį, tai buvo pilkšvai mėlynas Katerinos rankų darbo siuvinys, „Mažosios Anglijos" paskendimas, danguj besiplaikstanti juosta su 1943 metų kovo 11 dienos data, pilka jūra, pusiau nugrimzdęs degantis laivas ir kapitonas Spiridonas D. Maltabis ant savo tiltelio. Katerina atidavė jai šį siuvinį prieš pusantrų metų, bent jau bus jo vaikams, pasakė, ir Moscha tą dieną pajuto jai neapykantą už tokį atsidavimą pareigai, nežinojo, ar nori tos baisios drobės, nežinojo nei kur ją paslėpti, kad pamirštų, ir iš pradžių kelias dienas ją perkėlinėjo iš rankdarbių skrynios į stalčiaus su naktiniais marškiniais dugną ir iš komodos su velionio marškiniais spintos viršun, kol galop įkišo į nuošaliau stovinčią jūreivišką skrynią, kurioje gulėjo suvenyrai, šeimos jūrininkų sąskaitų knygos, laivų, kurių jau nebebuvo, budėjimo žurnalai, apgraužti pelių, sulaužyti niekučiai, afrikietė be galvos, dramblys be straublio, kengūra be kengūriukų, tuščia sterble.

– Bus Christinai, kai ateis laikas, – pasakė ji Orsai, kurios žvilgsnis atgijo, niekados nebuvo mačiusi nieko panašaus, nes Katerina visus tuos metus buvo apgaubusi savo siuvinius tylos skraiste, taigi ją jaudino neviltis ir tikėjimas, trykštantys iš siuvimo pintinėlės, ir siuvinėtojos negrabumas, ypač matomas iš Spiro figūros su neproporcingai didele galva, – ak, ta jo galva su garbanotais juodais plaukais, juodom akim, čia judriom ir išdidžiom, čia įsmeigtom į horizontą ir sustingusiom lyg stiklo rutuliukai, dvelkiantys savo pranašumo suvokimu ir pasitikėjimu savim, stiklo rutuliukai, kurie pamažu ėmė skilinėti ir prieš jo paties valią išduodavo skausmą ir vienišumą.

Kas nuskendo, pasigailėjo, atsiminė ji posakį, kurį jis mėgdavo netikėtai priminti prieš išlenkdamas burnelę ar nutraukdamas pokalbius apie sudužusius laivus, ir jos širdis vėl ėmė tankiai ir nelygiai plakti, ji jau seniai kovojo, kad ištrintų iš savo vaizduotės 1943-iųjų kovo 11 dienos paveikslus, prieš ją iškildavo Spiro veidas, jo žūtis jai buvo kapitono kepurė be skiriamųjų ženklų, nuimtų dėl karo, plūduriuojanti sau viena Airijos vandenyse.

– Mes to laivo taip ir nepamatėm iš arti, – pasakė Moscha; Katerina pavaizdavo jį labai ilgą, blausiai gelsvą su trimis juodais kaminais, iš tiesų buvo ne taip, ji klydo, bet koks skirtumas? Bėgantys metai vienus darė niūresnius ir irzlesnius, o kiti apsiramindavo, ir Katerina buvo iš pastarųjų, šitie rankdarbiai tapo jai tikslu ir išganinga rutina.

Moscha išsivirė truputį kavos, ji turėjo praleisti su Orsa visą vakarą.

– Duok man šaukštelį, dėl kvapo.

– Spalį, kai nuvažiuosiu į Atėnus, tikiuosi gauti vairuotojo teises.

– Nepamiršk Nanos, pasiimk ir ją pasivažinėti.

Iš gatvės buvo girdėti linksmas šurmulys, kilęs dėl „Katinos Mari“: žmonės šūkavosi iš langų priešingose gatvės pusėse, lakstė skersgatviais, o po valandos tris kartus sušvilpė išplaukiantis laivas, ir visi pamažėliais išsiskirstė po namus.

Nė viena iš jų jau nebebuvo kapitono žmona, Chadulis sūnus, Niujorko laivų savininkų graikų sąjungos narys, nusipirko naudingomis sąlygomis, kaip buvo žinoma, tris *liberty*

laivus, ir jo kompanionas Nikas, turintis apie trisdešimt tris procentus, leisdavo naktis kontoroje, siųsdavo krovinius iš Amerikos į Haifą, į neseniai susikūrusią žydų valstybę, dabar jam pravertė matematikos žinios, kurių šiek tiek gavo būdamas dvidešimties. Moscha dažnai pranešdavo jam apie Orsos būklę ir kitas šeimos naujienas, rašė laiškus už Orsą ir Anezija, kaip *post scriptum* pridurdama santrauką apie savo pačios reikalus, nenorėjo, kad jos pasakojimai nutoltų nuo salos, be to, trūko laiko, kaip kompensaciją už netektį ji įsigijo sklypų Ambelokipuose, Atėnų rajone, ir Kalitėjoje, tarp Atėnų ir Pirėjo, ir aplankas su nekilnojamojo turto sutartimis, aptvėrimo išlaidomis, mokesčių dokumentais ir maklerių kontorų žemėlapiais iš Minos stalčiaus apačioje persikėlė į antrą aukštą, į ąžuolinį rašomąjį stalą, kurį Moscha turėjo nuo mokyklos laikų, nes netvarkingi jos vaikai ruošdavo namų darbus keturpėsti, kartais ant virtuvės grindų, kartais prieškambary. Vatokūziai turėjo parvažiuoti į salą mokslo metų pabaigoje, tikėjosi suspėti, bet, tiesą sakant, nebūtų turėję ką pasakyti, staiga akis į akį susidūrę su tuo, kas atrodė taip beprasmiška, nors Moscha ir kai kurie kiti kantruoliai laikui bėgant ėmė jausti tam pagarbą ir su tuo susitaikė.

Tačiau Orsa norėjo numirti anksčiau.

Vėl tie patys klausimai, nevilties kupini žvilgsniai, Nikas su jau žilstančiais šviesiais plaukais ir siaurais metaliniais akinių rėmeliais, ištisas valandas sėdintis prie jos, sukryžiavęs ant krūtinės keistas savo rankas su šimtais gyslų ir gyslelių, vingiuojančių iš po atraitotų rankovių, ir virpantis iš jį grau-

žiančio nerimo, – visa tai nieko nebūtų pakeitę, tik dar labiau prislėgę vaikus.

– Jie man niekados neatleis.

– Mudvi kartu geriame kavą, tad kitiems bus lengviau, priversim juos anksčiau ar vėliau prisidėti prie mūsų.

– O tavo sūnus?

– Taip, su Mimiu sunkiausia.

– Jis su manim net nesikalba.

– Ir su manim ne.

Iš tikrųjų, vienintelis Maltabio sūnus su dviem valkataujančiais draugais leido dienas ir naktis svetimuose namuose, ant uolų ir Balo karvelidėje, kuri tapo jo štabu, o nuo pernai metų, kai į jų miestą atkeliavo kinas, netgi nebeatsivertė knygos, ir Nana turėjo paspausti mokytoją, kad pažiūrėtų į tai pro pirštus.

– O po vasaros bus gimnazijos mokinys.

– Jūreivystės gimnazijos, – patikslino Moscha, tai buvo lyg ir savaime suprantama, bet ji pakartojo: – Jūreivystės gimnazijos, – mat sūnaus reikalavimu jį užrašė į Pirėjo internatą.

Pradėjo temti, ir Orsa, pro langą žiūrėdama, kaip viens po kito įsižiebia šviesos kaimynų namuose ir gatvės žibintai, perbraukė delnu per ilgą siaurą „Mažosios Anglijos" juostą marškoje ir silpnu balsu, vis sustodama atsikvėpti, pradėjo pasakoti seseriai apie paskutinį susitikimą su Spiru.

– Tą dieną, kai jis turėjo išplaukti ir suruošei mums vaišes, slapta buvome Apatūrijoje, prie upės vagos. Buvau nuėjusi ten parsivesti močiutės.

Moscha jos nenutraukė, klausėsi, tarpais suvilgydama Orsai lūpas lašeliu vandens.

– Jis glamonėjo mane lygiai taip kaip per pirmąjį pasimatymą, tyliai nusakydamas kiekvieną judesį, atgalia ranka apvedė veido ovalą, smakro linkį, nosies sparnelius, palietė apgamėlio ant dešinio smilkinio tašką, perbraukė vokų daugtaškius, antakių pusmėnulius, ausų pusmėnulius – štai taip maždaug kalbėjo jis, neturintis nieko bendro su poezija, kadaise jam tai pasakiau ir jis neužmiršo, uodė mano plaukus, traukdamas jų kvapą kaip laukinis, ir ten, mirtose, aš jam atsidaviau ant jo švarko. Žinojau, kaip jis juda ir dūsuoja, tiek kartų buvau girdėjusi tai per grindis, vienuolikos metų kankynė, malonumas, kurio garsus gaudydavau leisdama savo kūnui skaudėti.

Kurią nors dieną padegsiu namus, pagalvojo Moscha ir suspaudė seseriai ranką, tiesą sakant, ji buvo didesnė beprotė už Orsą, kad dabar čia sėdėjo ir klausėsi tokios išpažinties.

– Ničnieko nuo tavęs nenuslėpiau.

Buvo matyti, kad jai palengvėjo, kaip palengvėja pasakius visą tiesą, ne pusę tiesos, o Moschos jausmai buvo visai tokie pat, kokie užliedavo sielą, kai ji užversdavo storą romaną, taigi istorija neliko nebaigta, juodu pasimylėjo, nors ir vienintelį kartą, jos vyras Spiras prieš žūdamas kare ir jos sesuo Orsa prieš tyliai sutirpdama iš meilės, ji mylėjo juos abu ir, kai jai, jau vienai, reikės užčiaupti kitiems burnas, galės pasisemti jėgų iš šios pašėlusios aistros, atrodo, kad Nikui ir jai buvo skirta pasitraukti į antrąjį planą.

– Moscha, tu verki?

– Ne, pažvelk į mano akis, jos neblizga, – tačiau Moscha galvojo apie tai, kad Orsa liks viena tamsoje, prislėgta pusantro metro žemės, ji buvo nugirdusi, kaip Emilijas paskutinėmis valandomis kalbėjo savo balandžiams: mane varo iš proto mintis, kad būsiu ten, apačioj, vienut vienas.

Kitomis dienomis gydytojai užeidinėjo paskelbti galutinio nuosprendžio, Savas ir Mina prie virtuvės stalo gretimame mažame namelyje su bendra siena galavosi be žodžių, norėčiau ir aš pamatyti Smirną, staiga paprašė jis ir neryžtingai palietė jai alkūnę, per metropolitus ir popus ji gavo keletą nuotraukų, daugiausia namo, kur prabėgo nerūpestingi jos vaikystės metai, kaip vėliau paaiškėjo, vieninteliai laimingi jos gyvenime, ji nieko neatpažino, prie durų nebebuvo visterijos, nebuvo tikra ir dėl lempos ant svetainės lubų, bet vienoje iš nuotraukų kažkoks turkiokas baladokas laikė glėbyje katę, visą pilką, tik su puse baltos uodegos, lygiai tokią pačią kaip katės anuomet, prieš pusę šimtmečio, Turka Chatun ir Panajota, ši katė neabejotinai buvo kilusi iš tos pačios giminės.

– Tik pamanyk! – pasakė Savas.

Mina prisiminė senus laikus, kai jos vyras parodydavo, kad didžiausias malonumas jam graužti žuvies galvą ir keikti vyriausybę, ir širdyje jį niekino, o jei dabar būtų buvę kas nors panašaus, būtų žiūrėjusi į jį su užuojauta ir, atvirai sakant, net labai to norėjo, kad tik nebūtų viso kito.

Ji pakėlė galvą ir pro pravertą langelį susirado aukštai danguj Dievo Akį, norėdama pasižiūrėti Jam tiesiai į akis, bet jai

pasirodė, kad Jis nusisuko kaip slapukas, prisipažįstantis savo kaltę ir pralaimėjimą, mano dukrele, greit su Juo susitiksi, pasakė ji sau, susitaikydama su šia mintimi, o paskui be ašarų ėmė rankioti trupinius ir trupinėlius nuo dengiančios stalą klijuotės ir po vieną dėtis į burną.

Spaustuvininkas jau buvo parengęs pranešimą apie mirtį, miestas nekantriai laukė jos prie baltojo namo durų ir nerimavo, kad Orsos siela vėluoja iškeliauti, kai kuriems toks delsimas buvo ne prie širdies, mat nors niekas veikiausiai nepavydėjo mirštančiajai, dauguma norom nenorom lygino, kiek meilės jiems patiems buvo skirta išgyventi savo gyvenime.

Orsa mirė ant sesers rankų penktadienį po vidurdienio, 1948-ųjų balandžio 16 dieną, trisdešimt devynerių metų, tą valandą, kai spiečius dykaduonių ir vaikų skubėjo į centrinę miesto aikštę, kur aplinkinių restoranų savininkai ir konditeriai bendru sutarimu keitė senąsias kėdes, statydami vietoj jų du šimtus penkiasdešimt naujoviškų žalsvų krėsliukų.

TURINYS

Ioanna Karystiani
MAŽOJI ANGLIJA
Romanas

Redaktorė Birutė Gedgaudaitė
Dailininkė Jurga Šarmavičiūtė
Meninė redaktorė Deimantė Rybakovienė
Maketuotoja Jurga Morkūnienė

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius
el.p. info@vaga.lt; http://www.vaga.lt
tel. +370 5 2498121; faks. +370 5 2498122

Spausdino UAB Vilniaus spauda,
Viršuliškių skg. 80, LT-05131 Vilnius

Karystiani, Ioanna

Ka427 Mažoji Anglija: romanas / Ioanna Karystiani; iš graikų kalbos vertė Diana Bučiūtė. – Vilnius: Vaga, 2006. – 332 p.

ISBN 5-415-01849-2

Romano veiksmas vyksta Andro saloje, jūrininkų pramintoje Mažąja Anglija, XX a. trečiame–penktame dešimtmetyje. Kapitono Saltafero žmona Mina ištekina vyresniąją dukterį gražuolę Orsą už nemylimo vyro, o jaunėlę išperša Orsos mylimajam – jūrininkui Spirui Maltabiui. Taip prasideda šeimos drama, panaši į senovės graikų tragediją.

UDK 877.4-3

IOANNA KARYSTIANI gimė 1952 m. Chanijos mieste Kretoje. Studijavo teisę Atėnų universitete, dirbo įvairiuose periodiniuose leidiniuose. Parašė filmų scenarijų, apsakymų rinkinį „Ponia Kataki"(1995), romanus „Mažoji Anglija" (1997, Valstybinė romano premija ir Atėnų akademijos premija), „Kostiumas žemėje" (2000).

Andro sala Egėjo jūroje, praminta Mažąja Anglija. Praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pabaiga. Dauguma salos vyrų – jūrininkai, jie išplaukia į jūrą, o moterys lieka jų laukti. Dažnai nesulaukia, todėl ne viena Andro moteris nešioja gedulą, negali žiūrėti į jūros mėlį ir valgyti žuvies. Mažoje bendruomenėje, kur visi vieni kitus pažįsta, žmonės priversti slopinti savo jausmus, iškeisti juos į meilę jūrai, išlieti dainomis, šokiais, siuvinėtais paveikslais.

Valdinga kapitono Saltafero žmona Mina ištekina vyresniąją dukterį gražuolę Orsą už nemylimo vyro, o jaunėlę išperša Orsos mylimajam, narsiam jūrinínkui Spirui Maltabiui. Abi jaunosios poros gyvena dviaukščiame tėvų name, pro kurio plonas grindis prasiskverbia visi garsai... Taip prasideda šios šeimos drama, panaši į senovės graikų tragediją.

9 785415 018499